

Ali Ulvi Özdemir

Türkiye'de Avrupa Birliği Karşıtlığının Tarihi

alter

Türkiye'de Avrupa Birliği Karşıtlığının Tarihi

Ali Ulvi Özdemir

Ankara
Eylül 2008

ISBN :978- 665-4099-07-8

YAYIN HAKKI: Her hakkı mahfuzdur. Bu kitabın yayımını gerçekleştiren, Alter Yayıncılık Organizasyon Ticaret Limitet Şirketi dışında telif hakları yasası uyarınca, tümü ya da herhangi bir bölümü, yayıncısının yazılı müsaadesi alınmadıkça tekrarlanamaz, basılamaz.

YAZAR : Ali Ulvi Özdemir

KİTABIN ADI: Türkiye'de Avrupa Birliği Karşıtlığının Tarihi

1. Baskı 1000 Ad.

Alter Yay.Rek.Org.Tic.Ltd.Şti.
1.Cad.Elif sok No: 7/145
İskitler-Ankara

Web: www.alteryayincilik.com
alter@alteryayincilik.com - alteryayincilik@gmail.com

Kapak :Ercan Aslan
Basım yeri :İlksan Matbaası
Ankara Eylül 2008

Özgür ve Irmak İçin...

Ali Ulvi Özdemir

1968 yılında Trabzon'da doğdu. 1990 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme bölümünü bitirdi. Türkiye'de değişik özel sektör kuruluşlarında Bütçe Uzmanı, Mali Analist, Bütçe Şefi ve Finansman Müdürü olarak görev yaptı. 2001-2004 yılları arası Amerika Birleşik Devletleri'nin Boston kentinde bulundu. Burada da Harvard Üniversitesi, Massachusetts General Hospital, Radyoloji Bölümü'nde Fon Yönetim Yardımcısı olarak bir süre çalıştı. 2007 yılında Anadolu Ünivesitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü'nü bitirdi. Aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. 2008 yılından itibaren Kırşehir'de bulunan Ahi Evran Üniversitesi'nde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi okutmanı olarak görev yapmaktadır.

Biri Boston'da olmak üzere 6 kişisel Yağlıboya resim sergisi açmıştır. Amerika Günlüğü adlı bir şiir kitabı bulunmaktadır. Tarih alanındaki araştırmalarını sürdürmektedir. Evli ve 2 çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... ... XI
KISALTMALAR..... XXI
GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM
TARİHTE AVRUPA VE TÜRK - AVRUPA İLİŞKİLERİ

1-Batı, Batılılık, Avrupa ve Avrupalılık Kavramları, Avrupa DüşüncesininGeçirdiği Aşamalar:.....7
2-Avrupa'da Türk İmgesi , Avrupa Coğrafyasında Türkler ve Türk-Avrupa İlişkileri:.....31
3-Birleşik Avrupa Düşüncesi:.....52
4-Avrupa Birliği'nin Oluşumu ve Geçirdiği Aşamalar:.....63
A-Avrupa Birliği'ne Giden Yol:.....64
B- Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin Kuruluşu:.....65
C-Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları ve Değişen Yapısı:.....67
D- Avrupa Birliği ve Genişleme Süreci:..... 71
E-Avrupa Birliği'nin Üyelik Kriterleri:.....74
a-Politik Kriterler:.....74
b-Ekonomik Kriterler:.....74
c-Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi:.....74
F-Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreci:.....75
a-Avrupa Parlamentosu:.....75
b-Avrupa Birliği Konseyi:.....77
c- Avrupa Birliği Komisyonu:.....79

İKİNCİ BÖLÜM

1987 TAM ÜYELİK BAŞVURUSUNA KADAR TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ve YAPILAN TARTIŞMALAR

1-1963 Ankara Antlaşması'na Giden Yol:.....82
2- Ankara Antlaşması Tartışmaları ve 1987 Tam Üyelik Başvurusuna Kadar Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri:.....85
3- 1987 Başvurusunun Gerekçeleri ve Yapılan Eleştiriler:.....92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİ'NDEN 2006'DA TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİNİN BAŞLAMASINA KADAR TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ve YAPILAN TARTIŞMALAR

1-1989-1997 Arası Dönem, Gümrük Birliği - Lüksemburg Zirvesi Süreçleri ve Bu Dönemde Yapılan Tartışmalar :.....97

A-Gümrük Birliği Süreci ve Antlaşma Öncesi Getirilen Eleştiriler 97
B-Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne Girmesinin Nedenleri:.....104
a-Siyasi Nedenler:.....104
b-Ekonomik Nedenler:.....105
C- Gümrük Birliği Antlaşması ve İmza Aşamasında Yöneltilen Elcştiriler:.....105
D-Gümrük Birliği Antlaşmasına Güncel Tepkiler:.....115
a- Gümrük Birliği'ne Olumlu Tepki Verenler:...116
b- Gümrük Birliği'ne Olumsuz Tepki Verenler:.118
E- Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'ne Kadar Avrupa Birliği İle İlişkiler:.....122
F- Lüksemburg Zirvesi ve Zirve Sonuçları Üzerine Yapılan Tartışmalar:.....124

2-Lüksemburg Zirvesi'nden 2006'da Müzakerelerin Başlamasına Kadar Olan Süreç ve Bu Dönemde Yapılan Tartışmalar :.....136
A-1999 Helsinki Zirvesi'ne Kadar Olan Süreç: 136

B-1999 Helsinki Zirvesi ve Türkiye Hakkındaki Tutum Değişikliğinin Nedenleri:.....140
a-Jeopolitik/Jeostratejik Nedenler:.....140
b-Siyasi Nedenler:.....141
c-Ekonomik Nedenler:.....142
C-10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi, Türk Basını'nda Yansımaları ve Yapılan Tartışmalar: 143
a-Helsinki Zirvesi ve Kıbrıs Konusu:.....144
b-Helsinki Zirvesi'nin Basındaki Yankıları:.....145
c-Siyasi Partilerin ve Ordu'nun Helsinki Zirvesi Kararları Hakkındaki Görüşleri:.....157
d-Helsinki Zirvesi İçin Sonradan Yapılan Değerlendirmeler:.....158
D-2006 Yılında Müzakerelerin Fiilen Başlatılmasına Kadar Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye'de AB Sürecine Yönelik Eleştirilerin Yoğunlaşması.....168
a-Katılını Ortaklığı Belgesi (KOB):.....168
b-Nice Zirvesi ve Yankıları:.....170
c-Ulusal Program ve Yankıları:.....173
d-İlerleme Raporu ve Laeken Zirvesi:.....176
e-12-13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi ve AB Uyum Paketleri:.....178
f- 6 Ekim 2004 İlerleme Raporu ve Getirilen Eleştiriler:.....180
g-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi ve Türkiye'deki Yansımaları:.....197
h- 17 Aralık 2004 Sonrası Türkiye-AB İlişkileri:.....207
ı- 12 Haziran 2006 Tarihinde Müzakerelerin Açılması Sonrası AB ile İlişkiler:.....210

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE AVRUPA BİRLİĞİ KARŞITLIĞININ TEMEL NEDENLERİ

1-AB KARŞITLIĞININ SOSYAL ve EKONOMİK İÇERİKLİ NEDENLERİ:...162

A-Ulusal Kimlik Kavramı Çerçevesinde AB Karşıtlığı :.....219

B-Ekonomik Sömürgeleşme Kaygılarından Kaynaklanan AB Karşıtlığı:.....231

2-AB KARŞITLIĞININ SİYASAL İÇERİKLİ NEDENLERİ: 242

A- Türkiye'nin Egemenlik ve Üniter Devlet Kaygısından Kaynaklanan AB Karşıtlığı: 242

B- AB Karşıtlığının Diğer Siyasal İçerikli Nedenleri: 261

a-Kıbrıs Sorunu:.....261

b-Patrikane ve Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu:.....265

c-Sözde Ermeni Soykırımı İddiası:.....268

d- AB'nin Kemalizm Karşıtlığı Sorunu:.....273

SONUÇ:.....284

KAYNAKÇA:.....291

ÖNSÖZ

Avrıpa Birliği, bugün Türkiye'de en çok tartışılan konulardan biridir. Oysa son yıllara kadar toplumda bu konuda bir uzlaşı olduğu düşüncesi çok yaygın bir kabul görüyordu. Bu dönemde Türkiye'de düşüncelerini medyada ve yayın alanında dile getirebilenler daha çok bu süreci destekler yönde tavır takınıyorlardı. Bunun yanısıra tartışmalar daha çok Türkiye'nin AB'ye üye olması için neler yapması gerektiği çerçevesindeydi. Türkiye sanki AB'ye neden üye olunması gerektiği tartışmasını bitirmiş ve genel bir uzlaşmaya varmış gibi bu üyeliğin gereklerini, bu sürecin Türkiye'ye yüklediği düzenlemelerin neler olduğunu, bunların nasıl yapılacağını tartışmaya başlamıştı.

Oysa Türkiye hiçbir zaman gerçekten demokratik bir süreçte AB üyeliğinin nedenlerini tartışmamıştır. Tartışmanın bu aşaması topluma maledilmeden, belirgin bir dezenfermasyon uygulamasıyla atlanmış, bir anlamda bu projenin neden gerekli olduğu yolunda hiçbir kanıt, hiçbir somut projeksiyon, hiçbir öngörü, hiçbir plan sunulmadan AB projesi toplumsal tartışmadan kaçırılmıştır. AB projesinin, soyut bir "iyi" tanımlamasıyla ve saf bir demokrasi, kalkınma, uygarlaşma ideali olarak sunulmasına karşılık bir tartışmazlık ortamında, Türkiye'de dar bir kesimin toplum mühendisliği projesi olarak yürütülmeye çalışılması, öne sürülen içeriğiyle tam bir çelişkidir. Demokratik olanın, kalkınma ve uygarlaşma olarak sunulanın karşıt düşünceye yer vermeden, tek yanlı kitle iletişim araçları ve haberleri ile idelojik bir baskı oluşturularak topluma kabul ettirilmeye çalışılması bu proje üzerinde en azından daha fazla tartışılmasını zorunlu kılmaktadır. Demokrasi idealinin demokratik olmayan bir süreci olamaz.

Türkiye'nin AB'ne üyeliği konusunda başlangıcından beri samimiyetsiz bir çaba sürdürülüyor. AB'ne üye olunacak denilerek Türkiye için çoz zararlı sonuçlar

verebilecek düzenlemeler "reform" adı altında topluma kabul ettirilmeye çalışılıyor. Gelecekte belirsiz bir zamanda elde edilecek ve içeriğinin ne olacağı belli olmayan bir "üyelik" karşılığında Türkiye'nin kuruluşundan beri büyük bir deneyimle oluşturduğu yapısı değiştirilmek isteniyor.

Peki Türkiye gerçekten AB'ne üye olabilir mi? Bu soruya "evet" diyenler aslında şunu söylemiş oluyorlar: Ne kadar süreceği belli olmayan bir müzakere sürecinde bütün başlıklar kapanacak ve bugün AB'nin üyesi olan 28 ülke tarafından da Türkiye'nin üyeliği onaylanacak! Bu size inandırıcı geliyor mu? Bütün ülkelerin parlamentoları diyelim ki bu üyeliği "stratejik" nedenlerle onayladılar. Ancak en az iki ülkenin referendum yapacağı açık. Bu durumda "Türkiye AB üyesi olacak, reformlara devam" diyenler şunu da söylemiş oluyorlar: Türkiye'nin üyeliği Fransa'da yapılacak referandumda Fransız halkının en az %51'i tarafından onaylanacak! Bu da yetmez ırkçılığın, ayrımcılığın başını alıp gittiği Avusturya'da da referandumdan Türkiye'nin üyeliği'ne "evet" çıkacak. İşte inanmamız istenen büyük yalan, Türk halkını yıllardır ideolojik bir biçimde kuşatma altına almış olan zihniyetin büyük kandırmacası bu. Türkiye, bütün şartları yerine getirdiğinde, Kıbrıs Rum kesimi, Almanya, Yunanistan gibi Türkiye'nin üyeliğine "çok sıcak bakan" (!) ülkelerin parlamentolarında bu karar onaylanacak, yetmedi bir de yine Türkiye hakkında çok sevecen (!) duygular besleyen Fransa ve Avusturya halkı tarafında da onaylanacak. Bu size inandırıcı geliyor mu? Aklı başında olan sıradan bir vatandaş için böyle bir sonucu beklemek mümkün olabilir mi? Dolayısıyla "Türkiye'nin AB'ne girmesi için reformlara devam" diyenlerin eğer içlerinde biraz mertlik varsa Türk halkına söylemeleri gereken şey şu: Evet biz de böyle bir süreçte bu iki ülkede yapılacak referandumlardan Türkiye'ye üyelik kararı çıkmayacağını, dolayısıyla Türkiye'nin üye olamayacağını biliyoruz, ama Türkiye'yi de istediğimiz kıvama getirmek, istediğimiz reformları yaptırmak için başka yolumuz yok. Biz sanki üye olacakmış gibi yapalım, hiç olmazsa bu bahaneyle Türkiye'yi değiştirelim. Söylenmesi gereken bu. Oysa Türk halkına sanki bu sürecin sonunda üyelik olacakmış gibi, üyelik

sadece bizim yapmamız gerekenlere bağlıymış gibi yalan söyleniyor. Ortalama zekaya sahip hiçbir Türk vatandaşı bu süreçte, referandumların sonucunda Türkiye'ye üyelik çıkmayacağını görür.

Peki Fransa ve Avusturya halkları dışında tüm AB ülkeleri bu üyeliği istiyor mu peki. Bu sorunun yanıtı da çok basit bir biçimde hayır. Yahya Sezai Tezel hocamızın bir örneğini verirsek Türk halkı örneğin Bangladeş gibi bir ülkenin ünsanlarının serbestçe Türkiye'ye gelip iş arama, yerleşme, ülkenin sosyal güvenlik sisteminin sağladığı haklardan yararlanma fikrine nasıl bakardı acaba?Aradaki gelişmişlik farkı düşünüldüğünde siz bu soruya "evet gelsinler, onlar bizim kardeşimiz, istedikleri gibi gelip iş arayabilirler, biz işsiz kalalım, onlar bizim çalışabileceğimiz işleri dörtte bir fiyatına yapsınlar, biz kardeşlerimiz için işsizliğimizin sürmesine razıyız" diyorsanız mesele yok, o zaman AB ülkelerindeki insanların da Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmasını beklememeniz normal. Ama çifte standart yaratmamak için siz Bangladeşlilere evet demiyorsanız Avrupa'dan da size evet çıkmasını beklemeyin.

Evet Türkiye gelişiyor, büyüyor ama Avrupa'da bizim işsizimizden önce doyurulacak daha çok işsiz var. Almanya'da son çıkan göçmen yasasına bakın. Bir insanın evlendiği insanın yanında yaşamasının bile önüne nasıl ırkçı , ayrımcı engeller konuluyor. Bu zihniyet size. size söylendiği gibi kapıları geçici bir süreden sonra bile açar mı? Bu sorunun yanıtı da maalesef "hayır" dır. Bu veriler ortadayken AB'nin de Türkiye'yi gerçekten üye olarak almak istediğini düşünmek saflıktır. AB'nin böyle bir niyeti yok. AB de Türkiye'deki birtakım çevreler gibi "mış gibi" oyununu oynuyor, o kadar. Onun da işine geliyor. Bu durumda Türkiye "üye olacakmış" gibi , AB de "üye yapacakmış" gibi davranma açısından bir uzlaşma içindeler. Olan bitten bundan ibarettir. Bakın AB Türkiye'yi 1963 Ankara Antlaşmasından sonra, diğer hiçbir üyeye yapmadığı hangi aşamalardan geçimiş. Bu tablo bile her iki tarafın da yararına olan "mış gibi" oyununun, AB yalanının iç yüzünü ortaya koymaya yeter.

Bu süreçte Türkiye, 1963 Ankara Antlaşması ile "Ortak Üye" olarak bu yola girmiş, sırasıyla 1987

başvurusuyla "Tam Üyeliği Talep Eden Ülke", 1996 Gümrük Birliği ile "AB ile Gümrük Birliği içinde ancak Tam Üye olmayan ülke" , 1997 Lüksemburg Zirvesi ile "Adaylığa Ehil Ülke", 1999 Helsinki Zirvesi ile "Aday Ülke ancak üyelik müzakereleri açılması kararlaştırılmamış ülke", 2001 Laeken Zirvesi ile "Üyelik müzarekelerinin başlama perspektifi yakınlaşmış ülke, 2002 Kopenhag Zirvesi ile "Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verilmesi durumunda, katılım müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılacağı ülke", 2004 Brüksel Zirvesi'nde "3 Ekim 2005 itibariyle Tam Üyelik müzakerelerine başlanmasına karar verilen ülke" ve bu tarihten itibaren de "Tam Üyelik sürecinde bulunan ülke" gibi sıfatlar kazanmıştır. 2007 itibariyle de "müzakereleri fiilen askıya alınmış ülke" ve "muhtemel üyelik tarihi belirlenmemiş aday ülke" statüsündedir. Tüm bu süreç içinde karşılaşılan haksızlıklar, çifte standartlar, dostluğa ve müttefikliğe sığmayan yaklaşımlar, hakaretler, onur kırıcı davranışlar ve verilen sözlerin tutulmayışı gibi gelişmeler sürdükçe ve bunun yanısıra Kıbrıs, Ege, Sözde Ermeni Soykırımı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinden taviz verilmedikçe, AB'nin Türkiye'yi üye yapmayacağı şeklinde bir tablo ortaya çıktığı söylenebilir. Buna bağlı olarak Türkiye için İçi boşaltılmış bir kabuk üyeliğin ya da Gümrük Birliği'nin etrafına örülmüş bir Özel Statünün AB'nin hazırladığı en muhtemel statü olacağı görülmektedir.

Hal böyleyken Türkiye'de bir kısım çevrelerin ısrarla "AB süreci bitmesin, reformlara devam" diye sürekli bozuk teyp gibi konuşmaları Türk halkını kandırmaktan başka birşey değildir. AB hiçbir ülkeye yukardaki tablodaki gibi davranmamıştır. İşin aslı bu çevrelerin ideolojik bir baskı aracı olarak kullandıkları "AB Projesi" aslında "İkinci Cumhuriyet" projesi'nin ad değiştirmiş halidir. Böylelikle bu proje dış faktörle de yüklenmiş olmakta, Türkiye'yi dönüştürmek için Yeni Demokrasi Hareketi gibi atakları başarısız kalmış, iç dinamiklerle yürütülememiş bir proje dış dinamiklerle yeniden yürürlüğe sokulmuş ve yeni partisini de AKP olarak bulmuştur. Bu Türkiye'nin projesi değil, Türkiye'nin ulusal bütünlüğünü ve temel niteliklerini artık umursamayan, ulusallığı kalmamış Burjuvazinin ya

da bir kısım sermaye çevrelerinin projesidir. Ama büyük bir medya gücüyle, iç ve dış pek çok büyük gücün yardımıyla da gayet güzel bir biçimde ambalajlanarak Türk halkına sanki tüm Türkiye'nin projesi gibi yutturulmaktadır. Bu konuda gerçek bir tartışma açmanın zamanı gelmiş ve hatta geçmektedir.

Bütün bu gerçekler ve Türkiye'nin AB sürecinde geçirdiği aşamalar, karşılaştığı haksızlıklar, çifte standartlar, onur kırıcı talepler ve suçlamalar, toplumun AB konusundaki duyarlılığını artırmış, AB konusunda eleştirel düşünceler daha güçlü bir biçimde dile getirilmeye çalışılmıştır.

Özellikle ulusal yayın yapan kitle iletişim araçlarının çok büyük bir kısmının tüm sınırlamalarına karşılık AB konusunda dile getirilen eleştiriler artık toplumun bütün kesimlerine yayılmaya başlamıştır. Türk toplumu kendi geleceğinin tepeden inmeci yöntemlerle belirlenmesi karşısında sesini yükseltmiş, bütün karalamalara, bütün marjinalleştirme çabalarına karşı AB üyeliğine karşıt olan kesimler giderek düşüncelerini daha korkusuzca ve daha sağlam argümanlarla ortaya koymaya başlamışlardır. Bir bakıma bugün AB konusunda tartışma yeni başlamıştır.

1996 yılında ilk kez bir ülkenin AB'ye Tam Üye olmadan Gümrük Birliği Antlaşması imzalaması ile Türkiye'de somut bir tartışma çerçevesi oluşmuş ve bu sürece karşı çıkanların sesi bu tarihten sonra daha çok duyulmaya başlanmıştır. Çünkü Gümrük Birliği Antlaşması bazılarının iddia ettiği gibi sadece sonuçları açısından tartışılacak, "iyi mi oldu kötü mü oldu?" tartışması değildir. Bu antlaşma bir ülkenin doğrudan katılmadığı bir karar alma sürecinin sonuçlarına itirazsız boyun eğme antlaşmasıdır. (Türkiye'nin kendi dış ticaret politikasını uygulamak isterken yaşadıkları çalışmada örneklendirilmiştir.) Bu açıdan Gümrük Birliği Antlaşması Türkiye'nin Dış Ticaret Poltikası bakımından bir tür modern manda yapılanmasıdır. Daha da açık söylersek iktisadi anlamda sömürgeleşmenin bir parçasıdır. Çok acı gerçek şudur ki bu antlaşma Türkiye'de son yıllarda uygulanan iktisat politikalarının getirdiği yarı sömürgeleşme statüsünün dış ticaret ayağıdır. Evet Türkiye Devleti bugün yarı sömürge bir

ülkedir. Yaşanan süreç yarı sömürgeleşmeden tam sömürgeleşmeye doğru gidiştir.

Bir kısım insanın Dış ticaret verilerine bakarak Gümrük Birliği Antlaşması'nı tartışmaları ise bir başka ayıbı da beraberinde getirmektedir. Çünkü Gümrük Birliği Antlaşması, belirttiğimiz gibi "kazançlı oldu mu olmadı mı?" açısından değerlendirilemez. Bu ilkesel olarak reddedilmesi gereken bir sorundur. Çünkü ahlaklı hiç kimse fahişelik ya da uyuşturucu ticaretini iyi kazanç getirip getirmediğine bakarak değerlendiremez. Gümrük Birliği Antlaşması'nda karar alma sürecine doğrudan katılmadığınız halde alınan kararlara uymanız gerekmektedir. Bu bir ülke açısından utanç vericidir, bir onursuzluktur. Eğer sadece maddi kazançları açısından baksaydık fahişelik de iyi para getirdiği zaman iyi bir meslek olurdu. Oysa nasıl ki bu noktada yapılan işin sonuçta iyi kazanç getirip getirmediğine bakmadan ahlaken reddediyoruz, Gümrük Birliği de sonuçlarına bakılmadan ahlaken ve ilke olarak reddedilmesi gereken bir uygulamadır. Yoksa eğer sonuç sadece yurttaşların maddi anlamda daha büyük bir refah içinde yaşamaları ise bunun bağımsız, onurlu bir ulus-devlet modeli çerçevesinde sağlanması zorunlu olmayabilir. O zaman daha kestirmeden gidip, bağımsız bir devlet olmaktan vazgeçelim. Örneğin ABD'nin eyaleti olalım. O zaman belki maddi refahımız daha da artacaktır. Oysa sorun maddi refaha onurlu, bağımsız bir devletin özgür yurttaşları olarak ulaşmaktır. Dolayısıyla Gümrük Birliği'ni sonuçlarının kazanç mı kayıp mı olduğuna bakarak değerlendiremeyiz. Ancak maalesef bugün "işgal altında olsaydık belki daha iyi olurdu" diyen nesiller yetişiyor. Ve ne yazık ki yine bugün somut olarak bir ev, bir araba, ortalama bir sabit gelir beklentisi içindeki geniş kitleler, bu beklentilerinin hangi bayrak altında gerçekleşeceğini umursamaz bir kişiliğe doğru evrilmektedir. Ulusal onur, bağımsız devlet, özgür yuttaş olma nitelikleri değer kaybetmekte, maddi zenginlik karşılığında vazgeçilebilir hale gelmektedir. Belki de Gümrük Birliği Antlaşması tarihsel olarak böyle bir gidişin başlangıcı olarak ele alınabilir.

İşte bu nedenle bu çalışmada, 1996 Gümrük Birliği Antlaşmasından itibaren Türkiye'de AB konusunda dile getirilen ve yavaş yavaş topluma yayılmaya başlayan AB karşıtı düşüncenin, yani Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olan ve bu sürece eleştirel bakan düşüncenin, gelişimi ve nedenleri incelenmektedir. Bu çalışma bu açıdan Türkiyenin demokratik tartışma ortamına küçük de olsa da bir katkı sağlayabilme umudunu taşımaktadır. Çalışma, yukarda belirtildiği gibi Gümrük Birliği Antlaşması'ndan çalışmanın yazıldığı tarihe kadar olan süreyi kapsamaktadır. Bunun en önemli nedenleri AB konusundaki en yeni bilgileri verebilme arzusu ve AB konusunda eleştirel düşünenlerin argümanlarının yakın zamanlara doğru daha güçlü bir hale gelmesi gerçeğidir.

Batı bugün zengindir, gelişmiştir. Kentleri, caddeleri parkları ve diğer maddi zenginlikleri ile bütün azgelişmiş ülke insanlarını etkilemektedir. Bunun tarihsel arka planında akıl ve bilim olduğu gibi sömürü, işgal ve köleleştirmenin de olduğunu unutmamak gerekir. Ve hiçbir zaman zenginlik "gel biraz da sen zenginleş" diyerek bağışlanan bir olgu değildir. AB ülkelerinin bugünkü gıpta edilen zenginlikleri paylaşmaya açık değildir.

AB'ye her ne pahasına olursa olsun girilmesini savunanların çoğu Türkiye'nin AB'ye giremediğinde bir Ortadoğu devleti olacağını söyleyerek bel altından vurmayı çok sevmektedirler. "Ortadoğulu Devlet" nitelemesi bir zihniyeti temsil ediyorsa şunu söyleyebiliriz ki Norveç zengin bir Avrupalı ülke olarak AB üyesi değildir ve bir Ortadoğu ülkesi de olmamıştır. Yok bu bir coğrafyayı niteliyorsa kendi coğrafyamızdan kaçmamız zaten mümkün değildir. Türkiye'nin etrafı duvarlarla çevrili bir Kuzey Kore olacağı söylentisi ise en büyük yalanlardan birisidir. Kendi içindeki duvarları indirirken dışındaki duvarları yükselten bu açıdan "Kuzey Korecilik" yapan AB'nin kendisidir. Vize ve vatandaşlık duvarlarını yükselten, esasen kendi zenginliğini paylaşmak istemeyen AB'dir.

Diğer bir yalan Avrupa ve Batı ile özdeşleştirilen "demokratikleşme" iddiasıdır. Hiçkimse bireylerin özgürleşmesine itiraz edemez, etmiyor da. İtiraz bunun AB'siz olmayacağını söyleyenleredir. Demokratikleşme, yasaların,

anayasaların değişmesi, o kelimenin çıkıp bir başka kelimenin gelmesi yoluyla olmaz. Bizim 150 yıllık demokratikleşme tarihimiz bu açıdan bir de "anayasacılık" tarihidir. Ve hayal kırıklıklarıyla doludur.

Aslında yasalar da önemli olmakla birlikte demokrasi bir kültür sorunudur. "Hamile bayanlara yer veriniz" sözü toplu taşıma araçlarında yer alan bir dilektir. Bunu yasaya bağlamak değil, içselleştirmek, yazmaya gerek bırakmayacak hale getirmek önemlidir. Demokrasinin beşiği yazılı anayasası olmayan bir ülkedir. Yasalar hiçbir zaman işkenceyi meşrulaştırmaz, ama ülke tarihimiz işkencelerle doludur. Önemli olan yasaları, insan onuruna yakışan tavırları içselleştirmek, Demokrasiyi yükseltecek yüksek bir kültürü edinmiş nesiller yetiştirebilmektir. Unutulmamalıdır ki 1960'lara kadar ABD'de siyahiler otobüslere arka kapıdan biniyordu ve kendilerine ayrılan yerlerde oturmak zorundaydı. Oysa Anayasa aynı anayasayken bir gün önce normal olan bu uygulama eylemler sonrası anayasaya aykırı bulundu.. AB'ye girdiğimizin ertesi günü Töre cinayetleri ne olacak? Buna ilişkin bir AB reformu parlamentoda kabul edildiğinde bu sorun çözülmüş olacak mı? Demek ki herşey yasalarla ve özgürlükçü anayasa ile olmuyor. Toplumun bakışı, "normallik" anlayışı, gelenekler önemlidir. Bunlara genel olarak kültür diyoruz. O kadar kolay değişmezler.

İkinci bir nokta demokrasinin siyasi bir rejim olarak biray ve devlet arasında bir güç dengesinin varlığını zorunlu kılmasıdır. Avrupanın fedalizmden beri geçirdiği aşamaları hep bir geriden takip eden tarihimiz, bu noktada da hazing bir açmazla yüzyüzedir. Bireyin giderek güçsüzleştiği, devletin nitelik değiştirerek klasik fonksiyonlarından sıyrılıp küçülür göründüğü ancak gerçekte "devletsi" güçlülükte büyük sermaye gruplarının devlet oluşumunu aslında genişlettiği ve devletin daha da güçlendiği bir çağdayız. Birey ve devlet arasındaki bu giderek açılan güç farkı, niceliksel bir artış olmaktan çıkmış, artık demokrasi denilen rejimi taşıyamayacak niteliksel bir fark oluşturmuştur. Günde 300 kez kameraya yakalanan, hiçbir özel gizi kalmayan, telefonları dinlenen, okudukları, yediği içtiği bile kaydedilen, her türlü yüksek teknoloji ile "kayıt" ve

"numara" haline gelen ve sığınacak hiçbir kalesi kalmamış, tekilleşmiş insan artık bu yeni devlet karşısında "birey" olarak kalamaz. Böyle bir yapı ABD'de de, Avrupa'da da demokrasiyi artık üretemez, taşıyamaz, yaşatamaz. Dolayısıyla büyük sorunlarımızın AB ile çözümü bir kandırmacadır.

Bu çalışmada özellikle akademisyenlerin, diplomatların, konuyla ilgilenen kurumların, sivil toplum kuruluşlarının, gazete köşe yazarlarının, konuya yaklaşımı, mümkün olduğunca birinci el kaynaklardan ve gerektiğinde bazı bölümlerde doğrudan alıntılara yer verilerek, öne sürülen her değişik argümandan söz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma sırasında Ankara'da bulunan Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu, Bilkent ve Hacettepe Üniversiteleri Kütüphaneleri ile Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Merkez Bankası ve Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Kütüphanesi'nden yararlanılmıştır. Bunun dışında konunun niteliği gereği henüz kütüphanelerde bulunamayacak yeni yayınlar da edinilerek kullanılmıştır. Ayrıca yine konunun pek çok platformda tartışılması yüzünden seminer, toplantı, konferans, panel ve sempozyum gibi bilimsel organizasyonların metinlerinden de yararlanılmıştır. Bir diğer nokta ise internetin çağımızın vazgeçilmez bir bilgi kaynağı olmasıdır. Özellikle sansürsüz ve doğrudan bilgi sağlaması bakımından bu kaynaktan da olabildiğince yararlanılmıştır. Bu tür kaynakların sayfaları kısaltılmadan dipnotlarda belirtilmiş ve hangi tarihte ulaşıldığı bilgisi de eklenmiştir. Bu çalışmada AB kurumları ile ilgili olarak verilen rakamların en yeni bilgiler olmasına özen gösterilmiştir.

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışmamın her aşamasında her türlü desteği benden esirgemeyen, tez danışmanı Hocam Yrd. Doç. Dr. Yonca Anzerlioğlu'na öncelikle çok teşekkür ederim.

Bu çalışmam sırasında bana yol gösteren, düşüncelerini dile getiren ve moral destek veren H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitü'sü Müdürü değerli Hocam Prof.Dr. Mustafa Yılmaz'a ve öğrenciliğimin başlangıcından beri her türlü özveriyle desteğini eksik etmeyen değerli eşim

Doç.Dr. Yasemin Özdemir'e, bu tezin ortaya çıkmasında gerek kaynak temininde ve gerekse yaptıkları eleştirilerle katkılarını sunan Doktora öğrencisi arkadaşlarım Cengiz Aydın'a ve Gökhan Ayyüce'ye, kütüphane ziyaretlerimde bana rehberlik eden dostum Onur Zafer Ceylan'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ali Ulvi Özdemir/ Eylül 2008 Ankara

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.k.	: adı geçen konuşma
a.g.m.	: adı geçen makale
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Sanayi Kimliği
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Avrupa Parlamentosu
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
AT	: Avrupa Topluluğu
A.Ü.S.B.F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
A.U.Ö.	:Ali Ulvi Özdemir
Bkz/bkz	: Bakınız
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Partisi
Der.	: Derleyen
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü

D.T.P. : Demokratik Türkiye Partisi

D.Y.P. :Doğru Yol Partisi,

D.S.P. : Demokratik Sol Parti

ECU :Avrupa Para Birimi

Ed. : Editör

EURO : Avrupa Birliği Ortak Para Birimi

E.P.B. : Ekonomik ve Parasal Birlik

EURATOM : Avrupa Atom Enerjisi Kurumu

GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi

GATT : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması

GB : Gümrük Birliği

G.K.R.Y. : Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

GOP : Genişletilmiş Ortadoğu Projesi

G-7 : Sanayileşmiş 7 Batılı Ülke

G-8 : Sanayileşmiş 7 Batılı Ülke + Rusya

G.S.M.H. : Gayri Safi Milli Hasıla

G.S.Y.İ.H. : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

Haz. : Hazırlayan

I.M.F. : Uluslararası Para Fonu

İ.S. : İsa'dan Sonra

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

M.D.A.Ü. : Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri

M.H.P.	: Milliyetçi Hareket Partisi
M.S.	: Milattan Sonra
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Savunma Örgütü
O.E.C.D.	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
S.S.C.B.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
S.H.P.	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.K.	: Türk Ceza Kanunu
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Türkiye, kuruluşundan bugüne büyük önder Mustafa Kemal'in gösterdiği "Çağdaş Uygarlık Düzeyi" ne ulaşmak için çaba harcayan modern bir devlet olarak, Avrupa ile ilişkilerine hep öncelik vermiş, yüzünü Batı'ya dönük tutmuştur.

Mustafa Kemal'in "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" sözünü ilke edinen Türkiye, kalkınma ve çağdaşlaşma amacını barışçı bir biçimde gerçekleştirmek için Avrupa devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmış, modern Avrupa'daki gelişmeleri izlemiş ve pek çok Avrupalı örgüte üye olmaktan kaçınmamıştır. Bu örgütlerin en önemlilerinden biri İngilizce kısa adı NATO olan, Kuzey Atlantik Savunma Örgütü'dür. 1952 yılında gerçekleşen bu üyelik ile Avrupa ve Batı dünyası ile askeri anlamda müttefiklik ilişkisi içinde kalan Türkiye, Avrupa ile Ekonomik anlamda da ilişkilerini yakınlaştırmak için kuruluşundan itibaren Avrupa Ekonomik Topluluğu, AET, ile de ilgilenmiş ve bu örgüte de üye olmak için girişimlerde bulunmuştur. 1959 yılında başlayan görüşmeler sonucu 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye bu örgüte de Tam Üye olmak arzusunu kanıtlamış oluyordu.

Soğuk Savaş boyunca Ankara Antlaşması ile biçimlenen yolda yürüyen görüşmeler 1987 yılında Tam Üyelik başvurusuyla yeni bir aşamaya gelmiştir. Ancak 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile Soğuk Savaş geride kalmış ve Avrupa tarihinde 20. Yüzyılın son evresinde çok hızlı gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Almanya'nın yeniden birleşerek Avrupa'nın ortasında tekrar büyük ve güçlü bir ülke olarak belirmesi, Yugoslavya'nın dağılması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu da dönüştürmüş, Avrupa'da siyasi birlik arayışları yoğunlaşmıştır.

21. yüzyıla barış adına daha umutlu girilmesine rağmen 11 Eylül 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı girişilen terörüst saldırılarla Dünya yeni bir döneme girmiştir.

Bu, yeni bir dönem ve tartışmalarda yeni kavramların ve sorunların ortaya çıkması demektir. Tek kutuplu yeni dünya düzeni'nde, "Medeniyetler Çatışması" başlığı altında Batı Dünyası'nın genel olarak İslam Dünyası'na karşı oluşturduğu önyargılar ve Ortadoğu coğrafyasının tek yanlı olarak düzenlenmeye çalışılmasına yönelik istek, bu ülkelerde artan milliyetçilik hatta ırkçılık ve dışlayıcılık, Türkiye'nin genel olarak Batı dünyası ile ilişkilerinde Soğuk Savaş sırasında ortada olmayan yeni olumsuzluklar ve zorluklar yaratmıştır. Bütün bunlara ek olarak Türkiye'nin 1984 yılından beri başetmeye çalıştığı ayrılıkçı terörün Avrupa ve genel olarak Batı dünyası ile ilişkilerinde yeni bir parametre olarak ortaya çıkışı, bu ilişkileri eskisinden daha sorunlu ve güvensiz hale getirmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucu Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin görünürde giderek gelişmesi ve Tam Üyelik müzakerelerinin yürütülmesi aşamasına gelmesine rağmen özellikle Türkiye içinde Avrupa Birliği'ne ilişkin şüphelerde ve giderek de karşıt düşüncede büyük bir artış görülmektedir.

Türkiye'nin başlangıcından beri karşı karşıya kaldığı en büyük yol ayrımı önümüzdedir. Nasıl bir dünya, nasıl bir Avrupa, nasıl bir Türkiye? Hepsi içi içe, önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Bu sorun değişik biçimlerde karşımıza çıkmakta, en çok da AB ile ilişkiler çerçevesinde irdelenmektedir. Esasen hem Türkiye hem de Avrupa kendileri için nasıl bir gelecek inşa etmek istediklerini formüle etme hesabındadırlar. Bu noktada Avrupa'nın Türkiye kararı, Türkiye'nin Avrupa kararı ile birlikte nasıl bir dünya sorusunu yanıtlamak için en önemli düğüm noktalarından biri haline gelmiştir.

Bu tartışma denizdeki halkalar gibi sadece bizim değil, dünyanın genel gidişini de belirleyecek etkiler doğuracaktır. Türkiye'nin kararını belirleyecek yine bu ülkenin insanları olacaktır. Bir ülkenin aydın kesiminin, genel

ideolojik yönelim, kamuoyu ve yönetenler üzerindeki etkileri açısından önemi düşünüldüğünde Türk aydınının bu sorun çerçevesinde yürüttüğü tartışmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bugün AB olarak bilinen uluslararası örgüt, aslında kurulduğunda farklı bir adı, farklı bir içeriği ve farklı bir yönelişi olan bir örgüttü. Bugüne kadar geçen sürede dünya üzerinde yaşanan ekonomik ve politik değişimlere paralel olarak bu örgüt de tıpkı bir canlı gibi her açıdan başlangıçtakinden farklı bir niteliğe bürünerek, üye sayısı, işlevi, hedefleri ve dünya üzerindeki ağırlığı başta olmak üzere pek çok değişim geçirmiştir.

Kökü çok eskilere giden bir "Avrupa Birliği" fikrine yaslanan örgütün doğumu İkinci Dünya savaşı sonrasındaki gelişmelerin bir sonucudur.

Tarihin en büyük yıkımlarını getiren iki büyük dünya savaşının doğduğu ve en çok etkilediği coğrafya olan Avrupa kıtası bu etkileri gidermek, yeniden şekillenen dünyada söz sahibi olabilmek ve özellikle ABD ile SSCB gibi iki başat güç arasında siyasi ve ekonomik açıdan ezilmemek için bir birlik düşüncesini hızla geliştirmiştir.

18 Nisan 1951'de Paris'te imzalanan bir anlaşma ile doğan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile nüvesi oluşturulan AB ve Türkiye arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı İttifakı içindeki konumunun getirdiği yakınlık çerçevesinde, çağdaşlaşmanın, batılışmanın doğal bir gereği olarak yürütülmüştür.

1952 yılında NATO üyeliği ile tescillenen Türkiye'nin Batı İttifakı'nın bir üyesi oluşu, ekonomik kalkınma arayışlarının Avrupa ile yakın ilişkiler çerçevesinde görülmesini sağlamış ve Avrupa'da şekillenen ekonomik ve siyasi birlik düşüncesine kayıtsız kalmayı da önlemiştir.

Kendi iç sarsıntılarına, siyasi ve ekonomik altüst oluşlara rağmen Avrupa ilişkilerini "aynı kampta olma" düşüncesiyle belli bir istikrar içinde korumayı başaran Türkiye, Avrupa Birliği'nin her adımında bu değişen, gelişen yapının bir parçası olma isteğini yinelemiştir. 1963 Ankara

Antlaşması bu çabanın en önemli aşamalarından biridir ve Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri için çoğunlukla bir başlangıç noktası olarak ele alınmaktadır.

Başlangıçta Batılılaşmanın, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın doğal bir gereği olarak algılanan ve 20. Yüzyılın son on yılına kadar süren soğuk savaşın getirdiği genel parametrelerin çizdiği sınırlar içinde içte ve dışta çok da itiraz görmeyen Türkiye'nin bu çabası, özellikle soğuk savaş sonrasında yeniden şekillenen, yeni varsayımların ve eğilimlerin üzerine inşa edilmekte olan bir dünyada artık her geçen gün sorgulanmaktadır. Bu sorgulanma Türkiye'nin GB'ne girdiği 1995 ve özellikle tam üyelik başvurusunun kabul edildiği 1999 sonrasında daha da yoğunlaşmış, birdenbire Avrupa ve Türkiye birlikteliği hem Avrupa'da hem de Türkiye'de daha fazla tartışılmaya başlanmıştır.

Hem Avrupa'nın hem de Türkiye'nin, soğuk savaş sonrasında birbirleri için İkinci Dünya savaşından sonra kurulan ilişkiler içinde olduğundan daha farklı algılanan unsurlar haline gelmesi, Türkiye-Avrıpa Birliği ilişkilerini zorlamaktadır. Bu süreçte hem Komünizm tehlikesine karşı konumlanmış Avrupa değişmiş, hem de geçmişin komünizme karşı cephe ülkesi olarak algılanan Türkiye'ye bakışı farklılaşmıştır. Kısaca değişen dünya, uzun süren sabitliklerle belirlenen ilişkileri değiştirmiştir. Bu durum her iki tarafın kamuoylarında yansımasını bulmuştur.

Türkiye-AB ilişkileri kuşkusuz dünyanın içinde bulunduğu genel durumdan bağımsız değildir. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terörist saldırıların ardından eskisinden çok farklı bir dünya vardır. Bütün uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkiler bu temel üzerinde yeniden şekillenmektedir. Küreselleşme, Yeni Liberalizm politikaları, ulus-devlet kavramına yönelik ideolojik eleştiriler, Uygarlıklar Çatışması başlığında toplanabilecek yeni gerilimler Türkiye-AB ilişkilerini belirleyen genel ortamı da oluşturmaktadır. Bir bakıma kendini yeniden tanımlama zorunluluğu ve açmazı içindeki Avrupa ile kendini yeniden tanımlamak ve yapılandırmak zorunda olan, soğuk savaşın

parametreleri yerine neyi koyacağının hesabını yapan bir Türkiye karşı karşıyadır.

Türkiye ve AB ilişkileri, önceden belirlenmiş bir sürecin zorunlu olarak geçilmesi gereken evrelerinden oluşan bir ilişki gibi düşünülemez. Tam tersine bu ilişkiler, zaman içinde başkalaşan taraflar arasında, başlangıcında öngörülemeyen sorunlarla karmaşıklaşan, basit bir biçimde bir ülkenin bir birliğe katılması süreci olarak değerlendirilemeyecek bir etkileşime sahiptir. Bu yüzden zaman geçtikçe ilişkilerin niteliği değişmiş, buna paralel olarak tartışılan konu tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda birbirine eklemlenerek büyüyen son derece geniş bir sorunsal yığını oluşturmuştur. Bunun sonucunda da Türkiye'nin AB'ne katılımı olarak çerçevelenmeye çalışılan sorunsal demeti, zaman ilerledikçe ve bugüne yaklaştıkça sadece AB ve Türkiye taraflarınca değil, daha çok tarafın söz söylemek zorunda kaldığı, neredeyse bütün dünyanın ilgisini çeken bir konu haline gelmiştir. Başka bir deyişle "Türkiye'nin AB'ne katılımı" olarak çerçevelenen süreç, herhangi başka bir aday ülkenin AB'ne üyeliği sürecinin bir benzeri ya da tekrarı olmaktan çok uzak, kendi özgül tarihi ağırlığına sahip, benzersiz ve bu basit çerçeveyi aşan bir konudur. Kısacası bütün aday ülkeler içinde Türkiye'nin adaylık süreci farklı bir süreçtir. Verilecek olan karar, hem başvuran ülke konumundaki Türkiye, hem de kabul edecek örgüt olan AB için diğer benzer ülkelere göre farklı yönleri olan, kuşkusuz diğer ülkelere göre çok daha zor bir karardır. Aslında bir aday ülkenin üyelik sürecinde yaşanan sıkıntılardan daha büyük bir tartışma alanı söz konusudur.

Büyük sorunlar onları çözecek olanları da büyütecektir. Bu insan hayatı için geçerli olduğu gibi ülkeler için de geçerlidir. Bu bakımdan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci, çoktan karar verilmiş, sadece bu kararın uygulanması için zorunlu olarak geçilmesi gereken aşamalara indirgenebilecek bir mekanizma olarak görülemez. Şu an için şeklen bir karar verilmiş gibi görülmekle birlikte yapılan tartışmalar kararın her iki taraf için de

netleşmediğini göstermektedir. Zaten tartışmaların genişliği, zengin içeriği, tarihi, ekonomik, siyasi ve kültürel boyutları göz önüne alındığında bu tartışmanın gücü, verilmiş bir karar olduğunu söyleyebilmemize engeldir. Kısacası AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin henüz tartışma aşamasını tamamlamadığını iddia edemeyiz.[1]

[1] *"Ne var ki Türkiye'nin tam ve eşit üye olarak Avrupa Birliği'ne üye olup olmayacağı konusunda geriye dönüştürülemez temel kararın hem Türkiye'de hem de Avrupa'da alınmamış olması gerçeği, 2004'teki önemli gelişmelere rağmen, ortadan kalkmadı. 17 Aralık (2004) AB zirvesinin Türkiye'ye üyelik müzakerelerinin 2005 Ekiminde başlatılması kararını alması, Türkiye'deki AKP hükümetinin üyeliğin Türkiye'ye getireceği siyasi yükümlülükleri yerine getirmeye kararlı imiş gibi önemli değişiklikler yapmaya başlaması, temel belirsizliği, azalttı. Ama ortadan kaldırmadı."* Yahya Sezai Tezel, "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni: Ulusal Bütünlük Ekseninde Bir Değerlendirme", **Demokrasi Platformu Dergisi,** Türkiye AB İlişkileri ve Türk Demokrasisinin Gelişim Süreci, Yıl:1, Sayı:1, Kış-2005, s.10.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHTE AVRUPA VE TÜRK-AVRUPA İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin AB'ne katılması üzerine yapılan tartışmaların zeminini doğru kavrayabilmek için AB'nin fikri temellerine ve "Batı", "Avrupa" ya da "Avrupalılık" kavramlarına ve Türk-Avrupa ilişkilerine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

1-Batı, Batılılık, Avrupa ve Avrupalılık Kavramları, Avrupa Düşüncesinin Geçirdiği Aşamalar:

Bugün Avrupa sözcüğüne karşılık olarak insanlarda beliren imaj ya da fikir konusunda genel bir anlayışın varolduğundan söz etmek mümkündür. Avrupa denildiğinde, bugün insanların aklına ilk gelen şey bu sözcüğün dünya üzerinde belli bir bölgeyi işaret etmekte oluşudur. Bu, Avrupa sözcüğünün ilk olarak bir coğrafi bölge olarak zihinlerde belirmesi anlamına gelir. Bir başka deyişle Avrupa sözcüğüyle tarif edilmek istenen alanın bir boyutunu bu sözcüğün coğrafi anlamı oluşturmaktadır.

Hiç kuşkusuz Avrupa sözcüğü sadece bir coğrafyayı işaret etmez. Bu coğrafi anlamı çok farklı yönlerde aşan, çok boyutlu bir Avrupa düşüncesi söz konusudur. Bugün Avrupa sözcüğü bu farklı anlamların genişlettiği bir başka genel çerçeve içinde yer alarak kavranabilmektedir. Bu geniş çerçeve için kullanılan sözcük "Batı" dır. Kısaca Avrupa, Batı sözcüğü ile zihinlerde beliren daha geniş bir anlam çerçevesinin bir alt parçasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu iç içe geçmiş ilişkiyi düşünmeden Avrupa sözcüğünü bir kavram olarak ortaya koymak olanaksızdır.

Her ne kadar Batı sözcüğü ile belirginleşen geniş çerçeve içinde yer alsa da Avrupa sözcüğü tarih sahnesine

Batı sözcüğünden daha önce çıkmıştır.[2] Tarihsel olarak pratik ihtiyaçlara karşılık gelmek üzere dolaşıma giren sözcükler kendi gelişimleri içinde birer kavram olarak karşımıza çıkabilirler. Bu gelişim, bir sözcüğün onu doğuran ihtiyaçların ötesinde giderek içerdiği çok boyutluluğa bağlı olarak bir kavrama dönüşmesi olarak düşünülebilir. Basit bir coğrafi karşılık olarak ortaya çıkmış olan "Avrupa" deyimi bugün bir kavram olarak tarifi ve sınırları çok zor, objektif olarak üzerinde bir uzlaşmaya varılamayan bir hale gelmiştir. Çünkü tıpkı demokrasi ya da devlet kavramlarında olduğu gibi değişen dünya her kavramın içeriğini çoğaltmakta ve değiştirmektedir. Bu süreçte her kavram, deyim yerindeyse giderek birer imaja dönüşmektedir. Bugün "Avrupa" sözcüğünü bir coğrafi terim olarak bile sınırlarıyla ortaya koymak olanaksızdır. Bu halen süren bir tartışma konusudur. Kavramlar farklı gerçekliklere karşılık gelebilecek bir değişim gösterirken sözcük olarak aynı kabuğu ya da kalıbı kullanmayı sürdürebilmektedir. Bu "Avrupa" sözcüğü'nün de başına gelmiştir ve tarihin belli dönemlerinde bir kavram olarak bu sözcükle anlatılmak istenen şey farklılaşmış, kavramın içeriği değişmiştir. Bu sosyal bilimlerin her alanında gözlemlenebilecek bir olgudur.

Tarih içinde ilk ortaya çıktığında daha dar bir anlamı olabilen pek çok sözcüğün giderek farklı bir anlam kazandığı çok sık karşılaşılan bir durumdur. Örneğin Azerbaycan, önce bir coğrafyayı tarif eden bir sözcükken 20.yüzyılın başında bir devlet adı olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşılık Çin dendiğinde yüzyıllar öncesinde bile aynı olan bir coğrafya ve bir devlet akla gelmektedir.

---

[2] Batı ve Doğu ayrımı, Doğu'nun Batı'yı "model" olarak görmeye ve "kendine Batı gözüyle bakmaya başlaması" noktasında ortaya çıkmıştır. Bu nokta, Doğu'nun Batı'ya hiç bir "kompleks duymadan" bakmayı sürdürdüğü 1550-1600 tarihleri arası olarak düşünülebilir. Batı'nın üniversitelerinde hala İbni Sina ve İbni Rüşt'ün okutulduğu, Copernik'in sistemini açıklamaktan korktuğu, Bruno'nun yakıldığı, Doğu'nun hala kazanmayı sürdürdüğü bu döneme kadar henüz bir "Batı" yoktur. Bu konuda bkz.: Yalçın Küçük, **Şebeke,** Yazı Görüntü Ses Yayınları, Şubat 2002, s.75-76

Avrupa sözcüğünün ilk belirişi, bugünkü Anadolu kıyılarında yaşayan Fenikeliler tarafından "karanlık, güneşin battığı" yer anlamına gelen ve "Batı" yönünü işaret eden "Ereb" kökü iledir. Eski Yunanlılar ise "Avrupa" sözcüğünü " *'barbarların' kuzeydeki biçimsiz toprakları için kullanırlardı.*"[3] İlk kez Yunan mitolojisinde bir kahramanın, Zeus'un, aşık olduğu Fenike Prensesinin adı olarak karşımıza çıkan "Avrupa" (Europa) sözcüğü, daha sonra bir coğrafi terim olarak anlam kazanmıştır.[4] "Avrupa" sözcüğünün ne anlama geldiğinin kesin hatlarla belirlenmesinin bir zorluğu da bir coğrafi terim olarak ortaya çıktığı ilk anda bile kesin bir tarifinin olmamasından kaynaklanır. Dolayısıyla "Avrupa" sözcüğünü, tarihi gelişimi içinde değerlendirmek en doğrusudur.

İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in bu konu ile ilgili şu cümleleri son derece aydınlatıcıdır:

> *"Avrupa ve Avrupalılık düşüncesi coğrafi olarak belirlenmemiştir. Çok uzun bir süreç içinde ortaya çıkmıştır. Avrupa ve Avrupalılık bir oluşum kaos içinde biçim kazanmıştır ve kazanmaya da devam etmektedir. Avrupa temelde bir oluşumdur.*
>
> *Başlangıçta Avrupa yer olarak da kültür olarak da belirsizdi. Avrupa sözcüğü M.Ö. VII. Yüzyılda ortaya çıktı. Eski Yunanlılar yaşadıkları bölgenin kuzeyindeki bilmedikleri bir yere bu adı verdiler."* [5]

---

[1] Michael Gehler, **Avrupa,** İnkılap Kitabevi Yay., İstanbul 2005, s.10-11

[4] F.H. Burak Erdenir, **Avrupa Kimliği, Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe,** Ümit Yay., Ankara 2005, s. 53; "*Avrupa (Europa) sözcüğünün ilk kez Yunan mitolojisinde yer aldığını biliyoruz. Bu ad coğrafi anlamda Yunanistan'ın batı ve kuzeyini tanımlamak üzere kullanılmıştır.*", Sema Tutar Pişkinsüt, "Avrupa Birliği'nin Gelişme ve Genişleme Sürecini Etkileyen Toplumsal Dinamikler", **Yeni Türkiye Dergisi,** Avrupa Birliği Özel Sayısı, Eylül-Ekim 2000, s.588; "*Tarihsel olarak 'Avrupa' öncelikle coğrafi bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.*", Mustafa Erdoğan, "Avrupa, Avrupa Birliği ve Türkiye", **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl:10, Sayı:40, Güz 2006, s. 6

[5] "İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu-1-**, Ümit Yay., Ankara 1993, s. 36-37

Avrupa kavramının bugün için, daha önce değindiğimiz gibi, "Batı" kavramı içinde bir yer işgal etmesine rağmen köken olarak "Doğu" kavramsal çerçevesine dayandığı anlaşılmaktadır. Gerçekten bugün genel kabul gördüğü biçimiyle Avrupa kavramının ya da düşüncesinin tarifinde ilk unsur olarak konumlandırılan Yunan uygarlığının o çağda daha doğuda kalan bölgede var olan uygarlıklar ile etkileşimi ve buradan aldığı uygarlık mirası düşünüldüğünde, bir Batı-Doğu ayrımının çok anlamlı olmadığı bir çağda oluşmasına rağmen Avrupa kavramının yine Doğu'dan "ithal" olduğu anlaşılmaktadır.[6] Bu ilişki sadece basit bir isim alma olayı değildir. Bu konuda 20. Yüzyılın başlangıcından itibaren belirginleşen çıkarımlara göre Yunan uygarlığının beşiği sayılan Girit adasında milattan önce dördüncü binyıl civarında var olan insan topluluklarının Anadolu kökenli ya da bunlara çok yakın, akraba topluluklar olduğu anlaşılmaktadır. Bu insanların mezarlarının ve dinsel inanışlarının o çağın Yukarı Mezapotamya ve Anadolu uygarlıklarıyla çok büyük benzerlikler taşıdığı da gösterilmiştir.[7]

Esasen daha sonra da değinileceği üzere Avrupa kavramının tarih içinde anlam genişlemesi ile aldığı yolda

---

[6] *"Zeus kaçırmadan önce bugünkü Lübnan'da yaşayan **Europa**'nın, günümüz coğrafi sınıflandırması dikkate alındığında kökenleri itibariyle Asyalı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Avrupa kavramı doğudan ithaldir ve bu kavramı eski Yunan'a atfetmeye yönelik çabalar da Avrupa kültürünün doğudaki kökenlerini inkar etmeye yöneliktir."* Erdenir, **a.g.e.**, s. 53; Ayrıca bkz: A.Nuri Yurdusev, "Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve Türk Kimliği", **Türkiye ve Avrupa,** Yayıma Hazırlayan: Atila Eralp, İmge Kitabevi Yay., Mayıs 1997, s.30-31

[7] *"Helen nedir? Bu geniş bir tarihtir, yaygın bir tarihtir ve o yüzden de çok münakaşalıdır. Ama münakaşası yapılamayacak husus yani Helen eski mirasının sadece Avrupa'ya ait olmadığıdır. Her üç din ve tüm Akdeniz, Orta Doğu bu mirası taşır."* İlber Ortaylı, "Avrupa Siyasi Birliği ve Avrupalılar", **Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye Semineri**, 23-27 Mart 1998, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yay., Ankara 1999, s. 42. Ayrıca bkz:Arif Müfid Mansel **Ege ve Yunan Tarihi,** Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988, s.1-15

giderek özdeşleştiği Hıristiyanlık da Doğu'dan ithal bir dindi.[8]

Kökeni ne olursa olsun, sonuç olarak tarih sahnesine ilk çıktığı andan 21. Yüzyılın başına kadar Avrupa düşüncesi, değişik evrelerde değişik içerikler kazanmış, durağan, hiç değişmeyen bir kavram olmamıştır. Bu içerik uzun süre Hıristiyanlık olurken giderek ulus devlet nirteliği ağır basmış ve günümüzde Avrupa Birliği gibi uluslar üstü, ulus kimliklerini aşan bir birlikteliğe doğru dönüşüm geçirmiştir.[9]

Avrupa kavramının statik değil, dinamik bir içerik taşıdığına ilişkin saptamalar pek çok yazarın ortak kanısıdır. Bu konuda Ruhtan Yalçıner'in yazdıkları örnek olarak verilebilir:

> *"Avrupa Kavramı, nötr bir çoğrafi kavram olmanın ötesinde tanımlanan, değişken bir niteliğe sahiptir. Öyle ki, değişen kültürel ve tarihsel koşullar itibariyle, Avrupa kavramı, farklı kullanımlar kazanmıştır. Coğrafi bir terim olarak Avrupa, Heredotos'un tarihi ile birlikte, Perslilerle girilen mücadele sonrasında kanonize edilen bir nitelik kazanmış; 9.yüzyılda İmparium Romanum'un tekrar kurulması ile birlikte ise, Roma siyasal yapılanması ile Latin Hıristiyanlığı arasındaki bağ fikrine zemin hazırlamıştır."* [10]

Görülüyor ki Avrupa düşüncesinin değişken niteliğini vurgularken yapılacak tanımlar, bu konuda yapılacak her yorum eninde sonunda bir yönüyle eksik olacaktır. Avrupa'nın uzun tarihi içinde "Avrupa nedir?" sorusuna verilen yanıtların her dönemde farklı olması yanında

---

[8] Ortaylı, **a.g.m.**, s.42-44

[9] Veysel Bozkurt, **Avrupa Birliği ve Türkiye,** Alfa Yay., İstanbul 1997, s.19

[10] Ruhtan Yalçıner, **"Varoluşsal Öz Bilinçten Meşruiyet Krizine Avrupa İdeali, Kendilik ve Ötekiliğin Demokratik Diyalektiğini Siyasal Bir İnşa Projesi Üzerinden Yorumlamak", Siyaset ve Toplum Dergisi**, Kış 2005, Sayı: 1, s. 73.

sorunun çok boyutlu oluşu da net, herkes tarafından kabul edilebilir bir tanım yapılmasını önlemiştir.[11]

Bu durumda Avrupa düşüncesinin bugüne kadar geçirdiği aşamalara biraz daha yakından bakmak faydalı olabilir.

Önceleri coğrafi bir kavram olarak ortaya çıkan "Avrupa", giderek politik bir kimlik ifadesi olarak gelişim göstermiştir. Bu coğrafi tanımlanmanın daha belirli bir hale gelmesi ise M.S. ikinci yüzyıla kadar sürmüş ve genel olarak Akdeniz Havzası güney sınırı olmak üzere, asıl belirsizliği yaratan doğu sınırı için de Don Nehri kabul edilmeye başlanmıştır.[12] Bu sınırlı tanımlama uzun bir süre devam eder. Bu durumu Yurdusev şöyle belirtir:

> *"Avrupa'nın coğrafi içeriği uzun süre devam eder. Eski Yunanlıların kendilerini Avrupalı şeklinde algılaması sözkonusu değildir. Çünkü, Aristotales'in de belirttiği gibi, Yunanistan Avrupa ve Asya'ya eşdeğer bir birimdir. Aynı şekilde Romalılar da böyle bir algılamaları olamazdı. Roma İmparatorluğu'nu dünya ile özdeş kabul eden Romalıların, kendilerini Avrupalı olarak algılaması düşünülemezdi. Avrupa'nın toplumsal ve kültürel bir anlam ifade etmesi çok sonra, modern dönemde başlar. Zaten onbeşinci yüzyıla gelinceye kadar sözcüğün sıfat olarak 'Avrupalı' halinde kullanılışı da yaygın değildir. Başka bir deyişle coğrafi bir alan olarak Avrupa vardır, ama Avrupalılar yoktur."*[13]

Avrupa kavramının gelişiminde içerik olarak ilk genişleme Hıristiyanlığın yayılması ile gerçekleşmiştir. Bu durum Avrupa kavramına coğrafi bir anlamın ötesinde kültürel bir anlam da kazandırmış olmaktadır. Bu süreç

---

[11] Aslı Çırakman, "Avrupa Fikrinden Avrupa Merkezciliğe", **Doğu Batı Dergisi**, Yıl.4, Sayı.14, Şubat 2001, s.29

[12] *"Avrupa'nın bu ilk tanımı, Akdeniz ve Don sınırları, oldukça sürekli ve etkili olmuştur. Bugün bile Avrupa'nın coğrafi sınırlarını çizmede bunlar kullanılır."* Yurdusev, **a.g.m.**, s.32

[13] Yurdusev, **a.g.m.**, s.33

genel olarak M.S. 7.yüzyıl ile M.S. 10 yüzyıllar arası bir dönemi kapsar. Hıristiyanlık, İslamiyet'in doğumu ve yayılmasına paralel olarak Avrupa ile daha sıkı kavramsal bir özdeşlik kurmuştur. [14]

Ancak Hıristiyanlığın Avrupa kavramının bir parçası olması süreci, bu dinin "Avrupa" denilen coğrafyada yayılması ve Roma'nın resmi dini olması ile başlamasına rağmen uzun sürmüş, hemen gerçekleşmemiştir. Yurdusev de, genişlemeyi ve bunun geniş bir zaman dilimini kapsayan bir süreç olduğunu dile getiriken Avrupa kavramının coğrafya dışında bir anlam kazanmasının Hıristiyanlıkla başladığını ve Avrupa'nın Roma İmparatorluğu'nun bu dini benimsemesiyle Hıristiyanlaştığını belirtir. Sonuçta da Yunan ve Hıristiyan mitolojisi birleşerek Avrupa, kültürel bir anlam kazanmış olmaktadır. [15]

Bu kavramsal genişlemede, yukarda da değindiğimiz gibi Hıristiyan olmayan bir unsurun, İslamın, M.S. yedinci yüzyıldan itibaren bu coğrafyada varlık kazanması, Avrupa kavramı ile Hıristiyanlık arasındaki özdeşlikte "negatif" bir kurucu öğe rolü oynamasına neden olmuştur. bu iki dinin çatışmasında Haçlı seferleri ve sonrasında Batı'nın Osmanlılarla (Türklerle) karşılaşması da bu kavrayışı pekiştirmiştir. Mustafa Erdoğan bu karşılaşma sonrasında belirginleşen algılamayı şöyle ifade eder:

> *Zamanla Batı iyiliği, Doğu barbarlığı ve kötülüğü temsil eder hale geldi. Önceleri bu karşıtlığın Avrupalılarca algılanışının arkasında Hıristiyan dünya görüşü vardı; böylece Hıristiyan olmayan dünya gayri medeni ve barbar olarak görülürken, Hıristiyanlık kültürel üstünlükle ve medenilikle özdeşleştirildi."*[16]

Avrupa kavramının gelişmesi ve Avrupa'nın bir "kıta" olması sürecinde Roma İmparatorluğu'nun bütünleştirici siyasi ağırlığı hakkında Ortaylı'nın söyledikleri ise yukarda-

---

[14] Pişkinsüt, **a.g.m.,** aynı yer
[15] Yurdusev **a.g.m.,** aynı yer
[16] Mustafa Erdoğan, **a.g.m.,** s.6

ki resmi tamamlayıcı niteliktedir. Ortaylıya göre de Avrupa tarihi bir kıta olmasını Roma İmparatorluğu'nun bu kıtada yayılmasına borçludur.[17]

Roma'nın siyasi mirasçısı Kutsal Roma-Germen İmparatoru Şarlman'ın (Charlemagne) M.S. 800 yılında Papa'nın elinden imparatorluk tacını alması ise sembolik olarak Avrupa'nın hukuki birliği olarak nitelendirilir.[18] Hıristiyanlığın Avrupa kavramının içeriğine iyice yerleştiği dönemden söz ederken Tekeli - İlkin de bunu belirtir:

> *"İ.S.800'de Kutsal Roma-Germen İmparatoru ilan edilen Charlemagne, Batı Avrupa'yı büyük ölçüde denetimi altına alırken, ilk kez Avrupalı olmayı bütünleşmeye ideolojik temel sağlamakta bir araç olarak kullanıyordu. Saray şairleri onu 'rex peter' (Avrupa'nın ata kralı) diye övüyorlardı. Ama onun ölümünden sonra Avrupa sözcüğü yeniden gündemden kalktı. Hıristiyanlık düşüncesi, Avrupa düşüncesini kendi içinde eritti. Bu dönemde Avrupa kültürü büyük ölçüde Hıristiyanlıkla özdeştir. XIV. Yüzyıla değin Avrupa sözcüğü bir daha duyulmayacaktır."*[19]

Bu dönem Hıristiyanlığın güçlendiği ve Avrupa'nın kültürel tanımlanmasının ana malzemesi olmaya başladığı dönemdir. Avrupa kavramının Hıristiyanlıkla özdeşleştiği, bu durumun Şarlman ile tescil olduğu ve Avrupa kimliğinin oluşumunda İslam unsurunun negatif etkisi olduğu pek çok kaynakta paylaşılan bir husustur.[20]

İslamın yanıbaşındaki coğrafyada belirmesi, Avrupa düşüncesinde bir "kültürel çatı" yaratmakla kalmamış bu

---

[17] *"Ve Avrupa, tarihi bir kıta olma durumunu neye borçludur;? Doğrudan doğruya, Büyük Roma İmparatorluğu'nun istilasına..."*, Ortaylı, **a.g.m.,** s.24

[18] Ortaylı, **a.g.m.,** s.26

[19] Tekeli-İlkin, **a.g.e.,** s.37

[20] "Avrupa'nın karşıtı tarihsel olarak hep en yakındaki 'doğu' yani Akdenizli Müslüman Doğu olmuştur."
Bozkurt, **a.g.e.,** s.16;

çatışma "Avrupa merkezli dünya görüşünün oluşması" nı da sağlamıştır.[21]

Avrupa'nın kendini Hıristiyanlıkla özdeşleştirdiği ve en başat kimlik unsuru haline getirdiği dönem aslında "Ortaçağ"ı da tanımlar. [22] Ancak bu özdeşleşmenin etkileri çok daha uzun sürer. [23]

Avrupa düşüncesinde "öteki"nin İslam dünyası oluşu ve bunun da uzun süre Türkler tarafından temsil edilmesi, tarih boyunca Avrupa ile Türkler arasındaki ilişkileri etkileyen bir unsur olması bakımından günümüzün AB tartışmalarının da önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bir başka deyişle tarihin bu güçlü eli günümüz Avrupa Birliği tartışmalarının üzerindedir. Geçmişin bu karşılıklı "öteki"leştirici yapıyı göz önüne almaksızın Türkiye'nin Avrupa karşısındaki özel durumunu tasavvur etmek olanaksızdır.

Avrupa düşüncesinde ve Avrupalı kimliğindeki bu negatif unsurun varlığı ve Doğu-Batı ayrımında ortaya çıkan iyi-kötü, inançlı-kafir gibi karşılıklı olumsuz betimlemeler yakın zamanlara kadar azalarak da olsa sürmüştür. Bu bakış, Doğu'yu , yukarda da vurguladığımız gibi "düşüncesiz", "barbar", "kötü" gibi olumsuz nitelemelerle algılaması karşılığında kendisini "erdemli", "olgun" gibi olumlu olarak görmektedir. Bu olumsuzlaştırma ve negatif kimlik öğelerinin çoğalarak gelişmesi Rönesans döneminde bile etkili olmuştur. Bu dönemde de Avrupa, Avrupalı olmayan için "putperest", "kafir", "iblis" gibi yakıştırmalarla anılır.[24] Bu durum Edward Said'in "*Doğu her devirde Avrupa'nın ihtiyacına göre yorumlan-*

---

[21] Yurdusev **a.g.m.,** s.33; bu konuda ayrıca bkz: Erdenir, **a.g.e.,** s. 54-55

[22] *"Öte yandan Morin'in belirttiği gibi hıristiyanlıkla özdeşleştirilebilecek tek Avrupa Ortaçağ Avrupasıdır."* Bozkurt, **a.g.e.,** s.17 (Edgar Morin, **Avrupa'yı Düşünmek**, Çev.Ş.Tekeli, Afa Yayı, İstanbul 1988, s.40'dan alıntı)

[23] *"Avrupa-Hıristiyanlık özdeşleşmesi modern döneme kadar, hatta onyedinci yüzyıla kadar sürer."* Yurdusev, **a.g.m.,** s.36

[24] Bozkurt, **a.g.e.,** aynı yer

mıştır" sözünü doğrular niteliktedir.[25] Bozkurt bu durumun Aydınlanma döneminde de sürdüğünü belirtir:

> *"Aydınlanma döneminde büyük ölçüde Doğu'nun şahsında temsil edilen* ***öteki****nin en belli başlı özelliği 'boş inanç' ve 'cehalet'tir."*[26]

Avrupa düşüncesinin oluşumunda "negatif" değerlerin varlığı, Doğu düşüncesinde de aynı biçimde karşılık bulmuştur. Bu karşılıklı "öteki" nitelemesi, her iki taraf için de birbirlerinin varlık sebebi olmuştur. Bu karşılıklı konumlanma bir yönüyle Doğu-Batı olurken aynı zamanda İslam- Hıristiyanlık karşıtlığı olarak da biçimlenmiştir. [27]

Batı'nın bilinçaltını oluşturan bu tarifler göz önünde bulundurulurken "Batılılığı" ve "Doğululuğu" Batı'nın tanımladığı noktası gözden uzak tutulmamalıdır. Yani Batı'nın üstünlüğünün ortaya çıktığı andan itibaren Doğu'yu Batı tanımlamaktadır. Dolayısıyla "Batılı"nın ve "Doğulu" nun tanımı Batı tarafından yapılmaktadır. [28]

---

[25] Bozkurt, **a.g.e.,** aynı yer; Bu konuda görüş belitip de Edward Said'in "Oryantalizm" eserinde kullandığı tanımlarına atıf da bulunmayan yok gibidir. Örnek olarak: *"Bu noktada Edward Said'in altını çizdiği bir nokta tartışmanın seyri bağlamında yol açıcı olabilir: 'Doğu'yu belgeleme girişimiyle Batı kendisini belgelemiştir'. Böylece siyasal yapı tarafından desteklendiği ölçüde, bu siyasal yapıyı meşrulaştırma işlevi gören bir Doğu imajı, kendi ile öteki arasındaki karşılıklılığı zedeleyen bir üstünlük temeli üzerine inşa edilmiştir."* Yalçıner, **a.g.m.**, s.74

[26] Bozkurt, **a.g.e.,** aynı yer

[27] Bozkurt, **a.g.e.,** aynı yer

[28] *"Öncelikle şu hususu temel bir prensip olarak kabul etmek mecburiyetinde olduğumuzu idrak etmeliyiz: Batı'nın ve Batılılık'ın kriterlerinin ne olduğuna ve olması gerektiğine karar vermek Batılıların hakkıdır; aksi haddini bilmemektir."* Durmuş Hocaoğlu, "Avrupa Birliği Projesi ve Bağımsızlık Bilinci", **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri,** Sempozyum, Türk Ocakları-Ankara Ticaret Odası İşbirliği ile Türk Ocakları Genel Merkezi, 16-17 Mart 2001, Yayına Hazırlayan: Mustafa Kahramanyol, 2001, s. 360; *"...bu tarihten sonra 'Doğu' da Batı tarafından tarif edilmektedir, böylece Doğu'nun kendisine de Batı gözlüğüyle bakması dönemi başlamış olmaktadır. Diğer yandan, Batı'nın kendisini*

Avrupa düşüncesinin muğlak oluşunun en önemli nedenlerinden birisi de burada aranmalıdır. Bu fikir çoğunlukla "öteki"ne, "Avrupalı olmayan"a göre ortaya konulmuştur.[29]

Geçmişten gelen bu ben merkezli Batı bakışı günümüzde de Batı-Doğu geriliminin ana unsurlarından biridir. Bir anlamda tarih toplumların bilinçaltını da oluşturmaktadır. Bu durumun günümüze değin azalarak da olsa süren etkileri sözkonusudur. Çünkü Mustafa Erdoğan'ın da belirttiği gibi Doğu ve Batı arasında kurulan bu "iyi-kötü" ayrımı, Avrupa'da Aydınlanma çağından sonra da sürmüştür. Avrupa'nın kendini ve "öteki" tanımlarken dinsel bir düzlemden uzaklaşması ve seküler bir anlayış geliştirmiş olması, karşılıklı konumlanmada ileri-geri, medeni-gayri medeni gibi ayrımları yarattı ama eski dinsel algılama da tamamamen ortadan kalkmadı. Diğer halklara karşı Avrupa kendini daha ileri ve daha modern görmeyi sürdürürken geçmişten gelen önyargıların bu karşılıklı konumlanmada etkileri de varlığını hissettirmektedir :

> *"Bunun sonucunda, bugün Avrupa kimliğinin özünde akıl, ilerleme ve bilime dayalı bir evrensel değerler sistemine inanç yatmaktadır. Avrupa modernliği bu fikrin somutlaşmış halidir. Bununla beraber, seküler ve 'aydınlanmış' Avrupa Hıristiyanlığın önyargılarını büsbütün terketmiş de değildir. Hıristiyanlık hala Avrupa uygarlığının kendini tanımlamasında etkili olan kültürel bir motif olarak varlığını korumaktadır."*[30]

Gerçekten de kapitalizmin gelişmesi ve ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte Avrupa'da yüzeyde Hıristiyanlık vurgusu azalmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan yeni keşifler ve Avrupa'nın denizaşarı topraklarda giriştiği fetihler ve sömürü, 'öteki' ile ilişkilerde

---

güzelleyerek model yapabilmesi için, Doğu'yu çirkinleştirmesi zorunlu olmaktadır ki, bunun hala sürdüğünü görüyoruz." Küçük, **Şebeke,** s.76

[29] Çırakman, **a.g.m.,** s.30

[30] Mustafa Erdoğan, **a.g.m.,** s.6

yeni bir bütünleyici kültürel çerçeve ihtiyacı doğurmuştur. Bu çerçeveyi sağlayan kavram 'uygarlık' olmuştur. [31]

Avrupa'da bu süreçte ulus devletin kimlik oluşumunda belirleyici bir etken olarak ortaya çıkmasının en çarpıcı göstergesi "Avrupa'da 1500 yılında aşağı yukarı 500 siyasi birim varken, 1900 yılına gelindiğinde sadece 25 civarında ulus-devlet" olmasıdır."[32] 1648 Westphalia ve 1713 Utrect antlaşmaları, bu ulus-devletlerin her türlü farklılıklara rağmen bir sistemin alt parçaları olarak değerlendirildikleri bir bütünleşmişlik düşüncesini sembolize eden siyasi düzenlemelerdir. Buna parallel olarak Avrupa kavramının içeriğine rasyonellik ve hümanizm gibi unsurlar girer.[33]

Bu gelişmelere Batı'nın, bilim ve teknolojideki üstünlüğü ile diğer kültürler üzerindeki hakimiyetinin bir yansıması olarak yeni bir kimlik unsuruna kavuşması eşlik eder. Bu "uygarlık" kavramına atıfla "uygarlaştırma görevi" dir[34]. Böylelikle Avrupa düşüncesi günümüze yaklaştıkça içerik olarak genişlemesini sürdürür.

Bugün AB'nin üzerinde yükseldiği tarihi mirası, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel boyutlarıyla anlamlandırabilmek için bu evrelere denk düşen Batı ve Avrupa düşüncesine biraz daha yakından bakmakta fayda vardır. Yukarda pek çok alıntıda da görüldüğü gibi kabaca onyedinci yüzyıldan itibaren söz edilmeye başlamakla birlikte "Avrupa" kavramı ile "Batı" kavramları bir arada, birbiri yerine kullanılmaya başlandı. Bunun bir nedeni daha önce de değindiğimiz gibi coğrafi olarak keşifler ve kolonisazyonla birlikte "Batı" coğrafyasının "Avrupa" coğrafyasına göre genişlemesidir. Bu aynı zamanda diğer kültürlerle karşılaşmaktan kaynaklanan ve bir coğrafya

---

[31] Erdenir, **a.g.e.,** s.58-59
[32] Yurdusev, **a.g.m.**, s.39
[33] Yurdusev, **a.g.m.**, s.40-41
[34] Taner Timur, **Osmanlı Çalışmaları, İlkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine**, İmge Kitabevi Yayınları, 2.Baskı,Ocak 1996, s.86

üstünde yaşamaktan farklı olarak bir kimliği temsil etmeye başlayan "Avrupalı" kavramının da doğması demektir.

Gerçekten de "Avrupalı" kavramının bir sıfat olarak kullanılışı sekizinci yüzyıla kadar gitmesine rağmen resmi olarak kullanılışı Bizans'ın Türkler tarafından 1453'de fethinden sonra 1458 yılında Papa olan 2. Pius tarafından yapılmıştır. Bu kullanım doğrudan "Hıristiyanlar" anlamına geliyordu ve kullanıma çıkışı Doğu'dan yükselen "öteki"nin varlığı ile bağlantılıdır.[35] Dolayısıyla Avrupalılık fikrinin doğumunda ve yaygınlaşmasında dinsel bir içeriğin ve farklı bir din ile, İslam ile karşılaşılmasının ve bu kuvvet tarafından tehdit edilmenin etkisi vardır.

İslam tehdidinin sürdüğü dönemde Avrupa için kendi batısı keşfedilecek, sömürülecek bölgelerken doğuda çatışılan ve direnen bir başka kültür vardır. Dolayısıyla Batı kavramının Avrupa kavramını içine alarak anlam ve içerik genişlemesine daha uygun bir işaret olduğu söylenebilir. Yaklaşık olarak bu dönemden sonra Batı-Batılı-Batılılık gibi kavramların kriterlerinin ortaya çıkması söz konusu olabilmiştir. Ancak bu iki kavramın kesin ayrımının Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya gibi okyanus ötesi ancak Avrupalı göçmenlerce kurulan devletlerin ortaya çıkmasından sonra doğduğunu düşünebiliriz. Bu açıdan da tartışma sürmektedir. Yunanistan'ın Avrupalı ama doğuya ait olması savunulabilirken, İsrail'in "Batılı" ancak doğuda olduğu öne sürülebilmektedir. Bugün günlük kullanımda Japonya da Batılı ülkeler arasında yer almaktadır. ("Batılı sanayileşmiş ülkeler": G7, sonra Rusya ile G-8) Ancak bu konuda bir uzlaşma ve kesinlik hâla yoktur. Kavramların içeriği de halen sorgulanmaktadır. Özellikle sınırlar söz konusu olduğunda Batı, Doğu, Avrupa belli değildir. Özellikle Türkiye'nin AB adaylığı öncesi ve sonrasında bütün dünyada bu yeniden tartışılmıştır. Adaylığın sonucu büyük olasılıkla yıllar süren bir tartışmayı da bitirecektir.

---

[35] Yurdusev, **a.g.m**, s. 73, 19 numaralı dipnot.

Avrupalılık ve Batılılık kavramlarını, ne bu aidiyette olanlar ve dışında kalanlar açısından coğrafya, bölge ya da devlet olarak saymak, ne de bazı kriterler oluşturarak saymak sorunu bütünüyle çözememektedir.

Batı kavramının coğrafi anlamı konusunda Hocaoğlu şunları söyler:

> *"Birinci anlamıyla Batı, yani* ***Coğrafi Batı,*** *bir kavram olarak bir konvansiyondan ibarettir; zira, kürevi bir arz üzerinde Doğu ve Batı gibi istikametlendirmeler izafi olacağından, mutlak bir değer ve anlam taşıyamaz. Bu sebeple, çok kesin ve katı olmamakla beraber, bizim bulunduğumuz bu coğrafyada, hayli eski zamanlardan beri, bir konvansiyon (uzlaşma) olarak takriben Anadolu platosunun batısı Coğrafi Batı, doğusu da Coğrafi Doğu olarak anlaşılagelmiştir ki bu konvansiyon hemen hemen bütün dünyada da yaygınca kabule mahzar olmaktadır."*[36]

Batı kavramının ikinci ve asıl önemli olan kültürel tanımı üzerinde söylenenler ise bu konunun ne kadar tartışmalı olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bu tartışma bir bakıma sonuçta Türkiye'nin nereye ait olduğu sorusuna dayanmaktadır. Bu tanımlama bir bakıma Türkiye tartışması olmaktadır.

Coğrafi olarak Batı'nın ilk planda daha önce de değindiğimiz gibi Avrupa'ya ek olarak Kuzey Amerika ile Avustralya ve Yeni Zelanda gibi bölgeleri de kapsadığı bir gerçektir. Bu geniş coğrafi tanımlama ilk bakışta Hıristiyan dini ile perçinlenmiş gibi görünse de Rusya Hıristiyan olmasına rağmen SSCB geçmişinin de etkisiyle Batı ve hatta Avrupa kavramının dışındadır.[37] Yine Hıristiyan olmakla beraber Latin Amerika da tartışınalı bir konumda

---

[36] Hocaoğlu, **a.g.m.,** aynı yer

[37] *"Rusya sürekli olarak Avrupa'dan dışlanmıştır. Avrupa kültürünü inşa eden milletlerden biri olan Rusya, Avrupa'dan dışlanma konusunda Türkiye'den farklı bir durumda değildir."* Ortaylı, **a.g.m,** s. 33

ve bugün Batı denildiğinde akla gelen bir coğrafyaya ait değillerdir. Buna karşılık Güney Afrika ve İsrail geniş anlamda Batı kavramının daha fazla içindedir. Bunun nedenleri üzerinde durulduğunda kültürel ve tarihi nedenler ortaya çıkmaktadır. Sonuçta "Kültür ve Medeniyet" olarak tanımlandığında Batı kavramı coğrafya olarak algıladığımız "Batı" kavramından daha dar bir çerçeve çizer. Ancak tüm bu hususların tartışmalı olduğunu, herkesin kabul edeceği bir tanıma ulaşmanın yine de zor olduğunu belirtmek zorunludur.

Hocaoğlu, bu tartışmalı durumu örnek de vererek şöyle açıklar:

> *"İmdi; bu hale göre, aynı coğrafi batı olmak, aynı kültürel batıda olmayı da tazammun etmemektedir; mesela Cezayir ve Fransa'nın aynı derecede genel anlamda* ***coğrafi batılı*** *oldukları halde, kültür ve medeniyet dünyası nokta-ı nazarından Cezayir'in Doğulu Fransa'nın ise Batılı olduğu ayrıca izaha hacet kalmayacak kadar bellidir. Ve hatta aynı Avrupa'da mukim olmak, yani coğrafi olarak bir Avrupa devleti olmak dahi, kültürel anlamda, yani 'batılı' kelimesinin tam teknik anlamında,* ***'batılı' ve/veya 'Avrupalı'*** *olmayı tazammun (kapsamak, içine almak) ve tahahhüd (garanti) etmemektedir.*[38]

Batı'nın "Batı Olmayan" dan ayrımı "Batı"yı oluşturan tarihi nedenler göz önünde bulundurulmadan yapılamaz. Bugün Latin Amerika'da Hıristiyanlık bunu sağlayamıyorsa bunun nedeni bu bölgenin hem dil hem de din olarak Batı tarafından dönüştürülmüş olmasıdır. Yani Batı'nın başlangıç evrelerinde bir özdeşlik yoktur. Bu bölge sonradan Hıristiyanlaştırılmış bir bölgedir. Japonya gibi sonradan iktisadi kalkınmışlık ve kapitalist tüketim kalıplarıyla "Batılılaşmış" ülkeler için ortak payda ise tarihte işgal edilmiş/yenilmiş ülkeler olmalarıdır. Kanaatimizce Rusya'yı Hıristiyanlığa rağmen dışarda bırakan ve

[38] Hocaoğlu, **a.g.m.**, s. 361

Türkiye ile aynı biçimde Batı/Avrupa çizgisinin dışında bırakan da budur: Yıpratılan, küçültülen ama yenilemeyen ya da tamamen işgal edilemeyen imparatorlukların kalıntısı olmaları.

Hıristiyanlık bir birleştirici unsur olarak yeterli değildir. Avrupa/Batı için ortak bir payda, üzerinde uzlaşma sağlanabilecek bir tanım gibi görünse bile Rusya'yı dışlamaktadır. Özellikle İlber Ortaylı Batılı/Avrupalı oluşta Hıristiyanlık paydasını eleştirirken bu konuyu şöyle ortaya koyar:

> *"Hani 'Avrupa Hıristiyanlık kültürü üzerine kuruludur' diyordunuz, ama bu Hıristiyan Rusya en azından Türkiye kadar dışlanmaktadır. Demek ki burada ana unsur başkadır. Ana neden Avrupa'nın, kuvvetli şark imparatorluklarını, eski imparatorlukları içine almaya hazırlıklı olmamasıdır."*[39]

Bu sözler yukarda belirtiğimiz gibi Türkiye ve Rusya'nın yıpratılan, küçültülen ama yenilemeyen ya da tamamen işgal edilemeyen imparatorlukların kalıntısı olmaları gibi ortak özelliklerini ortaya koymaktadır. [40]

Colin Mc Evedy Avrupa'yı tarihsel olarak öne çıkartan ve dünyanın merkezine koyan nedenleri sıralarken (coğrafi anlamda) Avrupalıların gücünü ilk sıraya koyar. Bu gücü sağlayan ve Avrupalıların diğer kıtalardaki halklara üstün gelmelerine neden olan etkenler aynı zamanda Avrupa'nın sınırlarını da çizer. Avrupa keşfeden, yenen, yöneten, kendini empoze eden, kendi tanımlarını dikte edendir. O üstün olduğu için "efendi" konumu edinmiştir. Peki bunu nasıl yapabilmiştir? Avrupa'yı üstün yapan ayrıcalıklar neydi? Mc Evedy bu soruya şöyle yanıt verir:

---

[39] Ortaylı, **a.g.m.**, s.33

[40] Türkiye ve Rusya'yı birleştiren tarihsel ve sosyal bir benzerlik Samuel Huntington tarafından kurulmuştur. Her iki ülke de medeniyetler çatışması kavramı bağlamında ikiye bölünmüş (torn) ülkelerdir. Bkz. Halil İnalcık, "Türkiye ve Avrupa:Dün Bugün", **Makaleler 1**, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2005, s. 217

"Bu üstünlüğün birbiriyle ilişkili üç avantaj sayesinde ortaya çıktığını söyleyebilirim: Avrupalılar çağdaşlarından daha zengin, daha bilgili ve daha esnektiler."[41]

Mc Evedy, ikdisadi verimlilik ile okuryazarlık arasında bağlantı kurarak matbanın icadının dünyanın geri kalanı ile Avrupa arasında bir daha kapanmayacak bir bilgi uçurumu yarattığını, zenginlik ve bilginin doğurduğu esnekliğin de teknolojik üstünlüğü doğurduğunu şöyle formüle eder:

"Temelde esnek olmak, farklı cevapların varolduğunu, bazı cevapların diğerlerinden daha iyi olduğunu ve daha da iyilerin keşfedilmeyi beklediğini bilmekten gelir. Okuryazar olmayan toplumlar bu tutumu edinemezler; bu toplumlar, kullandıkları teknikleri onlara zamanın başlangıcında tanrıların armağan ettiğine inanırlar.

15.yüzyılda Avrupalılar zenginliklerini, bilgilerini ve entelektüel esnekliklerini bir araya getirip başkalarından daha ileri ve daha hızla gelişen bir teknoloji yarattılar."[42]

Batılılığın "kazanılan" değil, "verilen" bir statü olduğu düşünüldüğünde, temelde dayandığı şartlar da yukardaki gelişmenin tarihsel köklerine inilerek "Beyaz" ırktan, Avrupalı ya da Avrupa kökenli olmak, Hıristiyan olmak ve Yunan Roma kültürü ile yoğrulmuş olmak.[43]

Burada da Batılılığı salt Hıristiyanlıkla değil, Hıristiyanlık dışındaki diğer unsurlarla açıklama çabası göze çarpmaktadır. Ortaylı ise sadece din faktörüne değil, yukardaki diğer faktörlere de itiraz eder. Daha önce de değindiğimiz gibi[44] Helenizmin sadece Batı'ya özgü olmadığını söyleyen Ortaylı, Helenizm'in Çin ve Japonya hariç "bütün

---

[41] Colin Mc Evedy, **Modernçağ Tarih Atlası, 1483'ten 1815'e Avrupa**, Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2003, s.1

[42] Mc Evedy, **a.g.e.**, aynı yer

[43] Hocaoğlu, **a.g.m.**, s. 361

[44] Bkz. 7 numaralı dipnot

Akdeniz dünyasının ortak kültürü" olarak ele alınması gerektiğini belirtir.[45]

Hıristiyanlık ve Helenizm belirleyici bir unsur olmaktan çıktığına göre bu durumda yukarıda Hocaoğlu tarafından sayılan ayırtedici niteliklerin ancak bugünkü Batı kimliğini resmetmeye yönelik unsurlar olduğu söylenebilir. Oysa tarihi olarak Batı'yı üstün yapan nedenler aranırsa Batı-Doğu farklılaşması bulunabilir. Çünkü Batı-Doğu farklılaşması bütün tanımlamaların üzerinde birleştiği gibi bir güç farklılığı, bir yenen-yenilen ilişkisidir. Batıyı asıl ayırt eden üstün gelmesidir. Bunun Mc Evedy'nin de belirttiği gibi teknoloji ve ardında yatan bilimsel düşünce ile oluştuğu açıktır. Hocaoğlu'nun saydığı nedenler tarihsel olarak kolaylaştırıcı ve nesnel olmayan, Batı'nın kendi kendine yakıştırdığı kimlik unsurlarıdır. Taner Timur'un dediği gibi önceden belirlenen bir programa yönelik olarak değil, bir kendiliğinden gelişim olarak, bir tarihi süreç olarak "Üstün-Yenen Batı" oluştuğuna göre asıl ayırt edici olanı teknolojik üstünlüğü yaratan tarihi-doğasal nedenler ve bu gelişmeye uyum sağlayan diğer kültür öğeleri olarak vurgulayabiliriz. Nitekim Batı kavramı bizzat Batı'nın kendi düşünürleri tarafından kurgulanmış bir icatdır. Yunan-Roma kökeni, bugünün birlik tartışmalarına ilham verse de bu kökenin de bir inanç olduğu söylenebilir. Zaten her iki uygarlık da kendilerine Avrupalı'dan çok "Akdenizlilik" kavramıyla bakmışlardır. Dinsel öğe durumunda yine bugün ortaya atılan Hıristiyan-Yahudi çizgisinin kökünde de Avrupalılık yoktur.[46] Sedat Laçiner, Ortaylı'yla benzer bir biçimde konuya yaklaşarak Türkiye'nin Avrupa'dan dışlanmasında dinsel farklılığın çok önemli olmadığının altını çizer:

> *Türkiye'nin son dönemde artan "Avrupa din ayrımcılığı yapıyor" sitemleri bir noktada haklıdır. Ancak bu ayrımcılık 'Hıristiyan ayrımcılığı' değildir. Eğer öyle olsa idi aynı Avrupalılar Afrika'daki,*

---

[45] Ortaylı, **a.g.m.**, s.46-47

[46] Sedat Laçiner, "Avrupalılık ve Türkiye", **Turkish Weekly**, 18. Ekim 2005

Asya'daki ve Amerika kıtasındaki Hıristiyanlara karşı Türkiye'ye karşı davrandıklarından daha farklı davranırlardı."[47]

Sonuçta Avrupalılığın da Batılılığın da coğrafya ile açıklanamayacağı söylenebilir. Din öğesinin de yeterli olmadığı görülmektedir. Bu durumda kesin bir formülün var olduğunu söylemek yerine bu kavramların yukarda sayılan din ve köken ile ilgili unsurların tamamını içermemekle birlikte hepsinden etkilendiğini, ancak hepsinin toplamından farklı bir çerçeve oluşturduğu söylenebilir.[48]

Sina Akşin ise bütün bu tartışmaları bir sonuca vardırırcasına, belki de bu konuda en doğru yaklaşımla Avrupa/Batı kavramını şu şekilde açıklar:

> *"Avrupa bana göre temel üç öğeden oluşuyor ve bu üç öğe eşit önemdedir.*
>
> *1)İktisadi gelişmişlik, yani yüzyıllardır dünyayı sömürmenin sonucu muazzam bir sermaye birikimi, ileri sanayi ve tarım, düzenli, kurallara uygun işleyen bir ekonomi. 2)Eğitsel ve kültürel gelişmişlik, yani bütün halkın uzun süreli ve iyi bir eğitim görmesi, nitelikli bilim kurumları ve bilim insanları, nitelikli sanat kurumları ve sanatçılar, eğitim, bilim ve sanatın aydınlanma felsefesine dayalı olması. 3) Hıristiyanlık. Avrupa'da pek çok insan kiliseye gitmez, dinsizdir, hatta tanrıtanımazdır. Ama bunlar dahi Hıristiyan bir kültürle, Hıristiyan bir ortamda yetişmişlerdir ve bu tabir caizse, "kültürel Hıristiyandırlar". Kuşkusuz, Yahudiler de vardır, fakat bilindiği gibi Hıristiyanlık Yahudiliğin bir mezhebi olarak doğmuştur. Tevrat, Hıristiyanların Kutsal Kitap'ının ayrılmaz ve çok önemli bir parçasıdır. Hırisitiyanlıkla Yahudiliğin ilişkilerinin çok kanlı bir geçmişi vardır, ama eninde sonunda yine de bu anlamda bir "kardeş kavgası"*

---

[47] Laçiner, **a.g.m.**

[48] *"Avrupa Yunan değil... Roma değil... Hıristiyan değil... Belki hepsi, belki hepsinin çarpıtılmış hali..."*Laçiner, **a.g.m.**

sayılabilir. Oysa onların gözünde İslamiyet, kutsallığı olmayan, "alakasız" bir dindir."[49]

Buradaki "kültürel Hıristiyanlık" kavramı günümüzde Avrupalılık bilincinin çerçevesini çizmek açısından son derece yerindedir. İlber Ortaylı da siyasi anlamda bir birlik dürtüsünde belirleyici saymadığı Hıristiyanlığı kültürel anlamda belirli bir ortak insan modeli yaratmada çok etkili bir güç sayar. Dolayısıyla Avrupa siyasi birlik çerçevesini belirleyen din dışı faktörler daha etkili olurken, öngörülen çerçeve içindeki yakınlaştırıcı etkenler arasında bir kültür öğesi olarak din (Hıristiyanlık) önemli bir unsur olabilmektedir. Batıda herhengi bir kişi bütünüyle Hıristiyanlığın dışına çıksa ve kilise ve bağlı eğitim kurumlarının belirlediği dünya görüşü değişse bile bu eğitimin sağladığı referans noktaları daha uzun ömürlü olur. Dolayısıyla Hıristiyanlığın en uzağındaki bu kişinin bile yetiştirilme tarzından ve içinde bulunduğu toplum yüzünden *"bilinç ve muhakemesini temellendiren ana öğeler Hıristiyan medeniyetine aittir."*[50]

Bu çözümleme, Türkiye'nin AB ile günümüzde yaşadığı gerilime ışık tutacak niteliktedir. Hıristiyanlığın bu biçimde Avrupa içinde bireyin bilinç altında yer alan bir tutum olarak öne çıkması siyasi birlik fikrinin Türkiye'yi de içine alacak biçimde genişletilmesi fikrinin savunulmasını zorlaştırmaktadır. Kurumlarda, kentlerde, yaşantıda ve görünürde, akılcılık ve bilimin öncülüğüne terkedilmiş gibi görünen davranışlar geniş kültürel çerçevede Hıristiyanlığın "yanlış paradigmalarla" kendini "benimsetmesine" engel olmamaktadır. Bu konuda Hocaoğlu da "kültürel Hıristiyanlık"ın Avrupalı birey için bir dereceye kadar dinsel bir kimlikten sıyrılmayı temsil eden bir kavram olduğuna ilişkin değerlendirmelere karşı Hıristiyanlığın Avrupalı ve

---

[49] Sina Akşin, "Avrupalı mıyız?", **Mülkiye Dergisi**, Sayı 248, Güz 2005, s.9
[50] Ortaylı, **a.g.m.**, s.56

batılı olmak için herşeye rağmen vazgeçilmez olduğunu söyleyerek benzer bir değerlendirme yapmaktadır.[51]

Bütün açıklamalardan çıkartabileceğimiz sonuç, özellikle Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde ortaya çıkan gelişmelerin anlamlandırılabilmesinde ve Avrupa/Batı'nın Türkiye'ye ve "Türklüğe" bakışında rol oynayan etkenler arasında herşeye rağmen Hıristiyanlığın da önemli bir payı olduğudur. Batı'nın görünürde akıl ve bilim rehberliğinde ortaya koyduğu "üstün" duruş ve maddi zenginliğin gerisinde farklı gelişim göstermiş bir tarihi birikimin ve bu birikimin en önemli öğesi olan Hıristiyan geçmişin olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Hıristiyanlığın Türkiye ile Avrupa'nın farklılığını açıklamada yetersiz kaldığını belirtmekle birlikte yine de asıl farklılığın "kültür ve zihniyet" temelinde aranması gerektiğini ve dinin de bu temeli biçimlendiren en önemli unsurlardan biri olduğu düşüncesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmaması gerektiğini ve temelde farklı olduğunu bir çok Avrupalı yazar ve düşünür tarafından da savunulmaktadır. Bunlardan biri ve bu düşünceyi en geçerli biçimde ifade edenlerden biri de Alman hukukçu Ernst-Wolfgang Böckenfönde'dir. Onur Bilge Kula, bu düşünceyi şöyle ele alır:

> *"Yazara göre, söz konusu temel farklılık, sadece Hıristiyanlık ve İslam ile de açıklanamaz. Sorun dinden çok, söz konusu dinlerin de etkisiyle biçimlenen 'kültür ve zihniyette' aranmalıdır. Kültür ve zihniyet farklılıklarının bir sonucu olarak Avrupa'da ve Türkiye'de 'farklı değer yargıları', düşünce kalıpları, gelenekler ve yaşam biçimleri' oluşmuştur.*

---

[51] Hocaoğlu, **a.g.m.,** s. 363. Hocaoğlu'nun aynı yerde Arnold Toynbee'den yaptığı alıntı da Batı toplumlarının kendi tarihlerinden devraldıkları kültürel miraslarındaki Hıristiyan kalıntılar hakkında önemli bir tespiti içerir: *"Batı ve Bizans toplumları şimdilerde Hıristiyan olmaktan çıkıyor olabilirler, ama gene de kaçınılmaz bir biçimde eski-Hıristiyan'dırlar. Kültürel mirasları Hıristiyanlıkla öylesine dolup taşmıştır ki kendilerini Hıristiyan geçmişlerinden koparıp ayıramazlar."* Arnold Toynbee, **Tarih Bilinci**, C.I., E Yay., İstanbul 1975, s.61, den aktaran Hocaoğlu, **a.g.e.,** aynı yer

Bu kapsamda Hıristiyanlık Avrupa'nın 'kültürel zeminine, İslam ise Türkiye'nin kültürel zeminine aittir.' "[52]

Görüldüğü gibi farklılık dine dayandırılamasa bile dayandırıldığı kavramlar olan "kültür ve zihniyet" üzerinde dinin etkisi vurgulanmaktadır. Diğer bir Alman, Jurgen Kocka da Türkiye'nin farklılığını Avrupa'nın ortak kültürel kimliğini oluşturan öğeler olan "din, tarih, töre, hukuk, siyasal kültür ve örtüşen değerler" biçiminde dile getirir. [53]

Kula, bu yaklaşımlara karşı çıkarken,

> *"bilimin yaklaşımı uyarınca kimlik ve birliktelik duyguları tarihten beslenebilir; ancak bu iki kavram, diyesi, birliktelik duygusu ve kimlik, sürekli olarak kültürel ortam ve erekler gözetilerek, yeniden tasarımlanır ve biçimlendirilir. Bu nedenle de bu kavramlar olmuş bitmiş, bir daha değişmeyen kavramlar değildir; sürekli yeniden oluş(turul)an kavramlardır"*

demektedir.[54]

Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin, Avrupa kültürünün oluştuğu süreye göre nispeten kısa süreli bir "çağdaşlaşma" hamlesi olduğu düşünüldüğünde farklı yaşanan tarihlerin biçimlediği farklı kültürlerin benzeşmeleri için uzun bir sürenin geçmesi gerektiği açıktır.

Hocaoğlu bütün bu değerlendirmelerin ardından, bir bakıma tartışmayı sonlandırırken batılı olmanın kriterlerini söyle özetler:

> *"Yunan düşüncesi, Roma devlet ve siyaset tecrübesi, Hıristiyanlık dini tecrübesi ve kültürü; bunlara, Skolastisizm sonrasından günümüze kadar uzanan Modernite'yi de eklemek gerekecektir ki bu da*

---

[52] Ernst-Wolfgang Böckenfönde, "Avrupa Birliği Türkiye ile Üyelik Görüşmelerine Başlamalı mıdır ya da 'Ayrıcalıklı Ortaklık' mı Vermelidir?", **Frankfurter Allgemeine Zeitung**, 10. 12. 2004'ten aktaran Onur Bilge Kula, **Avrupa Kimliği ve Türkiye,** Büke Yay., İstanbul, Mart 2006, s. 77

[53] Kula, **a.g.e.,** s. 73

[54] Kula, **a.g.e.,** s. 78

kısaca, Rönesans ve Reformasyon ile başlayan, Aydınlanma ile devam eden uzun tarihi süreçtir."[55]

Bu sözler durumu en iyi özetleyen tanım olan Akşin'in yukarda söz edilen tanımına ulaşmaktadır. Bu şartlardan Yunan-Roma kökeni ve Hıristiyanlık ile ilgili olanlarını gerekli ama yeterli olmayan şartlar olarak ele almak bir bakıma doğru olacaktır. Ancak bugün bu tartışmanın bitmediğini, herkesin kendine göre bir Batı/Avrupa tanımının olduğunu, ancak el yordamıyla, kabaca bir Batı/Avrupa tanımı yapılabileceğini unutmamak gerekir. Dolayısıyla belki de bir Batı/Avrupa kavramından değil Batı/Avrupa imajı söz konusu olmaktadır. Bu belirsizlik de Türkiye ile Avrupa arasındaki farklılıkları sorgulamada ortaya çıkan görüş ayrılıklarını beslemektedir. Timur da, bu tanım belirsizliğini ve güçlüğünü dile getirir ve bunu şu şekilde açıklar:

> *"Bu alandaki farklılıklar, büyük olasılıkla 'Batı'nın çoğulcu yapısını oluşturan unsurlara değişik ölçülerde önem verilmesinden doğuyor: Batı bir 'sanayi toplumu'dur; 'kapitalist ve emperyalist bir düzen'dir, 'Greko-Romen kültür geleneğinin günümüzdeki mirasçısı'dır; bir 'hukuk devleti'dir. Herkes kişisel düşünce ve eğilimine göre bu unsurlardan birine öncelik vererek Batı'yı tanımlayabilir ya da Batı'nın bütün bu unsurların bir sentezi olduğunu ileri sürebilir. Ayrıca bunlara, Batı'ya dışardan bakan kültürlerin tanımları da ilave edilebilir. Fakat, herhalde hiç kimse, kendi tanımının mutlak bir kabul görmesini bekleyemez."*[55]

Yurdusev de Avrupa kimliği tartışmaları çerçevesinde aynı belirsizliğe değinir ve bu sorunun geleceğinin AB'nin Avrupa kimliğini ifade etmesi dolayısıyla gelecekte alacağı şekille ilgisi olduğunu belirtir.[56] Ancak AB'nin bu temsili-

---

[55] Hocaoğlu, **a.g.m.**, s. 367

[55] Timur, **a.g.e.**, s.85. "*Kısaca belirtmek gerekirse Avrupa kimliği konusunda farklı yaklaşımlar söz konusu. Tam bir uzlaşma yok.*" Bozkurt, **a.g.e.**, s.22

[56] Yurdusev, **a.g.m.**, s.58

yetine de itirazlar vardır.[57] Dolayısıyla Avrupa/Batı kavramsal tanımlama çabalarının kesin bir sonuç vermediğini, çok genel hatlarıyla bir imaj olarak bir Avrupa/Batı algılaması söz konusu olabileceğini ve bir "öteki" olmadan, negatif bir kültür öğesi olarak Doğu/İslam/Türk karşıtlığı olmadan Batı/Avrupa çerçevesi çizilemeyeceğini tekrarlayabiliriz.

Sonuç olarak günümüzde Avrupa'nın nasıl tanımlanacağı sorununu bir bakıma Türkiye'yi düşünmeden yanıtlamak zordur. Burada "Türkiye Avrupalı mıdır ya da Türkiye Avrupa'ya ait midir?" sorularına verilecek yanıtlara göre farklı Avrupa tanımları ortaya çıkmaktadır.

AB çerçevesinde ise Türkiye'nin Avrupalılığı sorununu bir çözüme bağlamak, bunu bilimsel bir temele oturtmak olanaksızdır. Eğer Avrupalılık salt coğrafya olarak tanımlansaydı Türkiye Cumhuriyeti sınırları itibariyle büyük ölçüde Avrupa dışında kalacaktı. Ancak Kıbrıs Adası da bir bütün olarak Türkiye kadar Avrupa coğrafyasına uzak olmasına rağmen Avrupalı kabul edilmektedir. Bu durumda coğrafi tanımlamayı sınırlar bağlamında düşünürsek Türkiye aynı konumda bir ada olsaydı coğrafya olarak da büyük bir sorun çıkartmadan Avrupa'ya ait olabilirdi sonucu çıkartılabilir. Coğrafya açısından sorunu çıkartan Türkiye'nin Asya'daki toprakları değil, Asya'daki sınır komşularıdır.[58] Dolayısıyla coğrafi sorun Türkiye'nin uzantısı olan coğrafyada yatmaktadır. Bunun dışında kültürel ayrılık bağlamında da Türkiye ancak kendine biçtiği yön, kendini biçimlendirişinde gösterdiği irade açısından Avrupalı kabul edilebilir. Bu da henüz tasarım aşamasında olan, kültürel biçimlenişin çok uzun sürdüğü düşünüldüğünde daha epeyce bir süre gerçekleşemeyecek bir plandır. Dinsel farklılıklara rağmen günlük yaşantıda, geleneklerde ve benzer kültür öğelerinde bütünleşme

---

[57] Yurdusev, "Avrupa'yı Kurmak, Türkiye'yi İdare Etmek ve Tarihin İpoteğinden Kurtulmak", **Liberal Düşünce Dergisi,** Kış 2000, C.5, Sayı:17, s. 12

[58] Türkiye'nin içine alınacağı bir Avrupa coğrafyasının Ermenistan, Gürcistan, İran, Irak ve Suriye'ye uzanacağı ve bu durumda Avrupa'nın sorunlu bir bölgeye komşu olacağını öne çıkartan bir yaklaşım için örnek olarak Böckenförde verilebilir. Bkz. Kula, **a.g.e.,** s. 76

açısından ise Türkiye islam dini sözkonusu olduğunda bu plan açısından Dünya'daki en önemli deneyimi gerçekleştiren, bu deneyde de en ileri gitmiş ülkedir. Bu deneyim de henüz, aynı tarihsel birikime yaslanmadan aynı kültür zeminine ulaşmak, anlamında Avrupalılık özellikleri gösterecek denli olgunlaşmamıştır. Bir başka deyişle Türkiye'yi Avrupa'nın, tarihi birikiminin ürettiği sonuçları iradi olarak ve görüntüden başlayarak, bu deneyimin sonuçlarını üretecek tarihi şartlara dayanmadan almaya çalışan bir ülke olarak kültürel anlamda da Avrupalı sayamayız. Ancak tarihin bir döneminden itibaren Türkiye, mirasçısı olduğu geçmiş siyasi yapılarla birlikte bir Avrupalı devlet olmuştur. Yukardaki bütün ayrım noktalarına rağmen Türkiye, bir Avrupa ülkesi olarak Avrupa Birliği'ne kabul edilebilir. Bu her açıdan siyasal bir karar olacaktır. Bu karar hangi yönde olursa olsun verilecek kararın savunusunun ya da eleştirisinin ikna edici argümanlarını bulup çıkartacak malzeme tarihsel olarak mevcuttur düşüncesindeyiz.

2-Avrupa'da Türk İmgesi , Avrupa Coğrafyasında Türkler ve Türk-Avrupa İlişkileri :

Yukarda değinildiği gibi Batı'nın kendi kimliğini oluştururken ötekileştirdiği Doğu imgesinin en önemli yüzü İslam dinidir. Bunun Türkiye için en önemli yanı ise bir tarihten sonra Batı için İslam ve Türk kavramlarının örtüşmesidir. Bu örtüşme günümüze kadar süren bir olgudur. Bu örtüşme ve yarattığı karşıtlık hem modern Avrupa kimliğinin hem de modern Türk kimliğinin biçimlenişinde önemli bir işleve sahip olmuştur. [59]

---

[59] Pişkinsüt, **a.g.m.,** s.589. Türk kimliği ile Avrupa kimliğinin karşılıklı konumlanmasının eleştirilmemesi gerekir. Yurdusev bu konuda şu önemli uyarıyı yapar: *"Türk kimliği İslam'la özdeşleştiği zaman bir ulus kimliğinden çok medeniyet kimliğine yakındır. Başka bir deyişle, İslam dinsel ve kültürel bir unsur olarak Türk kimliğinin bir bileşeni olmuştur ve halen de öyledir. Ama diğer yandan İslam'ın kendisi bizzat bir üst kimlik grubu oluşturan toplumsal bir aidiyet sistemidir. Öyle ki, tek tek müslüman toplumlardan ayrı olarak müstakil bir İslam tarihi yazılabilmektedir. Bu nedenle, İslam'la bağlantılı olduğu için*

Bu karşıtlık "Türkiye Avrupalı mıdır?" sorusunun da çerçevesini belirler. Bu soruya verilecek karşılıkta da daha önceki bölümde de belirtiğimiz gibi bir uzlaşma yoktur. Avrupa devleti olup, yani coğrafi anlamda Avrupa'da olup da "Avrupalı" olmamak sık sık dile getirilen bir nitelemedir ve bu nitelemenin en sık kullanıldığı ülke de Türkiye'dir. Çünkü daha önce de dediğimiz gibi Avrupa'nın kendisi de Avrupa'nın nerede başlayıp nerede bittiğini konuşurken Türkiye'yi konuşmak durumunda kalmaktadır. Türkiye, verilen bütün tariflerin kesinliğinin sınanma aracı haline gelmiştir ve önerilen her formül bu konuda bir karar vermek zorunda kalmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımı sözkonusu olduğunda da en başa dönülüp bir tanım kavgası yaşanmış olması bundandır. Bu konuda Yurdusev, Thomas Naff'dan bir alıntıya şu şekilde yer verir:

> *"Ondördüncü yüzyıla kadar yarım bin yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu Avrupa kıtasının dörtte biri ila üçte birini İstila, kontrol ve idare etti...Buradan çıkarılacak mantıksal sonuç Osmanlı İmparatorluğunun ampirik olarak bir Avrupalı devlet sayılması gerektiğidir. Çelişki şu ki, değildi. İmparatorlu'ğun önemli bir kısmı Avrupa'**da** olmasına rağmen Avrupa**lı** olduğu söylenemez."* [60]

Yurdusev'in de belittiği "Avrupa'da olmak ama Avrupalı olmamak" çelişkisi, başlangıcından günümüze Türkiye-Avrupa ilişkilerinin karakteristik bir özelliği olarak nitelendirilebilir. Kısaca Türkiye coğrafi anlamda Avrupa'da olsa bile Avrupanın asıl ayırd edici özellikleri olan iktisadi gelişmişlik, eğitsel ve kültürel zenginlik, bilim , sanat,

---

Türk kimliği ve Avrupa kimliği aslında karşılıklı incelenebilir." Yurdusev, "Avrupa Kimliği'nin Oluşumu...", s.59

[60] Thomas Naff, The Ottoman Empire and the European States System, Hedley Bull ve Adam Watson (der.), **The Expansion of İnternational Society**, Oxford Claredon Press, 1984, s.143'ten aktaran Yurdusev, "Avrupa'yı Kurmak...", s.5 (Vurgular Yurdusev'in).

felsefe ve kültürel Hıristiyanlık anlayışı açısından Avrupalı sayılmamaktadır. [61]

Hocaoğlu da "Avrupa Devleti - Avrupalı Devlet" ayrımına katılmaktadır. Ancak Hocaoğlu'nun Türkiye'nin ve Türklerin Avrupa'daki yeri ve Avrupalılığı hakkında söyledikleri daha olumsuzdur. Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının ve nüfusunun önemli bir kısmının da Avrupa'da olmasına[62] ve bir Avrupa Devleti sayılabilmesine rağmen Türklerin Avrupalı olamayacağını şu sözlerle ortaya koyar:

> *"Biz, Avrupalı değiliz, Asyalıyız.* ***Avrupa devleti olmak*** *başka bir şeydir.* ***Avrupalı olmak*** *başka bir şeydir. Avrupa'nın ta göbeğine, Viyana kapılarına kadar gitmek, apayrı bir şey; Avrupalı olmak değil bu. Kaldı ki, biz zaten Cumhuriyet ile birlikte, bütün aksi iddialarımıza rağmen, şu anda zaten gerçek anlamda*

---

[61] Yurdusev, "Avrupa'yı Kurmak...", aynı yer. Ak

bir Avrupa devleti de değiliz; topraklarının sadece yüzde dördünün bulunduğu bir kıt'anın devleti olduğunu iddia etmek gülünçtür." [63]

Hocaoğlu'nun coğrafî anlamda Türkiye'nin Avrupalı olmadığını belirtirken siyasi bir oluşum olarak modern Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarına vurgu yaptığına dikkat edilmelidir. Hiç kuşkusuz Osmanlı İmparatorlu'ğunun son zamanlarında başlayan gelişmeler sonucu bugün Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki toprakları çok küçük bir miktardır. Dolayısıyla Akşin'in coğrafya ve iklim özellikleriyle ortaya koyduğu Avrupalılıka nazaran siyasi sınırlar açısından Türkiye'nin Avrupalılığı argümanı daha da zayıflamaktadır. Hocaoğlu, bu zayıflığın Avrupalılığın temel kriterleri olarak belirginleşen Yunan-Roma tarihi birikimi ve Hıristiyanlık söz konusu olduğunda daha da zayıfladığına dikket çekerek, bu niteliklere sahip olmayan Türkiye için "Avrupa'da binbeşyüz sene dahi hükümran olsa, yine de **Avrupalı** olamaz." der.[64] Burada Akşin'in "Uygar, modern bir toplum" ölçütü yerine Hocaoğlu'nun farklı olarak Batı tarafından formüle edilen tarihi boyutu (Yunan-Roma kökeni-Hıristiyanlık) öne çıkardığı vurgulanmalıdır. Akşin'in yaklaşımında örneğin bir Japonya, Asyatik bir geçmişe rağmen Batı içinde yer alabilir. Demek ki Japonya coğrafi olarak Avrupa'ya yanaşık bir ada olsa Avrupalı sayılabilecekti. Ancak Hocaoğlu'nun yaklaşımı tarihi boyut farklılığının Türkler için getirdiği özgün negatif kimliği ebedi bir ayrılık rotası çizmede yeterli görür gibidir. Burada Avrupa Birliği tartışmalarında Türkiye'ye hem içerden hem de dışardan olumlu ve olumsuz bakışın, daha doğrusu bir gün üye olabileceği ya da olamayacağına ilişkin iyimser ve kötümser yaklaşımlar olarak ortaya çıkardığı temel ayrının izlerini görebilmekteyiz. Bu farklı değerlendirmeleri iki ana akım olarak ortaya koyabiliriz. Eğer burada ortaya konulan ayrın doğru ise, iyimserler için kültürel ayrılıklar sorun yaratmayacaktır. Gerekli gelişmiş-

---

[63] Hocaoğlu, **a.g.m.**, s. 385

[64] Hocaoğlu, **a.g.m.**, s. aynı yer

lik sağlandığında Türkiye, Avrupa'nın parçası olabilecektir. Bu durumda AB için geriye sadece bir önceki bölümde de değindiğimiz gibi büyük nüfus ve daha da doğuya, daha fakir bölgelere ve daha da uzak sınırlara uzanma sorunu [66] kalmaktadır.

Bu durumda bu engelleri aşan Türkiye için kültürel ve tarihi boyut bir sorun oluşturmayacaktır. Ancak bu sorunların aşılması üstü kapalı olarak "küçülen" Türkiye'yi öngörmek demektir. Zaten Akşin de bunu yukarıda sözü edilen yazısının sonunda şöyle belirtir ve bu düşünceye haklı olarak karşı çıkar:

> *"Alma olasılıkları hiç mi yok? Var, parçaladıktan sonra kendilerine benzettikleri bazı 'seçme' parçalarımızı alabilirler. Yugoslavya ve Çekoslovakya'da bunun uygulamasını gördük."*[65]

Görülüyor ki Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılması konusundaki kavga Türkiye'nin küçülüp küçülmeyeceği kavgasıdır. Bütün bu tartışmaların ana ekseni buradan ortaya çıkmaktadır. Zaten Türk - Avrupa ilişkilerinin tahlili tarihin belli bir döneminden itibaren Avrupa karşısında giderek gerileyen ve küçülen bir Türkiye anlamına gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı ve ardından gelen soğuk savaşın geçici bir duraklama yarattığı ve AB ile olan gerilimin bu ilişkiyi kaldığı yerden gerileme-küçülme mirasına sahip çıkarak sürdüreceği korkusu Hocaoğlu'nun değerlendirmelerine sızmıştır:

> *"Türkiye, artık kat'i bir surette ve çok trajik olarak, Büyük Devlet olmaktan sakıt olmuş, küçülmüş, sıradanlık derecesine tenzil etmiş, bir* ***bölge devleti*** *olmuştur. Bu en az üç asır dünyanın birinci gücü olan, daha sonra da yıkılıncaya dek kesintisiz olarak 'büyük devlet' statüsünü devam*

---

[66] "*Bugün Avrupa, doğusu hariç doğal* ***coğrafi sınırlarına*** *ulaşmıştır. Doğu sınırı ise doğal nedenlerden çok, siyasi nedenlerden netleşmemiştir.*" Pişkinsüt, **a.g.m.**,s. 588. Bu konuda bir değerlendirme için bu çalışma içinde bkz. 57. dipnot.

[65] Akşin, **a.g.m.**, s.12

ettiren Türkiye için hazin bir akıbettir. Gerek güç olarak ve gerekse de fiziki olarak daralmasına, ufukların sığlaşmasına da sebebiyet vermiştir: Türkiye sadece küçülmemiş ve fakat daha kötüsünü yapmış, küçülmeyi zihninde meşrulaştırmıştır." [66]

Bu satırlar Türkiye'de, özellikle son yıllardaki AB tartışmalarında sıkça dile gelen bir "küçülme" ve "bölünüp parçalanma" korkusunun ortak bir ifadesi gibidir. Bu korkunun Sina Akşin'in yukardaki sözleriyle AB ile çok somut ve açık bir biçimde yaşanıyor olması, İkinci Dünya Savaşı ve izleyen Soğuk Savaş yıllarının Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkilerde bir büyük parantez sayılabileceği değerlendirmelerini hatırlatmaktadır. [67] Buna en iyi kanıt bu parantezin öncesinde, 1683-1923 arasında geçen 330 yıllık sürenin genel olarak Avrupa/Batı karşısında sürekli toprak kaybeden ve küçülen bir Türk devletinin var olmuş olmasıdır. 1923 ile İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği 1945 arasında Türkiye herhangi bir uluslararası bloğa dahil olmadan toprak bütünlüğünü korumayı başarmıştır. Ancak bu değerlendirme çerçevesinde, küçülme sürecinin İkinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Soğuk Savaş'la kesilmiş olması, bitmiş olması anlamına gelmeyebilir.[68]

Hocaoğlu, bu kesintinin yarattığı geçici durumun Batı'nın Türkiye'ye yaklaşımını etkilediğini, ancak bu müttefiklik ilişkisinin sonsuza kadar olacağını düşünmenin hata olduğunu şöyle dile getirir:

"İşte, Türkiye'nin en vahim hatası da bu olmuştur; bu konjonktürel vaziyetin konjonktürel değil,

---

[66] Hocaoğlu, **a.g.m.**, s. 387

[67] *"Yorgun olmayan Batı her zaman emperyalisttir."* sözü, Batı'nın Türkiye'ye bakışını ifade eden bir yaklaşım olabilir mi? Bu tezin değerlendirilişine bir örnek olarak bkz. Ali Ulvi, "Şu Zeki Türkler", **Edebiyat ve Eleştiri Dergisi,** Yıl 13, Sayı 84, Kasım 2005, s.99.

[68] Hocaoğlu da Soğuk Savaş'ı bir kesinti olarak değerlendirir ve Batının bakışının değişmiş olmasının mutlak bir gerçek olarak savunulamayacağını belirtir. Bkz Hocaoğlu, **a.g.m.**, s. 388

müstakarr (sabit, kararlı) *ve ebedi olduğunu zannetmek, daha doğrusu vehmetmek."*[69]

Avrupa'nın ve ABD'yi de katarsak[70] Batı'nın Türkiye'ye olan tavrı kesintisiz bir geriletme-küçültme ve bu amaçla güçsüzleştirme-parçalama ise, Cumhuriyet Dönemini, Soğuk Savaş'ın bitişine kadar bir özel durum, Batı'nın yorgunluğu ve bu yorgunluğu özellikle 1923-1945 arası çok iyi değerlendiren, hem ekonomik, hem sosyal olarak büyük atılımlar yapmış, dışa bağımlılık konusunda hassas davranan bir Türkiye'nin var olması nedeniyle verilen bir geçici ara olarak değerlendirmek mümkün olabilir.

Bu kesintisizlik tarihin pek çok döneminde olgularla kanıtlanabilecek bir gerçekliktir. Bu gerçeklik Batı'daki Türk imajında da yansımasını bulmuştur. Bunun nedenleri konusunda Taner Timur şunları söyler:

> *"18.yüzyılda Batı'nın ulusal kimlikleri yaratılırken, filozoflar bu seyahatnamelerden yeni bir Türk imajı çıkartmışlardır. Bu Türk imajı bazı Fransız psikanalistlerin deyimiyle ve bence yerinde bir tabir ile, Batı'nın negatif kimliğini oluşturmuştur. Batılılar, özellikle Aydınlanma düşünürleri, kendi kimliklerini, oluştururken Türkleri negatif, olmaması gereken yönleri ile ve bunları abartarak, vurgulayarak düşünmüşler ve bu bağlamda kendi kimliklerini araştırma ve yaratma sürecine girmişlerdir."*[71]

---

[69] Hocaoğlu, **a.g.m.**, aynı yer

[70] 4 Temmuz 2003 tarihinde Süleymaniye'deTürk Silahlı Kuvvetleri'ne mensup 11 askerin başlarına çuval geçirilerek gözaltına alınması iki müttefik ülke için düşünülmesi bile mümkün olmayan bir olay olması bakımından dostluktan düşmanlığa doğru değişen bu ilişkilerin sembolik miladı sayılabilir. *"Irak'ta Türkiye'nin komşusu olan ABD, her gün Türkiye'nin menfaatlerine zarar verebilmektedir,"* sözleri değişen bu ilişkilere sadece soğukkanlılıkla bakma iyiniyetinin bir ifadesidir. Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi", **Stratejik Analiz Dergisi**, Ağustos 2003, C.4, Sayı 40, s. 41

[71] Timur, " Osmanlı Kimliği", **Anatomi Dersleri: Osmanlı Kültürü**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, Mayıs 1995, s.13

Demek ki aydınlanma süreci bir anlamda Hıristiyanlık unsurunda bir gerileme yaratsa da Avrupa düşüncesi içinde "Türklük" hakkında yaratılan olumsuz çerçeveyi aynı ölçüde daraltmamıştır. Bu olumsuz çerçeve, yani Türk imgesini kendi kimlik tarifinde bir negatif unsur olarak kullanma olgusu, Avrupa ile Türklerin ilk olarak rakip ve savaşan güçler olarak ortaya çıkmalarıyla şekillenmeye başlamıştır. Türklerin Avrupa için daha ilk anda bir "tehlike" olarak belirmesi, birleşik Avrupa fikrinin bile bir anlamda en önemli tetikçilerinden olmuştur.[72] Zaten ilk karşılaşmanın hemen ardından başlayan Haçlı Seferleri bile Avrupa'nın birleşik bir halde gerçekleştirdiği ve ortak bir kimlik unsuru olarak Hıristiyanlığın Papa önderliğindeki konumunu pekiştirici bir rol oynamıştır. Ancak Avrupa'daki Türk imgesinin olumsuz bir figür olarak belirmesi daha erken bir tarihte başlar. Bu tarih Avrupa'lıların M.S. 450'li yıllarda Hun akınlarıyla karşılaştıkları tarihtir.[73] Sonrasında İspanya'da fetihlere girişen Arapların da Avrupa'daki toplumlar için oluşan imajlarının Türkler için bir "ön imaj" oluşturduğu belirtilmektedir.[74] Ancak Avrupa için belirgin ve kalıcı bir imgenin oluşumu için asıl başlangıcın Türklerin Anadolu yarımadasına toplu olarak girdikleri dönem olan 9.yüzyıldan itibaren söz konusu olabileceği söylenebilir. [75]

---

[72] Bozkurt, **a.g.e.**, s. 271

[73] Burada "Avrupa'da (Batı'da) Türk İmgesi" derken Sina Akşin'in yaptığı ayrıma uygun olarak, bir ülke hakkında bir başka ülke için konjonktürel ya da ortamsal olarak değişmeyen, ülkenin ortak bilincinde öteki ülke için varolan asıl imgeyi kastettiğimizi belirtelim. Bkz. Akşin, "Batı'da Türk İmgesi", **Mülkiye Dergisi**, Sayı.245, Kış 2004, s. 23

[74] Ümit Gürol, **İtalyan Edebiyatında Türkler**, İmge Yay., Ankara1987, s.9-15'den aktaran Akşin, **a.g.m.**, s. 24

[75] Türklerin Anadolu'daki tarihini eski Sümerlere kadar götüren ve Sümer toplumunu Türklerin ataları olarak nitelendiren değerlendirmeler mevcuttur. Buna göre 1071 tarihi, Türklerin Anadoluya 3. ve kitlesel girişlerinin ve ayrıca ilk kez Türklerin bir Avrupa devletini (Doğu Roma'yı) yenmelerinin tarihi olması bakımından Türk-Avrupa ilişkilerinde dönemeç noktalarından biridir. Bkz. Özdağ, "Türk Tarihi'nin ve geleceğinin Jeopolitik Çerçevesi", **21. Yüzyılda**

1071 yılında ise ilk kez bir Avrupa Devleti Türkler tarafından yenilgiye uğratılmış, Anadolu'nun fethi Doğu Roma'nın aleyhine olarak 1083 yılında tamamlanmış ve hemen ardından 1095 yılında ilk Haçlı Seferi gerçekleşmiştir. Bu olay, Avrupa'nın bir birlik fikrini geliştirmede Türklüğün bir karşıtlık ortak paydası olması açısından kayda değerdir. Kuşkusuz bu birlik, siyasi bir birliği hedeflemeyen, ancak Avrupa'da kollektif bilinçaltını, Türkleri karşıt uçta, "düşman" ya da "öteki" olarak tanımlayan bir anlayışla besleyen, Avrupa kimliğinin oluşmasına katkı yapan bir birlik hareketi olmuştur. Halil İnalcık Batı Hıristiyan birliğinin temel ideolojisi haline gelen Haçlı ideolojisinin, İslam dünyasını egemenliği altında bulunduran Türkler ile karşı karşıya kaldığını ve bu hem korkulan hem de saygı duyulan kavim adının Hrısitiyan dünyanın belleğine 1000'li yılların sonuna doğru yerleştiğini belirtir. [76]

Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesi ve bu topraklarda Türkçe'nin egemen olmasıyla başlayan süreç içinde Türklüğün ya da Türklerin "öteki" kimliğiyle nitelendirilmesi pekişmiştir. 11. Yüzyılla 13 yüzyıl arasındaki dönemde Anadolu yarımadası "Türkiye" olarak adlandırılır. Türkiye sözcüğü, Avrupa için "Avrupanın Ötesi" anlamına kavuşmuştur. [77]

Türk ilerleyişinin Avrupa'ya sıçraması ve Balkanlarda sürmesi çok sayıda Haçlı Seferine rağmen neredeyse

---

Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ'a Armağan, Der.Ümit Özdağ, Yaşar Kalafat, M.Seyfettin Erol, Asam Yay., 2003, C.1, s.2

[76] İnalcık, **a.g.e.**, s.197

[77] *"Onbirinci yüzyılda Türklerin Anadolu'yu fetihlerinden itibaren Anadolu'ya, en azından Türkçe'nin hakim olarak konuşulduğu Anadolu topraklarına 'Türkiye' denir. Tabii ki bu isim Avrupalılar tarafından verilir. 'Türkiye' sözcüğü ilk olarak 1190'da Barbarossa Haçlıları' nın bir vakayinamesinde geçer. Onüçüncü yüzyıla gelindiğinde sözcük Avrupalı yazarlar tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi, 'Türkiye' sözcüğü Avrupalıların Avrupa'nın ötekisine verdikleri bir isimdir."* Yurdusev, "Avrupa Kimliğinin Oluşumu...", s. 60

kesintisiz sürmüştür. Anadolu'nun fethi üzerine Hıristiyanların dini lideri Papa II.Urban'ın çağrısı, Avrupa'nın tüm Hıristiyanlarının birleşmesini sağlaması açısından sadece bir başlangıç olmuş, sonraki Papa'ların çoğu Türklere karşı değişik örgütlenme arayışlarına öncülük etmeyi sürdürmüştür. [78] Bu süreç aynı zamanda söz konusu Türk imgesinin pekiştiği bir süreç olmuştur.

Ancak 1453'te İstanbul'un fethi Avrupa insanının bilincinde o zamana kadar görülmemiş bir "travma" etkisi yaratmıştır.[79] Bu tarih aynı zamanda Avrupa sınırlarının İstanbul'a kadar geri çekilmesini sağlamış[80], İslam ile Avrupa'nın teması, aynı zamanda Avrupa ile Türklerin teması anlamına gelmiştir.[81] Bu fetih, Avrupa içinde Türklerin giderek daha kötü bir imaja sahip olmalarına neden olmuştur. İstanbul'un fethi karşısında gösterilen tepkiler, Avrupa'nın hemen hemen bütün ülkelerinde benzer ifadelerle ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle Türk ilerleyişinin İstanbul'un fethi ile sonuçlanması Avrupalı ülkeleri ve bu ülkelerin insanlarını bir Türk korkusu ve nefreti üzerinde birleştirmiştir.[82] Bugün Türklerin Osmanlı İmparatorlu'ğunun ilerleyiş döneminde Avrupa' da en önemli *öteki* oluşu genel kabul gören bir anlayıştır. Türklerin Avrupa'daki varlığı Modern Avrupa tarihi için belirleyici bir etken olmuştur. [83]

---

[78] Papa'ların bu girişimleri için bkz. Bozkurt Güvenç, "Avrupa ve Türkiye İlişkilerinin Tarihi Kaynakları, Gelişmesi ve Bugünkü Sorunları", **Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye Semineri**, s.72

[79] Akşin, "Batıda Türk ...", s. 24

[80] Özdağ, "Türk Tarihi'nin..." s.3

[81] Kamran İnan, "Avrupa ve Türkiye: Bazı Gözlemler", **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**, editör: Ömer Bozkurt, TODAİ Yay., Ankara Nisan 1987, s. 31

[82] Bu fethin Avrupa kamuoyunda yarattığı dehşetin örnekleri için bkz. Akşin, "Batıda Türk ...", aynı yer; Türkler için yapılan çoğu hakaretvari değerlendirmeler için ise Bkz: Güvenç **a.g.m.**, s.70

[83] *"Modern Tarih Osmanlı fetihlerinin baskısıyla başlar."* Lord Akron'dan aktaran Yurdusev, "Avrupa Kimliğinin...", s. 61

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'nın önemli bir aktörü olarak ortaya çıkması bu kıtadaki pek çok siyasi ve kültürel olayın biçimlenmesinde etkili olmuştur. Özellikle Harsburg hegemonyasına karşı İngiltere ve Hollanda'nın yanında yer almış, Protestanlığın ortaya çıkıp Katoliklikle mücadelesinde güç kazanmasında etkili olmuştur. [84] İnalcık, bu dönemdeki Osmanlı politikasınını ve bunun günümüze uzanan etkilerini şöyle özetler:

> *"Osmanlı Devleti, Avrupa'daki bir kuvvetin, tüm Avrupa'yı kendi hakimiyeti altında toplaması ve Haçlı seferi örgütleyebilmesine karşı zayıf devletleri destekleme politikasını temel politika olarak seçmiş, böylece bugünkü 'Avrupa Siyasi Coğrafyası'nın ortaya çıkmasında birinci derecede etken olmuştur."* [85]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı karşısında askeri anlamda başarılar kazandığı ve Avrupa'nın ortalarına kadat ilerleyip büyük bir güç olarak boy göstermesi, yönetici ve egemen sınıf olan Türkler hakkında en olumsuz değerlendirmelerin ortaya çıkmasına engel olamamıştır. Türkler hakkında Avrupa'da o dönem ve hatta bugün bile yaygın olan bir inanış Türkler'in "sanatı, bilimi ve şehirleri yok eden barbarlar" olduğu yönündedir.[86] 17. Yüzyılın ortaları,

---

[84] İnalcık, **a.g.m.**, s. 198

[85] İnalcık, **a.g.m.**, aynı yer

[86] 1600'lü yıllarda yaşamış John Barclay, Richard Knolles , Paruta Paulo, J.Boemus ve diğer yazarların Türkler hakkındaki olumsuz ve hakaretvari değerlendirmeleri için bkz. Çırakman, **a.g.m.**, s.32-33; Akşin, **"Batıda Türk..."**, s.13-33; yine kimi yazarların örneğin Anna Komnene ve Ricoldo De Monte Croce'nin yapıtlarındaki Türkler hakkında olumsuz değerlendirmeler için bkz. Kula, **a.g.e.**, s.113-162; ayrıca bkz. Kula, "Türkiye ve Avrupa: Tarihsel-Kültürel Etkileşimler ve İmgeler", **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu Mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?** Sempozyum, H.Ü. Beytepe Kampüsü, M.Akif Ersoy Salonu, 8-9 Kasım 2004, (Ed.) Yonca Anzerlioğlu, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara 2005, s. 161-192; 19.yüzyılda Avrupa'da Türkler hakkındaki olumsuz değerlendirmelerin en uç örneği ise Timur'un *"günümüzde Nazi taslaklarının bile açıkça söylemedikleri fikirleri, Türkler için söylemekten kendini alamamıştı"* dediği, Berlin Kongresi döneminde İngiliz Liberal Parti lideri Gladstone'nun Türkler hakkında, *"Türklerin vahşetinin Türk olmaktan ileri geldiği"* yolundaki

Avrupa'nın tam anlamıyla Türkler'i ötekileştirerek kendi bütüncül Avrupalı kimliğini oluşturmasının doruğudur: Türkler savaşı, Hıristiyanlar barışı temsil eder. "Avrupa ise Hıristiyan prenslerin çıkarlarının Osmanlıya karşı toplamıdır."[87] Görüldüğü üzere Avrupalılık bilinci Hıristiyan kimliği ile şekillenmiş ve Türklüğe karşı konumlanmıştır. Buna karşılık 19. yüzyılın ortalarına kadar Türkler için asıl kimlik İslam olduğu için Avrupa karşısında "öteki" ni İslam oluşturmaktadır. Ayrıca Avrupa için "Türk" sözcüğü ile "Müslüman" sözcüğünün bir özdeşlik içinde kullanıldığını hatırlamak gerekir. Bu o kadar öyledir ki Müslüman olan bir Avrupalı için rahatlıkla "Türkleşti" denilebilmektedir. [88] Ulus düşüncesinin ve ulusal aidiyetin olmadığı ve dinsel çatışmaların belirleyici olduğu bir dönemde bu özdeşlik Türk-Avrupa ilişkilerinde önemli bir noktadır. Bu özdeşlik, "Hıristiyan Arap" nitelemesini normal ve anlamlı hale getirirken, "Hıristiyan Türk" söylemini, bu söz "Hıristiyan Müslüman" nitelemesine özdeş olduğu için anlamsız ve çelişkili hale getiriyordu. [89] Yurdusev, 19. yüzyılın ortalarına kadar Türk kimliğinin başat bileşeninin islam dini olarak kaldığını, buna karşılık 17. Yüzyıl ortalarına kadar Avrupa Kimliğinin başat bileşeninin de Hıristiyanlık olduğunu belirterek şöyle der:

> *"Sonuç olarak Avrupa kimliği ve Türk kimliği yakın yüzyıllara kadar aynı, fakat rakip, bileşenin (din) öncelenmesi ile karşılıklı olarak birbirinin ötekisi olmuş ve birbirini genellikle olumsuz algılamışlardır."* [90]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa coğrafyasında önemli bir siyasi aktör olarak belirmesi ile paralel olarak giderek olumsuzlaşan Türk/İslam imgesi, bu ilerlemenin

---

ifadesi ve Türklerden *"İnsanlığın İnsanlığa karşı Numunesi"* olarak söz etmesidir. Timur, **"Osmanlı Çalışmaları..."**, s.323 ve s.345, 4 numaralı dipnot

[87] Çırakman, **a.g.m.**,s.34

[88] Yurdusev, "Avrupa Kimliği'nin...", s.60

[89] Yurdusev, "Avrupa Kimliği'nin...", aynı yer

[90] Yurdusev, "Avrupa Kimliği'nin...", s.61

durduğu ve toprak kayıplarının başladığı dönemde de, hatta bugün kısmen de olsa, varlığını korumaktadır.[91] Ancak Ortaylı'nın uyarısı bu noktada önemlidir. Avrupalı gözünde Türk-İslam özdeşliği Türklüğü İslam kümesinin alt kümesi olarak düşünen ve alt kümeden yola çıkarak kurulan bir özdeşliktir. Kategorik olarak İslam geniş çerçevesi içinde yer alan Türklük, karşıtlık ya da "öteki" olma bağlamında İslam kümesiyle özdeşleşmektedir. Bir başka deyişle İslam kümesi içinde Türklük dışındaki diğer alt millet kümeleri "egzotik" ya da "masalsı" etiketlerle merak unsuruyla da zenginlenmiş nispeten daha yumuşak bir imajla algılanırken, yöneten ve çatışan kümeyi temsil eden millet olarak Türkler olumsuz bir imajla ve "tehlikeli" olarak algılanmaktadır. [92]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki ilerleyişi, doğuda Rusların başat bir güç olarak sahneye çıkması ve batıda da yeni deniz yollarının keşfi ile başlayan gelişmeler sonucu duraklamıştır.[93] Askeri başarılar ve toprak kazançları anlamında ortaya çıkan bu duraklama ardından başlayan toprak kayıpları Avrupa'nın Osmanlı'ya bakışını, etkileri bugüne kadar süren bir Doğu-Batı ikilemi çerçevesine yerleştirmiştir. Avrupa'nın Osmanlı'ya her ne kadar en olumsuz imajlarla örülü bir bakışı olsa da, Osmanlı'nın ilerleme döneminde bu örtünün altında zaman zaman var olan hayranlık ve övgü, [94] yerini Avrupa merkezli bir bakışla Doğu'yu her açıdan küçümseme ve Batı'yı her alanda üstün, başarılı ve özgürlükçü bulan bir şartlanmaya bırakmıştır. Çünkü Osmanlı İlerleyişi ve başarısı,

---

[91] İlber Ortaylı'nın şu sözü bu açıdan düşündürücüdür: "*Batıda klasik tarih eğitiminin belirgin noktalarından biri antitürkliktir.*" Bkz. Ortaylı, **a.g.m.,** s.51

[92] "*Yani batı kültürü ve batı insanı için İranlı her zaman egzotik bir adamdır. Arap demek 1001 gecedir, bir masaldır, şairdir, Ebu Nuvas'tır, çevirisini bulursa okur. Fakat Türk demek, bunların ötesindedir. O militandır. Türk, Roma mirası üzerine oturan bir kavimdir ve dolayısıyla tehlikelidir. Kilise uzun zaman böyle öğretti. Ve bu nedenle batıda Türk'e karşı ebedi bir şüphecilik vardır.*" Bkz. Ortaylı, **a.g.m.,** aynı yer

[93] Özdağ, **a.g.m.,** s.4

[94] Çırakman, **a.g.m.,** s.38

Avrupa'nın kendi zayıflığı ve eksik yönleriyle yüzleşmekten kaçamaması sonucunu doğururken, Osmanlı'nın Avrupa'da gerilemeye başladığı dönemde artık bir hayranlık ve övgü söylemi pek yoktur. 18. Yüzyıl süresince artık tek boyutlu, aşağılama ve eleştirel bir bakış giderek egemen olacaktır. [95] Kapitalizmin insan ilişkilerinde yarattığı tahribatın ölçüsü oranında, ancak Avrupa merkezciliği ve üstünlük algılayışını çok da terketmeyen, oryantalist bir bakışın yumuşaklığından ya da övgüsünden söz edilebilecektir. Bu övgünün içeriği, Osmanlı gerileyişine paralel olarak, toplumsal örgütlenmeden ya da toplumsal yapılardan daha çok, insan ilişkileriyle ortaya çıkan ve giderek daralan bir çerçeveye yönelik olarak ortaya çıkacaktır.

Batı'nın Osmanlı'ya karşı geliştirdiği olumsuz bakış, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına karşı girişilen eylemlerin meşrulaştırılması gibi bir amaca da hizmet etmiştir.

Türklerin Batılılarla olan ilişkilerindeki en önemli dönüm noktalarından birisi de hiç kuşkusuz 1683 yılındaki başarısızlıkla sonuçlanan 2. Viyana Kuşatması ve ardından 1699'da imzalanan Karlofça Barışı'dır. Yeni başlayan dönem Osmanlı'nın Avrupa'nın özellikle savaş teknolojisindeki üstünlüğünü kabul ettiği ve bu teknolojiyi almak, Batı'yı taklit etmek için girişimlere başladığı bir dönemdir. [96] Türklerin, ilerleyişleri sırasında bazı Avrupa devletleri için potansiyel müttefik olarak beliren varlığına karşılık, toprak kayıplarının başladığı ve Avrupa'dan Anadolu'ya doğru çekilme döneminde tam tersine Avrupa içindeki birlik, hatta bir haçlı birliği[97] düşüncesini kışkırttığı söylenebilir. Bir başka deyişle Türkler, ilerlerken Avrupa'yı müttefikler bularak bölebilirken, gerileme döneminde kendisine karşı birleştirmiştir. Hatta Rusya bile bu birliğe Osmanlı'ya karşı katılabilmiştir. Bu birlik düşüncesinin tarihsel olarak hemen sonuç vermemesi ve Türklerin içine düştüğü bu

---

[95] Çırakman, **a.g.m.**, s.38-39
[96] İnalcık, **a.g.m.**, s. 199
[97] İnalcık, **a.g.m.**, s. aynı yer

yalnızlığın siyasi haritaya hızlı bir küçülme olarak yansımayıp 200 yıldan fazla süren bir yıpratıcı ve yavaş süreç halinde gelişmesi ise Osmanlı coğrafyasının paylaşılması ve yerine yeni bir düzen koyma sorununun kolaylıkla halledilememesinden kaynaklanır.

Bugün bile Osmanlı düzeninin yerine geçerli bir siyasi düzenin konulamadığından sözedilebilir.[98] Bir bakıma paylaşıcı aktörler Osmanlı coğrafyasını paylaşmada ve yönetilebilir, sürdürülebilir bir düzenle değiştirme konusunda çözüm üretememişler, bu paylaşma kavgasının da Osmanlı düzeninin küçülerek de olsa uzun süre daha yaşamasına ve modern Türkiye Cumhuriyeti'ne varlık sahası ve şansı yaratan bir olgu haline gelmesine engel olamamışlardır. Bütün bu gelişmelerin ve sorunsalın kısaca adlandırılması demek olan "şark meselesi"[99] bugün bile halen çözülememiştir ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğüne ve kapladığı siyasi haritaya tehdit haline gelebilecek taşmalar yaratma riskini taşımayı sürdürmektedir. Bu tehlike Türkiye'nin Avrupa ve genel olarak da Batı ile olan ilişkilerinde bir büyük parantezin son halkası sayılabilecek soğuk savaşın bitmesinden sonra elle tutulabilir hale gelen güvensizliğin de temelinde yatmaktadır. Bu güvensizlik ise Öncelikle Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde karşımıza çıkan

---

[98] *"Clinton, Osmanlı ve Sovyetler'in ayrı ayrı bir 'düzen' ve birer 'pax' olduklarını söylüyor, ikincisinin yıkılması, birincisinin yerine de bir düzen kurulamadığını göstermiştir, bunu ekliyor; 'şimdi ben kuracağım'demek istemektedir."* Küçük, **Tekelistan**, Yazı Görüntü Ses Yayınları, Kasım 2000, s.176

[99] "Şark Meselesi" hakkında kısa bilgi için bkz. M. Derviş Kılınçkaya,"Yenileşme Çabaları", **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** Ed. M. Derviş Kılınçkaya, Siyasal Kitabevi, 5.baskı, Ankara 2004, s.56-58. Doğu Sorunu'nu Osmanlı Reformları bağlamında ele alan bir yaklaşım için bkz. Taner Timur, "Osmanlı Mirası", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der: İrvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yay., Aralık 1990, s.19-37. Konunun günümüzdeki yansımaları için kısa bir değerlendirme için bkz. Suat İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır 2**, Ötüken Yay.,İstanbul 2002, s. 99-103.Şark Meselesi hakkında kapsamlı bir değerlendirme için ise bkz. Bayram Kodaman, **Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası**, Orkun Yayınevi, İstanbul 1983

somut her sorunun da tarihsel boyutu ihmal edilemeyecek kaynağını oluşturmaktadır.

Türkler, kendi varlık sorunsallarını çözerken askeri başarılar yanında Avrupa içindeki dengeleri kollama politikalarını da uygulamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra kurulan modern Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkmasını sağlayan tarihsel gelişmeleri yorumlarken, Kurtuluş Savaşı'nı yöneten kesimin kazandığı askeri başarılar yanında uluslararası ilişkilerde sağladığı başarıyı, özellikle Avrupa devletleri arasındaki çekişmeleri ve dengeleri kullanma gücünü, akılcı ve beceri dolu bir dış politika uygulayabilme yönündeki başarısını da göz önünde bulundurmak gerekir. [100] Bir başka deyişle Osmanlı'nın Avrupa'da gerileyen ve toprak kaybeden bir güç haline gelmeye başlaması yüzünden, Avrupa sisteminin bir parçası olarak varlığına meşruiyet kazandırma çabası yıkılışına kadar sürmüştür. Bu temkinli politika Cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Ancak Osmanlı, Avrupa sisteminin bir parçası olarak var olma çabası sergilese de, bu çaba kendisini üstün olarak gören Avrupa

---

[100] Mümtazer Türköne'nin şu sözleri söz konusu "denge" politikalarının Türkiye'nin varlığını korumada etkisini tarihi boyutuyla şöyle ortaya koymaktadır: " *1820'lerden itibaren Türkiye kendi askeri gücüyle bağımsızlığını, güvenliğini sağlayan bir ülke değil. Bu gerçeği kabul etmemiz lazım.Türkiye kendi güvenliğini, bölgesel güvenliğini ancak dengelerle veya ittifaklarla sağlayabilen bir ülke.*" Bkz. Mümtazer Türköne, "**Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu...**", s.275. Bizim düşüncemiz Türkiye'nin Avrupa Birliği ısrarının ve tek taraflı aşırı istekliliğin gerisinde yatan en önemli siyasal nedenin 1820'lerle Soğuk Savaş'ın bitimi arasındaki 150 yıldan fazla süren bir büyük tarihi parantezin kapandığını hissetmesi olduğu yönündedir. Batı, Türkiye yerine yeni formüller üretmeye başlamıştır. AB ısrarı, Türkiye'nin 150 yıldan fazla süren bu politikasını uygulama zeminini kaybetmesi sonucunda tutulan bir çaresizlik dalı gibi durmaktadır. Burada Küçük'ün şu analizi bugünü düne bağlaması açısından vurgulanabilir: "*Söylenen şudur; birincisi Sovyetler de bir paks idi ve ikincisi, ancak Sovyetler'in yıkılmasıyla Osmanlı Paksı'nın da yerinin boş olduğu anlaşılmıştır, bu kadar basit bir mesajı anlamak istemiyoruz. Washington, şimdi, boşlukları doldurma açılımı içindedir ve burada Kafkas Federasyonu ile Türkiye'nin doğusu ön plandadır. Ben şunu çok açık olarak formüle edebiliyorum: Washington, 1919 ve 1920 yıllarında reddettiğine, bu bölge için 'manda' idaresine şimdi çok isteklidir...*" Küçük, **"Tekelistan"**, s.183

için Osmanlı'nın "Avrupa'da ama Avrupalı olmayan" kimliğini ve duruşunu, Osmanlı'nın ve sonrasında Türkiye'nin, şekillendirilmeye muhtaç siyasi birim olarak görülme halini değiştirmemiştir.

İnalcık Osmanlı'nın Avrupa sistemine dahil olma isteğindeki ana güdüyü şöyle dile getirir:

> *"Osmanlı'nın milletlerarası hukukun teminatı altına girmek amacıyla Batı ile yakınlaşma siyaseti, sonunda XIX.yüzyılda onu Avrupa Devletler Sistemi'nin fiili bir üyesi durumuna getirecektir."* [101]

Burada altı çizilmesi gereken kısım "Osmanlı'nın milletlerarası hukukun teminatı altına girmek amacıyla" kısmıdır. Bu temel motif bugüne de ışık tutmaktadır. Bu gerekçe, günümüzde Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin altında yatan temel kaygının da ne olduğunu ortaya koyar. Gerçekten de Türkiye Cumhuriyeti, bir ulusal devlet olarak kurulmasından sonra kendi güvenliğini sağlamada ülke gücünün yetersiz kalabileceği kaygısıyla "denge politikalarıyla" ittifaklar yapma stratejisi izlemeyi, dış politikasının önemli bir ilkesi haline getirmiştir.[102] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Sovyet Tehdidi'ne karşı Türkiye önemli bir "bariyer" olarak NATO üyeliğine kabul edilmiş olsa da Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ile Batı gözünde bu anlayış değişmiştir. Türkiye bu yeni dönemde Avrupa için daha çok Ortadoğu sorunlu bölgesi ile uzak kalmanın aracı olmaktadır.[103] Dolayısıyla bu gelişmeler AB ile ilişkilerdeki

---

[101] İnalcık, **a.g.m.,** s. 200

[102] Mehmet Gönlübol, "Atatürk'ün Dış Politikası, Amaçlar ve İlkeleri," **Atatürk Yolu**, Ankara 1987, s.276'dan aktaran Mustafa Yılmaz, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi...,** s.264.

[103] " *Türkiye ve ABD ilişkileri zor bir dönemden geçmektedir. II.Dünya Savaşı sonrası dönemde Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasına dayanan Türkiye'nin Amerika ile olan ittifakı SSCB dağıldıktan sonra mantığını yitirmiştir.",* George S. Harris, "ABD-Türkiye ilişkileri", **Türkiye'nin Yeni Dünyası Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri,** (Der.) Alan Makovski, Sabri Sayarı, Alfa Yay., Şubat 2002, s.255. Türkiye'de yaygın bir söylem olarak kullanılan ve daha çok Batı'ya Türkiye'nin önemini hatırlatan bir işlev gören ve Batı ile Doğu arasında Türkiye'yi bir "Köprü" olarak niteyen anlayışı yerine Batı'da Türkiye

temel çıkış noktasının siyasi varlık kaygısı olduğunu, yalnızlaşmak korkusu olduğunu açıklamaktadır. Bu 1683'ten sonra başlayan gelişmeleri günümüze bağlayan bir sürekliliktir. [104]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'nın gelişmesi ve üstünlük elde etmesine neden olan ekonomik ve teknik ilerlemeleri izleyememesi varlığını sürdürebilmek için ekonomik ve siyasi alanlarda sürekli ödünler veren bir döngünün içine girmesine yol açmıştır. Akşin, 19.yüzyılın başlangıcına doğru merkezi feodal bir görünümden merkezi olmayan bir feodalizme doğru gerileme sürecini yaşayan Osmanlı'nın, Avrupa karşısında tutunamadığını, hatta Mısır valisi Mehmet Ali Paşa karşısında aciz duruma

---

ile Batı arasındaki ilişkileri sorgularken"Bariyer" kelimesini kullanması bile Batı'nın değişen bakışını ve Türkiye'ye vermek istediği işlevi sergilemektedir. Batı'nın Türkiye'ye yönelik bakışının Soğuk Savaş sonrası uğradığı değişim için şu satırlar önemlidir: "*Sonuç olarak* , (Türkiyenin) *ABD ve Avrupalı güvenlik ortaklarıyla sürtüşme potansiyeli belirgin biçimde artmıştır.*" Bkz. Ian O. Lesser, "Türkiye'nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri", **Türkiye'nin Yeni Dünyası...,** s. 275-298

[104] Ali Bozer'in şu sözü bu sürekliliğin gerisindeki korkuyu eleverir niteliktedir: *"Ben, Türkiye'nin **yalnızlaşmasından** korkuyorum.*" Bkz. Ali Bozer, **Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği'nin Geleceği ve Türkiye**, Panel, Başkent Üniversitesi Bağlıca Kampüsü, İhsan Doğramacı Konferans Salonu, 26.03.2003, Başkent Üniversitesi Yayınları, s.17. "Yalnızlaşma" korkusu AB ile ilişkiler ve Türkiye'nin Dış Politikası konularında sık sık karşımıza çıkmaktadır: "*Dış politikamız ve bunu uygulayacağımız stratejiler tespit edilirken; duygusallığı, hamaset edebiyatını bir tarafa bırakıp zayıf olduğumuz noktalarda süratle gücümüzü artıracak önlemler alırken, oluşan 'Yeni Dünya Düzeni'nde **yalnızlığa itilmemek üzere**, mevcut gücümüzle gerçekleştirebileceğimiz politikaları saptamamız gerekir.*", Atilla Kıyat, "Türkiye'nin Dış Politika Alternatifleri ve Avrupa Birliği", **Küreselleşme Ekseninde Türkiye için Stratejik Öngörüler**, Ed.Bilal Karabulut, Platin Yay., Ankara 2005, s. 128. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında bile Osmanlı Devleti'nin yalnız kalmama kaygısı şu cümlelerle ifede edilir: " *Osmanlı Devleti, Balkan savaşlarından sonra bir yandan ordusunu ve donanmasını ıslaha girişirken diğer yandan da bloklaşan Avrupa'da **yalnız kalmamak için** müttefik aramaya başladı.*" Kılınçkaya, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi** ..., s. 104 (Vurgular A.U.Ö.)

düştüğünü belirterek bu durumun sonuçlarını şöyle özetler:

> *Daha başarılı atılımlar yapan Mehmet Ali Paşa Mısır'ının karşısında, ülkesini koruyabilmek için, bağımlılaşmanın kabulü demek olan Osmanlı-İngiliz ticaret sözleşmesini yaptı (1838). Bunun açtığı yeni kapılarla Avrupa sanayisinin üretim üstünlükleri birleşince, Osmanlı lonca sistemi çöktü. Tanzimat (1839) ve Islahat fermanları (1856) Osmanlı Devleti'nin ortak sömürge haline gelmesinin duraklarından ibaretti."* [105]

Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk olarak 1856 Paris Antlaşması'yla[106] Avrupa devletler sisteminin bir üyesi oluşu da bir eşit üye olarak kabullenme olarak değerlendirilmemelidir. Bu durum daha çok Avrupa Devletler sisteminin büyük oyuncularının Osmanlı coğrafyasını paylaşmada rakiplerin avantajlı konuma geçmesini önleme arzusundan kaynaklanıyordu. Özellikle Osmanlı'nın en yakınındaki büyük devlet olan Rusya'nın dizginlenmesi ve diğerleri aleyhine avantaj sağlanmasının önlenmesi temel yaklaşımdı. Rusya'nın İstanbul'u alması ya da Boğazlar'a dek ilerlemesi bu devletler için hiç istenmeyen bir durumdu. Osmanlı politikası ise bu durumdan hukuki bir dayanak bulma amacıyla yararlanma şeklinde özetlenebilir. [107]

Bu değerlendirme, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı ve miras bıraktığı denge politikasına fırsat sağlayan ve ona tarihsel dayanak olan gelişmeleri açıklayıcı niteliktedir.

---

[105] Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitabevi Yay., 3. Baskı, Kasım 2001, s. 21; Timur "Osmanlı Mirası", **Geçiş Sürecinde Türkiye...**, s. 20

[106] Paris Kongresi ve Paris Antlaşması'na yol açan siyasal gelişmeler ve antlaşmanın temel hükümleri için bkz. Fahir H. Armaoğlu, **Siyasi Tarih 1789-1960**, A.Ü. S.B.F. Yay., İkinci Baskı, 1973,s.133-147

[107] *"Avrupalı devletlerin temel hedefi, ondokuzuncu yüzyılda oluşan ittifak sistemleri içinde, Osmanlı Devletini kendi lehlerine kullanmaktı. Elbette bu, Boğazlara inmek ve İstanbul'u almak isteyen Rusların değil, ona karşı güçlerin hedefiydi."*Timur, "Osmanlı Mirası", **Geçiş Sürecinde Türkiye...**, s.24

"Batılılaşma"[108] adı altında 2. Mahmut, 3.Selim döneminde girişilen reformları, ardından Tanzimat ve Islahat reformlarını Osmanlı Devleti'nin kendi varlığı ve bütünlüğünü koruma yönünde en başta askeri anlamda bir zorunluluk saysak bile, kısmen hukuki ve ekonomik alanda Batının önemli güçlerinin Osmanlı'nın varlığını korumasına sağladığı destekler karşısında verilen ödünler olarak nitelemek de yanlış olmaz. 19.yüzyılın en güçlü devleti olan İngiltere'nin özellikle Rusya'nın yayılmacı isteklerine karşı Osmanlı Devleti'nin varlığını destekleme politikası, 1877-1878 Osmanlı - Rus Harbi (93 Harbi) sonrası yapılan Berlin Kongresi'nin[109] ardından sona ermiştir. İngiltere Hindistan yolunun kontrolünü 1882 yılında işgal ettiği Mısır yoluyla bizzat sağlayabildiği için Osmanlı İmparatorluğu artık Rusya karşısında yalnızdı. Bu yalnızlık, Osmanlı İmparatorluğu'nun değişen Avrupa güçler dengesini kollamayı ve kendisine müttefik arayışları içine girmesine

---

[108] "Batılılaşma" kelimesinin ilk kullanılışı 20. Yüzyıldadır. Bkz. Ortaylı, **Son İmparatorluk Osmanlı,** Timaş Yayınları, Ekim 2006, s.135. Osmanlı'daki düzenlemeler için çoğunlukla "reform" kelimesi kullanılsa da genel olarak Osmanlı'nın Batılı düzenlemeleri uygulama çabasını baştan itibaren "Batılılaşma" olarak nitelemek bugün için yanlış değildir. Kimi kaynaklarda da "Batılılaşma" ifadesi "Avrupalılaşma" ifadesi ile aynı anlamda kullanılmıştır. Örnek olarak bkz:. Saim Şallı, "AB'nin Türkçesi, Türkiye'nin AB'cesi, Avrupalı Kimliğin Öznelliği ve Dışlayıcı Narsizmi", **Siyaset ve Toplum Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1, Kış-2005, s.94. Bu çabalar için "Islahat", "Modernleşme", "Yenileşme" ve "Çağdaşlaşma" kavramlarının kullanılması da söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun "Batılılaşma" çabaları için çok sayıda eser arasından bkz. Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu,** Türk Tarih Kurumu Yay., 9. Baskı, Ankara 2004, s.46-127; Murat Tazegül, **Modernleşme Sürecinde Türkiye,** Babil Yay., 2005, s.61-97; Karpat, **Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus**, İmge Kitabevi Yay., Mayıs 2002; Niyasi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma,** Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatı'nda Batılılaşma Hareketleri,** C.1, C.2, Cumhuriyet Gazetesi Yay., Ocak 1999

[109] Berlin Kongresi'ne yol açan siyasal gelişmeler ve antlaşmanın temel hükümleri için bkz. Armaoğlu, **a.g.e.,** s.257-278

neden olmuş ve giderek o sırada Avrupa'nın yeni yükselen gücü olarak beliren Almanya ile işbirliğine yöneltmiştir. [110]

Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın İngiltere ve diğer büyük Avrupa Devletleri aleyhine elde edeceği kazanımları öne sürerek kendi varlığının sürdürülmesi fikrini işleyip bu korkuya dayanarak ortaya çıkan "stratejik önem" kavramına güvenmesinin yol açtığı hayal kırıklığını İnalcık şöyle özetler:

> *"Artık Hindistan yolunu bizzat kontrolü altına aldığına inanan İngiliz İmparatorluğu'nun eski teminat vaatleri unutuldu. Bu, geleceğini bir büyük devletin güvencesine ve kendi stratejik durumunun önemine bağlamanın bir devlet için ne kadar nazik ve tehlikeli bir siyaset olduğunu gözler önüne sermektedir."* [111]

Bugün aynı biçimde kullanılan "stratejik önem" kavramının Türkiye –Avrupa ilişkilerinde bir geçmişinin olduğu buradan çıkmaktadır. Ancak geçmişte uygulanan bu politika Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa gözünde "Avrupa'nın Hasta Adamı" [112] haline gelmesine ve 1914-1918 yılları arasında devam eden Birinci Dünya Savaşı sonrasında da tarih sahnesinden çekilmesine engel olamamıştır.

Batı ile ve özellikle Avrupa ile Türklerin ve siyasi olarak bugün bu ulusun temsilcisi Türkiye Cumhuriyeti'nin gerilimi bitmemiştir. Bunu Batı merkezli bir bakışla "Şark Meselesi" nin bitmemesi olarak anlayabiliriz. [113]

---

[110] İnalcık, **a.g.e.,** s. 205

[111] İnalcık, **a.g.e.,** aynı yer

[112] "Avrupa'nın Hasta Adamı" söyleminden Osmanlı ve dolayısıyla Türkiye için tarihsel anlamda bir Avrupalılık çıkartımı yapmak da mümkündür. Bkz. Immanuel Wallerstein, **Türkiye Avrupalı mı?** http://www.binghamton.edu/fbc/trcmpg.htm, Fernard Braudel Merkezi, 15 Haziran 2004, 139. Makale(19.Ocak.2007)

[113] Halil İlancık, **a.g.m.,** aynı yer.Ayrica bkz: Akşin, "Batı'da Türk İmgesi", s. 24.

Batı'nın Türkiye'yi Şark Meselesi bağlamında tarihsel olarak dize getirilememiş, halledilememiş tek güçlü "Müslüman kale" olarak nitelendirmesi ve bölgemizde Batı'nın uygulayamadığı projelerden Türkiye'yi sorumlu tutması, Batı'nın tarihsel bilinçaltındaki önyargıların, benmerkezci, üstünlük kompleksiyle dolu bakışının devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Soğuk Savaş bu yaklaşımlarda bir donukluk yaratmışsa bile Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeler Batı'nın yeni bir emperyalist bütünlük içinde "Şark Meselesi" üzerine eğildiği ve Türkiye'nin de bu bölgenin en dişli ve büyük ülkesi olarak tek büyük engel görüldüğü gerçeği önümüzdedir. Ali Tartanoğlu'nun da belirttiği gibi Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri bu yalın ve temel gerçek göz ününe alınmadan anlaşılamaz. [114]

3-Birleşik Avrupa Düşüncesi:

Birleşik bir Avrupa düşüncesinin tarihi oldukça eskidir. Bu düşünce, Ortaçağın sonunda "büyük merkezi krallıkların ya da mutlak monarşilerin" ortaya çıktığı bir dönemde, parçalı bir Avrupa olgusunun ötesine geçilerek tek bir Avrupa ülkesine ve geçmişin görkemli Roma İmparatorluğu'na özlem olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak ünlü yazar Dante Alighieri,(1265-1321) "Monarcia" adlı

---

[114] Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme için Bkz: Ali Tartanoğlu, "Batı'nın Uygarlığı, Bizim Avrupalılığımız", **Mülkiye Dergisi**, Sayı. 237, Kasım-Aralık 2002; Türkiye AB ilişkilerinde yukarda sözü edilen sürekliliği "şark meselesi" bağlamında değerlendiren bir diğer örnek de şu satırlardır: *"Bugün Türkiye-AB ilişkilerinde yaşananlar ile bundan 140 -160 yıl önce Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde yaşananlar arasında bir farkl yoktur. Amaç aynıdır, sadece koşullar değişmiştir. Şark Meselesi'nin içerdiği nihai hedefte meydana gelen değişim, uygulamada Türkiye'yi hedef alan politikayada yansımıştır. Daha önce, Türkler'i Orta Asya'ya geri göndermeye çalışanlar, şimdı Kafkasya'dan ve Orta Asya'dan uzak tutmaya çalışanların işe Türkiye'yi Avrupa'dan atmak için iki asırdır sistemli bir şekilde hareket edenlerin Türkiye'yi AB'ye alma konusunda samimi olmadıkları değerlendirmesine ulaşılmaktadır."* Osman Metin Öztürk, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemi Koşullarında Avrupa Birliği'nin Çağrıştırdıkları", **Küreselleşme Ekseninde Türkiye için...**, s.134

eserinde birleşik bir Avrupa düşüncesini dile getirmiştir.[115] Bu eserinde Dante, prenslikler ve monarşileri bir imparatorluk şemsiyesi altında bir araya getirebilecek "ütopik" ve geçmişe özlem dolu bir yaklaşım geliştirmiştir.[116] Bu dönemde gelişen feodalizmin yarattığı parçalılık, doğudan gelen Hıristiyan olmayan güçlerin ilerleyişi karşısındaki gerilemenin başlıca nedeni olarak bir birlik düşüncesini tahrik etmekteydi. Bu tür ütopik projeler geliştirenler arasında Pierre Dubois (1255-321) ve Türklerin İstanbul'u fethi sonrasında da Çek kralı Podiebrad (1420-1471) anılabilir.[117] Bu yaklaşımlarda ortak nokta dış güçlere karşı Hıristiyan dayanışması ve Papa'nın bir üst otorite olarak rol oynaması esaslarıydı.[118] "Hegomonik" tek bir monarşi modeli olarak son deneme V. Karl'ın hükümdarlığı döneminde (1519-1556) gündeme gelmiştir. Bu dönemde yaşayan Sebastian Münster de (1489-1552), 1544'te yazılan "Cosmographia" adlı eserinde Avrupa'yı, baş kısmında İspanya'nın, göbekte Bohemya'nın, göğüs kısmında Almanya ve Fransa'nın yer aldığı, kolları İtalya ve Danimarka'nın oluşturduğu bir insan olarak resmetmiştir. Bu resiınde Yunanistan ayaklardan birinde yer alırken Rusya ve Balkan ülkeleri diğer uçta yer almaktadır. Asya ve İskandinavya bu resmin dışında bırakılmıştır.[119]

16.yüzyılın diğer bir önemli devlet adamı ve Alman filozof Johannes Althaus da (1557-1638), "Politikadaki Metodların Sınanması" adlı eserinde devlet sınırlarının aşılarak daha büyük birlikler oluşturulması fikrini işledi.[120] 1560-1641 yılları arasında yaşayan Sully Dükü Maximilien de Bathune ise danışmanı olduğu Fransız kralı IV.Heinrich'in gücüne dayanarak Hıristiyan devletlerin

---

[115] Fatih Türe, "Birleşik Avrupa Düşüncesi ve Avrupa Birliği", **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye**, (Ed.) Turgay Uzun, Serap Özen, Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı, Mayıs 2004 s.52

[116] Dante'nin fikirlerinin ayrıntısı için bkz. Gehler, **a.g.e**, s.11-13

[117] Gehler, **a.g.e.**, s.14-16.Ayrıca bkz: Bozkurt, **a.g.e.**, s.44

[118] Gehler, **a.g.e.**, s.14-16

[119] Bu Avrupa resminin örneği için bkz. Gehler, **a.g.e.**, s.18

[120] Gehler, **a.g.e.**, s.21

oluşturacağı bir federasyon planı ortaya koydu. Onbeş eşit güçte devletten oluşan bu Avrupa Birliği, Fransa, İspanya, Büyük Britanya, Danimarka ve Lombardiya gibi kalıtımsal monarşiler ile Papa, Macaristan, Bohemya ve Polonya gibi seçimli monarşiler ve İsviçre, Hollanda, Venedik gibi cumhuriyetler üzerine kurulacaktı. Oluşturulacak bir İtalyan Birliği de bu yapının ayaklarından biri olacaktı. Bu birlik Ortodoks Rusya'yı ve Müslüman Türkleri dışarda bırakmakla birlikte Çar'a ittifaka katılma yetkisi tanıyordu. [121] Görülüyor ki burada da Türkler (Osmanlılar) birleşik bir Avrupa fikrinin "ötekisi" olarak bir tür yapıştırıcı rolü oynamaktadır. Ortak bir düşmana (Türklere) karşı olmak, Avrupa'nın birlik fikrinin kökeninde olması bakımından tarihi bir öneme sahiptir. 1648 Vestfalya Barışı'na kadar geliştirilen bütün bu birlik fikirlerinin ortak noktası, Hıristiyan Avrupa'nın kültürel anlamda bir araya gelme hassasiyetini ortaya koymaları olmuştur. Ancak bu tarihten sonra din faktörünün politik arenadan yavaş yavaş dışlanmaya başladığı görülür. [122] Bunun sonucunda bu tarihten sonra geliştirilen Avrupa Birliği projelerinde din faktörü daha az yer alır. William Penn'in (1644-1718), 1693 yılında yazdığı "Avrupa'nın Güncel ve Gelecekteki Barışına Doğru" adlı makalesinde dile getirilen Avrupa Meclisi ya da federal bir parlamento önerisi nihayetinde bir "Avrupa Federatif Birliği" öngörüyordu. Yine Avrupa'nın kalıcı bir güvenlik kaygısından yola çıkan bu yaklaşım, Ruslar ve Türkleri de birlik içinde düşünmesi bakımından öncü düşünürlerin benzer fikirlerinden ayrılmakta ve bu açıdan devrimci bir çıkış niteliği taşımaktadır. Böylelikle Avrupa'daki Türk istilalarına da son verilebilecekti. Penn'in önerisi bir imparatorluk meclisi yanında bir anayasa, iç tüzük ve üst düzey bir mahkemeyi bile içeriyordu. Devletler büyüklüklerine göre değişen oy oranlarına sahipti. Burada ilginç olan Ruslar ve Türklerin de Fransa ve İspanya ile eşit olarak onar oy hakkına sahip olmasıydı. [123]

---

[121] Gehler, **a.g.e.**, s.21-22
[122] Gehler, **a.g.e.**, s.24-25
[123] Gehler, **a.g.e.**, s.25-27

Ulus devletlerin oluşmaya başlaması da birleşik bir Avrupa ülkesi ya da federasyon biçimindeki bir Avrupa birliği düşüncesini teşvik etmiştir. Bu fikrin ardında ulus devletlerin birbiriyle yaptığı sonu gelmez savaşların sona ermesi özleminin yattığı görülmektedir. [124]

17.yüzyılın başlarında öncelikle Fransız devlet ve düşünce adamları daha çok Fransız çıkarlarını öne çıkaran ve ekonomik temelli birleşik Avrupa düşüncesini dile getirmişlerdir. Sonraki dönemlerde de Avrupalı düşünürler değişik biçimlerde formülleştirilen birleşik ya da ortak bir çatı altında bir araya gelmiş Avrupa devletleri fikri ortaya atılmaya devam etmiştir. Bunlar arasından Saint Pierre'in (1658-1743), "Avrupa Senatosu" fikri, federal hükümet delegelerinin temsiline yer vermesi ve çoğunluk esasına göre karar alınması bakımlarından örnek verilebilir. Burada ilginç olan nokta Avrupa'daki siyasi birimler arasında yıllarca süren savaşların hepsinin bir şekilde bir birlik düşüncesini kışkırtmasıdır. Birlik fikriyle kıta üzerindeki anlamsız savaşların ve istikrarsızlıklara son verileceği düşünülüyordu.

Saint Pierre'nin fikirleri izleyen yıllarda J.J. Rousseau (1712-1778) tarafından yeniden canlandırıldı. J.J.Rousseau'nun ortaya attığı ve "Diyet" adını verdiği bir konsey tarafından yönetilecek, her üye devletin tek bir oy hakkının bulunacağı bir ulusüstü otorite olarak tanımlanan Avrupa devletleri birliği projesi tipiktir.[125] Rousseau'nun asıl katkısı ise üye siyasi birimlerin ya da prensliklerin yetkilerinin ve hükümdarlık güçlerinin bir "Avrupa Devletleri Federasyonu" içinde azalacağı bir düzenlemedeydi.[126] Buna ek olarak konsey de kararların dörtte üç oy çokluğuyla alınması ve tüm üye ülkeleri bağlayacağı gibi esaslar da getiriyordu. [127]

---

[124] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s.3

[125] Gehler, **a.g.e.**, s.29-30, Türe, **a.g.m.**,s.53

[126] Gehler, **a.g.e.**, s.29-30

[127] Bozkurt, **a.g.e.**,s.47

Rousseau'nun düşüncelerine sahip çıkan ve geliştiren Alman düşünürü Immanuel Kant (1724-1804) da global anlamda siyasi bir birlik hakkında düşünceler ortaya atmıştır. [128]Avrupa'da bir siyasi birlik konusunda pek çok başka düşünürün de çalışmaları olmuştur. Bunlar arasında Montesquieu, Saint Simon, Voltaire ve Phoudon gibi düşünürler de bulunmaktadır. Bu düşüncelerdeki ortak nokta üye ülkelerin kendi çıkarlarını birliğin çıkarlarının gerisine koymaları gerekliliğiydi. [129]

Bu tür girişimler sanayi devrimine paralel olarak artmış ve ülkeler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesi, gümrüklerin indirilmesi gibi noktalarda somutluk kazanmaya başlamıştır. Bunun ilk örneği 1786 İngiliz- Fransız ticaret antlaşması olmuştur. Artan sanayi üretiminin yarattığı yeni pazar ihtiyacı bu gelişmenin ve birlik yolundaki düşünce oluşumunun en önemli etkeni sayılabilir. [130]

1789 Fransız Devrimi[131] ise bütün dünyada giderek yayılan bir biçimde ulusalcılık düşüncesini öne çıkartan bir gelişme olmuştur. Çalkantılı devrim yılları içinde bir taraftan Avrupa'da bir istikrar sağlamak adına kaygılar ve birlik düşüncesi dile getirilirken, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir Hıristiyan ortak paydası oluşturmak düşüncesi de alttan alta varlığını korumaktaydı. [132]

1800'lü yılların başında Fransa'nın Avrupa'daki yükselişi ve güç kazanışı imparator Napolyon'un da kendisinde bir "Avrupa medeniyetinin muhafızı ve savunucusu" misyonu görmesine yol açmıştı. Bu tutum da

---

[128] Gehler, **a.g.e.**, s.30, Türe, **a.g.m.**, aynı yer

[129] Türe, **a.g.m.**, aynı yer

[130] Tekeli, İlkin, **a.g.e.**,s.38

[131] Fransız Devrimi'ni doğuran sebepler ve sonrasındaki siyasi gelişmeler hakkında bkz. Armaoğlu, **a.g.e.**,s.1-30; Fransız Devrimi'ni iktisadi ve sosyal yönleriyle ele alan bir çalışma olarak bkz. Eric J. Hobsbawm, **Devrim Çağı: 1789-1848**, V Yay., Ankara 1989, s. 101-181; Fransız Devrimi'nin Osmanlı Devleti üzerindeki etkilerine kısa bir değini için bkz. Oral Sander, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, İmge Kitabevi Yay., Nisan 1993, s159-167

[132] Türe, **a.g.m.**,s.54

yine Doğu'dan gelen tehdite vurgu yapması bakımından bir tekrardı ve birlik düşüncesi ile Doğu tehditi yine bir arada, bir neden sonuç ilişkisi içindeydi. [133]

Avrupa'da bir birlik düşüncesinin ilk somut adımları, "Ekonomik birlik ve siyasal birleşme, iki kardeş gibidirler, biri dünyaya gelmeden öteki doğuşa hazır olamaz"[134] diyen Alman iktisatçı Friedrich List'in fikri öncülüğünde 1834'de oluşturulmuş Alman Gümrük Birliği (Zollverein)'dir.[135] İçinde 18 Alman Devleti'nin bulunduğu[136] bu birliğin bütün Avrupa'yı kapsaması öngörülmüşse de başarılı olamamıştır. Ancak kurulan bu sınırlı parasal ortaklıklar bugünkü Euro'nun ilk öncülleri olarak değerlendirilebilir. [137]

Avrupa'nın birliği konusunda analizler yapıp projeler üreten önemli düşünürlerden biri de ünlü Fransız yazarı Viktor Hugo'dur. Viktor Hugo (1802-1885), Tanzimat Fermanı'ndan bir yıl önce, 1838'de yazdığı bir makalede önce bir Avrupa panoraması çizer ve zamanının Osmanlı İmparatorluğu'nu da kapsayan 25 devletini kalıtımsal monarşiler, seçimli monarşiler, cumhuriyetler gibi sınıflara ayırır. [138] Ancak Avrupa'da sayılmasına rağmen Osmanlı Devleti ve İspanya, Viktor Hugo'nun özenle sayıp döktüğü ve insanlık adına yapılan en önemli çalışmaların merkezi olduğuna inandığı Avrupa'nın değerlerini tehdit eden, pusuda bekleyen iki büyük güç olarak nitelendirilmiştir. Burada Türkler için "barbarlık" da dahil olmak üzere pek çok çirkin yakıştırma yapılmaktan da geri kalınmamıştır. Bu makalede Türklerin Avrupa'da olmalarına rağmen neden "Avrupalı" olmadığı ayrıntılı olarak incelenmiştir. 1453 ve 1683 gibi önemli dönüm noktalarına da değinilen bu yazı, Birleşik Avrupa düşüncesinin oluşumunda Türklere karşı

---

[133] Gehler, **a.g.e.**, s.33
[134] Bozkurt, **a.g.e.**, s.49
[135] Türe, **a.g.m.**, aynı yer
[136] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s.38
[137] Gehler, **a.g.e.**, s.35
[138] Can Kapyalı, "Viktor Hugo'nun 1838 Yılında Tasarladığı Avrupa Birliği Planı ve Türkiye", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Haziran 1997, Sayı.5, s.53

var olan tarihi ön yargıların ne kadar yerleşmiş olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Türk ulusuna açıkça "cahil" denilirken Avrupa ile temel farklılık "entellektüel yoksulluk" olarak belirtilmektedir. Açık bir Türk düşmanlığının her satıra sindiği bu makale "Birleşik Avrupa" düşüncesi karşısında Türklerin düştüğü "öteki" konumunu açıkça gözler önüne sermektedir. Yine bu makalede Avrupa uygarlık ile ve Asya ise savaş ile özdeşleştirilerek zamanın Avrupa entellektüel bakışına sinmiş bir ben merkezcilik ve kendini beğenmişlik, kendini üstün ve insanlığın yükselticisi görme alışkanlığı gözler önüne serilmektedir. [139]

Endüstri Devrimi'nin[140] sonucunda Avrupa'da değişen yaşam, ekonomik gelişme ve ortaya çıkan sosyal dengesizlikler, ulus gerçeği karşısında sosyal sınıflar tarafından belirlenen katmanların da ortaya çıkması, Avrupa Birliği düşüncesinde de değişiklikler yarattı. Yazar Konstantin Frantz (1817-1891), ilk kez devlet yerine aileyi, birleşik Avrupa fikrinin temel hücresi yaptı. Bu projede devletler değil halklar ittifakı söz konusuydu. Ancak bağlayıcı güç yine Hıristiyanlıktı. İlginç olan büyük bir Alman İttifakı öngörülmesi ve ilk kez bu birliğin doğal olarak karşı koyması gereken gücün doğuda değil batıda Amerika Birleşik Devletleri olarak tarif edilmiş olmasıydı. Bu proje çok sonra Nazilere ilham verecektir. [141]

1900 yılında Sosyolog Antole Leray Beaulieliu'nun şu sözleri birlik düşüncesinde gelinen aşamayı ve sorunları özetler niteliktedir:

> *"Avrupa birliği gerçekleştirmeyi düşünenler, artık yalnız hayalperestler, filozoflar veya insanüstü gibi görünen, barış ve adalet idealine bağlanmış insanlar değildir. Herşeyden önce maddi çıkarlarını ya da politik avantajlarını düşünen ve ihtiyar*

---

[139] Kapyalı, **a.g.m.**, s.54-56

[140] Endüstri Devrimi konusunda geniş bilgi için bkz. Hobsbawm, **a.g.e.**, s.55-99

[141] Gehler, **a.g.e.**, s.38-39

Avrupa'ya gelecek zararlardan kaygılanan müspet kafalardır." [142]

Bu filozofa göre Avrupa'da kurulan bir birlik Amerika Birleşik Devletleri gibi olmayacak, safha safha gerçekleşeceği gibi kültürel farklılıkların da korunacağı bir birlik olacaktır. Bu bakımdan bu birlik federasyon değil daha gevşek bir yapıyı ifade eden konfederasyon biçiminde olmalıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun, Rus İmparatorluğu'nun ve Britanya İmparatorluğu'nun böyle bir birliğe katılımı ise beraberinde pek çok endişeleri getiren bir durum yaratacaktır. [143]

Bütün bu fikirler Avrupa'da çatışmaları ortadan kaldırmaya yönelikti ama dünyanın o güne kadar gördüğü en büyük savaş olan Birinci Dünya Savaşı da yine bu kıtada başlayıp yayıldı. Savaşın bu adla anılması bütün dünyanın katılması yüzünden değil, Avrupa'nın kendini dünyanın merkezi gibi görmesinden kaynaklanmaktadır.[144]

Birinci Dünya Savaşı 4 yıl sürdü ve Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu İttifak Devletleri'nin yenilgisiyle sonuçlandı.[145]

Bu büyük yıkım birlik fikrinin daha kuvvetlice desteklenmesi sonucunu doğurdu. 10 Ocak 1921 tarihinde 41 üye devletle resmen kurulan Milletler Cemiyeti deneyimi ise ABD'nin üye olmamasının da etkisiyle pratikte büyük ölçüde bir Avrupa birliği görünümü kazanmışsa da devletlerin kendi egemenliklerini zayıflatan, sözü geçen bir örgüt olamadı. Bunda en önemli nedenlerden biri de bu örgütün Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerin

---

[142] Bozkurt, **a.g.e.**, s.50

[143] Bozkurt, **a.g.e.**, aynı yer

[144] Kılınçkaya, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi** ..., s. 104.

[145] Birinci Dünya Savaşı hakkında geniş bilgi için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılap Tarihi**, C.III, Kısım 4, Türk Tarih Kurumu Yay., 1991; Armaoğlu, **a.g.e.**,s.409-464. Birinci Dünya Savaşı'nın başlıca askeri ve siyasi gelişmelerinin haritalarla destekli bir anlatımı için ayrıca bkz. Mc. Evedy, **"Modernçağ Tarih Atlası..."**, s.46-63

etkisinde bir örgüt olmasıdır. Türkiye bu örgüte 1932'de üye olmuştur.[146]

Avrupa birliği düşüncesini sürükleyen ise 1922'de yayınladığı bir bildiriyle "Panı-Avrupa Birliği" nin kurulmasını teklif eden ve bugün Birleşik Avrupa düşüncesinin ilk başlatıcılarından biri kabul edilen gazeteci Kont Richard Nikolaus Kalergi (1894-1972)'dir.[147] "Avrupa Avrupalılarındır" sözünü parola edinen bu projede Portekiz'den Polonya'ya kadar bir gümrük ve ortak para bölgesi öngörülüyor, tek bir ordu ve federal bir mahkemeye de yer veriliyordu.[148] Bu model de günümüz Avrupa Birliği'nde de gözlendiği gibi bir Almanya-Fransa öncülüğüne ya da motoruna dayanıyordu. Bu modelde İngiltere ve Sovyetler Birliği dışarda bırakılırken Türkiye, talep etmesi halinde öngörülen federasyona katılabilecek ülkeler arasında yer alıyordu.[149]

İlk Pan-Avrupa Kongresi, Kalergi'nin öncülüğünde Viyana'da 24 ülkenin ve 2000 üzerinde üyenin katılımıyla 3-6 Ekim 1926 tarihleri arasında yapıldı. Bu tarihten bir yıl kadar önce 16 Ekim 1925'te imzalanan Lokarno Antlaşması sınırlar konusunda bir stabilizasyon sağlamıştı. Bu antlaşma ile karşılıklı garantilerle Fransa, Almanya, Belçika, İngiltere ve İtalya arasında Almanya'nın batı sınırları düzenleniyordu. Ancak Almanya, bu antlaşma ile doğu sınırları için garanti vermemiş oluyordu. Buna rağmen bu antlaşma Avrupa'da belirgin bir rahatlama yaratmış ve arkasından Almanya Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmişti.[150] Bu gelişmeleri, 1926 yılında Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg ve Sar Havzası'ndaki çelik üreti-

---

[146] Bozkurt, **a.g.e.**, s.52. Milletler Cemiyeti hakkında kısa bir bilgi için ayrıca bkz. Faruk Sönmezoğlu, **Ansiklopedik Politika Sözlüğü,** Çağdaş Liderler Ansiklopedisi'nin eki, İletişim Yay., İstanbul 1986, s.119

[147] Gehler, **a.g.e.,** s.42-44

[148] Gehler, **a.g.e.**, s.44-45. Ayrıca bkz. Bozkurt, **a.g.e.**, s.52, Türe, **a.g.m.**, s.56

[149] Atilla Sandıklı, **Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri,** Harp Akademileri Basım Evi, 2001, s. 20

[150] Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s. 109; Armaoğlu **a.g.e.,** s. 474-477

cilerinin oluşturduğu ve 1927 yılı Şubat ayında Avusturya, Macar ve Çekoslovakya'lı üreticilerin de katıldığı bir çelik üretim karteli antlaşması izledi. Bu çelik karteli, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ve günümüz Avrupa Birliği'ne temel olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun da öncüsüdür. [151]

Avrupa'daki birlik düşüncesi yolundaki çalışmalar 1920'li ve 1930'lu yıllar boyunca hız kesmeden devam etti. Bu çabalara çeşitli ülkelerin partileri ve örgütleri de katılıyordu. Örneğin Alman Sosyal Demokrat Partisi 1925 kurultayında "programına Avrupa Ekonomik Birliği ve Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulması amacıyla çalışmalar yapılması gerektiği hususu ekleniyor" du. Aynı durum, 1927 yılında İngiliz İşçi Sendikaları Kongresi'nde "Avrupa Birleşik Devletleri kurulması için çalışmalar yapılması" yönündeki Ernest Bevin'in önergesinin kabul edilmesi ile tekrarlandı. Bu dönemde Avrupa'da birlik düşüncesi konusunda proje üretmek neredeyse bir moda haline gelmiştir. Bunlar arasında Danimarkalı bir göz doktoru olan Heerfordt'un ortak bir dış politika ve bir Dışişleri Bakanı, ortak bir para sistemi, ortak ulaştırma ve haberleşme sistemleri ile bir Konsey, Yüksek Mahkeme ve Federal Meclis öngören projesi, yazar Gaston Riou'nun kurduğu "Ekonomik İşbirliği için Birlik" girişimleri, eski İtalya Dışişleri Bakanı Carlo Sforza'nın "Avrupa Birleşik Devletleri" adlı kitabı ve diğer bir devlet adamı Eduard Herriot'un "Avrupa" adlı kitapları, hepsi bu dönemde birlik düşüncesini gündeme getiren ve heyecan uyandıran çabalardı.[152] Hatta 1929 yılında bir yarışma ile en iyi "Avrupa Birleşik Devletleri" projesi belirlenmeye bile çalışılmış ve bu yarışmaya tam 502 proje başvurmuştu.[153]

Ancak 1930'larla birlikte Avrupa'nın siyasi çehresi yeniden değişecek ve Birlik yolunda atılacak adımlar İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesini bekleyecekti.

---

[151] Gehler, **a.g.e.**, s.46, Bozkurt, **a.g.e.,** s.54.
[152] Sandıklı, **a.g.e.**, s. 22-23
[153] Sandıklı, **a.g.e.**, s. 23

Bu dönemde Kalergi'nin kurduğu Pan Avrupa Birliği'nin şeref başkanlığı'nı kabul eden ve 1926-1932 yılları arasında Fransa Dış İşleri Bakanlığı yapan Aristide Briand, Milletler Cemiye'tinde Çekoslovak devlet adamı Beneş ve Alman temsilci Stresemann'ın da desteğiyle 17 Mayıs 1930'da "Briand Muhtırası" adıyla anılan bir muhtırayı Avrupalı üye devletlere sundu. Esnek bir federasyon öngören bu planda üye devletlerin temsilcilerinden oluşan bir Avrupa Konferansı, bir sekreterya ve sadece bazı üye devlet temsilcilerinin katılabileceği bir "Daimi Siyasi Komite" olacaktı. Bu kez Türkiye bu oluşumun dışındaydı.[154]

1930'lu yılların başından itibaren ise Avrupa'da giderek daha umutsuz bir hava esmeye başlamıştı. 1929 Dünya bunalımı Almanya'da Nazi Partisi'nin iktidar yolunu açan bir etken oldu. Almanya'da işsiz sayısı korkunç biçimde arttı. Yahudi düşmanlığı yapan ve Versay Antlaşması'nı eleştiren Nazi Partisi 1928'de 12 milletvekili çıkarırken 1930 seçimlerinde 107 milletvekili çıkardı. Bu sayı 1932 seçimlerinde 230 oldu.[155] Yine bu dönemde Almanya yeniden askeri bir güç olmaya başladı. Pan Avrupa Hareketi, bu gelişmeler içinde bile varlığını korudu. Ancak Almanya'nın silahlanmasına izin verilip verilmeyeceği düşüncesi harekette bölünmelere yol açsa da 1935 yılında Viyana'da bir kongre toplayabilecek kadar güçlüydü.[156]

İkinci Dünya Savaşı ise Avrupa'da birlik düşüncesinin artık kaçınılmaz olduğunu, bir kez daha böyle bir felaketin yaşanmaması için nihai bir çözüme ulaşılması gerektiğini vurgulayan bir dönüm noktası, bir bakıma Avrupa'nın en büyük tarihi dersi olacaktır.

---

[154] Sandıklı, **a.g.e.**, s. 24-28
[155] Armaoğlu, a.g.e., s. 552-554
[156] Sandıklı, **a.g.e.**, s. 32

4-Avrupa Birliği'nin Oluşumu ve Geçirdiği Aşamalar:

İkinci Dünya Savaşı[157] Avrupa'da büyük bir yıkım ve çöküş yaşanmasına neden oldu. Avrupa ve Dünya'yı böyle bir yıkımdan korumak için kurulan örgütlerden biri ve en önemlisi 26 Haziran 1945'te imzalanan bir antlaşmayla doğan Birleşmiş Milletler Örgütü'dür.

Birleşmiş Milletler Örgütü fikri ilk olarak 30 Ekim 1943 yılında, İkinci Dünya Savaşı sürerken Moskova'da Müttefik ülkeler Dış İşleri Bakanları toplantısında ortaya atılmış[158] ve uzun müzakerelerden sonra savaşı galip bitireceği anlaşılan 3 devletin, SSCB, ABD, İngiltere liderleri ile temsilcilerinin bir araya geldiği ve 4 Şubat 1945'de başlayan Yalta Konferansı'nın zabıtnamesinin ilk maddesi olarak ele alınmıştır. 25 Nisan 1945'te San Fransisko'ya davet edilen devletler 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş devletlerdi ve bu toplantıda örgütün anayasasını hazırladılar.[159] Türkiye'de 23 Şubat 1945'de Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ettiği için bu ülkeler arasında yer almıştır.[160]

Ancak bu Avrupa için yeterli değildir.[161] Avrupa'da yaraları sarmak ve toparlanmak adına ilk kurulan örgütlenmelerden biri ise BENELUX oldu. Belçika, Hollanda ve Lüxsemburg devletleri'ni işaret eden[162] ve bu devletlerin isimlerinin İngilizce ilk hecelerinin bir araya getirilmesinden oluşan bu birlik antlaşmasının tohumları 5 Eylül 1944'te,

---

[157] İkinci Dünya Savaşı hakkında geniş bilgi için bkz.Liddell Hart, **II.Dünya Savaşı Tarihi,** C.1,C.2, Yapı Kredi Yay., İstanbul Mart 1998. Kamuran Gürün, **Savaşan Dünya ve Türkiye:3 Savaş 1939-1945**,Tekin Yayınevi, İstanbul, Temmuz 2000. Ayrıca bkz. William L.Shirer, **Nazi İmparatorluğu,** C.1,C.2,C.3, Hürriyet Yayınları, Kasım 1979.

[158] Gürün, **a.g.e.,** s. 532

[159] Söylemezoğlu, **a.g.e.,** s.33

[160] Gürün, **a.g.e.,** s. 646

[161] Bozkurt, **a.g.e.,** s.58.

[162] Bozkurt, **a.g.e.,** s.59.

İkinci Dünya Savaşı sürerken atılmış[163] ve bu durum 1948 de gümrük, ticaret ve parasal birlik olarak derinleştirilmiştir. [164]

A-Avrupa Birliği'ne Giden Yol:

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım, Avrupa'da böylesi bir yıkımın bir kez daha tekrarlanmaması için önlem arayışlarını yoğunlaştırılmıştır. Soğuk Savaş'ın başlaması da özellikle Batı Avrupa'da birlik arayışlarını yoğunlaştırdı. 16 Eylül 1946'da[165] ilk kez İngiliz devlet adamı Winston Churchill "Avrupa'nın barışı, güvenliği ve hürriyeti için Birleşik Avrupa Devletlerini yaratmalıyız" diyerek "devletlerin egemenlik haklarına dokunmayan bir tür konfederasyon" düşüncesini ortaya attı.[166] Bu düşünce, özellikle Almanya ve Fransa'nın uzlaşması için bir "davet" niteliğindeydi. [167]

İzleyen dönemde Avrupa'da birlik düşüncesi çerçevesinde pek çok hareket gelişmiştir. Bunlar arasında yine Kalergi öncülüğünde 1947 Temmuz ayında kurulan ve izleyen Eylül ayında 114 milletvekiliyle toplanan Avrupa Parlamenterler Birliği, 4 Kasım 1950'de imzalanan Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Konvansiyonu gibi hareketler ve örgütlenmeler sayılabilir.[168]

Bu hareketlerin doğması ve büyümesi Avrupa'da birlik konusunda belirli bir uzlaşmanın oluştuğunu gösteriyordu. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri Marshall Yardımları'nı başlatmıştı. Marshal Planı adını taşıyan ama özünde bir yardım programı olan bu politika Truman Doktrini'nin uzantısı olarak sayılabilir. Marshall Yardımları'nın asıl amacı söylemindeki Avrupa'ya destek ifadelerine rağmen Amerikan malları için bir pazar

---

[163] Gehler, **a.g.e.**, s.48
[164] Gehler, **a.g.e.**, aynı yer
[165] Gehler, **a.g.e.**, s.50.
[166] Bozkurt, **a.g.e.**, s.59.
[167] Gehler, **a.g.e.**, aynı yer
[168] Bu hareket ve örgütlenmeler için bkz: Gehler, **a.g.e.**, s.50-51, Bozkurt, **a.g.e.**, s.60-61

oluşturmaktı. Bu projeye adını veren Dışişleri Bakanı George Marshall'ın şu sözleri bu mantığı şöyle açıklar:

> *"Kendi haline bırakılan bir Avrupa'nın geçmişte olduğu gibi Amerika ile ticarete açık olacağını düşünmek boşuna olur."*[169]

Marshall Yardımları, Urallar'a kadar olan bir bölgeyi Avrupa olarak kabul eden bir anlayışla tarih sahnesine çıkmış olmasına rağmen Sovyetler Birliği ve etkisindeki devletlerce kabul görmemiş, ancak bu yardımın dağıtılması için yapılan örgütlenme sonraları OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) olacak biçimde önce Avrupa için bir örgütlenme olarak ortaya çıkmıştır.

B- Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin Kuruluşu:

Avrupa'da ortaya çıkan bu örgütlenmeler daha güçlü bir yapıya duyulan ihtiyacı azaltmamıştır. Bu konuda öncülük edenler Fransız Planlama Teşkilatı başkanı Jean Monet ve zamanın Fransız Dışişleri bakanı Robert Schuman oldu. [170] Bu girişim daha somut olarak sektörel bir entegrasyon fikrine dayanıyor ve savaş sanayinin temel sektörleri olan kömür ve çelik sanayilerinde uluslarüstü bir otoriteyi öneriyordu. Burada Almanya'nın yeniden bir tehlike olması korkusu ağır basmaktadır. Özellikle Fransa ve Almanya arasında oluşturulabilecek bu sektörel işbirliği güvensizlik ve rekabeti ortadan kaldıracaktı. Bu öneri Robert Schuman tarafından 9 Mayıs 1950'de resmen yapıldı. [171] Bu önerinin özelliği "iş birliği" ne değil "birlikte yönetmeye" dayanmasıdır. [172] Bu işbirliğine Almanya ve

---

[169] Howard Zinn, **Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi**, İmge Kitabevi Yay., 2005, s. 463. Marshall Yardımı'nın asıl amacının ABD elindeki üretim fazlası ve eski malzemeyi elden çıkartmak ve yardım yapılan ülkeleri yedek parça bakımından bağımlı kılmak olduğu yönünde bir yaklaşım ve plan hakkında kısa ve özlü bilgi için ayrıca bkz. Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.114-115; Armaoğlu, **a.g.e,** s. 763-764. Truman Doktrini hakkında ise bkz. Sönmezoğlu, **a.g.e.,** s. 179; Armaoğlu, **a.g.e,** s. 768-771

[170] Türe, **a.g.m.,** s.56

[171] Türe, **a.g.m.,** s.57, Gehler, **a.g.e.**, s.51, Bozkurt, **a.g.e.,** s.68

[172] Bozkurt, **a.g.e.,** s.69

Fransa ile birlikte sonradan katılan Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg ile 18 Nisan 1951' de Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kuruldu. Antlaşma 23 Temmuz 1952' de yürülüğe girdi. [173]

AKÇT'nin kurulması ile altı ülkenin demir ve çelik kaynakalrı devletler üstü bir yönetim altında toplanmış ve bu ülkeler arasında "ortak bir demir çelik pazarı oluşturulmuştur."[174] Böylece ekonomik büyümede en önemli kaynakları olan demir ve çelik üretimi konusunda yaşanan çıkar çatışmalarının önüne geçilmiş ve İkinci Dünya Savaşı gibi savaşların yeniden yaşanmaması için bir adım atılmış oluyordu.

AKÇT'nin Bakanlar Konseyi, Yüksek Otorite, Ortak Asamble ve Adalet Divanı şeklinde dört yönetim organı oluşturulmuştur. Yüksek Otorite'nin özelliği yönetime ilişkin tüm yetkileri elinde toplayan, devletlerüstü bir statüye sahip olmasıdır ve bu niteliği, daha sonra kurulacak olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Kurumu (EURATOM)'dan farklı yanını oluşturur. [175]

AKÇT Yüksek Otorite organının ilk başkanı Fransa Planlama Örgütü başkanı Jean Monet, merkezi ise Lüksemburg oldu. [176]

---

[173] Gehler 23 Haziran 1952 tarihini vermektedir. Bkz. **a.g.e.**, s.51. AKÇT' nin faaaliyete geçişi için Türe, 5 Eylül 1952 tarihini vermektedir. Bkz. Türe, **a.g.e.,** s.58. Tekeli-İlkin ise AKÇT için "*Anlaşma, ilgili ülkelerin parlamentolarından geçtikten sonra, topluluk, 25 Eylül 1952'de doğdu*" ifadesini kullanmaktadır. Bkz. Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s.43. "Avrupa Birliği Nasıl Çalışır" adlı kitapçıkta ise "yürürlük tarihi" olarak 23 Temmuz 1952 verilmektedir. Bkz. **Avrupa Birliği Nasıl Çalışır,** Avrupa Komisyonu Basım-Yayın ve İletişim Gn. Md. Yayını, Haziran 2005, s.5. Bu çalışmamızın izleyen sayfalarında kulanılan tablolarda bütünlük sağlaması için için 23 Temmuz 1952 tarihi temel alınmıştır.

[174] **Avrupa Birliği ve Türkiye Kavramlar Sözlüğü,** İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, no:157, s.22.

[175] **Avrupa Birliği ve Türkiye Kavramlar Sözlüğü,** s.22

[176] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s.43. AKÇT için kısa bilgi için ayrıca bkz. Sönmezoğlu, **a.g.e.,** s.19; Sandıklı, a.g.e., s. 38-40. AKÇT'nin tarihçesi ve Avrupa içindeki yankıları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bozkurt, **a.g.e.,** s.67-84

AKÇT, 23 Temmuz 2002'de son bulmuştur. [177]

Bugün AB olarak bilinen örgütün temelinin AKÇT olduğu kabul edilir. Bu antlaşmanın diğer sektörlere de yaygınlaştırılması için 1955'de başlayan çabalarla 1957'de Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu oluşturulmuştur. Hedef siyasi bir birlik olmakla birlikte öncelikle ekonomik ve parasal birlik olacağı da belirtilmiştir. Bu antlaşmayla bir de Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. [178]

C-Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları ve Değişen Yapısı:

Bugün Avrupa Birliği diye bilinen örgüt tarihi boyunca pek çok isim değişikliği yaşamış ve örgüt yapısı da pek çok antlaşmaya parallel olarak değişiklik geçirmiştir. İlk olarak 1 Temmmuz 1967'de "Füzyon Antlaşması" olarak bilinen bir antlaşma ile AKÇT, AET ve EURATOM'un asli organları (Meclis ve Adalet Divanları ile Bakanlar Konseyleri ve Komisyonlar) birleştirildi ve üç topluluğu ifade etmek için "Avrupa Toplulukları" (AT) adı kullanılmaya başlandı.[179] Bu durum Avrupa Birliği'nin sürekli kendini yenileyen bir örgüt olduğunu göstermektedir. Çünkü izleyen sayfadaki tablodan da görülebileceği gibi başlangıçta sadece Kömür Çelik Topluluğu olarak yola çıkan bir işbirliği örgütü, kurucu antlaşmaların bir çok kez değiştirilmesi ile hem kapsam olarak genişlemiş hem de nitelik olarak giderek bir siyasi birlik olma yönünde evrim geçirmiştir. 1986'da Avrupa Tek Senedi ile uluslarüstü bir birlik statüsünü belirginleştiren "nitelikli çoğunluk" sistemine geçen örgüt, 7 Şubat 1992'deki Maastricht Antlaşması ile de Avrupa Topluluklarından biri olan AET'nin adını Avrupa Topluluğu olarak değiştirmiştir. Yine bu antlaşmayla topluluklar tek çatı altında toplanarak "Avrupa Birliği" adı ortaya çıkmıştır. Bu antlaşmayla ekonomik bütünleşme hedefine siyasi

---

[177] **Avrupa Birliği Nasıl Çalışır,** s.5.

[178] Türe, **a.g.m.,** s.58-59

[179] Türe, **a.g.m,** s.59, Çağrı Erhan, "AB İsim Değişiklikleri", **Türk Dış Politikası,** (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yay., 2. Baskı, İstanbul 2002, C.2, s.84

bütünleşme hedefini de eklemiştir. Aynı zamanda bu bütünleşmenin ilkeleri de bu antlaşmayla saptanmıştır.[180]

Bu aşamadan sonra bu örgütlenme için siyasi bir birlik hedefini vurgular biçimde *Avrupa Birliği* (AB) adı kullanılmaya başlandı. Bir taraftan da üye sayısı artan AB'nin genişleme süreci ilkeleri de sık sık ortaya konulmaya çalışılmıştır. 2001'deki Nice Antlaşması bunun son örneğidir.[181]

[180] Bozkurt, **a.g.e.**, s.152-154, Erhan, **a.g.m.**, s.84
[181] Türe, **a.g.m.**, s.61

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDEKİ TEMEL ANTLAŞMALAR [182]

ANTLAŞMANIN ADI	İMZA YERİ ve TARİHİ	YÜRÜRLÜK TARİHİ
Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma (Paris Antlaşması)	Paris – 18 Nisan 1951	23 Temmuz 1952
Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması)	Roma-25 Mart 1957	1 Ocak 1958
Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması)	Roma-25 Mart 1957	1 Ocak 1958
Avrupa Toplulukları'na Tek Bir Konsey ve Tek Bir Komisyon Kuran Antlaşma (Birleştirme/Füzyon Antlaşması)	Lüksemburg – 8 Nisan 1965	1 Temmuz 1967
Avrupa Toplulukları'nı Kuran Antlaşmaları Gözden Geçiren Antlaşma (Avrupa Tek Senedi)	Lüksemburg ve Lahey-17 ve 28 Şubat 1986	1 Temmuz 1987
Avrupa Birliği Antlaşması (Maastrich Antlaşması)	Maastrich – 7 Şubat 1992	1 Kasım 1993
Avrupa Birliği Antlaşması'nı ve Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmaları Değiştiren Antlaşma (Amsterdam Antlaşması)	Amsterdam- 2 Ekim 1997	1 Mayıs 1999
Avrupa Birliği Antlaşması'nı ve Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmaları Değiştiren Antlaşma (Nice Antlaşması)	Nice- 26 Şubat 2001	1 Şubat 2003

Yukardaki tabloda yansıtılan antlaşmalardan en önemlileri aslında Avrupa Birliği yolunu açan kurucu antlaşma olan Roma antlaşması ve ekonomiye ek olarak Avrupa Birliği'ni adalet, iç işleri ve dış güvenlik gibi alanlarda da işbirliğini kapsayacak şekilde niteliksel olarak değiştiren 1992 Maastricht antlaşmalarıdır. Bir başka deyişle Maastricht Antlaşması, mevcut topluluk sistemine hükümetler arası işbirliğini ekleyerek politik açıdan da

[182] Türe, **a.g.m.**, aynı yer

işbirliğini sisteme katmıştır. [183] Maastricht Antlaşması ile ortaya çıkan ve "Üç Sütun Modeli" olarak bilinen yapı, Avrupa Birliği'nin kurumsal biçimlenişini açıklar. Bu modele göre Avrupa Birliği şu üçlü temele dayanır: 1-Avrupa Topluluğu, 2-Ortak Dış Politika, 3-İç Politikada ve Adalet Politikasında İşbirliği.[184] Bugün Avrupa Birliği bu yapı üzerinde uluslarüstü bir örgüt durumundadır. Maastricht Antlaşması ayrıca Ekonomik ve Parasal Birlik için gerekli kriterleri de saptayan önemli bir dönüm noktasıdır. [185] Bu antlaşma ile Avrupa Birliği içindeki ülkelerden Ekonomik ve Parasal Birliğe dahil olabilmek için yerine getirmeleri gereken kriterler de belirlenmiştir. "Maastricht Kriterleri" olarak bilinen söz konusu kriterler özetle şu şekildedir:

> *"Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) gerektirdiği makro-ekonomik istikrar ve bütünleşmenin sağlanmasını teminen Maastricht Antlaşması beş yaklaşım kriteri belirlemiştir. EPB'nin üçüncü aşamasına geçebilmek için üye devletlerin bu kriterleri karşılaması zorunludur. Söz konusu kriterler aşağıdakileri içermektedir:*
>
> *Kamu açığı, GSYİH'nın %3'ünden az olmalıdır, Toplam kamu borcunun GSYİH'ya oranı %60'ı aşmamalıdır,*
>
> *Enflasyon oranı, 1999 yılından önceki son 12 ay içerisinde en düşük enflasyon oranına sahip üç üye ülkenin enflasyon oranları ortalamasının en fazla 1.5 puan üzerinde olmalıdır,*

---

[183] **Avrupa Birliği Nasıl Çalışır**, s. 5

[184] Bu "Üç Sütun" modeli için bkz. Gehler, **a.g.e.**, s.80.

[185] http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1224,"AB KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ" M harfi (10.Ocak.2007), Antlaşma hakkında özlü bilgi için ayrıca bkz. Sanem BAYKAL-Tuğrul ARAT, Maastricht Antlaşması, **Türk Dış Politikası**..., C.2.,s.330; Maastricht Kriterleri için bkz: http://www.belgenet.com/arsiv/ab/maastricht.html, arşiv bölümünde Maastricht Kriterleri kısmı (10.Ocak.2007); ayrıca bkz. Maastricht Antlaşması, **Avrupa Birliği ve Türkiye Kavramlar Sözlüğü,** s.77-78.

Uzun dönem nominal faiz oranları, en düşük ortalamaya sahip üç ülkenin faiz oranları ortalamasından en çok 2 puan fazla olabilir,

Avrupa Para Sistemi'nin döviz kuru mekanizması çerçevesinde belirlenen normal dalgalanma marjlarına, en az son iki yıl boyunca ciddi sapmalar gözlenmeksizin uyulmalıdır."[186]

D- Avrupa Birliği ve Genişleme Süreci:

Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu kuran ülkeler, daha önce de belirtildiği gibi, ekonomik alanda olduğu kadar diğer alanlarda da bütünleşmenin yollarını aramaya başladılar. Yine Jean Monet tarafından ortaya atılan bir öneriyle Avrupa Savunma Topluluğu kurulması fikri gündeme geldi. Franzsız meclisinin bu öneriyi kabulünün ardından altı ülke 27 Mayıs 1952'de "Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması"nı imzaladılar.[187] Avrupa'da siyasi bir birliği hedefleyen görüşler ivme kazanmıştı ve hızla siyasal bir birlik noktasına doğru yaklaşmaktaydı. Hatta İtalyan Dışişleri Bakanı Alcide de Gasperi AKÇT'den "Avrupa Siyasal Topluluğu Antlaşması"nı hazırlamasını istedi. Ancak Fransa meclisi "Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması"nı onaylamayınca "Avrupa Siyasal Topluluğu" da gündemden düştü. Bunun en önemli nedenleri arasında Stalin'in ölmesi ve Avrupa'da bir yumuşama umudunun belirmesi ve meclise sunum için uygun bir konjonktür olmaması sayılmaktadır.[188] Bu gelişmeler siyasal birlik yolundaki federalist eğilimlerin kısa vadede başarılı olamayacağını göstermiş, bu hedefe daha yavaş adımlarla aşama aşama ulaşılması fikri öne çıkmıştır. Bu durumda

---

[186] http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1223, "AB KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ" M harfi (10.Ocak.2007); Maastricht Antlaşması ve bu antlaşmanın günün koşul ve ihtiyaçlarına göre uyarlanmas için 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'nın getirdiği düzenlemelerin tablolar halinde gösterimi için bkz. Sandıklı, **a.g.e.**, s.68-78

[187] Bu antlaşmanın tarihi için Tekeli-İlkin 9 Mayıs 1952'yi verirken, Bozkurt ve Sandıklı 27 Mayıs 1952 tarihini vermektedir. Bkz. Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 43, Bozkurt, **a.g.e.**, s.86, Sandıklı **a.g.e.**, s.40. Biz 27 Mayıs Tarihini tercih ettik.

[188] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 44; Sandıklı **a.g.e.**, s.41

ekonomik alandaki bütünleşme çabaları daha öncelikli hale gelmiş oluyordu.[189]

Avrupa Birliği'nin Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu kuran başlangıçtaki 6 üyesi, daha önce değindiğimiz gibi Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'dur. Bu ülkeler Roma Antlaşması'na uygun olarak ekonomik bütünleşmenin ve ortak bir gümrük sahasının yani bir Gümrük Birliği'nin sağlanması yolunda iç bütünleşmeyi derinleştirecek adımlarını hızla atarak 1 Temmuz 1968'de Roma Antlaşması'nda belirtilenden 18 ay önce Gümrük Birliği'ni sağlamışlardır. [190] Bir taraftan da topluluk, kuruluş mantığına uygun olarak Avrupa'daki diğer ülkelere doğru genişlemeyi de bir politika olarak benimsemiştir. Bu amaçla ilk olarak 1969 Lahey Konferansı'nda saptanmış bulunan Bütünleşme Politikası çerçevesinde ilk genişleme halkasını oluşturacak 4 ülke olan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile 1970 yılında görüşmelere başlanmıştır. Yapılan müzakereler sonucunda 1 Ocak 1973'te Avrupa Birliği'nin (o zaman için AET'nin) ilk genişlemesi gerçekleşerek İngiltere, İrlanda ve Danimarka topluluğa katılmış, Norveç ise referendum sonucu AET'ye üyeliği reddetmiştir. Bu sonuçla AET'nin üye sayısı 6'dan 9'a çıkmıştır.[191] Sonraki yıllarda da üye sayısı giderek artmıştır. 1981'de Yunanistan, 1986'da ise İspanya ve Portekiz, topluluğa üye olmuştur. 1995 yılında bu kez Avusturya, Finlandiya ve İsveç Avrupa Birliği'ne üye olmuşlardır.

AB'nin özellikle Yunanistan ve İspanya'yı içine almasında bu ülkelerdeki askeri rejimlerden demokrasiye dönüş sürecinin desteklenmesi ve AB'nin bir zenginler klübü gibi görünmemesi gibi gerekçeler yanında en önemlisi Akdeniz'e doğru gerçekleşen bu genişleme ile güvenlik boyutunun daha da sağlamlaşacağı düşüncesi öne

---

[189] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 44-45
[190] Bozkurt, **a.g.e.**, s.143
[191] Türe, **a.g.m.**, s.62

çıkmıştır.[192] Avusturya ve Finlandiya ise Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte tarafsızlık pozisyonlarını sürdürmek gerekliliğinden kurtulmuşlardı.[193] Bu üç yeni üye devlet genel ekonomik durumları, nüfus, sosyal ve kültürel açıdan da Avrupa Birliği'ne çok yük getirmemeleri bakımından ve Avrupa Birliği'nin Avrupa coğrafyası içindeki kapsayıcılığını artırmak açısından, giderek bir siyasi birliğe evrilme yönünde katkı sağlamışlardır. [194]

Bu genişlemeye kadar AET antlaşmasının 237. maddesinde "her Avrupa ülkesi Topluluk üyesi olmak için müracaat edebilir" şartı geçerliyken, 11-12 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi (Kopenhag Kriterleri'nin kararlaştırıldığı 1993 Zirvesi ile karıştırılmamalıdır. 2002 Zirvesi'nde ilk zirvede öngörülen Doğuya doğru genişleme stratejisi nihai karara bağlanmıştır) ile bu şart yeterli olmaktan çıkmış, "hürriyet, demokrasi, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerini gözeten herhangi bir Avrupa Devleti, Birlik üyesi olmak için başvurabilir" ilkesi geçerli hale gelmiştir.[195]

AB'nin en büyük genişleme dalgası ise Soğuk Savaş'ın ardından eski Doğu Bloku ülkelerini içine alacak biçimde, Doğuya doğru olmuştur. 8 Doğu Bloku ülkesine ek olarak Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta da Avrupa Birliği üyesi olmuşlardır. Doğu Bloku ülkeleri'nin Rusya karşısında Avrupa Birliği dışında başka alternatifleri'nin olmadığı, Kıbrıs Rum Kesimi'nin de Kıbrıs Adası'nın bölünmüşlüğünü, Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti zararına ve kendi yararına çözmek için arkasına Avrupa Birliği'ni alma isteğini en önemli gerekçeler olarak öne sürebiliriz.

Avrupa Birliği'nin genişme sürecini aşağıdaki tablodan görebiliriz:

---

[192] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 81-82. Gehler de yeni üyelerin topluluk için alınmasının bu ülkelerin *"ekonomilerini ve demokrasilerini destekledi ve bunlara istikrar sağladı"* sözleriyle gerekçelendirir.Bkz. Gehler, **a.g.e.**, s.71

[193] Sandıklı **a.g.e.**, s.57

[194] Aydın Fındıkçı, "Doğuya Genişleyen Avrupa Birliği'nin 1993 Kopenhag Zirveleri ve Türkiye", **Mülkiye Dergisi**, Sayı 238, Ocak-Şubat 2003, s.93-94

[195] Fındıkçı, **"Doğuya Genişleyen ..."**, s. 95

AB'NE KATILAN ÜLKELER	KATILIM TARİHİ	TOPLAM ÜYE SAYISI
İngiltere, İrlanda, Danimarka	1973	9
Yunanistan	1981	10
İspanya, Portekiz	1986	12
Avusturya, İsveç, Finlandiya	1995	15
Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta	2004	25
Bulgaristan, Romanya	2007	27

AB'nin genişleme sürecinin ilke ve yöntemleri yukarda belirttiğimiz gibi 1993 Kopenhag Zirvesi ile başlayan bir dizi zirve ve antlaşma ile belirlenmiştir. [196] Bunların en önemlileri kuşkusuz 1993 Kopenhag Zirvesidir. Burada birliğe yeni katılacak üyeler için sağlanması gereken politik ve ekonomik kriterler belirlenmiştir:

E-Avrupa Birliği'nin Üyelik Kriterleri:

a-Politik Kriterler: Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı,

b- Ekonomik Kriterler: İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanısıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması,

c- Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olması.[197]

---

[196] Genişleme sürecinin temel ilke ve yöntemlerini belirleyen bu zirve antlaşmalarının listesi için bkz.Türe, **a.g.m.,** s.63.

[197] Söz konusu kriterler hakkında detaylı bilgi için bkz: http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kopenhag_kri.html (25.Ocak.2007); ayrıca Kopenhag Kriterleri'nin genel hükümleri ve kısa bir değerlendirmesi için bkz. Baykal-Arat, **a.g.m.**, s.332; Suat İLHAN, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır, Jeopolitik Yaklaşım**, Ötüken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2001,s.189

Avrupa Birliği genişleme süreci devam ederken kendi içinde de birleşme ve bütünleşme yönünde adımlar atmıştır. Siyasi bir birlik olmadan önceki evrelerden biri olarak 1 Ocak 2002 tarihi itibariyle "Euro" adı verilen ortak para birimi, Avrupa Birliği'nin ilk etapta belirli ülkelerinde dolaşıma girmiştir. Bu ortak para birliğine Avrupa Birliği ülkelerinin hepsi girmemiştir. Bugün bu ortak parayı kullanan AB ülkeleri şunlardır: Portekiz, İspanya, Fransa, Almanya, İtalya, Yunanistan, Avusturya, Lüksemburg, Belçika, Hollanda, İrlanda ve Finlandiya. [198] Yine bu ortak para birimi olan Euro'yu yönetmek üzere merkezi Almanya'nın Frankfurt kenti olmak üzere 1998 yılında bir Avrupa Merkez Bankası kurulmuştur. [199]

F-Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreci:

AB, AKÇT'den itibaren çok kez biçim ve nitelik değiştirmiş olduğu için karmaşık ve hantal bir organizma görünümü sergilemektedir. Başlıca üç karar alma organı vardır:

a-Avrupa Parlamentosu:

27 AB ülkesinin vatandaşlarını temsil eder ve doğrudan onlar tarafından seçilir. 785 üyeden oluşur. Yasama, bütçe gibi konularda AB Konseyi ile birlikte sorumludur. Oturumlar Fransa'nın Strazburg kentinde yapılır, sekreteryası Lüksemburg'da, parti grupları

---

[198] Gehler, **a.g.e.**, s.86.

[199] Avrupa Merkez Bankası'nın yapısı ve işleyişi için bkz. **Avrupa Birliği Nasıl Çalışır,** s.36-37. Avrupa Birliği'nin 1945-2002 yılları arası önemli karar süreçleri ve kronolojisi için bkz. Gehler, **a.g.e.**, s.117-129. Ayrıca başlangıcından Haziran 2005'e kadar olan önemli dönüm noktası niteliğindeki zirve ve karar süreçleri ile ilgili olarak bkz. http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php (25.Ocak.2007). Avrupa Parlamentosu'nun yapısı ve işleyişi hakkında ayrıntılı bir bilgi için bkz. http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00006.asp (28.Ocak.2007), Avrupa Birliği Kurumları ve işleyişi için ayrıca bkz.
http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?viewid=207422
(25.Ocak.2007).

Brüksel'de bulunur. Parlamento üyeliklerinin ülkelerin nüfus ağırlığına göre ve 1 Ocak 2007 tarihinde Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliği sonrası son halini gösteren dağılımı ülkelerin alfabetik sıralanışına göre şu şekildedir:

ÜLKE	KOLTUK SAYISI
ALMANYA	99
AVUSTURYA	18
BELÇİKA	24
BİRLEŞİK KRALLIK	78
BULGARİSTAN	18
ÇEK CUMHURİYETİ	24
DANİMARKA	14
ESTONYA	6
FİNLANDİYA	14
FRANSA	78
HOLLANDA	27
İRLANDA	13
İSPANYA	54
İSVEÇ	19
İTALYA	78
KIBRIS RUM KESİMİ	6
LETONYA	9
LİTVANYA	13
LÜKSEMBURG	6
MACARİSTAN	24
MALTA	5
POLONYA	54
PORTEKİZ	24

ROMANYA	35
SLOVAKYA	14
SLOVENYA	7
YUNANİSTAN	24
TOPLAM	**785**

Parlamento üyeleri toplantılar sırasında ülkelere göre değil üye oldukları 8 politik grupa göre otururlar. 1 Ocak 2007 sonrası itibariyle bu 8 grup ve üye sayıları büyükten küçüğe göre şöyledir: Avrupa Halkları Partisi(Hıristiyan Demokratlar ve Avrupa Demokratları)-277, Avrupa Sosyalistleri Grubu-218, Avrupa için Liberaller ve Demokratlar İttifakı Grubu-106, Uluslar Avrupası İçin Birlik Grubu-44, Yeşiller/Avrupa Bağımsızlar İttifakı Grubu-42, Avrupa Birleşik Solu/Kuzey Yeşil Solu Grubu-41, Bağımsızlık/Demokratik Grubu-23, Kimlik, Gelenek ve Egemenlik Grubu-20, Bağımsız-14. Kimlik, Gelenek ve Egemenlik Grubu 1 Ocak 2007 sonrası kurulabilmiştir.[200] Parlamento üyelerinin Haziran 2004 seçimlerine göre üçte biri kadın üyelerden oluşur. Bir sonraki seçim Haziran 2009 tarihinde yapılacaktır. [201]

b-Avrupa Birliği Konseyi:

Bu konsey "Bakanlar Konseyi" olarak da bilinir. Avrupa Birliği'nin yasama ve karar alma organıdır. Her üye ülke bir bakanla (genellikle Dışişleri Bakanı) temsil edilir. Merkezi Brüksel'dir ve bu konseyde her üye ülke kendi çıkarlarını savunmaya çalışır. Konsey Başkanlığı her altı ayda bir, bir üye ülke yürütür. Konsey'de ülkeler parlamentoda olduğu gibi nüfuslarıyla orantılı bir oy ağırlığına sahiptirler. Burada karıştırılmaması gereken husus, "Avrupa Birliği Konseyi" ya da "Bakanlar

[200] Avrupa Parlamentosu'ndaki üyelerin ülkelere ve politik gruplara göre dağılımının son halini gösteren bilgiler http://www.europarl.europa.eu/members/expert/groupAndCountry.do?language=EN internet adresinden derlenmiştir (28.Ocak.2006).

[201] **Avrupa Birliği Nasıl Çalışır,** s.10

Konseyi"nin üye sayısının, her ülke bir bakanıyla temsil edildiği için üye sayısının üye ülke sayısı kadar olmasıdır (1 Ocak 2007'den sonra 27 ülke ve 27 üye). Ancak üye ülkelerin nüfus büyüklükleri farklı olduğundan karar almada bu büyüklük farklılıklarını adaletle temsil edebilmek için ülkelerin nüfus ağırlıklarıyla orantılı olarak her üye bakanın temsil ettiği ya da kullanabileceği oy hakkı farklıdır. Bu oyların toplamı 345'dir. Avrupa Birliği'ni ilgilendiren güvenlik, göç politikaları, vergilendirme gibi önemli konularda kararlar oybirliğiyle alınırken diğer çoğu karar için nitelikli çoğunluk yeterlidir. Bunun için ya ülkelerin üçte ikisinin (2/3) ya da toplamın 73,9 üne denk gelen 255 üyenin kabul oyu gereklidir. Ancak herhangi bir oylamada bir üye devlet Birliğin toplam nüfusunun en az % 62'sinin kabul oyu verdiğinin teyit edilmesini isteyebilir. Aksi durumda karar reddedilmiş sayılabilir

Ülkelerin Avrupa Birliği Konseyi'ndeki oy ağırlığı şu tablodan izlenebilir: [202]

[202] 1.Ocak.2007 sonrasında Avrupa Birliği Konseyi'nin ülkelere göre üye dağılımının Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliği sonrası son hali ve karar sayılarının son hali için http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/misc/92363.pdf (28.Ocak.2007) ve http://www.consilium.europa.eu/cms3_applications/showPage.asp?lang=en&id=242&mode=g&name=(4 Mayıs 2007) internet adreslerindeki bilgilerden yararlanılmıştır. Tablo hazırlanırken orjinal metinde "Kıbrıs" olan ifade tarafımızdan "Kıbrıs Rum Kesimi" olarak değiştirilmiştir.

ÜLKELER	OY SAYISI
ALMANYA, FRANSA, İTALYA, BİRLEŞİK KRALLIK	29
İSPANYA VE POLONYA	27
ROMANYA	14
HOLLANDA	13
BELÇİKA, ÇEK CUMHURİYETİ, YUNANİSTAN, MACARİSTAN, PORTEKİZ	12
AVUSTURYA, İSVEÇ, BULGARİSTAN	10
DANİMARKA, İRLANDA, LİTVANYA, SLOVAKYA VE FİNLANDİYA	7
KIBRIS RUM KESİMİ, ESTONYA, LETONYA, LÜKSEMBURG, SLOVENYA	4
MALTA	3
TOPLAM	**345**

c-Avrupa Birliği Komisyonu:

Her 27 üye ülkeden bir temsilci (komiser) tarafından oluşur. Bu komiserler 4 yıllık süreler içinde çalışır. Komiserler üye ülkelerin temsilcisi değil, AB'nin memurlarıdır. Komisyon kurucu antlaşmaların koruyucusudur. Komisyon bir anlamda AB'nin yürütme organı gibidir.[203] Yasaları ve politikaları oluşturur, önerir; ancak bunları kanunlaştıran Parlamento ve Konsey'dir.[204]

Bu üç kurum dışında bir de üye 25 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarından oluşan "Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi" adında bir karar organı daha

[203] Sandıklı, **a.g.e.**, s. 162-163
[204] **Avrupa Birliği Nasıl Çalışır,** s.4

vardır ve daha çok "Avrupa Birliği Konseyi" ile karıştırılır. "Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi", daha çok AB'nin ana politikaları ve temel konulardaki kararları hakkında karar almak üzere yılda en az iki kez toplanır. Bu toplantılar "Zirve" olarak adlandırılır. Bu konsey, AB için geçerli formel kararlar alamaz ve uygulayamaz, ancak burada alınan kararlar AB'nin Bakanlar Kurulu niteliğindeki AB Konseyi'nin alacağı kararlar üzerinde belirleyicidir.[205]

AB kurumlarının birbiriyle karıştırılmaları çok kolaydır. Özellikle Bakanlar Konseyi ile Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi birbirine karıştırılır. Bunun dışında bir de Avrupa Birliği kurumu olmayan ve 1949'da kurulmuş, Türkiye gibi AB'ne üye ülkeler dışında da üyesi olan bir Avrupa Konseyi daha vardır. Bu örgüt "başka konuların yanısıra insan haklarını korumak, Avrupa'nın kültürel çeşitliliğini artırmak ve ırklar konusunda önyargılar ve hoşgörüsüzlük gibi sosyal problemlerle savaşmayı hedefleyen hükümetlerarası bir organizasyondur." Merkezi Strazburg kentidir.[206]

AB'nin karar alma süreci de oldukça karmaşıktır. Bu süreç, parlamento ve konseyin işbirliği içinde, yasama gücünü paylaşmaları ile gerçekleşir. Bu sürece "Ortak Karar Prosedürü" denir. Bu prosedürle kararlar, konsey ve parlamentonun her aşamada getirdiği değişikliklere göre adım adım ve ayrıntılı bir işleyiş şemasına göre ortaya çıkar.[207]

Bu bölümdeki bilgilerden de anlaşılabileceği gibi Batı, Batılılık, Avrupa ve Avrupalılık gibi kavramları herkes için genel kabul görecek bir biçimde tanımlamak mümkün değildir. Bu konuda birden fazla bakış açısı, kriter ve anlayış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu tartışmalı çerçeve ile Türk kimliği ve Türkiye'nin ilişkisi de tarihin erken

---

[205] Bozkurt, **a.g.e.**,s.103.
[206] **Avrupa Birliği Nasıl Çalışır,** s.7
[207] Karar alma sürecinin ayrıntılı bir şeması için bkz. **Avrupa Birliği Nasıl Çalışır,** s.9, Bozkurt, **a.g.e.**,s.17.

dönemlerinden beri tartışmalı olmuştur. Ancak tartışmasız olan her iki tarafın biçimlenmesinde diğer tarafın etkisi olduğudur. Günümüzde AB ile Türkiye'nin ilişkisi de bu önemli tarihsel mirasın izlerini taşır ve ilişkilerin gelişmesinde bu miras etkili olmuştur. Avrupa'nın coğrafi, siyasi ve kültürel yapılanması bir bakıma Türkiye ile olan ilişkilerin varacağı son noktayla yakından ilgilidir. Çok uzun bir zamandan beri çağdaşlaşma girişimlerini sürdüren Türkiye'nin AB'ne üyelik talebi, geçmişi yarın asra varmış olan kurumun biçimlenişini etkileyecektir. Acılı bir tarihi geride bırakmanın sembolü olan ve bugün 27 üyesi bulunan AB, karmaşık, ancak ağır da olsa ilerleyen yapılanması ile Türkiye'nin başlangıcından beri ilgisini çekmiş bir örgüt olarak Türkiye siyasi tarihinin de önemli bir parçasını oluşturmuştur. Bu ilginin tarihsel dökümü gelecekteki Türkiye için de önemli bir birikim sayılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

1987 TAM ÜYELİK BAŞVURUSUNA KADAR TÜRKİYE ve AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ve YAPILAN TARTIŞMALAR

1-1963 Ankara Antlaşması'na Giden Yol:

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler 1 Ocak 1958'de AET antlaşmasının yürürlüğe girmesinden hemen sonra, oldukça erken bir dönemde başlamıştır. Bir başka deyişle Türkiye hemen yanıbaşındaki bu oluşuma oldukça erken bir tepki vermiş, kayıtsız kalmamıştır.

Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin başlangıcı, bugünün AB'nin başlangıcı olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nun kurulmasından çok kısa bir süre sonrasına kadar uzanır. Bu ilişkilerin bu kadar erken dönemde başlamasının temel nedeni, 2. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Batı bloğunun bir parçası olma idealine sahip olması ve Batılı kurumların ve ittifakların üyesi olma perspektifini dış politikasının temeli haline getirmesidir.[208] Türkiye, 2. Dünya Savaşı sonrasında Almanya karşısında galip gelen Sovyetler Birliği'nin Avrupa üzerinde rakipsiz bir güç olmasının baskısını hissetmesi sonucu Batı bloğuna dayanmak zorunda kalmıştır. Özellikle Montrö Antlaşması'nın gözden geçirilmesi, 1921 Türk-Sovyet Antlaşması ile kararlaştırılan sınırların yeniden ele alınması ve Boğazlarda üsler verilmesi gibi konularda Sovyetler Birliği'nden gelen görüşme istekleri, bu baskıyı hissetmede ve Türkiye'nin o zamana kadar zorlukla yürüttüğü tarafsızlık politikasından ayrılarak bütünüyle Batı Bloğu'na yaslanmakta radikal bir karar almasında etkili olmuş-

---

[208] Yonca Anzerlioğlu, "Avrupa Birliği ve Türkiye", **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 1999, sayı:8, s. 114

tur.[209] Henüz savaş sona ermeden de Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında pek çok askeri ve ticari içerikli anlaşma imzalanmaya başlanmıştır. Bu antlaşmalar pek çok açıdan tek taraflı ödünler üzerine inşa edilen ve cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki bağımsızlık ve egemenlik konularındaki titizliğine aykırı hükümler içeren antlaşmalardı:

-23 Şubat 1945'de Borç Alma ve Kiralama Antlaşması

-27 Şubat 1946'da Kredi Antlaşması

-7 Mayıs 1946'da Borçların Tasfiyesi Antlaşması

-6 Aralık 1946'da Kahire Antlaşması'na Ek Antlaşma

-12 Temmuz 1947 tarihli Askeri Yardım Antlaşması

-27 Aralık 1949 tarihli Askeri Yardım Antlaşması. [210]

Batılı kuruluşlara ve ittifaklara katılma arzusu sonucu da pek çok antlaşma imzalandı. Türkiye'nin bu dönemde imzaladığı antlaşmalar ve katıldığı batılı ülkelerin ağırlıkta olduğu örgütler ise şu şekildedir:

-14 Şubat 1947'de Dünya Bankası'na üyelik

-11 Mart 1947'de Uluslararası Para Fonu (IMF)'na üyelik

-22 Nisan 1947'de Truman Doktrini

-4 Temmuz 1948'de Marshal Planı

-18 Şubat 1952'de NATO'ya üyelik. [211]

---

[209] Cem Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Belge Yayınları, Aralık 1990, s. 114; J.F. Brown, "Türkiye, Yeniden Balkanlara mı?", **Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu**,(Der.) Ian O. Lesser, E.Fuller, Alfa Yay., Temmuz 2000, s. 183. Yalta Konferansı'nda Montrö ile ilgili Sovyet tadilat istekleri ve sonrasındaki gelişmeler için bkz. Gürün, **a.g.e.**, s. 643-662. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Batı İtttifakı ile sorunlu ilişkileri ve savaş sonrası bir süre yalnız kalması hakkında bkz.Cemil KOÇAK, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, C.2, İletişim Yay., İstanbul Eylül 2003, s.231-274, s.575-577

[210] Bu antlaşmaların içerikleri hakkında kısa bilgi için bkz: Metin Aydoğan, **Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz, Tanzimattan Gümrük Birliği'ne,** Kum Saati Yay., Mayıs 2002, s.100-103

[211] Aydoğan, **a.g.e.,** s.100

Türkiye'nin 25 Mart 1957'deki Roma antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ilgi duymaya başlaması da çok uzun sürmemiştir. Ancak AET'ye üyeliği hızlandıran en önemli etken Yunanistan'ın 15 Temmuz 1959'da topluluğa üyelik başvurusunda bulunması oldu.[212] Çok gecikmeden Türkiye 31 Temmuz 1959'da AET'ye ortaklık için başvurdu. 11 Eylül 1959'da da AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina'nın Ortaklık başvurularını kabul ettiğini bildirdi. [213] Ortaklık antlaşması Yunanistan ile 1961 Atina Antlaşması ile imzalandı.[214] AET ve Türkiye arasında ise 10 görüşme sonrasında,[215] 12 Eylül 1963'de,[216] "33 maddelik bir ana metin ve 2 Ek protokolden oluşan" Ankara Antlaşması ile bir ortaklık kuruldu. Bu tarih, Türkiye'nin bugün de süren AB'ne katılım isteğinin başlangıcı kabul edilir. [217]

Antlaşmaya ek olan Geçici Protokol da "Türkiye için önem taşıyan dört ana ihraç malı (tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık) ile ilgili olarak AET'nin tanıdığı ayrıcalıklara

---

[212] Tekeli- İlkin, **a.g.e.,** s. 126, Anzerlioğlu, **a.g.e.,** s. 114

[213] http://www.euturkey.org.tr/indextr.html, Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi, s.1(26 Ocak 2007). AET'nin Türkiye'nin üyeliğini kabulünde de Türkiye ile Yunanistan arasında bir denge sağlamak politikası etkili olmuştur. Bkz. M.Ali Birand, **Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası, 1959-1985,** Milliyet Yay., Kasım 1985, s. 63.

[214] Anzerlioğlu, **a.g.m.,** s. 114

[215] Bu görüşmelerin ayrıntıları için bkz: Tekeli-İlkin, **a.g.e.,** s. 134-187

[216] http://www.euturkey.org.tr/indextr.html, Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi, s.1(26 Ocak 2007). Tekeli-İlkin de 12 Eylül 1963 tarihini verir. Bkz. Tekeli-İlkin, **a.g.e.,** s. 201. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'nun yayınında da tarih 12 Eylül 1963'tür. Bkz. **Türkiye İçin AB Üyelik Müzakereleri Süreci,** Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu yayını, 2006, s.6. M.Ali Birand da Ankara Antlaşması için 12 Eylül 1963 tarihini vermektedir. Bkz.**a.g.e.,** s.44. 25 Bozkurt ise Ankara Antlaşması için 25 Haziran 1963 tarihini vermektedir. Bkz. Bozkurt, **a.g.e.,** s. 276. 25 Haziran 1963 tarihi, Ortaklık Antlaşması'nın Brüksel'de imzalandığı tarihtir. Ancak antlaşmaya "Ankara" adı verildiğine göre asıl tarih Ankara'da imzalandığı tarih olan 12 Eylül 1963 olmalıdır. Bkz. Sandıklı, **a.g.e.,** s. 190

[217] Ankara Antlaşması'nın maddeleri için bkz. İlhan, **a.g.e.,** s.178-188

ilişkin ayrıntılar ile hazırlık döneminden geçiş dönemine geçişi sağlayacak koşul ve süreleri belirlemektedir."[218]

Antlaşmaya ek 2. Protokol olan "Mali Protokol" ise hazırlık dönemi içinde AET Konseyi tarafından verilmesi kararlaştırılan 175 milyon ECU'lük[219] kredi ile ilgilidir.[221]

Ankara Antlaşması ile Türkiye'nin yukarda da belirttiğimiz gibi Avrupa'ya entegrasyon için geçeceği dönemlik bir devreden sırasıyla 1963-1973 arası Hazırlık Dönemi, 1973-1995 Geçiş Dönemi (Gümrük Birliği'ne Geçiş Dönemi), 1995 sonrasında da Tam Üyelik Öncesi Son Dönem'dir. [221]

2- Ankara Antlaşması Tartışmaları ve 1987 Tam Üyelik Başvurusuna Kadar Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri:

Türkiye'nin AET'ye katılma isteğinin Batı bloğuna katılma ve Yunanistan ile olan ilişkilerinde eşitsiz bir konumda kalmama isteği gibi politik açıdan olduğu kadar iktisadi açıdan da tartışılmıştır. Hatta AET'ye 1959 da başvuru yapılırken muhalefette olan CHP, bu başvurunun politik yönüne değinmeden sadece iktisadi açıdan değerlendirmiştir.[222] Bu dönemde Yunanistan ile Türkiye'nin aynı ürün türleri ihraç eden ülkeler olmaları ve Türkiye ihracatının % 40'ı gibi bir kısmının Avrupa'ya yapılması, başvuruda iktisadi kaygıların da rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca AET'nin yeni bir borç kapısı olarak düşünülmesi de etkili olmuştur. [223] Bunun sonucunda da

---

[218] Sandıklı, **a.g.e.,** s.194

[219] Ecu, "Avrupa Para Birimi" anlamındadır ve gerçek bir para birimi olan EURO'dan önce, 1988'e kadar kullanılan ve üye ülkelerin ulusal paralarının belirli aralık oranında katıldıkları bir para sepetidir. Bkz. **Avrupa Birliği ve Türkiye Kavramlar Sözlüğü**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., no 157, s. 48

[221] Sandıklı, **a.g.e.,** aynı yer

[221] Ramazan Gözen, "Türkiye'nin Avrupa Birliği İle 'Entegrasyon Sürecinin' Açmazları ve Açılımları", **Liberal Düşünce Dergisi,** C.5,Sayı:17, Kış 2000, s.36.

[222] Tekeli-İlkin, **a.g.e.,** s. 129

[223] Bozkurt, **a.g.e.,** s. 275

iktisadi değerlendirmeler daha ağırlıklı olmuştur. CHP o dönemde daha çok üyeliğin gelişmekte olan ülke sanayisine olası olumsuz etkilerini öne çıkartarak iktidar partisinin "tavizkar" olma kaygısını dile getirmiştir. [224]

Türkiye'nin AET'ye başvurusu zamanında çok fazla tartışılmamıştır. Bunun nedenini AET'nin, Türkiye'nin dışında kalmak istemediği diğer hükümetler arası nitelikteki örgütlerden biri olarak değerlendirilmesinde ve iktisadi boyut öne çıkartılarak ihracat ve borç alma olanakları çerçevesinde, sadece iç sanayinin gelişmesindeki koruyucu engeller bakımından ele alınmış olmasında aramak gerekir. Bunun sonucu özellikle hazırlık ve geçiş dönemlerinin makul bir sürede olması ve Türkiye'nin bu süre içinde sanayisini geliştirebilmesi üzerinde durulmuştur.[225] Politik değerlendirmeler ise genelikle "Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olduğu, batılışmanın Atatürk Türkiye'sinin ana hedeflerinden biri olduğu" şeklindeki yaklaşımları aşamamış, AET'ye yönelik politika değil sadece uygulanan strateji konusunda eleştiriler dile getirilmiş, politik arenanın seçkinleri arasında hemen hiçbir kesim AET'ye doğrudan karşı çıkmamıştır.[226] Bu antlaşmaya karşı tepkilerdeki farklılıklar daha çok gümrüklerin indirilmesiyle belli sanayilerde ekonomik kayıplar oluşacağı yönünde ve koruma önlemleri çerçevesinde ortaya çıkıyordu ve temel yaklaşım açısından Tekeli-İlkin'in deyişiyle "çeşitli kesimlerin AET ortaklığına yaklaşım stratejileri böylece homojen bir biçim almış" oluyordu.[227] Dolayısıyla Türkiye'nin AB macerasının başlangıcında da bir tartışmazlık ve farklı düşünce üretememezlik ya da karşıt görüşlerin kendini duyuramaması durumu vardır. O dönemde siyasal iktidar üzerinde çıkar gruplarının çok etkilerinin olamamasının da bu tartışmazlıkta ve kararların elitist bir biçimde "tepeden inme" alınmasında rolü olmuştur.[228]

---

[224] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 131
[225] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 132-133
[226] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 133-134.
[227] Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 134
[228] Bozkurt, **a.g.e.**, s. 275

O zaman mevcut olan partiler içinde sadece Türkiye İşçi Partisi "Ortak Pazara Hayır" sloganı ile AET'ye karşı çıkmıştır. TİP, Ankara Antlaşması'na karşı şunları ileri sürmüştür:

> *"Ankara Antlaşması'nın hükümleri yürüdükçe, sayıları iki milyonu aşan köylü ailesinin geçim kapısı yavaş yavaş kapanacak, küçük el sanatları hızla iflas edecektir. Körpe endüstrimiz, hele ağır endüstrimiz, serbestçe ithal edilecek Avrupa malları ile rekabet edemeyeceği için yok olacaktır. Bunların sonucunda, köylerden şehirlere göç eden işsiz kafilelerinin akını artacak, şehirler işsiz ordularıyla dolacaktır. Ortak Pazar'ın amacı sömürgeciliği yeni biçimlerle devam ettirmektir. Yabancılara aracılık eden spekülatör tüccarın serveti ve toplum üzerindeki nüfuz ve egemenliği artacaktır."* [229]

Ankara Antlaşması 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girdi[230]. Ancak toplumda bu antlaşmanın içeriği ve niteliği hakkında bilgilenme durumu söz konusu değildi. Sadece "Batıya Kanca Atmak" amaçlanmış ve başarılmıştı. [231] Oysa günümüzde Ankara Antlaşamasına yönelik eleştiriler AB tartışmalarının bir parçasıdır. Bu eleştirilerden önemli bir bölümü "Ortaklık İlişkisi" nin niteliği üzerinedir. Örneğin Fındıkçı;

> *"AB ile 'Ortaklık İlişkisi' içinde olan ülkeler ile ilgili hayati kararlar (örneğin mali yardım, tam üyelik, AB'nin genişleme veya yeni üyelerle ikili anlaşmalar gibi), antlaşmaya taraf olan ülkelerin temsil edilmediği AB'nin kendi organlarınca konuşulup karara bağlanır."* [232]

---

[229] Engin ERKİNER, **Avrupa Birliği ve Türkiye, Soldan Bir Bakış**, Ankara 1998,s.126'dan aktaran Aydoğan, **a.g.e.**, s. 121

[230] M.Ali Birand, **a.g.e.**, s. 185

[231] Aydın Fındıkçı, "Türkiye – Avrupa Birliği Ortaklık İlişkilerinin Hazin Sonu", **Mülkiye Dergisi**, sayı.227, Mart-Nisan 2001, s.108

[232] Fındıkçı, **"Türkiye – Avrupa Birliği Ortaklık İlişkilerinin..."**, s. 109

diyerek karar almadaki tek yanlılığa vurgu yapar. AET'nin ulusal egemenliği zedeleyen ve Brüksel'de alınan kararların hükümetlerce uygulanmak zorunda kalınacağı bir siyasi yapıya yönelik yapısı hakında genel bir bilgisizlik, "Ortaklık İlişkisi" nin ve sonrasında da GB'nin tek taraflılığını gözden kaçırmada etkili olmuştur. Fındıkçı aynı yerde bu durum hakkında şunları ekler:

> *"Türkiye, 1963 tarihli Ankara Anlaşmasından beri, kendi geleceği ve çıkarı yönünde AB karar mekanizmalarının hiçbirinde yer almamış, Avrupa ile bütünleşmeden ziyade, yanlış politikaların sonucu, büyük ATATÜRK'ün sayesinde ve zamanında Avrupa kamuoyunda oluşan iyi imajını da çok ucuza harcayarak Avrupa'dan hızla uzaklaşmıştır."*[233]

İlişkilerdeki bu eşitsiz yapı bugün de sürmektedir. 23 Kasım 1970'de ise Türkiye ile AET arasında, Brüksel'de Katma Protokol imzalanmıştır.[234] 5 Haziran 1971'de ise Katma Protokol parlamentoda onaylanmıştır.[235]

Sandıklı, Eylül 1971'de de yürülüğe giren Katma Protokol'ü[236] Ankara Antlaşması'ndaki hükümlerin yürür-

---

[233] Fındıkçı, **"Türkiye – Avrupa Birliği Ortaklık İlişkilerinin..."**, aynı yer

[234] Birand, **a.g.e.**, s. 282, http://www.euturkey.org.tr/index.php?p=112&l=1Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi, s.2 (24 Mayıs 2007), Sandıklı, **a.g.e.**, s. 198

[235] Bu tarih için M.Ali Birand 5 Temmuz 1971 tarihini verir. Bkz. M.Ali Birand, **a.g.e.**, s. 290. Sandıklı ise 5 Haziran 1971 der. Bkz. Sandıklı, **a.g.e.**, aynı yer. Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi adlı döküman ise 5 Temmuz 1971 tarihini vermektedir. Bkz. http://www.euturkey.org.tr/index.php?p=112&l=1, Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi, s.2 (24 Mayıs 2007). Tekeli ve İlkin de 5 Temmuz 1971 tarihini verir. Bkz. Tekeli-İlkin, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu Ulus Devleti Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı 2. Kitap,** Ümit Yayıncılık, Ankara 1993, s.122. Bu durumda biz de 5 Temmuz 1971 tarihini almayı uygun gördük.

[236] M.Ali Birand, **a.g.e.**, s. 290, Sandıklı, **a.g.e.**, aynı yer, http://www.euturkey.org.tr/indextr.html, Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi, s.2 (26 Ocak 2007).
M.Ali Birand, **a.g.e.**, s. 282

lüğe girmesini sağlayacak bir "uygulama antlaşması" olduğunu belirtir. İlginç olan bu protokolle sanayi ürünlerinde Gümrük Birliği öngörmesi yanında işgücünün serbest dolaşımı konusunda da hükümler getirmesidir. [237] Sonradan Gümrük Birliği'nin Katma Protokolün doğal bir sonucu olduğunu iddia edenler bu protokolün bir diğer gerekliliğinin işgücünün serbest dolaşımı hakkını da öngördüğünü unutma eğilimindedir.

Bu görüşmeler sırasında AET ile Türkiye arasında sıkı pazarlıklar yaşanmış olmasına rağmen bu gelişmeler toplumun geneli tarafından çok ilgiyle karşılanmamış, bu antlaşmanın neyi neden değiştirdiği çok az kimse tarafından anlaşılabilmiştir.[238]

Bu süreçte kısmen de olsa özellikle gelişmekte olan sanayi sektörünü korumak taraftarı olan kesimler itirazlarını dile getirmeye başlamışlardır.

1970'li yıllarda Türkiye'nin iç siyasetinde başlayan çalkantılar AET ile ilişkileri geri plana itmiştir. Ancak yine bu dönemde AET'nin 3.ülkelerle gelişen işbirliği sonucu bu ülkelere sağladığı ayrıcalıklar Türkiye'nin çıkarlarına aykırı bir etki yapmıştır. 1975 yılındaki Demirel Hükümeti'nin programında bu durum şöyle dile getirilmiştir:

> *"AET ve bu Topluluk üyesi ülkelerle ortaklığımızın ekonomik kalkınmamıza ve sanayileşmemize en uygun şartlar içinde yürütülmesi için gereken yapılacak bu arada Topluluğun üçüncü ülkelerle kurduğu ilişkiler sebebiyle daralan avantaj marjımızın genişletilmesi yolunda gayret sarfedilecektir."* [239]

Benzer eleştiriler 1977 Ecevit Hükümeti programında da dile getirilmiş ve Topluluk politikalarının Türk

---

[237] Sandıklı, **a.g.e.**, aynı yer. Katma Protokol'ün getirdiği yükümlülüklerin kısa bir değerlendirilmesi için bkz. Sandıklı, **a.g.e.**, aynı yer. Katma Protokol'ün imzasına kadar geçen süre içindeki pazarlıklar ve görüşmeler için bkz. M.Ali Birand, **a.g.e.**, s. 185-282; Tekeli ve İlkin, **a.g.e.**, **2. Kitap**, s.67-124

[238] M.Ali Birand, **a.g.e.**, s. 282

[239] Bozkurt, **a.g.e.**, s.284

ekonomisine olumsuz etkiler vermeye başladığı, şu sözlerle dile getirilmiştir:

> *"Ortaklığın geçiş dönemini düzenleyen Protokollerde yer almış olan bazı kuralların gelişme ve sanayileşme çabamıza ciddi engeller getirdiği ve Türkiye'nin gelişmekte olan ülkelerle karşısında ekonomik ve siyasal çıkarlarına uygun bir dış ticaret politikasının izlenmesini, hatta tarımın ve sanayi alanlarda gelişmesini güçleştirdiği ortadadır. Hükümetimiz Topluluk ile ilişkilerimizi ülkemiz ve ekonomimiz yararına işleyecek bir biçimde yeniden düzenlemek gereği konusundaki, fakat onun da üstünde hükümetimiz Türk ekonomisini, Ortak Pazar'la ilişkilerde eğilmeyecek, Türkiye'nin bağımsızlığını güçlendirecek, bir yapıya kavuşturmak için çalışacaktır."* [240]

Bu dönem Türkiye ile AET İlişkilerinde bir donma, bir isteksizlik dönemidir. Bu dönemde Türkiye daha çok kendi iç sorunlarıyla uğraşmış, dış politikada ise 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile başlayan diplomatik sorunlar daha ön planda yer almıştır. Bu dönemde AET ile ilişkilerde kayda değer olaylar olarak, 1 Temmuz 1977'de AET'nin Türkiye'ye yeni tarın tavizleri vermesi ve 30 Ekim 1978'de III. Mali Protokol'ün onaylanması verilebilir. [241] Ancak AET'nin verdiği kimi tavizlerin 25 Mayıs 1979'da Yunanistan'ın topluluğa tam üyelik antlaşmasını imzalayacak olmasına karşı Türkiye'nin tepkisini yumuşatmaya yönelik olduğu anlaşılmıştır. [242]

1980'li yıllar ünlü 24 Ocak Kararları ile başladı. Bu kararlar, o güne dek süren ithal ikameci ve korumacı sanayileşme politikasını bir anda ters yüz ederek ihracata dayalı ve içerde çalışanların gelirlerini ve refahtan aldıkları payı düşürerek uygulanabilecek politikalara ağırlık verecek

---

[240] Bozkurt, **a.g.e.,** s.285

[241] http://www.euturkey.org.tr/indextr.html , Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi, s.3 (26 Ocak 2007)

[242] M.Ali Birand, **a.g.e.**, s. 385

unsurlar içeriyordu.[243] Böylesine ağır bir dönüşümün toplumun özellikle işçi, memur ve diğer sabit gelirli kesimlerince tepkiyle karşılanacağı kesindi. 12 Eylül 1980 günü gerçekleştirilen askeri darbe ise bu politikaların uygulanmasını kolaylaştıracak siyasal zemini oluşturmuş oldu. Kısa süreli olarak sertleşen Türkiye-AET (AT) ilişkileri ardından Aralık 1980'de toplanan Türkiye-AET Ortaklık Konseyi ile ilişkiler düzeltilmeye çalışılmışsa da 1983 yılındaki genel seçimlerden sonra bile ilişkiler hemen düzelmemiştir. [244]

Askeri yönetimin Batı ile ilişkileri iyi tutma çabası yanında Yunanistan'ın tam üyelik yolunda elde ettiği ilerleme karşısında düşülen eşitsiz durum, Türkiye'yi kısa zamanda, Yunanistan etkisiyle AT 'nun dışında kalıp başka yönlere kaymak ya da tam üyelik için fırsat kollamak gibi bir ikilemde bırakmıştır. 1981-1987 arasındaki politikalarda Türkiye'nin AT ile ilişkilerini bu iki uç nokta arasındaki savrulmalar belirlemiştir. [245] Bu dönemde yapılan analizlerde ve çalışmalarda Türkiye'nin tam üyelik başvusu için Avrupa'da yeterli bir zeminin olmadığı görülüyordu. Ayrıca Yunanistan üye olmanın avantajıyla AT'nun Türkiye'nin hakkı olan ekonomik katkıları vermesini önlüyordu. Türkiye, Ankara Antlaşması gereği Aralık 1986'da başlaması gereken serbest dolaşım hakkını da Kasım 1986' da yaptığı başvurunun reddedilmesi üzerine alamadı.[246]Ancak AT'na ve Yunanistan'a karşı uygulanan bir dizi ısındırma politikası sonucu Türkiye, 14

---

[243] 24 Ocak Kararları hakkında kısaca bir bilgi için bkz. Baskın Oran "24 Ocak Kararları", **"Türk Dış Politikası"**, C.1, s.665. Ayrıca bkz. Korkut Boratav **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002,** İmge Kitabevi Yay., 7.Baskı, Ekim 2003,s.147-152

[244] Anzerlioğlu, **a.g.e.,** s. 118

[245] Çağrı Erhan-Tuğrul Arat, "AT'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası**, C.2, s.86

[246] Erhan-Arat, **a.g.m.,** s.92-93

Nisan 1987'de AT'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.[247]

3- 1987 Başvurusunun Gerekçeleri ve Yapılan Eleştiriler:

Türkiye'nin AT'na Tam Üyelik başvurusunun nedenleri kabaca ekonomik-sosyal nedenler ve siyasi nedenler olarak ikiye ayrılabilir.

Ekonomik-sosyal nedenler şöyle özetlenebilir: AT'nun Türkiye'ye özellikle tarım alanında sağladığı bazı avantajların giderek diğer üçüncü ülkelere de verilmesi sonucu Türkiye'nin Topluluk karşısındaki ayrıcalıklı durumu ortadan kaldırması, Türkiye'nin 1980 darbesiyle de tepkileri sınırlanmış bir dışa açılma politikasına geçmiş olmasının tam üyelik için uygun bir imaj yaratacağına olan inancı beslemesi, AT'na son üye olan Yunanistan, Portekiz, ve İspanya karşısında benzer ihracat kompozisyonu açısından düşülen avantajsız konumu giderme amacı, tam üye olunmaması yüzünden yararlanılamayan Bölgesel Kalkınma Fonu, Sosyal Fon ile Topluluğun diğer kaynaklarından yararlanma amacı, daha bol kredi olanaklarına kavuşma düşüncesi ve serbest dolaşım hakkını elde edebilmek. [248]

Türkiye ayrıca zaten 25 Mart 1981 tarihli Milli Güvenlik Konseyi kararı ile tam üyelik başvusuna karar almış durumdaydı. 1985-1989 yıllarını kapsayan 5'nci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da tam üyeliğe ilişkin gerekli adımların atılacağı hükmü konulmuştu.[249]

1987 Tam üyelik başvurusunun siyasi nedenleri de şöyle özetlenebilir: Öncelikle Türkiye'nin AET'ye başvurusundaki siyasi nedenler, AT'na tam üyelik başvurusu sırasında da varlığını koruyordu. Bunların başlıcası AT'na tam üyeliğin Türkiye'nin batılılaşma ve çağdaşlaşma

---

[247] Erhan-Arat, **a.g.m.,** s.93-95. 12 Eylül 1980'den 1987 Tam Üyelik başvurusuna kadar Türkiye Avrupa Topluluğu ilişkilerinin gelişimi hakkında kısa bir bilgi için ayrıca bkz. Sandıklı **a.g.e.**, s.210-211

[248] Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye,** Beta AŞ Yayını, 2. Baskı, Eskişehir, Ekim 1994, s.299-303

[249] Karluk, **a.g.e.,** s.303

çabasının doğal bir gereği olarak görülmesiydi.[250] İkinci bir önemli neden ise Yunanistan karşısında eşitsiz bir duruma düşmemek ve Yunanistan'ın üye olduğu bütün siyasi kuruluşlara katılma politikasıdır. Bu şekilde Yunanistan'ın karar mekanizmasında olduğu bir kuruluşu Türkiye ile ikili ilişkilerde yaşanan sorunlarda kendi lehine çözümler için kullanma ayrıcalığını önlemek mümkün olacaktı. Bu durum AT'na tam üyeliği zorunlu yapıyordu. Diğer bir neden de NATO üyesi olup da AT' na üye olmamış, kendi istekleriyle dışarda kalmış Norveç ve İzlanda sayılmazsa, tek ülke olarak Türkiye'nin kalmış olmasıdır. İlerde NATO'nun yerine geçecek kendi savunma örgütünü kurup Türkiye'yi dışarda bırakacak bir Avrupa karşısında yalnız kalmak fikri Türkiye'yi endişelendirmiştir.[251] Esasen tam üyelik başvurusunun her aşamasında Türkiye'nin ciddi bir katılım arzusu taşımasının en önemli nedenini bu maddede aramak yalnış olmaz. 1987 yılında tam üyelik başvurusunu yapan dönemin Dışişleri Bakanı Ali Bozer'in 2003 yılında yaptığı konuşma aslında döneme egemen olan yaklaşımı açıkça sergilemektedir:

"Ben,Türkiye'nin yalnızlaşmasından korkuyorum."

Bu durum aynı konuşmanın devamında şu sözlerle vurgulanmıştır:

> *"Türkiye'nin Amerika ilişkileri de tereddüt yaratıcı bir durumdadır. Öyleyse Türkiye, bu dünyada hangi ortamda ve kiminle birlikte olacaktır?"* [252]

Bu temel motif, AB ile olan ilişkilerin en belirleyici unsuru oluşturmaktadır. Bu gerçeğin diğer bir ifadesi, AB'ye katılım arzusunun her şart ve durumda, içeriği boşaltılmış olsa bile sürdürülmesinin, Soğuk Savaş sonrası Batı'nın Türkiye'ye azalan ihtiyacının hissedilmesi karşısında yönünü bulmaya çalışan bir ülkenin bir tutunma çabası olarak düşünülebilir.

---

[250] Erhan-Arat, **a.g.e.,** s.96
[251] Bozer, **Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği'nin...,** s.17
[252] Bozer, **a.g.k.,** aynı yer

Zaten başlangıcından beri Türkiye'nin Avrupa ile entegrasyona girme, önce AET'ye üyelik, sonra AT ve AB'ye tam üye olma arzusunun ana gerekçesini siyasi alanda aramak yanlış olmaz. Bu kararların da başlangıcından itibaren bir ulusal uzlaşma sonucu alınmış kararlar olduğunu savunmak doğru değildir. Bir bakıma Ankara Antlaşması ile 1987 tam üyelik başvurusunun yapılması sürecini birbirine bağlayan, toplumsal uzlaşma ve yeteri kadar tartışma eksikliği açısından benzerlikler oluşturan, bazı ortak noktalar söz konusudur. Yahya Sezai Tezel, Ankara Antlaşması'nın Türkiye'nin o dönemdeki iktisadi, sosyal ve siyasi gelkişmesi ile ilgili olarak toplumda bir uzlaşma ortamı oluşturularak alınmadığını belirtir. Bu karar daha çok Türkiye'nin Yunanistan ile birlikte NATO'ya girmesinde olduğu gibi bir güvenlik anlayışı gereği ele alınmıştır.[253] Tezel bu kararın alınışı konusunda İnönü'nün düşüncesini de şöyle aktarır:

> *"Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Sovyet tehdidine karşı korumanın sorumluluğunu başarıyla üstlenmiş olan İsmet İnönü de, Sovyet tehdidinin bütün şiddetiyle sürdüğü bir konjonktürde, 'Batı alemi ile' soğuk savaş yıllarındaki 'kader birliğini göz önünde tutarak' AT ile 'ortaklık'ı lüzumlu saymıştır."*[254]

1987 yılındaki tam üyelik başvurusunun arkasındaki temel yaklaşımın ipuçlarını da Ankara Antlaşmasını da kapsayan bu süreçte yapılan çok derin olmayan değerlendirmelerde aramak yanlış olmaz. Her iki başvurunun arkasında da benzer dürtüler vardır. 1987'deki tam üyelik başvurusununun yukarda değindiğimiz siyasi nedenlere ağırlık veren bir yaklaşımla ve çok hazırlanmadan yapıldığına ilişkin eleştirel bir değerlendirme de şu şekildedir:

> "(Başvuru) *Daha çok, Nato'ya girerken öne sürülmüş argümanlara benzer argümanlarla*

---

[253] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği**, İmaj Yay., Ankara 1996, s. 9

[254] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerive Gümrük ...**, aynı yer

Türkiye'nin kendini Topluluk'a tam üye olarak kabul ettirebileceğini sananların 'naif' bakış açılarını yansıtır. Hiçbir ciddi hazırlığa dayandırılmamıştır. Arkasında 'sekiz yıl içinde gümrük birliğine geçmek' gibi bu başvurunun ima ettiği temel siyasi kararlardan hiçbiri yoktur. Başvuru ihtiyacı, büyük ölçüde, Yunanistan'ın 1981'de Topluluk'a tam üye olması karşısındaki Türk 'devlet' kadrolarının 'bir dış politika refleksi'nden kaynaklanmıştır." [255]

Kısacası Türkiye'nin 1987'de AT'na Tam Üyelik başvurusunda bulunmasının en önemli nedeninin ekonomik değil, siyasi olduğunu söyleyebiliriz. Ali Bulaç da değerlendirmesinde Ankara Antlaşması sırasında, yukarda Tezel'in de değindiği temel motifin aynen korunduğunu ve öne sürülen ekonomik gerekçeler ne olursa olsun gerek Avrupa'da gerekse Türkiye içindeki Avrupa yanlısı çevrelerdeki asıl ilgilendiren siyasi ve kültürel motiflerdir düşüncesindedir:

"Nitekim İsmet İnönü'den bu yana konuyla ilgili yaklaşımlarda hiçbir şeyin değişmediğini gösterircesine aynı toplantıda bir konuşma yapan DSP sözcüsü Seyfettin Gürel şöyle demekteydi: 'Bizim için Avrupa Topluluğu bir siyasal kültür tercihi konusudur. Ekonomik alanda sağlayacağı çıkarlar ikinci derecede önem taşır' ". [256]

Türkiye'nin tam üyelik başvuru ertesinde derinlemesine değerlendirmeler yerine daha çok iyimser ve umutlu bir bakışın egemen olduğu günlük politik yaklaşımlar kamuoyuna egemen olmuştur. Ayrıca bu konudaki değerlendirmelerin her kesimin kendi dar çıkarlarının

---

[255] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük ...**, s. 12

[256] Ali Bulaç, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Feza Gazetecilik Yayınları, İstanbul 2001, s.99. Dönemin Dış İşleri Bakanı Ali Bozer'in, Türkiye'nin AT'na üyelik başvurusunun temel nedeninin ekonomik değil siyasi olduğuna ilişkin ifadesi hakkında bir saptama için bkz. M. Emin Gerger, "Önsöz", **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye**, (Der.) M. Emin Gerger, İnkilap Yayınları, İstanbul, Şubat 1989, s.12

perspektifinden ortaya konulduğunu da belirtmek yanlış olmayacaktır. [257]

Görülüyor ki Türkiye'nin 1963 Ankara Antlaşması ile o zaman AET olarak anılan örgüte üye olmak istemesinin temel nedeninin siyasidir. Özellikle Yunanistan konusunda batılı bir örgüt karşısında yalnız kalmamak, somut olarak Yunanistan'ın üye olduğu her örgüte üye olmak olarak ortaya çıkan politika gereği atılan bu adım yıllar içinde duraklamalara uğramışsa da 1987 de Tam üyelik başvurusu ile yeni bir evreye girmiştir. Bu dönemde yavaş yavaş Soğuk Savaş'ın sancılarından kurtulmaya başlayan Avrupa ve genel olarak Batı bloğunun Türkiye algılaması da aynı kalmamıştır. Bu durum Türkiye'nin yeniden "yalnız kalmak" korkusunu alevlendirmiş ve Avrupa Topluluğu'na ilgisini artırmıştır.

[257] Erhan-Arat, **a.g.m.,** s.97-98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİ'NDEN 2006 YILINDA TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİNİN BAŞLAMASINA KADAR TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ve YAPILAN TARTIŞMALAR

1-1989-1997 Arası Dönem, Gümrük Birliği - Lüksemburg Zirvesi Zirvesi Süreçleri ve Bu Dönemde Yapılan Tartışmalar :

A-Gümrük Birliği Süreci ve Antlaşma Öncesi Getirilen Eleştiriler :

Avrupa Konseyi Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu Avrupa Komisyonuna göndermesiyle değerlendirme süreci başladı. 1989'a kadar geçen sürede Türkiye özellikle Yunanistan ile ilişkilerini düzeltme yolunda çaba sarfettiyse de Mayıs 1988'de Belçika'da toplanan Avrupa Komisyonu 1992'ye kadar yeni üye kabul etmeme konusunda anlaşmıştır. Bunun sonucunda da Avrupa Topluluğu Komisyonu 18 Aralık 1989'da Türkiye'nin başvurusunun askıya alınmasına karar verdi. [258]

Komisyonun askıya alma kararının gerisinde yatan önemli bir neden, ancak yakın ve "makul" bir süre içinde müzakerelerin başlatılabileceği bir ülkenin başvurusunun kabul edilebileceği gerçeğiydi. Türkiye bu şarta uymuyordu.[259] Yani Türkiye'nin üyeliği bu koşula göre yakın zamanda olabilir değildi. Türkiye'nin üyeliği Topluluğun ilerlemesini tehlikeye düşürmeden olamazdı. Buna ek olarak Türkiye ekonomik veriler, işsizlik, düşük gelir düzeyi

---

[258] Erhan-Arat, **a.g.m.**, s.99, Sandıklı **a.g.e**, s. 225
[259] Erhan-Arat, **a.g.m.**, aynı yer

gibi sorunlar yüzünden AT standartlarının çok gerisindeydi. Bütün bu engellerin dışında 12 Eylül sonrası demokrasiye dönüşte atılan adımlar halen yetersizdi. Komisyon bu engellerden başka, olası üyeliğin Topluluğa getireceği yük üzerinde de durmuş ve özellikle serbest dolaşımla zaten işsizlik gibi bir sorunu olan Topluluk ülkelerinin Türkiye'den gelecek işsiz akımıyla başedemeyeceği gerçeğini dile getirmiştir.[260]

Ancak başvurunun askıya alınmasının açıklanan bu nedenlerinin gerisinde açıkça dile getirilmeyen bir diğer önemli etmen olarak ise, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin Gorbaçov sonrası geçirdiği dönüşüm sonrasında AT'ın temel ilgi alanının eski Doğu Bloku ülkelerine kayması sayılabilir. Bu gelişmeler Türkiye'nin Soğuk Savaş boyunca "komünist tehlikesine karşı set olma" iddiasını ve "jeopolitik önem" değerlendirmesini geçersiz hale getirmiştir.[261]

Ancak başvurunun askıya alınmasında etkili olan ve dile getirilmeyen diğer bir etken hakkında Erhan-Arat şunları söyler:

> *"İkincisi, AT organları tarafından hiçbir biçimde dile getirilmeyen, ima dahi edilmeyen, fakat, Avrupa kamuoyunda özellikle bazı çevreler arasında tırmanışa geçen 'kültürel farklılık' anlayışının Türkiye-AT ilişkilerini dolaylı yoldan olumsuz olarak etkilemeye başlamasıydı. 1980'lerin sonunda batı Avrupa'daki bazı çevreler, bu konuda 1960'lardakinden bağnaz hale gelmekteydiler. Kültürel farklılıktan kasıt, tarihsel ve dinsel farklılıktı."* [262]

Gerçekten de Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye bakışı 1990'larda 1963 Ankara Antlaşması'nın imzalandığı zamandakine göre epeyce farklılaşmıştır. Bu farklılaşmanın ve 1987 yılındaki tam üyelik başvurusuna red yanıtı verilmesinde çok kez "kültürel farklılık" gerekçesinin etkili

---

[260] Erhan-Arat, **a.g.m.,** s.100
[261] Erhan-Arat, **a.g.m.,** s.101
[262] Erhan-Arat, **a.g.e.,** s.101

olduğu öne sürülmüşse de en önemli red nedeni konusunda farklı düşünceler de geliştirilmiştir. Tezel, de bu ret yanıtının gerisinde yatan en önemli nedenin "demografik" yani nüfus olduğunu şöyle dile getiririr:

> *"Bunun temel nedeni demografiktir. 1963'ü izleyen otuz yıl içinde Türkiye'deki yüksek nüfus artışı, bugünkü Türkiye'yi büyük çoğunluğu henüz basit beslenme, giyinme ve barınma sıkıntılarıyla boğuşan, iyi eğitilmemiş, Avrupa Topluluğu ülkelerindeki yaşama tarzlarına yabancı, önemli bir kısmı işsiz ve yapısal nedenlerden ötürü çok daha uzun süre işsiz kalmaya mahkum, hızla artan kalabalık ve vasıfsız bir nüfusa sahip bir ülke konumuna düşürülmüştür."* [263]

Tezel burada Bangladeş örneğini vererek, Türkiye'nin mevcut koşullarla Avrupa Birliği'ne katılma isteğinin yarattığı hoşnutsuzluğu, Türkiye yerine Bangladeş devleti'ni, AB yerine de Türkiye'yi koyarak anlayabileceğimizi söyler. Burada verilen örnek, AB'ni oluşturan ülkeler açısından durumu görmemizde son derece sağlam bir değerlendirme niteliğindedir. Gerçekten de temel amaç zenginliği korumak ve çoğaltmak ise herhangi bir yeni üyenin bu zenginliğe olumlu katkısının beklenmesi gerekir. Bu açıdan hem tüketim safhasında yeterli bir pazar olma hem de üretim sahfasında ucuz maliyetler sağlama gibi katkıların ortaya çıkması gerekir. Bu iki faktör hem üretimde bilgi beceri anlamında belli bir düzeyi tutturmuş nitelikli bir nüfusa hem de kültürel olarak yüksek teknoloji ürünlerini tüketebilecek belirli büyüklükte bir kitleye sahip olmayı gerektirir. Dolayısıyla Kültür farklılığını sadece yaşam biçimleri ve dini inanış farklılığı olarak algılamak da eksik olmaktadır. Kültür farklılığının, ekonomik yaşama katılma biçimlerini ve düzeyini belirleme niteliğini de gözden uzak tutmamak gerekir. Kentlileşme ve kentsel ilişkilerdeki eksiklik, bunun yerine kırsal nüfusun görece fazlalığı ve feodal değerlerin hakim oluşu Türkiye'nin AB karşısında

---

[263] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük ...**, s.14

"stratejik önem"iyle kapatamadığı bir yetersizlik oluşturmaktadır.

Bu "ret" sonrasında Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, 1990'ların başlangıcından itibaren tam üyelik hedefinin giderek belirsizleştiği, bunun yerine Gümrük Birliği'nin daha somut ve gerçekleşebilir bir hedef haline geldiği bir sürece yönelmiştir. [264] ANAP iktidarlarının daha sonraki pek çok hükümet gibi AB'nin en olumsuz yaklaşımını bile bir iyimserlikle karşılama politikası sonucu 30 Eylül 1991 tarihinde Ortaklık Konseyi uzun bir aradan sonra toplandı. [265] Bu toplantıda genellikle teknik konular üzerinde durulduu ve bu dönemde Türkiye – AB ilişkileri büyük ölçüde gümrük birliği çerçevesinde yürütüldü. Bunda seçimler sonunda iktidarı devralan DYP-SHP koalisyonunun Türkiye- AB ilişkilerinde, "AT'nin sıcak bakmadığı tam üyelik üzerinde ısrarcı olmaktansa Ankara Antlaşmasının işletilmesine ve bu bağlamda GB'ni kısa sürede gerçekleşmesine öncelik" vermesinin de payı vardı. [266]

1991 yılının sonuna doğru Türkiye ile Topluluk (AB) arasındaki ilişkileri etkileyen en en önemli olay ise 9-10 Aralık 1991'de Hollanda'nın Maastricht kentinde gerçekleştirilen Avrupa Birliği devlet ve hükümet başkanları zirvesi oldu. Bu zirvede alınan kararlar doğrultusunda Avrupa Topluluğu'nun yeni bir çehre kazanması öngörül-

---

[264] Baykal-Arat, **Türk Dış Politikası**..., C.2, s.327

[265] Sandıklı, **a.g.e.**, s. 225. Ortaklık Konseyi, Türkiye ile Topluluk arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile kurulan 4 adet işbirliği mekanizmasından biridir. Diğer mekanizmalar Ortaklık Komitesi, Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu ve Gümrük İşbirliği Komitesi'dir. "Ortaklık Konseyi Ankara Antlaşması'nın 23.Madde hükmü uyarınca kurulmuştur. Ortaklık Konseyi'ne AB üyesi devletler ve Türkiye Hükümeti temsilcileriyle, Konsey ve Komisyon yetkilileri katılır. Bakanların toplantıya katılmadığı hallerde Ortaklık Konseyi Büyükelçiler düzeyinde de toplanabilir. Kararlar oybirliği ile alınır. Türkiye'nin ve AB'nin birer oy hakkı vardır." Mekanizmalar hakkında daha fazla bilgi ve devamı için bkz. **Avrupa Birliği ve Türkiye Kavramlar Sözlüğü,** İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, no:157, s.88. Ayrıca bkz. http://www.ikv.org.tr/ortaklikkurumlari.php (10 Ocak 2007).

[266] Baykal-Arat, **a.g.m.**,s. 329

müş ve bu çerçevede 7 Şubat 1992' de imzalanan "Maastricht Antlaşması", Kasım 1993'de yürürlüğe girmiştir. [267]

Maastricht Antlaşması, AB'ye yeni bir yapı kazandırmış ve gelecekte birliği daha sağlam ve sıkı işbirliği içine sokacak düzenlemeler getirmiştir ve yine bu antlaşma ile AB içindeki ülkelerden Ekonomik ve Parasal Birliğe dahil olabilmek için yerine getirmeleri gereken kriterler de belirlenmiştir.

Maastricht Antlaşması, özünde Topluluğa yeni üye katılımını zorlaştırıcı bir nitelik taşır. Bunda en önemli unsur yeni üyeliğin kabulünde Avrupa Parlamentosu'nun onay şartının getirilmiş olmasıdır. 1980'den sonra Türkiye hakkında çok sayıda aleyhte karar alan Avrupa Parlamentosu'nun böylesine bir yetkiye kavuşturulması Türkiye açısından olumsuz bir gelişme sayılmıştır.[268] Maastricht Antlaşması ayrıca daha önce kurulduğu ve hukuken AB'nin bir parçası olmayan ve Avrupa'nın savunma ve güvenlik politikasının organı durumundaki Batı Avrupa Birliği'nin AB'nin şemsiyesi içinde bir kuruluş haline getirerek NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan Türkiye gibi ülkelerin karar alma süreci dışında kalmasına neden olmuştur. Böylelikle "Türkiye, Avrupa güvenlik ve savunma yapılanmasından dışlanma riskini ilk defa gerçek biçimde hissetmeye" başlamıştır. [269]

Maastricht Antlaşması ile alınan kararlar, AB'nin iç bütünlüğünü pekiştirici adımlar atılması niteliğiyle Türkiye içinde muhtemel üyeliğin "egemenliğe" vereceği zararlar açısından eleştirilmiştir:

> *"Kararlar üye ülkelerin bağımsızlıklarını sınırlandırmaktadır. Bu kararların uygulaması bütün üye ülkelerin anayasalarında değişiklikleri gerektirmiş, yasal zorunluluklarına göre bazı ülkeler halk oyuna*

---

[267] Maastricht Antlaşması ve Maastricht Kriterleri için bu çalışmada "Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları ve Değişen Yapısı" adlı bölüme bakılabilir.
[268] Baykal-Arat, **a.g.m.**,s. 329
[269] Baykal- Arat, **a.g.e.**, aynı yer

başvurmuş, bazıları parlamentolarından karar çıkarmıştır.

Maastricht kararları dahil AB üyeliği Türk Anayasasında da değişiklikleri gerektirecektir. Hatta değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen ilk üç maddede dahi değişiklik zorunlu olacaktır."[270]

AB'ni sadece bir pazar ortaklığı boyutunu aşarak siyasi bir bütünlüğü hedefleyen bir yapıya kavuşturan Maastricht Antlaşması sonrasında AB, Türkiye'yi gündeminden büyük ölçüde çıkartarak genişleme sürecine odaklanmıştır. [271] 25-27 Haziran 1992 Lizbon ve 11-12 Aralık 1992 Edinburg Zirvelerinde Türkiye ana gündemin dışında kalmış, soğuk savaş sonrası yeniden şekillenen Avrupa siyasi haritasının getirdiği potansiyel yeni üye ülkeler öne çıkmıştır. Bu süreçte 4 Temmuz 1990'da Kıbrıs Rum Kesiminin yaptığı üyelik başvurusu gündeme alınmış, Türkiye ayrılıkçı terör ile yaptığı mücadelesinde, Kıbrıs ve İnsan Hakları gibi konularda sürekli sıkıştırılmıştır. Bu dönem 1963 yılında Ankara Antlaşması imzalanırken o zamanki tarihsel koşullar içinde Avrupa'nın Türkiye'ye karşı takındığı romantik tavrın kaybolduğu, Avrupa açısından tam üyelik perspektifininden uzaklaşıldığı bir dönem olmuştur. Lizbon Zirvesi'nde Ankara Antlaşması'na atıfta bulunulması,[272] kimilerince tam üyelik hedefinin halen geçerli olduğu şeklinde iyimser olarak yorumlansa da, 21-22 Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili alınan karardaki

"(...) AT zirvesi, Türkiye ile işbirliğinin, bir gümrük birliğinin kurulması ile ilgili olduğu ölçüde, 1963 tarihli Ortaklık Antlaşması ve 1970 tarihli katma Protokolde öngörülen perspektif içinde geliştirilmesi ve yoğunlaştırılması konusunda Lizbon'da toplanan

---

[270] İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır, Jeopolitik Yaklaşım**,s.176

[271] Baykal-Arat, **a.g.m.**,s. 330

[272] (İlişkilerin) "Ankara Antlaşmasının hedeflerine uygun şekilde ve siyasi bir diyalogu da içerecek biçimde geliştirilmesi..." Baykal- Arat, **a.g.m.**,s. 331

AT Zirvesi'nde kabul edilen esasların etkili bir biçimde uygulanmasını Konsey'den istemiştir."

ifadesinin, ilişkilerin artık gümrük birliği temelinde yürütülmek istendiğini ortaya koyduğu açıktı.[273] Tezel de bu ifadelerin iyimser yorumlanamayacağını ve Türkiye'nin tam üyeliği fikrinin korunduğu değerlendirmesinin geçersiz olduğunu o dönemdeki (29 Aralık 1993) bir yazısında dile getirerek ilişkilerin Tam Üyelik dışında bir yola girmekte olduğu şüphesini şöyle belirtmiştir:

> *"Tam aksine, Avrupa Birliği'nin 'Gümrük Birliği' ile ilgili unsurları dışında Ankara Anlaşma'sını tıkanmış bir belge olarak gördüğünü, Türkiye'nin 'Gümrük Birliği' ile ilgili gelişmelerden daha fazlasının da gündeme getirileceği beklentisine sıçramaması için, 'Gümrük Birliği'ni Ankara Antlaşması'nın bütününden ayırıp tek başına ele alan bu ifadelerini, Türkiye'nin en tecrübeli diplomatlarının, Topluluk 'Türkiye'nin tam üye olacağını ifade etmekten kaçınmıyor' sonucuna varmalarına yol açacak şekilde nasıl yorumlayabildiklerine şaşmamak mümkün değildir."* [274]

GB'ne giden süreçte tam üyelik hedefinden kopulduğu yönündeki eleştiriler için çok zaman geçmesi gerekmemiştir. Yine erken bir dönemde (Aralık 1994) Manisalı tarafından yapılan ve sürecin kısa bir özetini içeren eleştiriler de benzer yöndedir:

> *"Türkiye tam üyelik için başvurup reddedildikten sonra (1987), A.B., Avusturya ve İskandinav ülkelerine tam üyelik için yeşil ışık yaktı (1992 sonrası) ve bu ülkeler önümüzdeki bir yıl içinde A.B.nin tam üyesi olacaklar. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nden kopan Doğu Avrupa ülkelerine de yeşil ışık yakıldı (Kasım 1994). Türkiye'nin tam üyelik konusu ise tamamen gündemden çıkarıldı. Artık böyle bir konu Brüksel'de bulunmuyor. Bu nedenle, önce*

---

[273] Baykal-Arat, **a.g.m.**, aynı yer

[274] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük ...**, s. 23

gümrük birliğine giriyoruz, bu tam üyeliğin bir safhasıdır, zaten 1963 anlaşması ve Katma Protokol de bunu öngörüyordu gibi ifade ve yaklaşımlar, kamuoyunu yanlış yönlendirmek ve yanlış bilgilendirmekten başka bir şey değildir. Çünkü Türkiye'ye, sadece gümrük birliği için yeşil ışık yakılmıştır. O da bazı koşulların yerine getirilmesine bağlı olarak." [275]

Üyelik sürecinde Doğu Avrupa ülkelerinin gerisinde kalan Türkiye "tam üyelik ısrarının sonuç vermeyeceğini ve **'gümrük birliğini oluşturmanın AB'ye arka kapıdan girmek anlamına geleceğini'** düşünerek ağırlığını gümrük birliğine verme politikasına sıkıca sarılmaya başladı." [276]

B-Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne Girmesinin Nedenleri:

Yukardaki bilgiler çerçevesinde Türkiye'nin gümrük birliğine girmek istemesinin nedenleri siyasi ve ekonomik nedenler başlıkları altında şöyle özetlenebilir:

a) Siyasi Nedenler:

Türkiye, daha önce de belirtildiği gibi GB ile AB üyesi Yunanistan ile dış politika alanında karşılaşacağı eşitsizliği bir nebze olsun gidermek ve bu yöntemle Avrupa dışında kalma olgusunu güçlendirecek bir ataletten uzak durmak istiyordu. Böylelikle Soğuk Savaş bitiminde yeniden şekillenen Avrupa'dan tamamen dışlanma korkusunu bertaraf etmek istiyordu. Bu sadece GB bağlamında değil, temelde Avrupa ile ilişkilerde en hakim dış politika gerçeği olarak bütün ilişkileri belirleyen en önemli siyasi güdüdür. Bunu daha önce de değindiğimiz "Yalnızlaşmak" korkusu ile özetlemek de mümkündür. Bu korku, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası bütün dış politika hareketlerinde ve günümüze yaklaştıkça giderek artan bir biçimde etkili

---

[275] Erol Manisalı, **Avrupa Birliği'ne Alınmayan Türkiye'yi Gümrük Birliği'nde Bekleyen Sorunlar,** Bağlam Yay., Aralık 1994, s.33-34. GB antlaşmasının tam üyeliğe atıfta bulunmadığına ilişkin yaklaşımlar için ayrıca bkz. Pulat Tacar, "Lüksemburg'a Giden Yollar ve Sonrası", **Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye...,** s.124

[276] Baykal-Arat, **a.g.m.**,s. 331

olmuştur. GB ve AB ile olan ilişkilerdeki bütün ısrarın gerisinde bu gerçeği aramak yanlış olmaz. Bizce GB'nin gerisinde yatan en önemli siyasi düşünce budur.

Diğer daha somut ve kısa dönemli siyasi nedenler ise şöyle özetlenebilir: Türkiye AB'nin kısa vadede genişlemeyeceğini düşünüyor ve GB'ni Avrupa Birliği ile ilişkileri geliştirmenin en iyi yolu olarak görüyordu. Ayrıca Türkiye, GB'ni olası tam üyeliğin, Almanya başta olmak üzere Türk işçi akımından korkan ülkelerin bu korkularını giderecek bir aşaması olarak düşünüyordu. Yine Türkiye GB ile AB ile siyasal ilişkilerini düzelteceğini umuyordu. Asıl önemlisi de Türkiye GB ile sağlanacak ekonomik bütünleşmeyi siyasal bütünleşme hedefinin bir ön aşaması olarak değerlendiriyordu.

b) Ekonomik Nedenler:

GB için en çok öne sürülen neden Türkiye'nin GB ile aslında Ankara Antlaşması ve Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmiş olacağıydı. [277] Bunlara ek olarak AB ile uyum konusunda artan zorluklar bertaraf edilmiş olacaktı.

GB'ne girişte öne sürülen bir diğer gerekçe ise bu şekilde değiştirilecek fiziki ve yasal ekonomik alt yapının makro ekonomik istikrarı sağlayacağı ve üretimde dünya standartlarını yakalamayı kolaylaştıracak bir yapısal dönüşüme neden olacağıydı. Diğer bir neden ise daha büyük bir pazar için üretim yapmanın getireceği verimlilik artışından yararlanmaktı. Ayrıca bu şekilde yabancı sermaye ülkeye çekilecek ve Türkiye'nin üstün olduğu emek yoğun sektörlerde ticari engeller ortadan kaldırılmış olacaktı. [278]

C- Gümrük Birliği Antlaşması ve İmza Aşamasında Yöneltilen Eleştiriler:

GB, Türkiye'de AB konusunun ve Türkiye'nin Tam Üyelik talebinin derinlemesine tartışılmasında bir dönüm

---

[277] Baykal- Arat, **a.g.m.**, s. 332-323.
[278] Baykal-Arat, **a.g.m.**, aynı yerler

noktası gibidir. Bu antlaşmanın kamuoyu gündemine taşınması, Avrupa Birliği ile ilişkilerin bundan sonraki adımlarında da giderek artan bir dozda tartışılmasını ve bu tartışmaların topluma daha çok yayılmaya başlamasını sağlamıştır.[279]

GB'ne yönelik eleştirilerin en önemli temalarından birisi, bu antlaşmanın gerçekten de Ankara Antlaşması ve Katma Protokol'den kaynaklanan bir aşama olup olmadığıydı. Bu durumun bir gerekçe yapılmasına rağmen 1973 yılında imzalanan Katma Protokol'ün GB'ni öngördüğü yönünde bir gerekçe yürütmek haklı bir yaklaşım değildir. Çünkü aynı Katma Protokol 1986 yılı için iş gücünün serbest dolaşımını da öngörüyordu ama bu protokolden doğan hak Avrupa tarafından kullandırılmamıştır. Dolayısıyla GB'ni Katma Protokol'ün zaten bir aşaması olarak hoş göstermeye çalışmak ve bir gerekçe olarak ortaya koymak gerçekçi bir yaklaşım olmadın ötesinde soruna tek taraflı ve ön yargılı bakmak anlamına gelmektedir.[280]

Ancak bir devletin her ekonomik ve politik tavrına sonradan gerekçeler bulmak mümkündür. Türkiye'nin GB'ne AB'ne tam üye olmadan girmek istemesinin özünde bir devlet yapısının gerektirdiği, varlığını, bağımsızlığını, egemenliğini korumak gibi asgari mantıksal-akılcı tutumdan uzak bir tavır olduğu çok açıktır. Yukarda sıralanan nedenler, bu rasyonel olmayan, AB üyeliğine giden yolda başka hiçbir aday ülkenin seçmediği sıradışı bir seçenek için ancak sonradan rasyonelleştirme ya da gerekçelendirme çabası olarak değerlendirilebilir. Çünkü işin özü, tam üyelik olmadan bir ülkenin GB'ne katılması, alınmasında hiçbir katkısı olamayacağı kararlara uymak

---

[279] *"Kabul etmek gerekir ki, Türkiye'nin AB'ye yönelik asıl ciddi ilgisi 90'lı yıllarda başladı.1993 sonrasında Gümrük Birliği konusundaki başlayan tartışmalar ise Türkiye'de AB konusunun kamuoyunun gündemine taşınmasına, belki de ilk kez siyasi-bürokratik elitin elinden çıkıp toplumun neredeyse tamamına yayılmasına neden oldu."* Murat Erdoğan, "Türkiye-AB İlişkilerinde Ortak Payda: Vizyonsuzluk", **Liberal Düşünce Dergisi,** Yıl.11, Güz 2006, Sayı 44, s.13

[280] Tacar, **a.g.k.**, s.124

zorunda kalması gibi eşitsiz ve bir devletin devlet olma iddiasının en önemli parçası olan egemenliğinden tek taraflı olarak vazgeçmesi anlamına gelen bir adımı atmasıdır. Başka hiçbir aday ülke tam üyelik öncesi GB'ne girme yolunu seçmemiştir. Bu çok farklı karar Türk aydınınca görmezden gelinmiş değildir. Çünkü devlet olmak, Manisalı'nın belirttiği gibi, sadece ekonomik getiriler uğruna gerektiğinde "gönüllü kulluk" kavramına benzer bir biçimde "gönüllü sömürge"[281] olmayı akılcı bulan bir anlayışı dışlamak demektir. Devlet olmak bu açıdan her şeye ekonomik getiri açısından bakan "şirket" kavramından farklı olmayı gerektirir. Bu karşılaştırma esasında AB'ye üyeliği savunan ancak GB'ni tam üyelikten önce gerçekleştirme politikasına karşı çıkan Tezel tarafından yapılmıştır.[282] Manisalı da henüz GB imzalanmadan önceki bir değerlendirmesinde AB üyeliği olmadan GB üyeliğine karşı çıkarak böyle olmadığında;

"-Ulusal ekonomik ve ticari politika izleyemez

-ulusal dış politika izleyemez."

diyerek olası tehlikelere dikkat çeker. Manisalı'ya göre GB sadece karşılıklı gümrüklerin indirildiği bir uygulama değildir. GB;

> *"Dışa karşı (A.B. dışına karşı) ortak ekonomi ve ticaret politikalarının belirlenmesi ve uygulanması meselesidir. Dış ticaret ve ekonomi politikalarının uzantısı ise, dış politik, hatta dış savunma ilişkileri politikalarına kadar gider."* [283]

GB Antlaşması'nın imzalanması aşamasında GB'nin Türkiye'nin ekonomik hatta politik bakımdan AB'nin güdümüne gireceği doğrultusunda yapılan eleştiriler, bunun

---

[281] *"Türkiye AB ve Batı ile ilişkilerinde gönüllü sömürgeleşme süreci içine sokuluyor."* Erol Manisalı, **AB Süreci mi Sevr Süreci mi?**, Derin Yayınları, İstanbul 2006, s. 43

[282] *"Türkiye, bir şirket değil bir devletse, Avrupa Birliği'ne üye olmak gibi fevkalade doğru ve önemli bir hedefi, bu kadar 'arabesk' bir yaklaşımla heder etmemelidir."* Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük ...**, s.27

[283] Manisalı, **AB Süreci mi...**, s.45

zorunlu bir ekonomik ilişki yolu olmadığını da gündeme getiriyordu. GB olmadan da karşılıklı gümrük indirimleri yapılabilir ve ekonomik politikalar anlamında AB'nin güdümüne girilmemiş olabilirdi. Türkiye'nin oluşumuna katılmadığı bu tür ekonomik kararlara uymak zorunda kalırken sadece ekonomik yönden değil, dış politika yönünden de AB'nin güdümünde kalacağı tehlikesi bu eleştirilerin odak noktasını oluşturuyordu.[284]

Yukarda da değinildiği gibi Kopenhag Zirvesi'nden sonra AB Türkiye ile ilişkileri bütünüyle GB çerçevesinde yürütmeye başladı. Bu tek taraflı rasyonel olmayan istek bile Avrupa Birliği tarafından bir lütufmuşçasına, başlı-başına Türkiye'nin büyük bir ödünü değilmiş gibi üstüne ek tavizler istenen bir aşama olarak sunulmaya başlandı. İç kamuoyuna büyük bir başarıymış gibi sunulmaya çalışılan bu antlaşma için Avrupa Birliği, insan hakları, demokratikleşme ve Kıbrıs konularında Türkiye'den yeni ödünler bekler bir havaya girmiş ve antlaşma AB'nce 1995 yılına ertelenmiştir.[285] Oysa içerde büyük bir zafer havasıyla "Avrupa'ya Girmek" başlıklarıyla yanıltıcı bir propagandayla sunulmaya çalışılan GB antlaşması konusunda toplum yeterince aydınlatılmamıştır. Zamanında bu konular toplumda yeteri kadar tartışılmamış, antlaşmanın içeriği açıkça ortaya konmamış, bu antlaşmanın Türkiye'nin çıkarlarını hangi açılardan koruduğu ve hangi açılardan iyi olduğuna ilişkin argümanlar yeteri kadar ortaya konmamıştır. Bunun dışında bu antlaşmanın 1963 Ankara Antlaşması'nda öngörülen antlaşma olduğu yolundaki açıklamalar da yanıltıcı olmuştur. Örneğin Tezel, GB Antlaşması imzalanmadan bu antlaşmanın, 1963 Ankara Antlaşması'nda belirtilen GB antlaşması olmadığını, ondan daha "geniş kapsamlı" ve "yeni" bir antlaşma olduğunu belirterek bu konunun kamuoyununda yeterince tartışılmadığı hususunda şöyle der:

---

[284] Manisalı, **AB Süreci mi...**, s.46
[285] Baykal-Arat, **a.g.m.**,s. 336

"her ne pahasına olursa olsun bir GB anlaşması imzalamanın Türkiye'nin Avrupa'dan kopmasını engellemenin tek yolu olduğunu sanma yanlışı yapan 'hariciyecilerimiz' ile Türkiye-AB ilişkilerini tacirler arası ilişkilerden ibaretmiş sanan 'ihracatçılarımız' fevkalade başarılı bir şekilde, anlaşmanın muhtevasının Türkiye'de tartışılmasını engellemişlerdir." [286]

Bu çok önemli bir eleştiridir. Hem içerik olarak söylendiğinin aksine GB'nin Ankara Antlaşması ile belirtilenden farklı bir niteliği olduğu söylenmekte hem de Türk halkından bu içeriğin gizlenmesi için çaba harcandığı iması dile getirilmektedir. Dolayısıyla "Gümrük Birliği kararının temeli Ankara Antlaşmasıdır" diyen[287] görüşe rağmen GB'nin içeriği itibariyle farkı bir antlaşma olduğuna ilişkin önemli bir eleştiri mevcuttur. Gerçekten de bu antlaşma T.B.M.M.'de görüşülmemiştir. Oysa egemenliğin kısmen devri anlamına gelen böyle bir anlaşmanın "millet iradesi" nin temsil edildiği T.B.M.M.'de görüşülmesi gerekli olmalıydı. GB'ne girişte T.B.M.M. onayı aranmamasının "yetki aşımı" olduğu yönünde eleştiriler bunun bir Anayasa ihlali ve suç olduğu noktasına kadar varmıştır. [288]

Bu durumun gerçekten de bir yetki aşımı ve hukuk devleti ile bağdaşmaz olarak nitelendirilebilecek, anayasaya aykırı bir durum olduğu çok güçlü bir iddiadır.[289] GB'ni savunanların gerekçe olarak ileri sürdükleri bu aşamanın

---

[286] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük ...**, s.24. Gümrük Birliği'ni ve AB ile ilişkileri 1963 Ankara Antlaşması'nın devamı, bir aşaması ve bu süreci kesintisiz sayan genel görüşe karşılık 1990'lardan sonra Türkiye-AB ilişkilerinin bir geçmişe bağlanamayacak yeni bir yolda yürüdüğüne ve Kopenhag Kriterleri ile "eski süreç"in "sıfırlanmış" olduğuna ilişkin bir değerlendirme için bkz. Murat Erdoğan, "Türkiye-AB İlişkilerinde...",s.10

[287] Baykal-Arat, **a.g.m.**,s. 340

[288] İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır, Jeopolitik Yaklaşım**, s. 155

[289] Gümrük Birliği Antlaşması'nın T.B.M.M.'ce onaylanmamasının Anayasaya aykırılığına ve yetki aşımı doğurduğuna, bunun da hukuk devleti ilkesine aykırılığına ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Kemal Başlar, "Gümrük Birliği 'Anlaşması'nın (1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın) Hukuksal Niteliği, **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.4,No:1, Güz 2004, s.151-198

zaten Ankara Antlaşması'nda belirtilen bir aşama olduğu yolundaki argümanlarına da yukarda değinildiği gibi karşı çılılmış ve bu antlaşma ile ortaya çıkan yükümlülüklerin Ankara Antklaşması'ndan fazla olduğu belirtilmiştir. [290].

Oysa yönetim kademeleri bu antlaşmanın "teknik bir konu" olduğu konusunda ısrarlıdır. Bu durumun toplumun konuyu açık bir biçimde değerlendirmesini istemeyen tekno-bürokrat bir kadronun çok açık bir yanlış bilgilendirmesi olduğu da zamanında dile getirilmiştir. [291]

Bu desenformasyon kampanyası hakkında çok ağır eleştiriler getirenlerin başında Yahya Sezai Tezel gelmektedir. Tezel'e göre GB antlaşması sürecinde kamuoyu bilerek ve sistematik bir biçimde yanıltılmıştır. Bu durum, açık bir toplum ve çoğulcu demokrasi uygulamalarına aykırı olduğu gibi, Türkiye'nin,

> *"görünen siyasi platformların görünmeyen iktidar ortakları tarafından manipüle edildiği, kritik bir şekilde sistematik yalana dayanan resmi söylemli, Doğu Avrupa'daki eski Boşlevik diktatörlükleri andıran bir kapalı toplum mu olduğu"*

yolunda düşünmemizi gerektirecek kadar önemlidir.[292]

Tezel, GB antlaşmasının egemenlik devri niteliği taşıdığını da söyler:

> *"Ulus-devletlerin, ulusal ölçeği aşan (supra-national) birleşmelere katılmaları için egemenlik haklarından vazgeçmeleri gereklidir. Kaybedilen hakların ve çıkarların yerini, ortak olarak katılınan birliğin sağladığı haklar ve çıkarlar alır. Ama bir ulus-devletin, içine alınmadığı bir 'supra-national' birlik lehine egemenlik haklarından vazgeçmesinin*

---

[290] *"Önümüzde anlaşmanın taslağı var. Bu 1960'ların başındaki Gümrük Birliği'nden farklı. Şu anda gümrük birliği denildiği vakit ortaya çıkan belgenin Türkiye'ye getireceği yükümlülükler 1960'lardakinden çok daha geniş kapsamlı."* Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük ...**,s.30-31

[291] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük ...**, s.28-29

[292] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük ...**, s.52

tarihte örneği, imzalanmayan GB anlaşma taslağı dışında yoktur." [293]

GB Antlaşması, imzalanmadan önce, imzalandıktan ve yürürlüğe girdikten sonra bile Türk kamuoyunda ancak kısıtlı bir çevrede ve belirli bir kaç isim tarafından eleştirilmiştir. Henüz sonuçları açısından değerlendirilmesi için erken olan bu dönemde yapılan eleştiriler, GB Antlaşması'nın yapılış tarzına, egemenlik devri anlamına gelen yönlerine ve antlaşmanın bizzat tek taraflı oluşuna itirazlar çerçevesinde yoğunlaşıyordu. Özellikle bu antlaşmanın bir AB üyeliği için ön safha olacağı argümanını ileri süren resmi söylemin tersine bunun doğru olmadığı belirtiliyordu. [294]

Pulat Tacar, AB'nin Türk yöneticilerinden farklı olarak GB'nin bir ön safha değil bir nihai aşama olarak gördüğü konusunun altını şu sözlerle çiziyor:

> *"...biz sürekli biçimde tam üyeliğe yönelen bir yaklaşım içindeyiz. AB tarafı ise; mütemadiyen, bizim tam üyelik perspektifimizi engelleyen tutum içinde."* [295]

Tacar bu konuşmasının devamında AB'nin GB'ni bir aşama olarak görmediğini ve bu antlaşmada tam üyeliğe referans verilmesini önlediğini dile getirirerek müzake-

---

[293] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük ...**, s.25. Gümrük Birliği'nin egemenlik hakkının kısmen devri anlamına gelen niteliği konusunda ayrıca bkz. İ.Reşat Özkan, **Dış Kapının Dış Mandalı Dış Politika,** Çınar Yay., İstanbul, Ekim 1996, s. 239; İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır-2,** s. 151; Aydoğan, **a.g.e.** s. 129; Manisalı, **A B Süreci mi...,** s.48.

[294] *"Şimdi denilmektedir ki Türkiye'nin bu Gümrük Birliği'ni imzalaması Avrupa Birliği'ne eşitlik ilkesi ile katılmasını sağlayacak sürecin hukuki ve olgusal bir safhasıdır.Bu tespit yanlıştır. Hukuken de yanlıştır, olgusal olarak da yanlıştır. Şu anda bu tespiti doğrulayan tek bir işaret yoktur ki onlar da olayı böyle görüyor dememizi sağlasın.Yani Avrupa Birliği 'Gümrük Birliği'ne Kabul etmek, sizi Avrupa Birliği'ne kabul etmenin bir adımıdır' gibi bakmıyor Türkiye ile imzalanması söz konusu olan Gümrük Birliği'ne. Buna ilişkin tek bir işeret yoktur ortada."* Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük...**, s.29

[295] Tacar, **a.g.k.**, s.114

relerin tam üyeliğe referans verecek biçimde çok aceleye getirilmeden yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla buradan müzakerelerin eksik ve Türkiye'nin çıkarlarını Tam Üyelik yolunda koruyamayacak biçimde yürütüldüğü sonucu çıkmaktadır.[296]

Tezel'in GB'nin AB üyeliği yolunda bir işaret getirmemesi yönündeki eleştirilerine [297] pek çok aydın da katılmıştır. Kısaca Türkiye GB'ni Tam Üyelik yolunda bir aşama sayarken AB bunu Tam Üyelik süreciyle bağlantılı saymıyordu.[298] GB, Türkiye'ye tam üyelik yolunda bir garanti vermediği gibi diğer AB Kurumları olan AB Sayıştay'ına ya da Adalet Divanı'na üye olmabilme olasılığını da içermiyordu. [299]

Tezel'in GB bağlamında dile getirdiği eleştiriler bu çerçevede dile getirilmiş ve getirilebilecek bütün eleştirilerin sözcülüğünü üstlenmiş gibidir. Ona göre egemen bir toplumun ya da devletin bir devletlerüstü topluluğun "eşit ve onurlu" bir üyesi olmadan "kendi hukukunu oluşturma" hakkından vazgeçtiği tek örnek o ülkenin sömürge olmasıdır. Tezel'in sözleri şu şekildedir:

> *"Bu tek durum, bir devletin zor altında yarı sömürge haline düşmesi durumudur. Bunun dışında başka bir örnek olup olmadığını merak ediyorum. Dünyada işgal edilmeden, bir yabancı siyasi güce, bu siyasi gücün ortaklığına katılmadan, kendi mevzuatını oluşturma hakkını teslim etmiş bir devlet örneği var mıdır?Yoktur."*

---

[296] Tacar, **a.g.k.**, s.124

[297] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük...**, s.45

[298] Atilla Eralp, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve AB", **Türkiye'nin Yeni Dünyası, Türk Dış Politikası'nın Değişen Dinamikleri,** (Der.) Alan Makovski, Sabri Sayın, Alfa Yay., Birinci Baskı, Şubat 2002, s.238

[299] M.Suphi Gürsoytrak, "Avrupa Gümrük Birliği", **Ekonomik Bağımsızlık Ulusal Kalkınma ve Sanayileşme İçin Gümrük Birliğine Hayır**, Türk Devrim Kurumu Yay., Ankara, Haziran 1996, s. 10 . Benzer eleştiriler için bkz. İlhan, **"Avrupa Birliğine Neden Hayır Jeopolitik Yaklaşım..."**, s.92

Tezel, bu eleştirilerinin son kısmında, GB antlaşmasının, *19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin zaaf altında imzaladığı bazı antlaşmaları"* hatırlattığını söyleyerek çok üzücü tarihsel göndermelerde bulunur.[300] Tezel, GB gibi bir antlaşma ile, katılmadığı bir platformda alınacak kararları benimseyip kendini bu konuda denetime açacak bir ülke için bu eleştirilerine şu ağır sözlerle devam eder:

> *"Bunu işgal görmeden kabul etmiş bir ülke olamaz. İşte bu yüzden bu antlaşmayı bir onursuzluk belgesi görüyorum."* [301]

Mustafa Özel de benzer bir eleştiri getirerek AB üyeliği getireceği şüpheli bir GB antlaşmasının Türkiye'nin bölgesel avantajlarını yok edeceğini ve büyük sanayi ülkelerinin uydusu durumuna düşüreceğini belirterek şöyle devam eder:

> *"Uluslararası sistemdeki süper güçlerin manevra alanlarının giderek genişlemekte olduğu bir dönemde, Türkiye'nin jeopolitik ve jeokültürel avantajlarını kullanarak ekonomik erişim alanını genişletmek yerine, hegomonya peşindeki bir merkezin uydusu olmaya karar vermesi rasyonel bir tercih değildir."*[302]

Manisalı da, Türkiye'nin GB ile kabul etttiği haliyle, karar makanizmasında olamama durumunda Malta gibi küçük bir ülke kadar bile etkinliğe sahip olamayacağını belirterek eleştirilere çarpıcı bir boyut katar. [303]

Suat İlhan da GB ile getirilen tek taraflılığın bağımsızlıkla bağdaşmadığını belirtir. İlhan'ın Türkiye'nin GB ile AB'nin daha önce diğer üçüncü ülkelerle imzaladığı Ortaklık, Serbest Ticaret ve İşbirliği antlaşmalarının yükümlülüklerini 5 yıl içinde üstlenmek zorunda kalması için getirdiği eleştiriler de çok ağırdır.

---

[300] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük...**, s.32
[301] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük...**, s.59
[302] Mustafa Özel, "Gümrük Birliği Kazığı", **Ekonomik Bağımsızlık...**, s.57
[303] Manisalı, **AB Süreci mi...**, s.49

"Bu anlaşmaların yapılması sırasında Türkiye bulunmamıştır. Bu anlaşmaların ne derece kabul edilebilir olduğunu araştıran tek kurumumuz olduğunu sanmıyorum. Böylesine teslimiyet, yenik çıkılan bir harpten sonra dahi olmaz." [304]

Türkiye bu tek yanlılık ile AB'nin tek yanı olarak üçüncü ülkelere vereceği bütün tavizleri de aynen uygulamak ve kabullenmek zorunda kalmaktadır. Buna karşılık Türkiye herhangi bir ülkeye karşı düşük bir gümrük tarifesi uygulamaya karar verse bile AB'nin kararları dışında böyle bir adım atamaz. [305]

Mithat Sarı da bu antlaşmanın üçüncü ülkelerle yapılacak olan gümrük tarifelerinin belirlenmesinde yukarda da diğer yazarlarca dile getirildiği üzere hiç söz hakkı kalmayacağını vurguladıktan sonra, bu antlaşmanın ayrıca tarım ürünlerini kapsamadığını ve işgücüne serbest dolaşım hakkı vermediği gerçeklerini de dile getirirmiştir. [306]

GB Antlaşması'nın görüldüğünden ve gösterildiğinden daha önemli bir antlaşma olduğu da bu eleştirilerde açıkça dile getirilmiştir. Ankara Antlaşması'nın "Lozan'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin imzaladığı en önemli antlaşma"[307] olduğu iddiasına karşı "Bu Gümrük Birliği Anlaşması, Lozan'ı tatil eden bir anlaşma olacaktır diye düzeltmek lazım" eklemesini yapan Tezel, antlaşma için "Sevr'den sonra en kötü anlaşmadır" iddiasına da "Bu haliyle imzalanırsa, evet" der. [308]

Bu antlaşma ile Türkiye "egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ifadesinden uzaklaşarak GB ile kısımlar

---

[304] İlhan, **Avrupa Birliğine Neden Hayır Jeopolitik Yaklaşım...,** s.92
[305] Reşat Özkan, "Gümrük Birliği Gerçeklerini Görmek Zorundayız", **Ekonomik Bağımsızlık...,** s.19
[306] Mithat Sarı, "Gümrük Birliği'nin Getirip Götürecekleri", **Ekonomik Bağımsızlık...,** s.38
[307] Süleyman Demirel'den aktaran Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük...**,s.46
[308] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük...,** s.46-47

açısından egemenliğini AB ile paylaşır durıma düşmüştür. [309]

GB,'nin bütün bu eleştirilere rağmen imzalanması, Türkiye'nin bütün AB ısrarının gerisinde siyasi nedenlerin her şeye rağmen ağır bastığının bir doğrulanması gibidir. Tezel, GB gibi tek taraflı ödünler vererek ülkenin iktisadi egemenliğinin büyük ölçüde AB'ne devredilmesi konusundaki ısrarın arkasında yatan gerçekler hakkında şöyle der:

> *"Hariciyemiz bir strateji benimsemiştir. O strateji şudur: 'Bu Gümrük Birliği anlaşması imkanı elimizdeki tek ve son şanstır. Biz bu bağı kopartırsak başka bir bağ kalmaz ve Türkiye Avrupa entegrasyonunun bütünüyle dışına kayar. Öyleyse, her ne pahasına olursa olsun, bu anlaşma imzalanmalıdır.' "* [310]

Bu ifade, daha önce de değindiğimiz, Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin içine düştüğü ve dış politikasının ana belirleyicisi olan, çok da yüksek sesle dile getirilmeyen "yalnızlaşma" korkusunu doğrulayıcı niteliktedir.

GB yönelik bütün bu eleştirilere rağmen 6 Mart 1995 tarihinde, Türkiye-AT Ortaklık Konseyi toplantısında 1995 sonu itibariyle GB'nin gerçekleşmesi kararı alındı. [311] 13 Aralık 1995'de de Avrupa Parlamentosu bu kararı onaylamış [312] ve anlaşma Ocak 1996 yılından itibaren yürürlüğe girmiştir. [313]

D-Gümrük Birliği Antlaşmasına Güncel Tepkiler:

GB Türk basınında genel olarak abartılı bir coşku ile karşılanmış, yukarda sıralanan bütün eleştiriler görmezden

---

[309] *"6 Mart'ta imzalanan anlaşma yürürlüğe girerse, Mecliste başkanlık kürsüsünün arkasındadaki 'hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir' ifadesini bundan böyle 'Bu Gümrük Birliği Anlaşması yürülükte olduğu sürece, bu anlaşmanın kapsamına giren konularda hakimiyet fiilen Brüksel'indir, geri kalan konularda milletindir' şeklinde yorumlamak lazım."* Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük...**, s.52

[310] Tezel, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük...**, s.30-31

[311] Baykal-Arat, **a.g.e.**,s. 336

[312] Baykal-Arat, **a.g.e.**,s. 338

[313] Baykal-Arat, **a.g.e.**,s. 341.GB Ant. Metni için bkz.Bu çalışma içinde EK-1

gelinerek, bir başarı olarak sunulmuştur. Örneğin Sabah Gazetesi'nde bu olay "Türkiye Avrupa'da" başlığı ile verilmiş ve alt başlıkta şu ifadeler kullanılmıştı:

> *"Türkiye'nin Tanzimat'ın ilanıyla başlayan ve tam 156 yıldır süren Batılılaşma çabası dün saat 13.10'da, Fransa'nın Strasbourg kentindeki Avrupa Parlamentosu genel kurul salonunda mutlu sona ulaştı."*[314]

Aynı gün Hürriyet Gazetesi'ndeki bir haber ise şu başlığı taşıyordu: "Resmen Avrupalı'yız."[315]

Hatta bu çoşku abartılı düzeylere varmıştır. Bu bağlamda Ankara Valiliği bir genelge ile Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye ile GB Antlaşmasına onay verdiği gün bütün resmi kuruluşlara ve okullara bayrak asılmasını emretmişti. [316]

GB'nin Avrupa Parlamentosu'nda onayının ardından Türk basınında çıkan değerlendirmeleri kabaca ikiye ayırmak mümkündür. Türk basınında daha büyük bir kısmı oluşturan taraf bu antlaşmayı olumlu bulurken, sayıca az olan kesim bu antlaşmayı şüpheyle, en azından tereddütle karşılamıştır.

a) Gümrük Birliği'ne Olumlu Tepki Verenler:

Siyasi partiler arasında ise iktidar partileri olan DYP ve CHP kararı olumlu karşılamıştır. Refah Partisi ve İşçi Partisi dışındaki hemen bütün partiler Gümrük Birliği lehinde bir tutum takınmışlardır. Dönemin Dışişleri bakanı ve CHP genel başkanı Deniz Baykal *"Avrupa Parlamentosu'nun kararı Türkiye'nin dünyadaki yerini tescil eden bir sonuçtur. Bu, şu veya bu partinin değil milletin zaferidir."* derken, *"Bu zaferin sahipleri önce Gazi Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Adnan Menderes ve Turgut Özal'dır."*

---

[314] Nurdan Bernard, ın haberi: "Türkiye Avrupa'da", **Sabah Gazetesi**, 14 Aralık 1995

[315] Zeynel Lüle'nin haberi: "Resmen Avrupalı'yız", **Hürriyet Gazetesi**, 14 Aralık 1995

[316] Emin Çölaşan, "Görgüsüzlüğün Böylesi", **Hürriyet Gazetesi**, 15.Aralık. 1995

diye de ekliyordu.[317] Böylelikle bu antlaşmayı Türkiye'nin batılılaşma çabasının doğal bir devamı olarak gördüğünü vurgulamış oluyordu. Bu yargı o dönem için çok yaygın bir değerlendirmenin motifleri olarak ortaya çıkmış görünmektedir. İlk anda bu atlaşma savunanlar tarafından *"Avrupalı birinci lig ülkesi olacağız.", "Böylece 150 yıldır Doğu ile Batı arasında gidip gelen, Avrupa'nın kıyısındaki bir üçüncü dünya ülkesi konumundan çıkamayan Türkiye, artık Avrupa'da birinci lig ülkeleri arasına girdi.", "Gümrük Birliği'nin ekonomik sonuçlarının yanında, siyasi etkileri de olacak. Avrupa'nın parçası olmaya hazırlanan Türkiye'de demokrasi, insan hakları, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi konular iyice yerine oturacak.Türkiye'nin içerde ve dışarda saygınlığı artacak."*[318] gibi sonraları çok kez tekrarlanacak kalıplaşmış ifadelerle hemen bir bayram havasına büründürülülen bu Avrupa Parlamentosu onayı için dönemin Genelkurmay Başkanı da "Tarihi bir olay." nitelemesi yapacaktır. Dönemin TBMM Başkanı da *"Atatürk'ün dediği 'Muasır medeniyetler seviyesine ulaşacağız' sözünü yerine getirebildik.Yüz yıllık çabamız başarıyla sonuçlandı."*[319] diyerek olumlu tutum gösterenlerden biri olmuştur. Bu onaya verilen benzeri tepkiler, Türkiye'de son derece yüzeysel ve bilimsel bakışın irdeleyiciliğinden çok uzak bir değerlendirme havasının yaygınlığını, dahası ideolojik bir baskının olduğunu, GB'nin içeriğini çok aşan ve tam ters yönde, Avrupalılaşma/Batılılaşma kompleksi ile sığ bir biçimde ele alındığını göstermektedir. Basında daha önce de örnek verdiğimiz *"Resmen Avrupalıyız"* [320], *"Artık Avrupalıyız"* ve *"Türkiye Avrupa'da, Türkiye, artık Avrupa'da birinci lig ülkeleri arasına girdi"*[321], başlıkları bile bu onayın, çok derinlerde yatan bir ezikliği açığa çıkardığını doğrulayacak cinstendir. Bu antlaşmayı Tanzimat Fermanı'nın

---

[317] "Artık Avrupalıyız", **Sabah Gazetesi**, 14.Aralık.1995
[318] "Artık Avrupalıyız", **Sabah Gazetesi**, 14.Aralık.1995
[319] **Sabah Gazetesi**, 14.Aralık.1995
[320] Zeynel Lüle'nin haberi: "Resmen Avrupalı'yız", **Hürriyet Gazetesi**, 14 Aralık 1995
[321] **Sabah Gazetesi**, 14.Aralık.1995

ilanı ile birleştirerek aynı çabanın son halkası sayan bu gibi değerlendirmelerle GB'nin çok erken bir biçimde "siyasi birliğin kapısı" olduğu da iddia edilmiştir. [322] Kıbrıs Rum Kesimi'nin bu antlaşma ile AB'ne giriş yolunun açıldığını belirten dönemin muhalefet lideri ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın eleştirilerine de aşırı iyimser bir biçimde *"Clinton, Chirac ve Kohl, Kıbrıs Rumlarına resmen 'Adada iki toplum arasında barış sağlanmadan tek başlarına AB'ye üye olamayacaklarını' bildirdiler."* şeklinde karşılık verilerek, yakın geleceği öngörememenin ve Avrupa ile ilişkilerde sözlere güvenmenin trajik bir örneği veriliyordu. [323] Bu antlaşmaya karşı çıkanlar ve eleştiride bulunanlar ise genel mutluluk havasını bozmaya çalışan ve konuyu iyi kavrayamayan çevreler olarak marjinalize edilmeye çalışılıyordu. Genel olarak Sabah, Hürriyet, Milliyet, Türkiye gazeteleri bu onayı ve GB Antlaşması'nı övücü nitelikte yayınlar yapmışlardır. Zaman Gazetesi'nin yazarı Fehmi Koru ise bu antlaşmayı "çeyrek üyelik" olarak niteliyerek[324] "Avrupalı olduk bayramı" yapılan antlaşmaya rağmen Türkiye'nin Nato'nun Avrupalı üyeleri tarafından kurulmakta olan Batı Avrupa Birliği'ne tam üye olamadığının altını çizmekte ve tereddütlü bir yaklaşım sergilemeyi seçmekteydi. Bu yazıda dikkati çeken nokta Fehmi Koru'nun da bu antlaşma ile "çeyrek entegrasyon"a razı olanların daha çok siyasi gerekçelere dayanıyor olduklarını belirtmesidir.

b- Gümrük Birliği'ne Olumsuz Tepki Verenler:

GB Antlaşması'nın Avrupa Parlamentosu'nda kabul edilmesine muhalefet cephesinden ise itirazlar gelmiştir. İşçi Partisi Başkanı Doğu Perinçek, "Türkiye'nin gümrük birliğine Avrupa'nın hizmetçisi olarak girdiğini, onların kölesi olacağını, Avrupa GB'nin insanımızı sokağa atacağını, işsiz bırakacağını" söylerken, ANAP Genel Başkan

---

[322] Nurdan Bernard'ın haberi: "Türkiye Avrupa'da", **Sabah Gazetesi**, 14 Aralık 1995

[323] Sedat Sertoğlu, "Mesut Yılmaz Türk Halkına Yalan Söyledi", **Sabah Gazetesi**, 14.Aralık.1995

[324] Fehmi Koru, "Bayram mı değil mi?", **Zaman Gazetesi**, 14.Aralık.1995

Yardımcısı Şadan Tuzcu da, "GB'den sonra AB'ye girileceğinin söylenmesine rağmen Avrupa Parlamentosu'nun dünkü (13.Aralık.1995) kararlarında bu konuda yeşil ışık görülmediğini, AP'nin aldığı kararla Ada'daki (Kıbrıs'taki) Türk askerlerini 'işgalci' durumuna düşüreceğini" belirterek [325] Gümrük Birliği kararı çevresinde estirilen "Avrupalı Olmak" rüzgarına katılmadıklarını ifade ediyorlardı. Aynı biçimde dönemin Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan da bu antlaşmayı "uşaklık antlaşması" olarak niteleyerek "Batı bizi bahçesindeki direğe bağlıyor" eleştirisinde bulunuyordu. [326]

Basında da GB Antlaşması'na eleştirel bakanlardan biri olan Nail Güreli,

> *"Tümü için söylemiyorum, ama basının önemli bir bölümü, bu konuda belli bir siyasetin yanında yer almış, Gümrük Birliği'nin gerçek yönü, ne olup olmadığı tüm boyutlarıyla yansız bir biçimde anlatılmamıştır"*

eleştirisini getirerek daha önce de vurgulanan bir tartışmasızlık ortamına dikkat çekiyordu.[327] Muhalif görüşlü Emin Çölaşan da;

> *"Türkiye, utanarak söylüyorum, şimdi Batı'nın kucağına oturmuş ve siyasi denetimine açılmıştır. Tıpkı Osmanlı'nın son zamanlarında olduğu gibi!.. Avrupa bundan sonra her gün kapınızı çalacak ve bize emir verecektir."*

diyerek gelecek günlerden haber veriyordu. [328]

GB Antlaşması, estirilen bütün olumlu havaya rağmen bir kısım aydın, sendikacı ve sivil toplum kuruluşu tarafından yayınlanan bir bildiriyle ağır biçimde eleştirilmiştir. Aralarında Alpaslan Işıklı, Korkut Boratav, Taner Timur, Sina Akşin, Cahit Talas, Tahir Hatipoğlu,

---

[325] "Hükümet mutlu, muhalefet kızgın", **Cumhuriyet Gazetesi**, 15. Aralık.1995
[326] Fikret Bila, " 'Gümrük Birliği'ni tanımam' ", **Milliyet Gazetesi**, 14. Aralık.1995
[327] Nail Güreli, " GB bayramı ve gençler", **Milliyet Gazetesi**, 15. Aralık.1995
[328] Çölaşan, "Görgüsüzlüğün Böylesi", **Hürriyet Gazetesi**, 15.Aralık. 1995

Alparslan Berktay ve Anıl Çeçen'in de bulunduğu bu aydın kesimin, Gümrük Birliği hakkında egemenlik devri ve ülke çıkarlarının Avrupa Birliği güdümüne bırakılması gibi temel eleştiri noktalarını dile getiren ve halkı aydınlatmayı hedefleyen bir dille hazırladığı bu bildiri, Türk aydınının hem her türlü medyatik kampanyaya karşı muhalif düşüncesini kayda geçirmesi hem de bu antlaşmanın şartlarını ve imzalanmasını tarihsel ve konjonktürel bir çerçeveye oturtarak tahlil etmesi bakımından çok önemlidir. Bu bildiride önce GB ile Türkiye'nin dış ticaret ile ilgili konularda AB'ye egemenliğini devrettiği vurgulandıktan sonra ve bunun özellikle Kıbrıs ve Azerbaycan gibi ülkelerle olan ilişkilerimiz açısından doğuracağı sonuçlara dikkat çekilmektedir. Bu ülkelere karşı daha uygun gümrük politikaları uygulayamamanın halkın vicdanını yaralayacağı belirtilen açıklamada, bu adımın AB'ye girmek için atıldığını söyleyenler de "büyük ve korkunç bir yalanı" sürdürmekle suçlanarak;

> *"Tarih, Avrupa'nın boyunduruğu altına girmenin Avrupalılaşmak olmadığını gösteren sayısız acı örneklerle doludur...İnsan haklarına, ekonomik ve sosyal refaha yönelik en büyük tehlike, uluslararası sermayenin doymak bilmeyen iştahını tatmin emellerinden kaynaklanır,"*

ifadesine yere verilmektedir. Yine bildiride bu adımın demokrasi, insane hakları ve sosyal refaha ilişkin sorunlara bu şekilde çözüm bulunamayacağı da vurgulanmaktadır.[329]

İçerde "Avrupalı olduk" ya da "Sonraki adım Avrupa Birliği" gibi iyimser yaklaşımlara karşın AB ve özellikle Avrupa Parlamentosu tarafından antlaşmanın onayına ilişkin mesajlar olayın kendileri açısından farklı bir algılaması olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü kararı 528 üyeden 343 kabul, 149 ret ve 36 çekimser oyla kabul eden aynı Avrupa Parlamentosu, GB Antlaşması'nın onayı

---

[329] "Avrupalılaşma, büyük ve korkunç bir yalan", Cumhuriyet Gazetesi, 13 Aralık 1995. Bu bildirinin tamamı için bkz. **Ekonomik Bağımsızlık...,** s. 146-147

sonrasında Yeşiller Grubu'nun verdiği ve "Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak alınması konusunda güvence verilmesini" içeren önergeyi 409 oyla reddediyordu. Bu durum için yapılan yorum, "Önergenin bu kadar yüksek bir oy oranıyla reddedilmesi, AP üyelerinin, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine henüz çok soğuk baktıkları" yönündeydi.[330]

AB Türkiye Komiseri Hans Van Der Broek'un aynı gün yaptığı bir açıklama da Avrupa'nın GB'ni onaylamasına hiç de "Türkiye'nin Avrupalılığı" ya da "Türkiye'nin tam üyeliği öncesi ilk aşama" çerçevesinde bakmadıklarını ortaya koymakta, tam tersine gerçek niyetin ne olduğunu açıkça belirtmektedir. Broek, *"Türkiye'nin GB'ye alınarak işgal ettiği Kıbrıs ve Kürt sorunu konularında daha kolay denetlenebileceğini"* söyleyerek[331] Türk aydınlarının bildirisinde belirtilen kaygıları doğrulamaktaydı. Aynı gün GB lehinde oy kullanan Sosyalist, Hıristiyan Demokrat ve Radikal Sol Grup tarafından hazırlanan ve 525 oyla kabul edilen karar da bu durumu doğrulamaktadır. Bu kararın bir yerinde terör örgütü ile Türkiye sanki eşit taraflarmış gibi şiddetten kaçınmaya çağrılıyor ve "siyasi çözüm" için diplomatik çaba harcanması, yani görüşülmesi isteniyordu. Yine bu kararda Olağanüstü Hal uygulamasının kaldırılması ve kültürel kimliklerin ifade edilmesi gibi talepler sıralanıyordu. Kararın hiçbir yerinde "terör" sözcüğü geçmiyordu.[332]

Görülmektedir ki Avrupa Parlamentosu'nun GB'ne bakışı Türkiye'de medyanın büyük bir bölümünün ve iktidar partilerinin göstermeye çalıştıklarından farklıdır. Avrupa Parlamentosu bu kararıyla bir terör örgütünü Türk Hükümeti ile aynı yere koymakta ve terör sorununa "siyasi çözüm" istemektedir. Bu durum aslında Avrupa Parlamentosu'nun ve genel olarak da AB çevrelerinin GB'ni, Hans Van Der Broek'un yukarda yer verdiğimiz sözlerine uygun

---

[330] **Cumhuriyet Gazetesi**, 14.Aralık.1995

[331] Lale Sarıibrahmoğlu'nun haberi:"Gümrük birliği için ağır bedel",**Cumhuriyet Gazetesi**, 14.Aralık.1995

[332] Sarıibrahmoğlu, "Gümrük birliği için ağır bedel",**Cumhuriyet Gazetesi**, 14.Aralık.1995

bir biçimde Türkiye'yi denetleme ve yönlendirme aracı olarak gördüklerini kanıtlamaktadır. Sosyalist üye Dankert'in;

> *"Karşı oy kullansak, yarın Türkiye'de neler olabileceğini tahmin etmek iyice güçleşecek. Olumlu oy kullanmamız belki de yanlış yorumlanacak.Türkiye'ye verilen para yardımı göstermelik. Aslında bu sayede her yıl insan hakları konusunu daha yakından inceleme fırsatı bulacağız"*

sözleri ve Alman Die Welt Gazetesi'ndeki bir yorumdaki Türkiye'nin gümrük birliğine girmesini onaylayan Avrupa Parlamentosu milletvekilleri, aksi takdirde Türkiye'nin Avrupa'dan uzaklaşacağı görüşündeydiler[333] şeklindeki sözler, tıpkı Türk bürokrasisininin belli kesimlerinin Tezel'in daha önce belirttiğimiz "Avrupa ile son bağ kurma şansı" yaklaşımında olduğu gibi, Avrupa Birliği'nin de konuya daha çok siyasi açıdan ve GB'nin kendi çerçevesini aşan kaygılarla yaklaştığının açık bir kanıtıdır.

E- Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'ne Kadar Avrupa Birliği İle İlişkiler:

İçerde bütün eleştirilere rağmen imzalanan GB antlaşmasından sonra Türkiye-AB ilişkileri Türkiye'nin beklentilerine çok da uymayan bir yola girdi. Bunun en önemli nedeni, AB'nin yeni genişleme stratejisini belirleme ve iç işleyişinde derinleşme yönünde reformlar ve kurumsal mekanizmalarında değişiklikler yapma amacına öncelik vermesiydi. Ayrıca Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye karşı iyiniyetten uzak, önyargılı bir tutum sergilemeye başlaması da Avrupa cephesinde Türkiye'nin genişleme gündeminden uzak bir yörüngeye girmesinde etkili olmuştur.[334] Parlamentonun bu önyargılı ve Türkiye'yi "denetimi altında tutmayı kendisi için hak olarak"[335] gören anlayışı GB sonrasında da yoğunlaşarak devam etmiştir.

---

[333] "Türkiye Sabırlı Olmalı", **Cumhuriyet Gazetesi,** 15.Aralık.1995
[334] Baykal-Arat, **a.g.e.**,s. 343
[335] Baykal-Arat, **a.g.e.**,aynı yer

1997 Lüksemburg Zirvesi'nin Avrupa'nın genişleme sürecinde Türkiye'yi de içine alan önemli bir kavşak olacağı düşüncesi bu zirve yaklaştıkça yoğunlaştı. Ve ilk kez AB, Türkiye'nin tam üyeliği yolundaki isteksizliğine bir gerekçe olarak "Kültürel farklılık" argümanını öne sürmeye başladı. Buna ilişkin ilk itiraz 4 Mart 1997 tarihinde Brüksel'de yapılan Almanya, Belçika, Lüksemburg, İspanya, İtalya ve Fransa Hıristiyan Demokrat Partiler zirvesinde *"Avrupa uygarlığı projesinde Türkiye'nin yerinin bulunmadığı"* [336] açıklaması ile geldi. Bu söz hem içte hem de Avrupa'da tepki görse de Türkiye, Avrupa'da sağlam bir desteğinin olmadığını gördü. Ardından 16 Temmuz 1997'de açıklanan "Gündem 2000" raporu bu olguyu doğrulayan bir hayal kırıklığı oldu. Bu raporda daha sonra hepsi 2004 ve 2007 genişlemeleri ile AB'ne katılan ülkeler sayılırken, Türkiye'ye yakın gelecekte AB'ne katılacak ülkeler arasında yer verilmiyordu. Türkiye bütün bu ülkelerin katılım durumlarının belirlendiği bölümde değil, tek başına ayrı bir bölümde değerlendirilerek, "adaylığa ehil ülke" olarak nitelendiriliyor ancak tam üyelik perspektifi verilmiyordu. Buna karşılık insan hakları, demokratikleşme ve Güneydoğu sorunu konusunda eleştiriler raporda yer almıştı. [337]

Bu rapor, Türkiye'yi köşeye sıkıştırılmış bir ülke olarak gören ve fırsat bu fırsat mantığıyla şekillendirmeye yönelik içeriğiyle, 1990'lı yıllar boyunca AB kurumlarının ya da yetkililerinin söylemine hakim olan bir bakışı yansıtıyordu. Giderek daha açık bir biçimde anlaşılabileceği gibi, gelinen bu noktada AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler, 1950'li yılların sonunda ve Ankara Antlaşması'nın imzalandığı günlerdekinden farklılaşmıştı. Hem AB kendi içinde geçirdiği dönüşümle farklılaşmış, hem Soğuk Savaş sonrası koşullar değişmiş, hem de Avrupa karşısında Türkiye'nin konumu değişmişti. Sonuç olarak Avrupa'nın Türkiye'ye bakışı da farklılaşmıştı.

---

[336] Baykal-Arat, **a.g.e.**,s. 344
[337] Baykal-Arat, **a.g.e.**,s. 346

Türkiye-AB ilişkilerine tarihi bir perspektiften bakan Harun Gümrükçü ilişkilerde GB antlaşmasını işaret ederek, Avrupa kesiminden Türkiye'ye bakışın ana motifinin "ülkemiz üzerinde yaptırım gücüne sahip olma isteği" olduğunu belirtir. Gümrükçü, AB'nin kendi çıkarlarını ortaklık ilişkisinin ilkelerini yerine getirmeden gerçekleştirme tercihinde olduğunu ve özellikle 70'li yıllardan başlayarak işbirliği ve eşitlik ilkelerini ihmal ettiğini de vurgulayarak, AB'nin daha çok Türkiye'yi kontrol ve denetimi altında tutma isteğinde olduğunu söyler.[338]

F- Lüksemburg Zirvesi ve Zirve Sonuçları Üzerine Yapılan Tartışmalar:

12-13 Aralık 1997 tarihinde gerçekleştirilen AB'nin Lüksemburg Zirvesi, ilişkilerde umutsuzluk dolu bir dönemin başlangıcı oldu. Bu zirvede alınan kararlar Türkiye'nin üyeliği işinin adeta diplomatik bir dille yokuşa sürülmesi anlamına geliyordu. GB'nin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin uygulamaya konulması, mevzuat uyumu, diyaloğun geliştirilmesi gibi Türkiye için ikincil önemde konularda göz boyayıcı ifadelere yer verilmesine karşılık, Türkiye'nin müzakereler için gerekli siyasi ve ekonomik koşullarının bulunmadığı vurgulanıyor, özellikle Kıbrıs ve Yunanistan ile olan ilişkilerle insan hakları ve azınlıklar konularında Türkiye'den beklentiler sıralanıyordu. Ayrıca Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğe ehil olduğu bir kez daha belirtilerek Türkiye, AB üyesi ülkelerle AB'ne aday ve katılma kapasitesi olan Avrupa ülkelerinin bir araya geleceği bir Avrupa Konferansı'na davet ediliyordu.[339]

Bu durum Türkiye'de önceden var olan iyimser havanın yerini hayal kırıklığına bırakması anlamına geliyordu. Türkiye tepki vermekte gecikmedi. 14 Aralık 1997'de

---

[338] Harun GÜMRÜKÇÜ, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Dünden Bugüne Evrimi", **Birikim Dergisi,** Aralık 1999, sayı:128, s.80

[339] Lüksemburg Zirvesi kararlarının tam İngilizce metni için bkz. http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm (31.Ocak.2007) Kararların Türkiye'yi ilgilendiren kısmı için bkz. Baykal-Arat, **a.g.e.**,s. 346; "AB'de başa döndük", Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1997.

ANAP-DTP-DSP hükümeti bir açıklamayla AB ile siyasi diyalogu askıya aldığını açıkladı. Ayrıca Türkiye 12 Mart 1998'de Londra'da yapılması öngörülen Avrupa Konferansı'na da katılmayacaktı.

Aslında Lüksemburg Zirvesi sonuçları, daha önce GB antlaşması ile estirilen havaya rağmen soğukkanlı ve gerçekçi değerlendirmelerde belirtilen hususlara aykırı değildi. Avrupa Türkiye'yi bir biçimde kendisine bağlı ancak AB'ye tam üye olmadan, yakın ilişkiler kurabileceği ve kontrolünde tutabileceği bir ülke olarak görmek isterken, Türkiye, GB gibi ağır bir fedakarlığın sonuçlarını görmek istiyordu.[340]

Lüksemburg Zirvesi, AB'nin kültürel, gelecek ideali ve coğrafi yakınlık gibi faktörlerle önceliği doğu avrupalı devletlere verdiğini, Türkiye'nin böylesine önemli bir genişlemenin getireceği sorunları, büyüklüğü, nüfusu ve coğrafi uzaklığı bakımından artıracak olması hatta oluşmakta olan birliğin dokusunu tehlikeye atacak bir potansiyeli barındırması gibi nedenlerle dışarda kaldığını açıkça ortaya koymuştu.[341]

Aslında Türk basını gelişmeleri zirve öncesinden beri dikkatle izliyordu. Zirve'den çıkan kararların Türkiye için sürpriz sayılamayacak olduğu zirve öncesinde basında yer alan haberlerden anlaşılıyordu. ABD başkanı Clinton bile Türkiye lehine çaba harcayanlar arasındaydı. 8 Aralık 1997' de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Almanya ve Fransa Cumhurbaşkanları'na bir mektup göndererek destek istemişti.[342]

Türkiye son ana kadar beklenen durumu önlemek için çaba harcamıştı. Bu durum basına *"Türkiye Avrupa Birliği ile 12 Aralık Lüksemburg Zirvesi öncesinde son dakika*

---

[340] Baykal-Arat, **a.g.e.**,s. 347

[341] Baykal-Arat, **a.g.e.**,s. 348

[342] Zirve öncesi günlerde yapılan pazarlıklar, politik temaslar ve değişik tarafların açıklamalarının kısa bir dökümü için bkz. Tamer Çerçi, **Avrupa Yalanı Avrupa Birliği Virajında Türkiye**, Tez Yay., İstanbul, Ocak 2002, s.126-133

pazarlıklarını yapıyor." şeklinde yansımıştı. [343] Türkiye'nin beklentisi adaylık statüsünün bu zirvede tescil edilmesiydi. AB ise diğer 11 ülke ile (2004 genişlemesinin gerçekleştiği 12 ülkeden Malta hariç 10 Doğu Avrupa ülkesi ve Kıbrıs Rum Kesimi)[344] tam üyelik müzakerelerine 5 Nisan 1997 de başlayacağını kararlaştırırken Türkiye, her zamanki nüanslı dış politikanın sonucu olarak içi boş aşamalarla oyalanmaya çalışılıyor ve "Türkiye-AB yakınlaşma stratejisi" adı altında bir formülle avutulmak isteniyordu. Basına bu haliyle yansıyan [345] kararlar hükümetin son dakikaya kadar iyileştirme ve diğer adaylarla eşitlik sağlama yönünde çabalarına rağmen ortaya çıkmıştı. AB'nin Türkiye'nin taleplerine olumlu bir karşılık veremeyeceği zirve öncesi kesinleşmişti. 12 Aralık 1997 tarihli Posta Gazetesi "Avrupa Umut Vermiyor" haber başlığını kullanmıştı.[346]

Zirve öncesi Avrupalı devlet adamlarından bir kısmının söylediği sözler de Türk basını tarafından yansıtılmıştır. Lüksemburg Başbakanı Jean-Calaude Juncker'in *"Türkiye'nin AB'ye tam üye olabilmek için daha onlarca yıla ihtiyacı olduğu"* ve *"Avrupa Birliği masasında, işkence yapılan bir ülkenin temsilcilerinin de yer almaması gerekiyor,"* sözleri Türkiye için yaralayıcı ve sınırları aşmış olması bir tarafa zirvenin sonuçları açısından da bir sinyal gibiydi. Bu durum "AB hayali tamamen bitiyor" başlığıyla sunulmuştu.[347] "Oyalama Taktiği" başlığını kullanan Sabah Gazetesi'nde dönemin Avrupa Parlamentosu Başkanı Gil-Robers'ın *"Türkiye de Kıbrıs, insan hakları ve Kürt sorunu*

---

[343] Sarıibrahimoğlu'nun haberi: "AB'den '15 artı 12' aldatmacası", **Cumhuriyet Gazetesi** 9 Aralık 1997

[344] 12. Aday ülke olan Malta'nın adaylığı bu ülkedeki hükümet değişikliği yüzünden Haziran 1999 Köln Zirvesi'nde kabul edildi. Bkz. Azmi Ateş, "Avrupa Birliği'nin Geleceğinde Türkiye'nin Konumu", **Yeni Türkiye Dergisi**, Avrupa Birliği Özel Sayısı, Eylül-Ekim 2000, s.86

[345] **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Aralık 1997. "Tam üyeliğe hazırlama stratejisi" nin sadece Türkiye'ye özgü olduğu, dolayısıyla Türkiye'ye tek başına özel bir muamele yapılacağına ilişkin değerlendirme için ayrıca bkz. "AB'de başa döndük" başlıklı haber, **Hürriyet Gazetesi**, 14 Aralık 1997

[346] "Avrupa Umut Vermiyor", **Posta Gazetesi** 12 .Aralık.1997

[347] "AB hayali tamamen bitiyor", **Günaydın Gazetesi**, 13. Aralık.1997

konularında ilerleme kaydetmeli." dediği ve dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı'nın ise, *"Türkiye'nin ortadan kaldırması gereken önemli engeller var. Bunların başında azınlık, sınır sorunları ile Kıbrıs meselesi geliyor."*diyerek zirve kararlarını gerekçelendirmeye çalıştıkları belirtiliyordu. [348] Zaman Gazetesi ise Zirve kararlarının açıklanmasından önceki gün, "Yine kapıda kaldık" başlığını kullandığı haberinde *"AB, birinci genişleme dalgasına aralarında Kıbrıs Rum Kesimi'nin de bulunduğu 6 ülkeyi alırken, 34 yıldır bekleyen Türkiye'yi yine kapıda bıraktı"*. alt başlığını tercih ediyordu.[349]

Türkiye'nin AB dışında bırakılmasına rağmen Zirve sonrası yayınlanan bildirideki hükümlerin "üyelik yolunun açık bırakılması" nitelemesiyle Türkiye tarafından "başarı" olarak kabul edilmesi istenebilmiştir. Bu durum, ABi'nin Türkiye'ye karşı yürüttüğü politikanın, nüanslı, yani Türkiye'den istenen ve alınan ödünler karşılığında bir şeyler veriyor görüntüsü oluşturma niteliği yanında Türkiye'de gerçek bir AB algısının oluşmasını önlemeye yönelik ikinci bir niteliğe de sahip olduğunu göstermektedir. Daha basit bir değerlendirmeyle AB, Türkiye'nin verdiği "pek çok" ödüne karşılık ortaya koyduğu kendi "hiçbir şey"ine bir aşama, yeni bir statü ya da ilerleme etiketi takarken, bu algıyı bozmak için *"siz aslında duygusal tepki veriyorsunuz, detaylara takılmayın, esas olan ana yoldur, aslında herşey iyi gidiyor"* gibi değerlendirmeleri de eksik etmemektedir. AB üyelik yolunda Türkiye ile ilişkilerin her adımında, özellikle Soğuk Savaş sonrasında bu tutumu gözlemlemek mümkündür.[350]

---

[348] Nurdan Bernard'ın haberi: "oyalama taktiği", **Sabah Gazetesi**, 13. Aralık.1997

[349] Mustafa Ekmek'in haberi: "Yine kapıda kaldık", **Zaman Gazetesi**, 13. Aralık.1997

[350] *"Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Santer ve Dışişleri Temsilcisi Hans van den Broek'un sözcüleri sonuç bildirisini (Başbakan Mesut) 'Yılmaz'ın zaferi' olarak değerlendirdi."* **Hürriyet Gazetesi**, 14 Aralık 1997. Oysa aynı Mesut Yılmaz, Türkiye'yi hoşnut etmek için diğer aday ülkelerden farklı bir muameleyle AB liderleriyle yapılacak içeriksiz yemek davetini haklı olarak

AB'nin, "Ankara'nın tüm isteklerine olumlu yanıt verildi. İstendiği gibi adaylığı teyit edildi ve ilk defa adaylık sözü verilmiş oldu",[351] değerlendirmesine rağmen Türkiye'nin tepkisi, bu ince diplomasiye kanmadığını göstermiştir. Gerçekten de AB, olumlu dediği "adaylık teyidi"ni "tam üyeliğe hazırlık stratejisi" gibi bir plan çerçevesinde, diğer adaylardan farklı bir aşama yaratarak yapmıştı. Bu nüanslı politikanın, süreci Türkiye'ye özel yapay aşamalara bölüp gerçek hedefin sadece söz olarak korunduğu ancak her aşamada içeriğin biraz daha boşaltıldığı bir yolun inşa edilmesinde kullanıldığı, GB sonrası Türkiye-AB ilişkilerinin her evresinde görülmektedir. Bunun yanısıra bu nüanslı ve yapay aşamalı yol oluşturma politikasına ek olarak AB, Türkiye'ye söz ya da kelime olarak beklentilerine uygun yanıtları verse de bu ifadeyi giderek daha dolambaçlı dile getirmeyi ve daha fazla sayıda koşula bağlamayı da bir eğilim olarak geliştirmiş bulunmaktadır. Bir bakıma AB, Lüksemburg Zirvesi ile, Türkiye'nin içerikten uzak söz fetişizmine itiraz etmeyi bırakacak bir dönüşüm geçirmiştir. Bu zirveden sonra "Bardağın boş tarafına bakanlar/dolu tarafına bakanlar, iyimser gözlemciler/kötümser gözlemciler" gibi tarafların doğması mümkün olmuştur.[352] Bu politikanın en iyi özetini gazeteci ve AB üyeliğinin taraftarı Mehmet Ali Birand "AB, Türkiye'yi aday ülke saymıyor" başlıklı yazısıyla yapmıştır:

> *"Yemek sonunda, Türkiye'ye 'tam üyeliğe aday ülke' statüsünün verilmemesine rağmen çeşitli formüllerle Ankara'nın genişleme sürecine katıldığı izlenimi verecek maddeler konulması kararlaştırıldı."*[353]

Bu alıntıyı yapmamıza neden olan, "Ankara'nın genişleme sürecine katıldığı izlenimi verecek..." sözleridir. Burada AB'nin olmayan bir gerçeği varmış gibi Türkiye'ye

---

reddetmişti. Burada AB'nin "siz olumlu bakamıyorsunuz, ana resmi göremiyorsunuz" bakışı sezilmektedir.

[351] "AB Zirvesi'nde Türkiye'ye çirkin oyun", **Akşam Gazetesi**, 14 Aralık 1997

[352] "AB Zirvesi'nde Türkiye'ye çirkin oyun", **Akşam Gazetesi**, 14 Aralık 1997

[353] Birand, "AB, Türkiye'yi aday ülke saymıyor", **Sabah Gazetesi**, 15 Aralık 1997

göstermeye çalıştığı yönünde bir politika güttüğü açıkça görülmektedir. Aynı yazının devamında, AB'nin Lüksemburg zirvesi sonunda aldığı kararların gerekçelerini açıklayan satırlarda, bu politikanın varlığı daha netleşmektedir:

> *"Hiç biri kalkıp gerçeği söylemiyor. "**Türkiye için henüz hazır değiliz. Çok büyük, çok kalabalık ve AB'ye çok masraf verdirecek bir ülke. Bundan dolayı hemen alamayız. Şimdilik bu işi idare edecek bir formül bulup ertelemek istiyoruz."***

Burada "bu işi idare edecek" sözleri, "yönetmek" anlamına değil, "geçiştirmek, oyalamak, tepkileri kontrol etmek" gibi bir içeriği işaret etmekte ve politikanın özünü ortaya koyar niteliktedir.

Tarafların zirve sürecindeki karşılıklı pozisyonları hakkında da yapılan şu değerlendirme de AB'nin ve Türkiye'nin durumunu özetler:

> *"Türkiye **'ben tam üyelik için adayım ve beklemeye de hazırım'** diyor. Sadece **'aday'** olduğunun kabul edilmesini talep ediyor. AB **'tam üyeliğe hakkın var'** diyor, ancak **aday** kelimesini ağzına almaktan kaçınıyor."*[354]

Görülüyor ki Türkiye'nin talebi bu aşamada şekle yöneliktir. Bu açıdan Lüksemburg Zirvesi, AB'nin Türkiye'nin kelimeler üzerindeki ısrarının, içerikten vazgeçme ya da uzun bir süre "aday" kelimesinin gerekleri konusunda talepte bulunmama ödününü kapsadığını farkettiği bir dönüm noktası olmuştur. Tıpkı Katma Protokolden gelen Serbest Dolaşım hakkından feragat etmesi gibi, Türkiye AB'yi iyice uzaklaştırmamak için en ağır ödünleri bile verebilmek karşılığında sadece şeklen bir bağlılık talep etmektedir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, Lüksemburg Zirvesi'nden sonra kelimeler konusunda Türkiye'nin istediği

---

[354] Birand, "AB, Türkiye'yi aday ülke saymıyor", **Sabah Gazetesi**, 15 Aralık 1997

gibi ancak içerik(içeriksizlik) konusunda da AB'nin istediği gibi biçimlenen bir uzlaşma yoluna girmiş görünmektedir.

Bu zirvenin sonuçları sadece yazarları eliyle değil, genel yaklaşım olarak da Türk basınında büyük ölçüde çok radikal biçimde yorumlanmıştır:

> *"Bunun anlamı 'Türkiye, Avrupa içinde kalacak ama belki de 2-3 asır AB'ye tam üye olamayacak. Çünkü AB, Rum Kesimi ve 10 Doğu Avrupa ülkesi ile birleştikten sonra Avrupa kapısına kilit vuracak'. Bugüne kadar Türkiye'yle yakınlaşması önünde Almanya destekli Yunan engelini gösteren AB, Türkiye'yle koşullu yakınlaşma stratejisini toplam 15 üye adına alarak Yunan engelinin bir bahane olduğunu kanıtlamış oldu."*

Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan bu yazıya göre AB'nin tutumuna Avrupa Parlamentosu içinden gelen tepkiler de çelişkileri vurgular nitelikteydi:

"Yeşiller, AB'yi çifte standart uygulamakla suçlayıp 'Ankara ile madem insan hakları sorunu vardı, niye gümrük birliği antlaşması yaptığını' sorguladı." [355]

Yeşiller'in bu sorusu AB'nin ilişkileri aslında GB temelinde yürütmek istediğini ortaya koymaktadır.

Bu sonuç Türkiye'de hemen tepkisini bulmuştur. Hükümetin tepkisi dışında medya, aydınlar, sivil toplum kuruluşları da bu kararı eleştirdiler ve tepkiyle karşıladılar.

Hükümet başkanı Mesut Yılmaz bu tepkisini Avrupa'nın yakın geçmişine yönelik bilinçli bir hatırlatma çabasının ürünü olarak, *"Türkiye'nin üyelik girişini reddeden AB'nin yeni bir Berlin Duvarı diktiğini ve Türkiye'yi dini nedenlerle duvarın arkasına ittiği..."* sözleriyle dile getirirken, "AB'yi Yunanistan'a arka çıkmakla" suçluyordu. [356]

Türkiye'nin Lüksemburg kararlarına tepkisi ilk kez bu kadar geniş kapsamlı ve onurlu, sağduyulu, siyasi bir

---

[355] Sarıibrahimoğlu, "Türkiye için koşullar ağırlaştı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 15 Aralık 1997

[356] "Yılmaz: Türkiye yalnız değil", **Sabah Gazetesi**, 16.Aralık.1997

yaklaşımın kodlarını çözebilen, gerçekleri görebilen ve çıkarlarını koruyan bir devletin tepkileri izlenimi vermektedir. Bu tepkiler başlıca dört noktada toplanabilir:

1-Türkiye diğer aday ülkelerle aynı çerçevede değerlendirilmemiştir.

2-Türkiye'ye AB'nin verdiği yeni ve olumlu gibi gösterilmeye çalışılan açılımlar "aslında, AB'nin Türkiye'ye karşı geçmişte üstlendiği ve yıllardır yerine getirmediği yükümlülüklerdir."

3-Türkiye'nin gerçekleştirdiği ilerlemeler göz ardı edilmiştir.

4-AB, "bu yaklaşımlarla kabul edilmesi mümkün olmayan art niyetli siyasi koşullar dayatılmak istenmiştir."[357]

Türkiye, Lüksemburg Zirvesi kararlarını daha çok siyasi olarak nitelendirmiş ve siyasi diyalogu askıya almıştır.[358] Türkiye'nin bu Zirve'ye yanıtları daha çok siyasal alanda olmuştur. Öncelikle Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye üyeliği sürecinin başlatılmasına karşılık Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile "entegrasyon" a gidileceği yönünde yapılan 20 Ocak 1997 deklarasyonu hatırlatılarak,[359] "Türk –Yunan sorunları sadece Türkiye'nin çabaları ile çözülemez, Yunanistan'ın da aynı çabayı gçstermesi gerekir. Yunanistan, AB üyeliğini kendi çözümlerini dikte ettirmek için kullanıp AB'yi buna alet ederse bir çözüm sağlanmaz" açıklaması yapılmıştır.[360]

Ancak Zirve kararlarına verilen tepkilerden Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde asıl çekindiği yönün daha önce de

---

[357] "AB ile yol ayrımı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 15 Aralık 1997; "AB ile diyaloğu kestik", Akşam Gazetesi, 14 Aralık 1997; "Avrupa'ya sert tepki", **YeniYüzyıl Gazetesi**, 14 Aralık 1997

[358] "AB ile diyaloğu kestik", **Akşam Gazetesi**, 14 Aralık 1997; "Başbakan Yılmaz, Türkiye'nin artık AB ile hiçbir siyasi konuyu görüşmeyeceğini açıkladı",**YeniYüzyıl Gazetesi**, 14 Aralık 1997

[359] "AB ile ilişkilerde soğuk dönem", **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Aralık 1997

[360] "AB ile yol ayrımı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 15 Aralık 1997; "AB ile diyaloğu kestik"; **Akşam Gazetesi**, 14 Aralık 1997

belirtildiği gibi "yalnızlaşmak" gibi bir kaygı olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'in AB'nin olumsuz tavrı üzerine verdiği bir demecindeki sözler bu durumu doğrular niteliktedir: "*Dünyada kesinlikle çaresiz ve yalnız kalmayız.*"[361] Bu cümle AB ile ilişkilerin şifresini vermekte, en azından Türkiye'nin politikasını belirleyen çevrelerde mevcut olan AB algısının daha önceleri de değişik kereler vurguladığımız biçimde "yalnızlık" ya da "yalnız kalmak" kaygısına dayandığını göstermektedir. Bu kaygı, AB'nin "ret" olarak algılanan tavrına karşı verilen tepkilerde açığa çıkmıştır. YeniYüzyıl Gazetesi'nde 14 Aralık 1997'de çıkan "Türkiye yeni ittifak peşinde" başlıklı haber de bu durumu doğrulamaktadır. Türkiye sırayla yalnızlığını bertaraf edecek müttefikler aramaktaymış gibi bir izlenim ortaya çıkmaktadır. AB bu arayışın ilk ve en önemli seçeneği durumundadır. Bir benzetme yapacak olursak, Birinci Dünya Savaşı öncesi gelecek fırtınadan haberli olup bir bağlaşık arayışında olan Osmanlı İmparatorluğu'nun arayışı gibi bir durum söz konusudur. Haberin ilk satırları bu konuda en azından şüphelenmemizi doğrulayacak biçimdedir:

> "*İslam ülkeleri ve AB'nin takındığı olumsuz tavırla sarsılan Türkiye, kendisine yeni ittifaklar aramaya başladı. İsrail ve ABD ile işbirliğini güçlendirmeyi planlayan Türkiye, dış politikasında Balkanlar ve Orta Asya'ya da ağırlık vermeye hazırlanıyor.*"[362]

Bu haberde "biri olmazsa diğeri" diye özetlenebilecek bir hareket tarzının ipuçları sezilmektedir. Haberin devamında da Türkiye'nin AB'nin oluşturduğu blok dışında İran, Suriye ve Mısır'ın oluşturduğu "düşmanca" bloktan da endişeli olduğu dile getirilmektedir. Haberde bunun sonucunda da Türkiye'nin "kimseye ihtiyacım yok" mesajı vermeye hazırlanıyor" denmektedir.

---

[361] "AB'ye muhtaç değiliz", **YeniYüzyıl Gazetesi**, 14 Aralık 1997
[362] "Türkiye yeni ittifak peşinde", **YeiYüzyıl Gazetesi**, 14 Aralık 1997

Yine aynı haberde bir Türk diplomatın sözleri şöyledir: *"Türkiye, kendine yeni ittifaklar bulacaktır ve bulmuştur."*

Bu ifadeler, Türkiye'nin AB kapısının 1997 Lüksemburg Zirvesi ile kapanması olgusunu bir ittifak seçeneğinin ortadan kalkması ve başka ittifakların peşine düşmeyi acil hale getiren "yalnızlık" sorununun devam etmesi olarak algıladığını göstermektedir.

AB'nin kararına karşı Avrupa basınının tavrı ise AB'nin Türkiye'ye karşı nüanslı, içi boş ve kelime oyunlarına dayalı bir ilerleme stratejisini uygulamaya sokması için uyarılar içermektedir. İngiliz Guardian Gazetesi'nin yorumu bu açıdan ilgi çekicidir:

> *"Batı, Türkiye'yi rahatsız edici şekilde itmek yerine, ince bir yöntem kullanmalı."*[363]

Gerçekten de AB bu zirve sonucunda oluşan tepki ile hatasını görmüş ve daha incelikli bir politikayla, üstelik Türkiye'nin de rızasıyla "kabuk-sözde üyelik" sürecine kapıyı aralayacak bir politikayı yürürlüğe sokmuştur.

Zirve heyecanın dinmesinden sonra Türk basınına da yansıyan tepkiler giderek Türkiye-AB ilişkileri çerçevesini aşarak Türkiye-Avrupa ilişkilerinin uzun tarihsel geçmişine atıfta bulunan geniş bir perspektife oturtulmaya başlanmış, hemen Amerikalı teorisyen Hungtington'un "Medeniyetler Çatışması"[364] hatırlanmıştır.[365] Dışişleri Bakanı İsmail Cem bile Lüksemburg zirvesi hakkında bu kavrama atıfta bulunarak *"AB medeniyetler çatışmasını medeniyetler uzlaşması haline dönüştüremedi. Bunu Türkiye ile yapabilirlerdi. Fırsatı kaçırdılar,"* diyordu.[366]

---

[363] **Hürriyet Gazetesi**, 17 Aralık 1997

[364] "Medeniyetler Çatışması" kavramı için bkz. Samuel Huntington, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeni'nin Yeniden Kurulması**, Okuyan Us Yayınları, Mart 2004

[365] "Hangi Avrupa", Taha Akyol, **Milliyet Gazetesi**, 17 Aralık 1997

[366] "Kültürel Korku Batı'nın sonu olur" **Hürriyet Gazetesi** 18 Aralık 1997

AB'nin Lüksemburg zirvesi kararının daha geniş bir perspektiften yorumlanmasına bir diğer örnek de emekli büyükelçi Şükrü Elekdağ'dan gelmektedir. Elekdağ bu kararları şöyle yorumlar:

> *"AB'nin Lüksemburg zirvesinde aldığı genişleme kararının önem bakımından 1814-15 Viyana Kongresi ve 1945 Yalta Konferansı kararı ile mukayesesi kanımca hiç de yanlış olmaz."*

Elekdağ'a göre Lüksemburg'da 21. Asrın Avrupa Siyasal Coğrafyası şekillendirilmiştir. Bu coğrafya da Kbrıs Rum Kesimi bile varken Türkiye bu "tarihsel" oluşumun dışında kalmıştır.[367]

Zirve sonuçlarını tarihsel bir perspektife oturtarak yorumlayanlardan biri de Altemur Kılıç'tır:

> *"Avrupa Birliği'nin bekleme odasına bile kabul edilmememizin belki de hiçbir zaman kabul edilmememizin sebepleri aslında çok açık ve yalın; Avrupalılar, yüzyıllarca 'ağza alınmayacak ve Avrupa'dan ur gibi kazınması gerekenler' addettikleri Müslüman Türkler'i içlerine sindiremiyorlar."*[368]

Bu yazının devamında da ittifak arayışları, özellikle Rusya ile yakınlaşma dile getirilmiştir. Dolayısıyla "AB kapısının kapanması" algılaması "Türkiye'nin yalnızlığı" korkularını açığa çıkartmış ve başka ittifak arayışları hemen ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin içine düştüğü ve özellikle AB ile ilişkilerinde bundan sonra da egemen olacak olan bu "yalnızlık" psikozunu bir diğer yazısında dile getiren Elekdağ, bu durumu 2. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Türkiye'nin yaşadığı yalnızlık ile karşılaştırmıştır.[369]

Bu ret kararını Soğuk Savaş sonrasının değişen koşullarına bağlayan Taha Akyol'un bir yorumu da tarihsel

---

[367] Şükrü Elekdağ, "Türkiye'nin Avrupa Düşü", **Milliyet Gazetesi**, 15 Aralık 1997

[368] Altemur Kılıç, "Yılmaz'ı arkadan vurmak mı? 'Bağcıyı' dövmek mi?" **Türkiye Gazetesi**, 20 Aralık 1997

[369] Elekdağ, "Tarih nehrinin akışı", **Milliyet Gazetesi**, 22 Aralık 1997

bir değerlendirme içermektedir: "Bugün de Sovyet tehdidi kalktıktan sonra Avrupa'nın Türkiye'ye tavrı değişmiştir."[370]

Görülüyor ki Türkiye'nin eşitsiz Gümrük Birliği kararıyla başlayan, Lüksemburg zirvesinden beklentileriyle süren ve AB ile ilişkilerinin her adımında sürdürdüğü aşırı tavizkar tutumunun gerisinde çokça dile getirilen bir "yalnızlık psikozu/korkusu" yatmaktadır. Diğer alternatiflerin "olabilir" görülmemesi[371] ve AB ile özellikle ekonomik ilişkilerin derinliği Türkiye'nin AB ısrarında etkili olmuştur.[372]

Lüksemburg Zirvesi sonrasında verilen tepkiler üzerinde Türkiye'de genel bir uzlaşma sağlandığı söylenebilir.[373] Bu kararıyla AB, Türkiye'ye genişleme sürecine katıldığına ilişkin bir mesaj vermekle birlikte kendini zora sokacak taahhütlere de girmemiş oluyor, bir taraftan da

---

[370] Akyol, "Avrupa'dan kopmak", **Milliyet Gazetesi**, 20 Aralık 1997

[371] AB ısrarında diğer alternatiflerin neden olamayacağına ilişkin bir yorum için bkz. Elekdağ, "Türkiye'nin Avrupa Düşü", **Milliyet Gazetesi**,15 Mayıs 1997. AB dışındaki diğer alternatifler hakkında ve AB dışında seçenek olamayacağına ilişkin kısa bir değerlendirme için ayrıca bkz. Sandıklı, **a.g.e,** s. 470-474.Türk Dış Politikasında 11 Eylül 2001 sonrası oluşan konjonktürde beliren diğer seçeneklerin bir değerlendirilmesi için ise bkz. Mehmet Seyfettin Erol, "11 Eylül: Türk Dış Politikasında Mecra Arayışları ve Orta Asya Boyutu", **Avrasya Dosyası Dergisi**, İlkbahar 2004, C.10, sayı.1, s. 30-56

[372] AB ile Türkiye arasındaki ticaretin Türkiye'nin toplam dış ticareti içinde en önemli payı oluşturması kastedilmektedir. Türkiye'nin 2006 yılı sonu itibariyle tüm AB ülkelerine olan ihracatı toplam ihracatının % 51.6'nı oluştururken, AB ülkelerinden yaptığı ithalat tüm ithalarının % 39.3'ünü oluşturmakta, tüm dış ticaret hacmi içinde AB ülkelerinin payı ise %44'lük bir orana ulaşmaktadır. Bu konuda geniş bilgi ve isttatistik için bkz http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=376&icerikID=475&dil=TR (25 Nisan 2007)

[373] "*1997 Lüksemburg zirvesinden sonra, Türk hükümeti ilk kez, AB'ne karşı, olumsuz değilse bile, mesafeli bir tutum takındı. Türk toplumundaki hemen hemen bütün unsurlar- siyasi ve ekonomik seçkinler, hükümet ve muhalefet partileri- AB'ne karşı takınılan bu daha şüpheli tutumda birleşti.*" Eralp, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ...", s 247

tam üyelik hedefini uzun ve belirsiz bir yolun sonuna iterken, özel bir statünün de taşlarını döşemiş oluyordu.[374]

Türkiye'nin tepkisi, AB'yi kendi yanına almak için çaba harcamayı politika haline getirmiş, Yunanistan'ın, AB süreci dışında kalmış, dolayısıyla "AB Denetimi" dışında kalmış bir Türkiye'nin daha tehlikeli olabileceği şüphesini duymasına yol açmıştır. Bir bakıma başta Yunanistan olmak üzere Batı dünyası, AB'den dışlanmış ve Batı'dan kopmuş bir Türkiye'nin kontrol edilemez ve bu yüzden de daha "tehlikeli" bir ülke olabileceği endişesini duymaya başlamışlardır. Ayrıca dönemin ABD başkanı Clinton'un kişisel vizyonu, Türkiye'de 1999'da yaşanan deprem felaketinin Yunanistan ile ilişkilerde doğurduğu duygusal değişim ve Almanya'da Türkiye'nin üyeliğine Hıristiyan Demokratlardan daha yumuşak bakan Sosyal Demokrat ve Yeşil ittifakının iş başına gelmesi gibi nedenler yüzünden 17 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'ne kadar geçen sürede konjonktür değişmiştir.[375] Bu değişiklikte Türkiye'de 18 Nisan 1999 seçimlerinden ulusal sol etiketli DSP'nin ve milliyetçi MHP'nin başarıyla çıkmasının Türkiye'yi Avrupa'dan uzaklaştıracağı kaygısıyla AB'nin tutumu üzerinde etkili olmasının da payı vardır.[376]

2-Lüksemburg Zirvesi'nden 2006'da Müzakerelerin Başlamasına Kadar Olan Süreç ve Bu Dönemde Yapılan Tartışmalar :

A-1999 Helsinki Zirvesi'ne Kadar Olan Süreç:

AB'nin Türkiye'nin tepkisi sonucu oluşan kendisi açısından olumsuz durumu doğru tahlil etmesi ve yukarda

---

[374] Eralp, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde...", s.239-240. Lüksemburg Zirvesi kararları ile Türkiye için "Özel statü" ya da "imtiyazlı ortaklık" gibi bir eğilimin belirdiği konusunda bir değerlendirme için ayrıca bkz. Murat Erdoğan, "Türkiye-AB İlişkilerinde...", s.14

[375] Murat Erdoğan, "Türkiye-AB İlişkilerinde...", s.15. Yunanistan'ın Türkiye ile sorunlarını Avrupa zemininde çözmek istemesinin Helsinki Zirvesin'deki politika değişikliğindeki rolü hakkında bir yorum için bkz. Enis Berberoğlu, "Atina ne istiyor?", **Hürriyet Gazetesi**, 14 Aralık 1999

[376] Çerçi, **a.g.e.**, s.149

sayılan nedenlerle ortaya çıkan değişimin ilk sinyali 15-16 Haziran 1998'de yapılan Cardif Zirvesi'nde ortaya çıkmıştır. AB'nin nüanslı politikası ve sınırsız aşama yaratabilen diplomatik manevra gücü burada da kendini göstermiş ve AB, Türkiye'yi dolaylı bir biçimde "üyeliğe ehil ülke" çerçevesinden "üyelik adaylığı" statüsü çerçevesine sokmuştur. Türkiye böylelikle "Adayların tam üyeliğe hazırlanmada gerçekleştirdikleri aşamaları incelemek ve ortaya koymak üzere öngörülen mekanizmaya" dahil edilmiştir."[377]AB'nin nüanslı politikasının yeni bir örneği olan bu zirve kararlarında Türkiye hakkında ilerleme olduğu söylenen adımların aslında içi boş olduğuna[378] ilişkin değerlendirmeleri haklı çıkartan tutum, 4 Kasım 1998'de yayınlanan Avrupa Komisyonu İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin diğer 12 ülkeden ayrı bir biçimde değerlendirilmesi durumu ile devam etti. [379]

Bu gelişmeler sürerken dönemin Başbakanı Bülent Ecevit 26 Mayıs 1999'da Almanya Başbakanı AB dönem başkanı Schröder'e bir mektup yazarak "birçok alanda reform yapılmasının bilincindeyiz," diyerek Türkiye'nin hukuk sisteminin ve uygulamalarının AB standartlarına

---

[377] Baykal-Arat, **a.g.e.,** s.349. Türkiye'nin de Cardiff Zirvesi ile diğer aday ülkeler gibi olduğu gibi "izleme proseürü" ne dahil edilmesine ve bunun dolaylı bir biçimle ortaya çıktığına ilişkin bir diğer değerlendirme için bkz. **Geçmişten Günümüze Türkiye-Avrupa Biliği İlişkileri,** Türkiye Avrupa Karma Parlamento Komisyonu Raporu, Ankara, Ekim 2000, s. 12.

[378] *"Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararların Türkiye-AB ilişkilerine koyduğu ipotek, maalesef Cardif'de kalkmamıştır...AB tarafı Türkiye'ye yüzlerce kez yaptığı ucuz ve artık kokuşmuş önerilerini Cardiff'de tekrarlamakla yetinmiş, bir halk deyimi ile 'havanda su dövmüştür.' "*, Haluk Günuğur, **Cardiff Zirvesi Ardından Türkiye-AB ilişkileri,** Panel, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Merkezi, 19 Haziran 1998, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Yayınları, Ankara 1998, s. 4; *"Cardiff'te de öyle fazla bir ilerleme olmadı,"* Uluç Özülker, **Cardiff Zirvesi Ardından...,** s. 28. Bu zirvede alınan kararları küçük de olsa olumlu bir adım olarak nitelendiren bir yaklaşım için ise bkz. Süleyman Demirel, **Cardiff Zirvesi Ardından...,** s.15; Birand, **Cardiff Zirvesi Ardından...,** s. 37; Meral Gezgin Eriş, **Cardiff Zirvesi Ardından...,** s.44

[379] Baykal-Arat, **a.g.e.,** aynı yer.

getirileceği sözünü vermiştir. [380] Burada ilginç olan noktalardan biri, Başbakan Ecevit'in mektubunda AB'den açıkça bir "yol haritası" vermesini istemesidir.

Bu mektupta başka dikkat çeken başka bir ifade ise;

> *"Türkiye'de terörizmin yenilgiye uğradığını gözönüne alarak, potansiyel yatırımcılara büyük fırsatlar yarattığımız* ***ülkenin Güneydoğusu da dahil*** *demokratik ve sosyal reformlarımızı tamamlamak için gayretlerimizi artıracağız."*

ifadesidir. Her iki ifadede koyu renkle vurgulanmış sözler Türkiye'de dikkatli gözlerden kaçmamış ve eleştirilmiştir. Bu iki ifade de Türkiye'nin AB ısrarı süresince, bu sürece karşı çıkan düşüncenin temel eleştiri noktalarından ikisini oluşturması bakımından önemlidir. Birincisi Türkiye'nin kendisine diplomatik ifade ile bir program, bir talepler listesi verilmesini bizzat istemesidir. Bu AB'nin dayatmalarına kapıyı daha da açan bir tavır olarak eleştirilmiştir.[381] İkincisi **"ülkenin Güneydoğusu da dahil"** ifadesidir. Bu açıkça bir ülkenin kendi egemenlik sınırları içindeki bir bölgeyi diğerlerinden ayırması anlamına geldiği gibi bir egemen devlet için sakıncalı bir ifade şeklidir. Bu ifade ile AB'nin özellikle Türkiye'nin belli bir bölgesi için reform istediği ya da bu bölgeyi ilgilendiren reformlara daha hassas olduğu kabul edilmiş olmaktadır denilebilir.

Ancak bütün bu çabalara rağmen, Türkiye'nin genişleme sürecindeki diğer ülkelerle aynı çerçeveye girmek isteği, 3-4 Haziran 1999 tarihindeki Köln Zirvesi'nde de yerine getirilemedi. Ardından Ekim 1998'de, Almanya'da hükümeti kuran Sosyal Demokrat-Yeşiller koalisyonunun Türkiye lehine etkisiyle Almanya'nın Türkiye'nin beklentilerini karşılayan bir tasarısı ortaya konsa da bu tasarı da

---

[380] Ecevit ve Schröder'in mektuplarının tam metni için bkz. http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/06/05/121611.asp (22 Şubat 2007)

[381] Bu konuda yapılan eleştiriler için bkz. Küçük, "Nova Tanzinat", **Tekelistan**, s.19-49.

başta Yunanistan olmak üzere bazı ülkelerin çabasıyla reddedildi.[382]

AB Komisyonu'nun 13 Ekim 1999'da açıkladığı ilerleme raporunda Türkiye'ye Lüksemburg Zirvesi'nde diğer aday ülkelere yapıldığı gibi "Katılım Ortaklığı Stratejisi" öneriliyordu.[383] Bir başka deyişle Komisyon Türkiye'ye "adaylık statüsü" verilmesini talep ediyordu.[384] Türkiye, yaptığı reformlara rağmen halen Kopenhag Kriterleri'ni karşılamaktan uzak bir ülke olarak değerlendirilmekle birlikte Helsinki zirvesi yaklaştıkça, Lüksemburg zirvesinde gerçekleşmeyen adaylık konusunda Türkiye'ye karşı daha yumuşak bir tavrın belirtileri kendini belli etmeye başlamış bulunuyordu. 2 Aralık 1999'da da Avrupa Parlamentosu, aldığı bir kararla Avrupa Konseyi'ni AB'ye aday ülkeleri iki bölüme ayıran "gücendirici" kararını sona erdirmesini istemiştir.[385] Bu iki lehte sayılabilecek tutum, Türkiye'yi Helsinki zirvesi öncesi umutlandırmıştır. 8 Aralık 1999'da, dönemin DSP-MHP-ANAP hükümetinin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in *"Türkiye Kopenhag kriterleri'ni kabul etmeye hazırdır. Sınır anlaşmazlıklarının çözüm yöntemlerini gösteren Gündem 2000'i ve Amsterdam Antlaşması'nın 6'ıncı maddesini kabul etmeye hazırdır."* açıklaması ise Helsinki zirvesi öncesi Türkiye'nin AB'yi tatmin etmek için vereceği ödünler hakkında süpheleri gidermiş oluyordu.[386]

---

[382] Baykal-Arat, **a.g.e.,** 350. 3-4 Haziran 1999 tarihindeki Köln Zirvesi'nde Yunanistan ve İsveç'in engellemesi olmasaydı Türkiye'yle ilgli olarak 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde alınan kararın alınmış olacağına ilişkin bir değerlendirme için bkz. Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Oluşumlar", **Mülkiye Dergisi**, Sayı.222, Mayıs – Haziran 2000, s.38

[383] Baykal-Arat, **a.g.e.,** s.350,

[384] Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası...", s. 40

[385] Bu kararın Türkiye ile ilgili kısmı için bkz. **Geçmişten Günümüze Türkiye-Avrupa ...**, s. 13

[386] Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası...", s. 41. Gündem 2000 (agenda 2000), Komisyon tarafından 15 Temmuz 1997'de kabul edilen, 24-25 Mart Berlin Zirvesi'nde onaylanan, 3 bölümden oluşan, özellikle genişleme ilgili önerileri içeren, katılım öncesi süreci detaylandıran bir belgedir. Gündem 2000 hakkında kısa bilgi için bkz. http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1105 (17 Ocak 2007).

Nihayet 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki zirvesinde Türkiye "AB'ye aday ülke" olarak kabul edilecektir.[387]

B- 1999 Helsinki Zirvesi ve Türkiye Hakkındaki Tutum Değişikliğinin Nedenleri:

AB'nin Türkiye'ye karşı olan tutumunda yukarda da değinilen yumuşamanın nedenleri kabaca jeopolitik, siyasi ve ekonomik nedenler olarak şöyle özetlenebilir:

a-Jeopolitik/Jeostratejik Nedenler:

Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında birbirine giderek yaklaşan Asya ve Avrupa arasında bir köprü rolü oynayan ülke olarak öne çıkmıştır. Özellikle Enerji projelerinin ve boru hatlarının güzergahı olması nedeniyle Avrupa tarafından tamamen kontrol dışında bırakılmayacak kadar önemli bir ülke haline gelmişti.[388] Bunun yanısıra Kosova'ya 1999'da yapılan müdahale ve Kafkasya bölgesindeki enerji kaynakları konusunda Türkiye'nin stratejik konumu önem kazanmıştı. Ayrıca Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) konusunda NATO üyesi olmaktan gelen veto olanağı da AB'nin adım atmasında etkili olmuştur. [389]

---

29 Mart 16-17 Haziran 1997 Amsterdam Zirvesi'nde onaylanan ve 1 Mayıs 1999' da-yürülüğe giren Amsterdam Antlaşması ise, kurucu antlaşma olmamakla birlikte kurucu antlaşmaları tamamlayan bir özelliğe sahiptir ve üyelik için özellikle temel hak ve özgürlükler ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uymak gibi yeni koşullar getiren bir karar metnidir. Amsterdam Antlaşması hakkında kısa bilgi için bkz. http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=990 (17 Ocak 2007). Amsterdam Antlaşması hakkında ayrıca bkz. http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fId=12&prnId=5&hnd=1&ord=4&docId= 337 &fop = 0 (17 Ocak 2007)

[387] Baykal-Arat, **a.g.e.,** s.351; Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası...", s. 43

[388] **Geçmişten Günümüze Türkiye...**, s. 14; "*Şunu bilelim: Burada Avrupa Birliği'nin çıkarları hangi doğrultudadır? Türkiye'nin Topluluğa girmesini sağlayacak önerimize uymak mı? Bu ülkeyi uzun süre Avrupa'dan uzaklaştırmak mı? Bu sorunun cevabı zor olmasa gerek*", dönemim AB Komisyonu Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'den aktaran Çerçi, **a.g.e.,** s.149-150

[389] Baykal-Arat, **a.g.e.,** s.352. AGSK konusunda kısa bilgi için bkz. **a.g.e.,** s.312-318

b- Siyasi Nedenler:

ABD'nin Türkiye'nin AB içinde yer almasını istemesi de AB'nin Lüksemburg Zirvesi Kararları sonucu Türkiye'ye kapattığı kapıları açmasında etkili olmuştur. ABD'nin bu tavrında en önemli nedenler olarak Türkiye'nin böylelikle Batı ile bağlantısının kesinleşecek olması, Türkiye'nin AB içinde İngiltere'nin rolüne benzer bir biçimde yakın ilişki kurabileceği bir ülke konumuna gelmesini istemesi, Türkiye'nin üyeliğiyle AB'nin homojen yapısının ve dolayısıyla kendine alternatif bir blok olma olasılığının kaybolacak olması ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği dışında kalacak bir Türkiye'nin Nato ile bu örgütlenme arasındaki ilişkilerde sorun yaratabilmesi olasılığından kaçınma arzusu sayılabilir.[390]

Başta Almanya olmak üzere kimi Avrupa ülkelerindeki hükümet değişiklikleri de Türkiye lehine bir bakışın etkili olmasına neden olmuştur. Helsinki Zirvesi'nde etkili olan önemli etkenlerden biri de daha önce de belirttiğimiz gibi Yunanistan'ın AB sürecinde denetimde tutulan bir Türkiye'yi tamamen dışlanmış bir Türkiye'nin doğuracağı risklere göre daha tercih edilebilir bir seçenek olarak görmeye başlamasıdır. Kısaca, *"Ege ve Kıbrıs sorunları konusunda Türkiye'ye AB aracılığıyla siyasi baskı uygulama imkanını bir ölçüde kaybeden ATİNA bu imkanı tekrar ele*

---

[390] ABD'nin Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesinin nedenlerinin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. İlhan Uzgel, "ABD ve NATO ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası C.2**, s.227-228. ABD'nin Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemede *"bağımsız bir bölge gücü olarak hareket edebilecek kadar kuvvetli bir Türkiye'nin mutlaka ve düzenli olarak Amerikan çıkarlarını gözeteceğinden"* duyduğu kaygı ile Türkiye'yi dış politikada AB güdümüne sokmak istemesi de rol oynamış olabilir. A. Makovsky, SAIS Reviev, Winter-Spring 1999'dan aktaran Küçük, **Şebeke,** s.284. Yine ABD desteğinde Türkiye üzerinde AB sürecinde gerçekleşecek bir bölünme ile doğu parçasının ABD güdümüne ve batı parçasının AB içinde kalacağı biçimindeki bir beklenti rol oynamış olabilir. AB'nin Türkiye'nin batı kesimini almak istemede daha hevesli olduğu göz önüne alındığında bu noktada bir ABD-AB politik uyumu söz konusu olabilmektedir. Bkz. Küçük, **Tekelistan,** s. 173. Bu konuya Dördüncü bölümde değinilecektir.

geçirmenin öncelikle Türkiye'ye adaylık için yeşil ışık yakılmasından geçtiğini biliyordu." [391]

Yine daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkiye'nin iç siyasi gelişmeleri, özellikle de 18 Nisan 1999 seçimlerinin sonuçları önemli bir etken olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte terör örgütü başının yakalanıp Türkiye'ye getirilmiş olması[392] ve bu olayın ardından terör olaylarında gözlenen düşüşün demokratik açılımlar için fırsat doğurması da Helsinki Zirvesi Kararları için AB'nin tavrının yumuşamasında etkili olmuştur.[393]

c- Ekonomik Nedenler:

Türkiye'nin 21. Yüzyıla girme aşamasında bütün ekonomik krizlere karşın ekonomik alanda önemli bir büyüklüğe erişmiş , ekonomik işbirliği için fırsatlar sunan, geniş bir pazara sahip bir ülke olması da AB'nin tutum değişikliğinde etkili olmuştur. Esasen 1997 Lüksemburg Zirvesi sırasında da yapılan istatistiki çalışmalarda ve ortaya konan gösterge tablolarında Türkiye adaylığa kabul edilen pek çok ülkeden daha iyi rakamlara sahip bir ülkeydi. Bu raporlardan biri olan AB Komisyonu'nun Düşünceler Bütünü (Reflektion Paper) adlı raporunda Türkiye diğer aday ülkeler Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesine göre serbest piyasa ekonomisi ve rekabete dayanıklılık açısından çok daha iyi bir durumda bulunuyordu. [394]

Açıkça ifade edilemese de Helsinki'de Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesinin bir nedeninin de o sırada Türkiye'de mahkemesi idamla sonuçlanmış olan terör örgütü başının idamının engellenmesi olabilir. Çünkü AB, "idamın kaldırılması" kapsamında reform isterken bu olgu

---

[391] Baykal-Arat, **a.g.e.**, aynı yer.

[392] Bu konuda bkz. Uzgel, **a.g.e.**, s.295-297

[393] Baykal-Arat, **a.g.e.**, s.352; **Geçmişten Günümüze Türkiye...**,s. 15

[394] Bu rapor verilerinin tablolaştırılmış bir özeti için bkz. "AB'nin 'Türkiye en iyi' raporu", Hürriyet Gazetesi, 19 Aralık 1997. Euromoney Dergisi'nin politik risk açısından Türkiye ve diğer aday ülkeleri kıyaslayan araştırmasının sonuçlarını gösteren bir tablo için ise bkz. "Euromoney'den AB'yi utandıran sıralama", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Aralık 1997

somut olarak Öcalan'ın idam edilip edilmeyeceği biçimini almıştı. Türkiye Helsinki Kararları'nı kabul ettiğinde İtalya Başbakanı Masssimo D'Aleme'nın "Şimdi Öcalan'ın hayatı kurtuldu" demesi olaya hangi açılardan bakıldığını gösteren bir ipucu olabilir.[395]

Bütün bu nedenlerle "AB, Türkiye'yi bu sırada dışlamanın adaylık statüsü tanımaktan çok daha kesin ve nihai bir tercih ifade edeceğini fark etti ve bu tercihin faturasının ise, Türkiye ye tanınacak adaylık statüsünden daha ağır olacağını hesapladı."[396]

C- 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi, Zirvenin Türk Basını'nda Yansımaları ve Yapılan Tartışmalar:

Helsinki'de 10-11 Aralık 1999'da yapılan Zirve'de alınan kararlar[397] Türkiye'de hükümet çevreleri ve basının büyük bir kısmı tarafından başarı olarak kabul edildi. Ancak Lüksemburg Zirvesi'nden farklı olarak bu kez bütün çevrelere egemen olan ortak bir bakıştan söz etmemiz mümkün değildir.

Kararları olumlu bulanların en önemli dayanak noktası, karar metninin 4. paragrafının girişinde yer alan

> *"AB Konseyi, artık 13 aday ülkeyi tek bir çerçevede bir araya getiren katılma sürecinin kapsayıcı niteliğini vurgular. Aday ülkeler, katılım sürecine eşit temelde iştirak etmektedir."*

ifadesi ile 12. paragraftaki

> *"AB Konseyi, Komisyonun ilerleme Raporunda belirtildiği gibi, Türkiye'de son dönemdeki olumlu*

---

[395] Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası...", s.14 ve s.63. Benzer bir yaklaşım şu şekildedir: *"Öcalan'ın aynı sene 1999 Şubatında yakalanmasından sonra Avrupa Birliği kapıyı aralamıştır, açmamıştır, aralamıştır. Sebebi, bu cani adamı, bu ülkeyi bölmek isteyen adamın hayatını garanti altına almaktı."* Tuncer Kılınç , **Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Gelinen Aşama, 25 Jeopolitik Tartışma Toplantısı,** 20.Ekim.2004, (Haz.) ASAM, Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, Kasım 2004, s. 38

[396] Baykal-Arat, **a.g.e.,** s.353

[397] Helsinki Zirvesi Kararları'nın tamamının orjinal metni için bkz. http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm (17 Ocak 2007)

gelişmeleri ve aynı zamanda, Türkiye'nin Kopenhang Kriterlerine uyum doğrultusundaki reformları sürdürme niyetini memnunlukla karşılar. Türkiye, diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir aday ülkedir."

ifadelerinde vurgulanan diğer adaylarla eşit statüde bir ülke konumuna yükselmesi olgusudur. [398]Adaylık için Kopenhag Kriterleri dışında sadece Kıbrıs ve Ege konularının ön koşul sayılması ve başkaca önkoşul ileri sürülmemesi kararın görece olumlu bulunmasında etkili olmuştur.[399]

Kararları bir başarı olarak yorumlamayanların en önemli dayanakları arasında ise yukarda belirtildiği gibi Ege ve Kıbrıs konularında karar metninde yer alan ifadeler sayılabilir. Bu konularda doğan tereddütler ise 10 Aralık 1999'da AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Xavier Solana ve AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Gunther Verheugen'in Türkiye'yi ziyaret ederek yaptıkları ikna çabaları ve 12 Aralık 1999'da AB Dönem başkanı Finlandiya Başbakanı Lipponen'in Başbakan Ecevite'e yazdığı bir mektup ile aşılmıştır.[400]

a-Helsinki Zirvesi ve Kıbrıs Konusu:

Helsinki Zirve Bildirisinin 9. Maddesi'nin b fıkrası, Kıbrıs ile ilgili olarak şöyle diyordu:

"Avrupa Birliği Konseyi, politik bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağının altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme

---

[398] Helsinki Zirvesi Kararları'nın Türkiye ile ilgili kısımları için bkz. Geçmişten Günümüze Türkiye...s. 16-17, Baykal-Arat, **a.g.e.,** s.353, http://sam.baskent.edu.tr/belgeler/23helsinki.htm (23 Şubat 2007); http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html (23 Şubat 2007),

[399] Çerçi, **a.g.e.,** s.152

[400] Baykal-Arat, **a.g.e.,** s.354; **Geçmişten Günümüze Türkiye...**,s. 18. Lipponen ve Başbakan Ecevit'in yazdıkları mektupların İngilizce tam metinleri için ise bkz. http://www.guncelhaber.com/haber.asp?id=1347 (23 Şubat 2007), Lipponen'in 12 Aralık 1999 tarihli mektubunun Türkçe metni için ise bkz. www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/SariKitap.doc, s.16-17(25 Nisan 2007)

ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukardaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda Konsey tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır."[401]

Bu diplomatik ifadelerin anlamı Kıbrıs'ta bir çözüm olmazsa bile AB Kıbrıs'ı (Güney Kıbrıs'ı) AB'ye üye olarak kabul edebilecekti. Böylelikle Türkiye'ye adaylık statüsü tanınması karşılığında AB Türkiye'ye verdiği "bölünmüş bir Kıbrıs'ı üye yapmama" garantisinden vazgeçmiş oluyordu. Bunda Türkiye'nin 2004'e kadar Kıbrıs'ta her iki tarafın da kabul edeceği bir çözüme ulaşılabileceği düşüncesi rol oynamış olabilir. Ancak bu iyiniyetli ya da umutlu bakış karşılık görmemiş ve AB, Güney Kıbrıs'ı, sorun çözülmeden adanın bütününü temsilen üyeliğe alma düşüncesini sakıncalı bulmamıştır.

Sonuçta Kıbrıs'ta taraflar arasında süren görüşmeler, zamanın Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin hazırladığı ve "Annan Planı" olarak bilinen, son şekline 31 Mart 2001 tarihinde kavuşan ve birleşik ve federal bir Kıbrıs öngören çözüm planının referanduma sunma kararı ile sonuçlanmıştır. Bu plan 24 Nisan 2004'te yapılan referendum sonucu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kabul edilmesine rağmen ve Rum Kesimi'nde red edilince uygulanamadı.[402] Buna karşılık referanduma red yanıtı vermelerine rağmen Kıbrıs Rum Tarafı 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren AB üyesi oldu.[403]

b-Helsinki Zirvesi'nin Basındaki Yankıları:

Bu gelişmelerin basındaki yansımaları ise değişik olmuştur. Her zamanki gibi Türkiye'nin AB'den "adaylık" statüsü kazanıp kazanmamasını, Avrupalılaşma ya da Avrupa içinde kabul edilme gibi daha genel bir çerçeve içinde değerlendiren bir bakış bu kez de karşımıza çıkmıştır. Bu Zirve'den elde edilecek bir adaylık statüsünü, uzun bir zaman dilimini kapsayan Batılılaşma –

---

[401] Baykal-Arat, **a.g.e.**, aynı yer
[402] **Radikal Gazetesi**, 24-25 Nisan 2004
[403] **Radikal Gazetesi**, 1 Mayıs 2004

modernleşme bağlamında değerlendiren bu yazılara egemen olan düşünce, daha önce de vurguladığımız gibi aksi halde Türkiye'nin bir belirsizlik hatta çöküş dönemine gireceğini, modernleşme çabalarının başlangıcındaki "Avrupa'nın Hasta Adamı" etiketiyle klişeleştirilen bir durumla yeniden yüzleşeceğini vurguluyordu. Bu yazılar en iyi örnek Helsinki Zirvesi'nden hemen önce gazeteci Cengiz Çandar'ın"48 saat sonra, 100 yıl önce", adlı yazısıdır. "AB'ye 'aday üyelik', Türkiye'ye '21.yüzyıl perspektifi" verecek olmasından ötürü hayati önem taşıyor," değerlendirmesi yapılan yazıda[404] tarihsel bir korkuya atıfta bulunularak,

> *"Aksi halde, Türkiye, üç hafta sonra 21.yüzyıla, geleceğine ilişkin, 20.yüzyıla girdiği sıralardakilerden de beter bir belirsizlik içinde girecek"*

deniliyordu. Bu dönemde Olumsuz bir kararın Türkiye için belirsizlik anlamına geleceğine, daha otoriter bir yapıya yönelteceğine, kalkınamamanın, modernleşememenin "bataklığında" takılıp kalacağına ilişkin Çandar'ın yaptığına benzer değerlendirmeler bu kararı Türkiye'nin tarihsel yönelişinin bir devamı olarak yorumlayan yazarlar arasında neredeyse ortak bir kanıdır.[405]

Bu düşünceyi en iyi özetleyen yazı olan Çandar'ın yazısının bir önemli tarafı, Türkiye'nin içine düştüğü yalnızlığın nedenlerini kısaca özetleyebilmesi ve AB ısrarının gerisinde yatan politik algılamalarını ortaya koymasıdır. Bu bakımdan burada öne sürülen argümanlar, AB'ye üyeliği her koşul altında zorunlu sayan ve AB sürecinin bütün aşamalarında etkisini gösteren bir bakışın genel bir çerçevesini oluşturmaktadır. Tezel'in daha önce belirttiği, GB sürecinde özellikle Dışişleri bürokrasisinde egemen olan

---

[404] Cengiz Çandar, "48 saat sonra, 100 yıl önce...". **Sabah Gazetesi**, 9 Aralık 1999

[405] *"Olumsuz karar çıkması durumunda Türkiye'nin yelken açacağı yeni denizlerde ne gibi maceralar yaşayacağını bugünden kimse kestiremez."*, Tufan Türenç, "Avrupa, Türkiye ile Çin Seddi'ne kadar uzanacak", **Hürriyet Gazetesi**, 10 Aralık 1999. Ayrıca Bkz. Hadi Uluengin "AB Maskeler ve Gerçekler", **Hürriyet Gazetesi**, 9 Aralık 1999; Çetin Altan, "Dananın Kuyruğu", **Sabah Gazetesi**, 11 Aralık 1999

"Batı'dan kopmama" kaygısını da burada savunulan argümanlara bağlamak mümkündür. Bu argümanlar, Soğuk Savaşı'ın bitişi ile ortaya çıkan Batı-Türkiye ilişkilerindeki değişimden yola çıkmaktadır:

> *"Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve Berlin Duvarı indiği vakit, o tayin edici 1989-1991 arasında, Türkiye ile Batı Avrupa'yı aldatıcı biçimde yarım yüzyıldır birarada tutan zamk da erimiş olmuştu. Müşterek* ***'Sovyet dış tehdidi'*** *ve* ***'komünizm tehlikesi'*** *ortadan kalkınca, aradaki* ***'konjonktürel dayanışma'*** *nın zemini de dağıldı."*

Yazıda Helsinki Zirvesi işte bu tarihsel gelişmeler ile ilişkilendirilerek çok önemli bir dönemeç olarak nitelendirilmektedir:

> *" '**Aday üyelik**' bu bakımdan, **'senkronizasyon yolculuğuna davetiye'** anlamına geleceği için önemli."*

Ve en sonundaki şu sözler bu dönemeçi 100 yıl önceki dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu fotoğrafıyla ilişkilendirmektedir:

> *"Olmazsa dünyanın sonu sayılmaz mı? 1899'un 9 Aralık gününü ve o günün Türkiye haritasını hatırlamaya çalışın."*[406]

Sözkonusu yazının başlangıcında 1899 yılında Osmanlı İmparatorluğu haritası içinde Yunanistan'ın kuzeyinde, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova bulunduğu belirtiliyordu. Yazının sonundaki ifade ile, AB üyeliği olmazsa benzer bir dağılma ve çöküş tehlikesi ima edilmiş olmaktadır. Bu algılama, başından beri Türkiye-AB ilişkilerinde egemen olan ve daha çok Dışişleri bürokrasisi- büyük sermaye[407] çevreleri ve büyük medya üçgeninince öncülük edilen bir algılamadır.

Burada önemli olan Türkiye'nin AB'ye üyeliğini savunan ve buna karşı çıkan çevrelerin aynı tarihsel

---

[406] Çandar, "48 saat sonra, 100 yıl önce...", **Sabah Gazetesi**, 9 Aralık 1999
[407] Manisalı, **Türkiye–AB İlişkilerinde...**, s. 138

saptamadan yola çıkmasıdır: Soğuk Savaş'ın bitişi Türkiye-Batı ilişkilerinde bir parantezin sonudur. Batı'nın Türkiye'ye bakışı değişmiştir. Türkiye'ye duyulan yakınlık ya da ihtiyaç bitmiş, Türkiye üzerinde yeniden formül üretilebilecek ya da üretilmesi zorunlu bir ülke haline gelmiştir.

Bu algılama ortak olmasına rağmen ayrışma bu saptamayı mantıki uçlarına götürmekte ve bundan Türkiye'nin yararı konusunda seçenek üretmekte ortaya çıkmaktadır.

Helsinki zirvesinden önce basında yer alan yazılarda ayrıca AB'nin Türkiye'ye "verdikleri" hakkında da gerçekçi değerlendirmeler mevcuttur. AB üyeliğini destekleyenlerde bile "adaylık"ın aslında içi boş bir kabuk olacağı kabul edilmektedir. İsmet Berkan, Radikal Gazetesi'ndeki yazısında 3 ihtimal içinde adaylığın tescili seçeneğini en güçlü seçenek olarak nitelerken bunun gerekçesini,

> *"Çünkü AB, Türkiye'ye 'adaysın' dediğinde gerçekte bir şey vermiş olmuyor."*

değerlendirmesiyle ortaya koymuştur.[408]

Bu cümle son derece önemlidir ve bir gerçeğin kabulüdür. Bu, sürece karşıt cepheden, AB ile üyeliğe olumsuz bakan kanadın itirazlarının da bir anlamda kabulü anlamına gelmektedir.[409]

İkinci önemli nokta AB'ye girilmesini gerekli görenlerin bunun "150 yıllık Avrupalı olma" çabasının bir doğal sonucu olarak görmek ve göstermek istemeleridir. Bu da AB taraftarlığında klişe haline gelen bir yaklaşım olması bakımından önemlidir. Yine bu sözler AB'nin Türkiye'ye yönelik, yapay aşamalardan oluşan, çok az şey vermesine rağmen bunu çok şey gibi göstermeyi başaran ve karşılığında pek çok şey isteyen nüanslı diplomasisinin de ifadesi olmaktadır.

10 Aralık 1999 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde Sedat Ergin'in yazısı da AB ile ilişkilerin niteliğini vurgulaması

---

[408] İsmet Berkan, "AB'ye doğru", **Radikal Gazetesi,** 9 Aralık 1999
[409] Bkz. Fındıkçı, "Doğuya Genişleyen...", s. 100

açısından önemlidir. Zirve'den Türkiye için adaylık statüsünün çıkacağından emin olan yazar AB üyeliğinin niteliği konusunda şunları söyler:

> " ***'Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir'*** *felsefesiyle yetişmiş bir milletin* ***'Egemenlik evet milletindir, ancak Brüksel'deki AB Komisyonu ile de paylaşılır"*** *anlayışına geçişi kuşkusuz sancılı olacaktır."*[410]

Bu sözler Türkiye'deki AB üyelik sürecinin, Tezel'in daha önce de belirtilen sözlerinde olduğu gibi, NATO üyeliği gibi algılanmaması gerektiği yolunda açık bir uyarıdır. Aynı zamanda AB üyeliğinin bu kadar önemli bir değişikliği barındırmasına rağmen önemine layık olarak yeteri kadar tartışılmamış olduğunun da bir ifadesidir.

Görüldüğü gibi Helsinki Zirvesi Kararları'nın Türkiye'yi ilgilendiren kısımları, AB'de Lüksemburg Zirvesi sonrası Türkiye'den gelen tepkiler yüzünden daha önce de belirttiğimiz bir anlayışın ortaya çıkması nedeniyle, aslında beklenen sonuçlardı. Türkiye, neredeyse fetişleştirilmiş, içi boş, kabuk halindeki kelimeleri talep ederken karşılığında egemenliğin kısmen devri gibi en büyük ödünleri vermeye hazırlanmaktadır.

Türkiye'de aydın kesimin AB'tartışmasının daha keskin hatlara kavuşması da, 1999 Helsinki Zirvesi kararları üzerine olmuştur. Bu tarihten sonra Türkiye'nin, AB'ye üye olmasını savunanlar ile AB'ye üye olmasının sakıncalarını dile getirenler ve Türkiye'nin üyeliğine karşı olanlar arasındaki tartışma giderek daha da sertleşmiş, bilimsel bir zeminden ideolojik-politik bir zemine kaymıştır. Bu dönüşüme ait en dikkati çeken çıkışlardan biri de Helsinki Zirvesi'nden sonra gazeteci İsmet Berkan tarafından yapılmıştır. Berkan, 13 Aralık 1999 tarihinde "AB Düşmanları" başlıklı yazısında[411], çok uç noktada bir sınıflandırma yapmıştır. İlk kez bu yazıyla AB üyeliğine

---

[410] Sedat Ergin, "AB tam üyeliğine ne kadar hazırız?", **Hürriyet Gazetesi**, 10 Aralık 1999

[411] Berkan, "AB Düşmanları", **Radikal Gazetesi**, 13 Aralık 1999

karşı olanlar "AB Düşmanı", "statükocu", "her çeşit değişime karşı" olmakla suçlanmışlardır. AB'ni savunanlar bu sürece şu ya da bu şekilde itirazlarını dile getirenleri benzer bir yaklaşımla sınıflandırmışlardır. Onlara göre Türkiye'de AB karşıtı olup aynı zamanda "Türkiye'deki olumsuzlukların kaynağı olan" kesimler , "Cumhuriyetçiler, ulus-devlet taraftarları, laiklikten yana olanlar, Türk Silahlı Kuvvetleri ve diğer AB karşıtları" olarak sınıflandırılmaktadır.[412]

Oysa kategorik olarak Norveç gibi AB dışında kalmış ülkelerin "AB Düşmanı" olarak nitelendirilmeleri mümkün değildir. Dolayısıyla AB dışında kalıp ya da kalmayı savunup AB ile üyelik dışında da dostane, iyi komşuluk ve karşılıklı saygı esasları çerçevesinde ilişkilerde bulunmayı istemek mümkündür. Türkiye'nin AB'ne üyeliğine karşı çıkanların bu biçimde ağır bir suçlamayla karşılaşmaları, bu tarihten sonra AB konusunda aydın çevrelerdeki bölünmüşlüğü şiddetlendirmiştir.

Helsinki Kararları'nın "adaylık tescili" dışında bir içerik sağlamadığının, daha çok bir Avrupalılık çerçevesine dahil olunduğu yönüyle anlam kazandığının AB taraftarlarınca bile kabul edildiği söylenebilir. "Peki o takdirde Helsinki'de alınan kararların anlamı ne? AB, Türkiye'nin ve diğerlerinin ağzına bir parmak bal mı çalmıştır?" diye soran Uluengin, 14 Aralık tarihli yazısında bu soruya şu yanıtı verir: " Hayır, Finlandiya'daki sonuç ülkemiz açısından bir **'aidiyet'** tescilidir, Topluluk açısından da **'Avrupalılık'** kavramının tanımlanmasında bir aşamadır."[413]

Ertesi günkü yazısında ise duruma açıklık getirmek için Helsinki zirvesi sonucunda Türkiye'nin aday ülke statüsünü kazanmasının tarihi anlamını Avrupa'nın *"biz Türkler'in kendimizi 'Avrupalı aidiyetten' hissetmek irademizi*

---

[412] İsmail Bölükbaşı, **Avrupa Birliği Süreci'nde Farklı İdeolojik Kamplardaki Gazete ve Köşe Yazarlarının Yaklaşımları Üzerine Bir İnceleme,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara 2001. s. 50

[413] Uluengin, "Üyelik Ne Zaman?", **Hürriyet Gazetesi,** 14 Aralık 1999

kavramış" olmak olarak açıklamıştır. Yine bu yazıda Uluengin Avrupa'nın bu haliyle bile Türkiye'yi henüz tamamen "Avrupalı" saymadığını itiraf etmiştir.[414]

Helsinki Kararları, Türkiye'de çok geniş, içeriğini çok aşan, tarihsel-kültürel bir çerçevede, Türkiye'nin Avrupalı kimliğinin tanınması olarak nitelendirilmiştir. Bu düşüncede olan ve Helsinki Zirvesi sonucu Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesini "tarihi misyonu" ile ilişkilendirerek bir dönüm noktası olarak gören bir diğer yazar da Şükrü Elekdağ'dır. 13 Aralık 1999 tarihli yazısında Elekdağ bu aşamayı şöyle niteler:

> *"Avrupalı'nın bilinçaltında kuvvetle yerleşmiş bir inanç Avrupa kültür ve değer yargılarının temelinde Hıristiyanlığın yattığıdır. Avrupalı bu nedenle Türkiye'yi Avrupalı bir ülke olarak görmekte hep zorlanmıştır. Bu açıdan bakılırsa, Türkiye'nin AB adaydığına kabul edilmesiyle bir bakıma Avrupa'nın kendini aştığı söylenebilir."*[415]

Muhafazakar kesimin Zirve kararlarına yaklaşımı da merkez sağ ya da liberal kesimlerin yukarda sıralanan bakışlarından pek farklı değildir. [416] Örneğin Türkiye Gazetesi yazarı Yılmaz Öztuna Zirve Kararı'nı tıpkı diğer liberal yazarlar gibi Türkiye'nin 200 yıllık çağdaşlaşma sürecinin yeni bir evresi olarak görmekteydi. Hatta bu "200 yıl" sözü bile bir klişe olarak liberal yazarlar tarafından da sık sık kullanılmıştır.[417]

---

[414] Uluengin, "Avrupalılık Aidiyeti", **Hürriyet Gazetesi**, 15 Aralık 1999

[415] Elekdağ, "Türkiye'nin 21. Yüzyıl misyonu", **Milliyet Gazetesi**, 13 Aralık 1999

[416] *"Yeni Şafak gazetesinin AB'yi savunan tutumu dikkat çekicidir."* Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 60. Ayrıca bkz. Yılmaz Öztuna, "Durum", **Türkiye Gazetesi** , 13 Aralık 1999; Rahim Er, "AB'ye tam üye olabilecek miyiz?", **Türkiye Gazetesi** ,13 Aralık 1999, Nazlı Ilıcak, 11 Aralık 1999 **Yeni Şafak Gazetesi**'nden aktaran Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 65

[417] Örnek olarak bkz. *"Çünkü Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği 200 yıllık tarihimizin en büyük hedeflerinden biri"*, Ertuğrul Özkök, "İlk adım bu kadar kısa olmamalı", **Hürriyet Gazetesi**, 13 Eylül 2000'nden aktaran Bölükbaşı, **a.g.e.**, aynı yer

Görülüyor ki Helsinki Zirvesi'ne tarihsel bir önem atfedilmekte ve bir toplumsal aidiyetin tescili olarak bakılmaktadır. Bu genel tarihsel-kültürel bakış Türkiye'de AB sürecine şüpheli yaklaşan aydın çevrelerde olduğu kadar Avrupa içindeki çevrelerde de kaçınılmaz bir motif olmuştur. Başka bir deyişle Helsinki Zirvesi kararları, basit bir adaylık çerçevesini aşan bir tartışma alanında yankı bulmuştur.

Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesi, Helsinki Zirvesi'nin Avrupa'nın sınırları, Avrupalılığın ne olduğu gibi konularda yeni tartışmaların da başladığı bir dönüm noktası haline gelmesine neden olmuştur. Çünkü GB'den farklı olarak Türkiye'nin üyeliğinin teorik olarak da olsa ufukta belirmesi, AB ile ilişkilerin ekonomik çerçeveyi aşarak siyasi bir çerçeve içinde tartışılması dönemini başlatmıştır. Bu açıdan Türkiye'de AB tartışmalarının nitelik değiştirmesi açısından da Helsinki Zirvesi bir dönüm noktasıdır.

Zirvenin ardından başlayan Türkiye'nin "Avrupalılığı" sorunu ile bağlantılı olarak "Avrupanın ya da Avrupalılığın Sınırları" sorunu konusunda başlıca 3 fikir ya da 3 seçenek ortaya atılmıştır. Birincisi Türkiye Hıristiyan olmadığı için Avrupalı olamaz. Dolayısıyla Helsinki Zirvesi'nin Türkiye ile ilgili kararları asla sonuca varamayacak olan, geçici bir çözümdür. İkincisi, Avrupalılık ve AB, ilkesel bazda tanımlanmalıdır ve Kopenhag Kriterleri sağlandığında Türkiye üye olabilir. Bu seçenek Medeniyetler Çatışması riskini de ortadan kaldırır. Üçüncü seçenek ise Avrupa herşeyden önce fiziki/coğrafi sınırlarla belirlenmelidir ve bu sınırlar siyasi sınırları da belirler. Dolayısıyla Türkiye'nin üyeliği Avrupa ya da AB sınırlarını İran, Rusya ve Ortadoğu'ya taşıyacağından AB'yi sulandırır ve siyasi bir proje olmasını baltalar.[419]

Bu tartışmalar Zirve sonrası Avrupa kamuoyunda da aynen yaşanmıştır. Bu genel tartışmaların Helsinki

[419] Bu seçenekleri kısaca ele alan bir değerlendirme için bkz. Hadi Uluengin, "Üç Avrupa Sınırı", **Hürriyet Gazetesi**, 18 Aralık 1999

Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülke olarak ilan edilmesinden hemen sonra başlaması, çalışmanın en başında da belirtildiği gibi, "Nasıl Bir Türkiye?" sorusuna verilecek yanıtın "Nasıl Bir Avrupa?" sorusunun da yanıtını oluşturacak olmasındandır. Bir başka deyişle AB üyesi olmuş ya da dışında kalmış bir Türkiye'ye göre farklı bir AB ve Avrupa oluşacaktır. İşte Helsinki Zirvesi bu sorunsalın artık kaçınılmaz olarak çözülmesi zorunlu bir aşamaya girmesini temsil eder. Şu ya da bu şekilde bu soruya/sorulara yanıt verilmelidir. Helsinki ile bu süreç başlamıştır.

Gerçekten de zirvenin hemen ardından Avrupa içinde de "Avrupa'nın sınırları nedir?" tartışmasının başlaması boşuna değildir. Muhafazakar çevrelerin klişe ifadesi "Helsinki'de çok yanlış bir karar alındı.Türkiye'nin tam üye olması, Avrupa'nın doğasına aykırı ve kültür birliğini bozar," ya da " Ankara'yı AB'ye kabul etmek, Avrupa'nın doğasını bozar." biçiminde olmuştur.[420] Dolayısıyla Helsinki basit bir adaylık payesi verme durağı sayılamaz. Başlattığı tartışmalar da bunu göstermektedir.

Helsinki Zirvesi, Avrupa'nın kendi kimliğini tanımlamak için bir kez daha "öteki"leştirdiği Türkiye'ye ihtiyaç duyduğunu göstermiştir. Çünkü bundan sonraki bütün kimlik tartışmalarında söz eninde sonunda Türkiye'nin AB üyeliğine gelmiştir. Aynı zamanda bu zirve, "Avrupalılığın", söylem olarak kullanıldığı üzere, demokrasi, insan hakları ve liberal ekonomi gibi ilkesel tanımlarından farklı içeriği ile yüzleşmek zorunda kalınan bir dönemi de başlatmıştır. Bu durum Türkiye aydını tarafından açıklıkla saptanmıştır. Gündüz Aktan, çok dikkat çekici bir biçimde, başlığında "öteki" kavramını kullandığı yazısında Avrupa sağının 4 Mart 1997 tarihli Hıristiyan Demokrat Partiler Zirvesi sonrası giderek din farkını daha fazla vurgulamaya başlaması olgusunun, Avrupa'da bile artık Batı uygarlığının evrensel olduğu inancının terkedilmeye başlandığının işareti olarak yorumlamıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin

---

[420] Bkz. "Sınır Tartışması", **Türkiye Gazetesi**, 20 Aralık 1999

Avrupa Birliği'ne adaylığını savunan Avrupa solu da ne Türkiye'nin Avrupa tarihinin bir parçası olduğunu ne de demokrasi, liberal ekonomi ve insan hakları şartlarıyla "Avrupalı" sayılabileceğini söylememektedirler. Dolayısıyla Avrupa'da Türkiye'nin AB'ye üyeliğini savunanlar çıksa bile Avrupalı olmadığı yolunda büyük bir uzalaşma ortaya çıkmıştır.[421]

Görülüyor ki Helsinki Zirvesi kararları beklentileri karşılayarak "adaylık" statüsünü kapsamış olsa da Türkiye içinde tereddütler yaratmıştır. Bu tereddütlerin ana konusunu Kıbrıs, Ege ve azınlıklar konuları gibi siyasi konuların oluşturduğu[422], ayrıca tereddüt içinde olanların büyük Avrupa resmine bakarak Soğuk Savaş sonrası Batı'nın Türkiye'ye olan tavır değişikliği temelinde olayları değerlendirmelerine karşılık Helsinki Kararı'na tarihsel bir önem atfedecek kadar olumlu bakanların daha çok karar metnine ve teknik sürece baktıkları söylenebilir.

Bu dönemde geliştirilmeye ve daha açık seslendirilmeye başlayan AB karşıtı bir diğer argüman da emekçi kesimin hakları çerçevesinde oluşmuştur. AB sürecinin, demokratikleşme ve insan hakları gibi söylemlere rağmen işçi ve çalışan haklarında kazanımdan çok kayıba yönelik gelişmeleri beraberinde getirdiğini dile getiren bu argümanı Şükran Soner şöyle özetlemektedir:

> *"Oysa Türkiye'nin AB'ye yaklaşma çabalarının birinci ayağında, gümrük birliği sonrası gelişmelerde yaşananlar, AB ile sıkı ilişkilerin işçilere, emek cephesine hak getirici değil, götürücü olması doğrultusunda."*

Soner, Ege, Kıbrıs, azınlık hakları gibi konularda duyarlı olan AB'nin işçi ücretlerinin düşüklüğüne, işsizlik sigortasına ya da sendikal haklara gelince sustuğunu

---

[421] Gündüz Aktan, "Ötekinin biz oluşuna infial", **Radikal Gazetesi**, 21 Aralık 1999

[422] Örnek olarak bkz. Çölaşan, "Teraziye koyunca", **Hürriyet Gazetesi**, 12 Aralık 1999; Mümtaz Soysal, "Beş paralık adaylık", **Hürriyet Gazetesi**, 12 Aralık 1999

belirterek insan hakları ve özgürlükler konusundaki çifte standartları da vurgular.[423]

AB'nin Türkiye'ye çağ atlattıracağı, insan haklarını yükselteceği gibi söylemlerine karşı sadece siyasi alanda Türkiye'den ödün kopartmak isteyen ve gerisiyle ilgilenmeyen bir yapıya sahip olduğu yönündeki eleştiriler bu noktadan sonra artarak sürecektir.[424]

Bir diğer eleştiri kaynağı da bu dönemde yavaş yavaş filizlenmektedir. The Economist Dergisi'nin bir başlığına atıfta bulunan gazeteci Cüneyt Arcayürek, bu yeni eleştiri noktasını yazısına şöyle taşımıştır:

"Derginin yazıya uygun gördüğü başlık ilginçtir:

'Atatürk'e elveda mı?'[425]

Economist'in irdelemelerine göre, gerçekten AB üyeliği pek çok açıdan '**Atatürk'e elveda**' anlamına mı geliyor?"[426]

AB ile Kemalizm arasındaki çelişkileri üzerinden AB üyeliğini sorgulamak da Helsinki Zirvesiyle birlikte sıklıkla kullanılacak bir eleştiri teması olacaktır.[427]

Yine bu tarihten sonra AB üyeliğine karşı oluşan şüphelerin sınıflandırılması çabaları da yapılmaya başlanmıştır. Bu çabalar, ilk başlarda AB sürecine olumlu ve umutlu bakan, bu sürecin Türkiye'yi gelişmiş, insan haklarına saygılı, sömürüden uzak, gerçek demokratik bir ülke olması yolunda katkı sağlayacağına inanan kesimlerce biraz da bu kuşkuları dağıtmak amaçlı olarak yapılmıştır. Buna göre AB sürecine duyulan kuşkuların 3 nedeni

---

[423] Şükran Soner, "Avrupalılaştıramadıklarımızdan", **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Aralık 1999

[424] Bu bölümde eleştirilerin ilk olarak hangi dönemlerde ortaya çıkmaya başladığı belirtilmektedir. AB'ye yönelik temel eleştiriler ve AB karşıtlığının temel argümanları bu çalışmanın dördüncü bölümünde tematik olarak ele alınacaktır.

[425] " Is it adieu to Atatürk", **The Economist** , 16 Aralık 1999

[426] Cüneyt Arcayürek "Ayaklarımız Yere Basarsa", **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Aralık 1999

[427] Bu konudaki eleştirilere Dördüncü bölümün, "Diğer Eleştiriler" başlığı altında değinilecektir.

bulunmaktadır. Yakup Kepenek[428] bu nedenleri şöyle özetler:

> *"Adaylık karşısında kuşku duyulmasının üç nedeni ve bunlara bağlı biçimi olduğu söylenebilir. Birincisine göre Türkiye'nin yeri Avrupa değildir. İkincisi, adaylığın koşullara bağlandığıdır. Üçüncü kuşku noktası da Türkiye'nin, hiçbir zaman AB'ye tam üye olamayacağı, çünkü Avrupa'nın aslında Türkiye'yi istemediğidir."*

Kepenek, bu özetten sonra tek tek her madde üzerinde durduğu yazısında önce birinci seçeneğin "tutucu" bir tavır olduğunu, Türkiye'de ekonomik, sosyal alanlarda var olan ilkel, gerici ve baskıcı düzeni savunmak anlamına geleceğini söyledikten sonra, adaylığın koşullu olmasına rağmen Kıbrıs ve Ege konularının uzun bir süredir çözülemediğini, Yunanistan ile anlamsız bir silah yarışına girdiğini, adaylık sonrasında bu konuların barışçı çözümün güçleştiğinin söylenemeyeceğini belirtir ve "Türkiye adaylıktan sonra da ulusal çıkarlarını koruyabilir" der. Üçüncü seçenek için ise Avrupa sağının Türkiye'yi istemediğini, Tükiye'ye Avrupa solunun daha çok sempatiyle yaklaştığını kaydeder ancak bu seçeneğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda yargıdan kaçınır.[429]

Görülüyor ki Helsinki Zirvesi sürecinde Türkiye'de AB karşıtı söylemlere karşı hem sağ hem de solda küçümser bir tavır varken, AB karşıtı söylemde de kendine güven ve radikal bir karşıtlık zemini henüz yeteri kadar gelişmemiştir. Ancak bu dönemde AB karşıtı düşüncenin argümanlarının yavaş yavaş şekillenmeye başladığını söyleyebiliriz. Bir diğer nokta ise, AB karşıtı kesimler içinde kuşkuculuğu ve medya ile kamuoyunun egemen AB taraftarı yapısının doğurduğu baskıyı en çabuk kıran ve en erken kendine güven kazanan kesimin kendini "Kemalist sol/Ulusalcı sol"

---

[428] Yakup Kepenek, "Avrupa Kuşkuculuğu ve Sol", **Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Aralık 1999

[429] Kepenek, "Avrupa Kuşkuculuğu ve Sol", **Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Aralık 1999

olarak ifade eden kesim olduğudur. Sembolik olarak AB taraftarlarınca ilk olarak polemiğe girilen aydın da bu çizgiden Mümtaz Soysal olmuştur. [430]

c-Siyasi Partilerin ve Ordu'nun Helsinki Zirvesi Kararları Hakkındaki Görüşleri:

Türkiye'de Siyasi Partilerin Helsinki zirvesi kararlarına bakışı da şöyle olmuştur:

Dönemin İktidar Partileri olan ANAP, DSP ve MHP doğal olarak Helsinki Zirvesi kararları'nı bir başarı olarak göstermişler. Muhalefetteki Doğru Yol Partisi de bu sonucu "olumlu bir gelişme" saymıştır. Diğer muhalefet Partisi olan ve kapatılan Refah Partisi'nin devamı niteliğindeki Fazilet Partisi de genel olarak GB ile başlayan eleştirilerini sürdürerek, Helsinki Kararlarıyla "adaylık" değil "aday adaylığı" önerildiği gibi bir gerekçeyle sonucu eleştirmiştir. Parlamento dışında kalmış CHP ise Helsinki'deki adaylığı bir başarı olarak nitelemiş, AB yolunu Atatürk'ün hedef çizdiği "muasır ülkeler seviyesine ulaşma" hedefinde önemli bir basamak olarak görmüştür. Bu partiden çıkan tek farklı ses ise emekli büyükelçi İnal Batu'dur. Batu'ya göre "Türkiye, koalisyon hükümetinin iddialarının aksine Helsinki de ön şartlı bir adaylık kazanmış" durumdadır. [431]

Silahlı Kuvvetler'in tutumu da Helsinki Zirvesi sürecinde AB adaylığına karşı olumlu olmuştur. Zamanın Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun *"Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk halkının ve devletinin yararına olan her şeyi en fazla destekleyecek kuruluştur. O bakımdan biz Türkiye'nin uzun vadede, gelecekte gerçekten yararına*

---

[430] Soysal'ın **Hürriyet Gazetesi**'nde 12 Aralık 1999 tarihinde yayınlanan "Beş Paralık Adaylık",başlıklı yazısına, Hasan Cemal 14 Aralık 1999 tarihli **Milliyet Gazetesi**'nde "Beş Paralık Akıl" yazısıyla yanıt vermiştir. Polemik **Sabah Gazetesi**'nin 15 Aralık 1999 tarihli nüshasında "Avrupa Uğruna Düello" başlığıyla yansımıştır. Cemal yazısında AB'ye karşı çıkanlar için "*Soğuk Savaş bitti. Ama onlar kafalarının içindeki duvarları yıkmaya bir türlü yanaşmıyorlar*" değerlendirmesini yapmıştır.

[431] Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası ...", s.8-27

olacak bir teşebbüs olarak görüyoruz. Bunu tüm kalbimizle destekliyoruz," sözleri bunu kanıtlamaktadır. [432]

Görülüyor ki Helsinki sonrası Türkiye'de oluşan genel bir sevinç havasının, farklı düşünceler üzerinde bir baskı oluşturduğunu, sakıncalı yönleri söylemeyi zorlaştırdığını, ve bu sesler cılız kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

d-Helsinki Zirvesi İçin Sonradan Yapılan Değerlendirmeler:

Helsinki Zirvesi'nin Türkiye'de AB konusunda bir kırılma noktası olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu zirve için sonradan yapılan değerlendirmelerde, eleştiriler giderek sürecin bir adımına ya da gelinen aşamasına yönelik olarak değil, AB ile ilişkilerin bütününe yönelik olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Helsinki Zirvesi'ne olumsuz bakanlar ise en başta AB'nin Türkiye'yi hiçbir zaman AB'ye üye yapmayacağı düşüncesinden yola çıkmaktadırlar. Bu görüş Helsinki Zirvesi'nden bir süre sonra, ilişkilerde yaşanan gelişmeler ışığında daha kuvvetle savunur hale gelmiştir. Örneğin 1987 Tam üyelik başvurusu sırasında Dışişleri Bakanı olan Ali Bozer Helsinki Zirvesinden 4 yıl sonra bu Zirve ve sonrası yaşana gelişmeleri yorumlarken *"Bildiğiniz gibi bu Helsinki toplantısında-ben 'adaylığı demeyeceğim- aday adaylığı dile getirilmiştir."* demektedir. Bozer ayrıca *" Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği hususunda Avrupa Birliği sorumlularının kararlı bir tutum izlediklerini görüyoruz. Buna mukabil Türkiye'nin adaylığı için aynı kararlılık yok, tersine tereddütler var"* diye ekleyerek Helsinki Zirvesi'ni bir başarı sayan kesimden farklı düşündüğünü ortaya koymaktadır.[432]

Helsinki Zirvesi Kararları ile verilen adaylık konusunda çekincelerini belirten ve genel sevinç havasına mesafeli

---

[432] "Org. Kıvrıkoğlu:AB halkımıza yararlı", **Milliyet Gazetesi,** 18 Aralık 1999; "Kıvrıkoğlu: AB faydalıdır", **Türkiye Gazetesi,** 18 Aralık 1999; "Askeri kanatta da AB adaylığıyla ilgili bir rahatsızlık söz konusu değil", Fikret Bila, **Milliyet Gazetesi** 15 Aralık 1999

[432] Bozer, **Son Gelişmeler Işığında...,** s. 16

duran aydınlardan biri de her zaman AB taraftarı olan Atilla Eralp'tir. Erap bile Helsinki'de verilen adaylık pozisyonunu "içi hiçbir şekilde doldurulamamış" olarak nitelemiştir. [433]

Türkiye'nin Helsinki Zirvesi'nde ortaya konan adaylığın her şeye rağmen diğer adaylardan farklılığının tarihi gelişim içinde netlikle ortaya çıkmasına bir diğer örneği de Onur Öymen vermektedir:

> *"Diğer adaylara ne yapmışlar? Aday saydıktan 5 ay sonra, 6 ay sonra onlarla masaya oturmuşlar. Bize 3 sene sonra diyorlar ki; "siz 2 sene sonra ancak üyelik müzakerelerine başlayabilir misiniz, başlayamaz mısınız, o zaman karar vereceğiz."*[434]

Görülüyor ki Helsinki Zirvesi, sonuçları itibariyle üzerinden bir süre geçtikten sonra tarihi anlamına daha net kavuşan, AB yanlısı taraflarca bile şüphe uyandıran bir dönemeç olmuştur.

Bir diğer kesim ise bu dönemeç sonrasında, AB adaylığı kıskacı içinde Türkiye'nin "AB'nin tam bir denetimi ve yönetimi altına girecek" olduğuna inanarak sürece karşı çıkmaktadırlar. Bu argüman ilk olarak Helsinki Zirvesi'nden sonra açıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Bu argüman bile "özde Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olamayan" ların dile getirmeye başladığı bir argümandır.[435] Başka bir deyişle, önce "AB üyeliğine karşı değiliz, ama bizi yapmayacaklar" biçiminde bir girişten sonra böyle bir zeminde aday olmanın Türkiye'ye zarar vereceği dile getirilmektedir. Bu durum bize 1999 sonu itibariyle Türkiye'de AB lehine çok güçlü bir ideolojik baskı olduğunun ve özellikle medya kullanılarak toplumun AB'yi benimsemesi ve her istediği ödünü onaylaması ya da bu ödünlerin Türkiye'nin ulusal çıkarlarına aykırı olduğunun netlikle görülememesi için büyük bir psikolojik harekat yürütül-

---

[433] Eralp, "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Gelinen ...", s.8
[434] Onur Öymen, **Son Gelişmeler Işığında...**", s. 34
[435] Manisalı, "İçimde Bir Burukluk Var, Acaba Neden?", **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Aralık 1999

düğü gerçeğini düşündürtmektedir.[436] Bu ortamda AB üyeliğine karşı olmanın çok sağlam toplumsal bir tabanı olamadığını, genel görüşten uzakta kalan düşüncenin, "AB üyeliğine karşıtlık" değil "AB üyeliğine şüphe ile yaklaşmak" gibi henüz gelişmemiş bir çekirdek halinde bulunduğu görülmektedir. Bu dönemde aydın kesimde "AB üyeliğine karşıtlık" kolayca "AB düşmanlığı" olarak marjinalize edilmek riski ile karşı karşıyadır. Eleştiri getirenlerin büyük kısmı düşüncelerini savunurken en başta mutlaka "AB üyeliğine karşı değilim" demek zorunda kalmakta ve ancak bundan sonra sürece ilişkin eleştirilerini sıralayabilmektedirler. Dolayısıyla Helsinki Zirvesi'nin ya da 2000 yılının, Türkiye'de AB üyeliğine karşıt düşüncenin de yavaş yavaş kendine güven ve zemin kazandığı bir dönüm noktası olduğu ve ancak bu noktadan sonra gerçek anlamda AB tartışmasının başladığını söyleyebiliriz.

Helsinki Zirvesi'nin tartışma yaratan sonuçlarından biri de yukarda ayrı bir başlık altında değerlendirdiğimiz Kıbrıs konusu üzerine alınan kararlardır. Burada kilit konu Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği idi. Zirve kararları'nın sonuçları yoruma açıktı. Açıklaması ise şu şekilde yapılıyordu:

> *" Yani eğer Türkiye Kıbrıs sorunu konusundaki çözüm önerilerini sonuca ulaştıracak adımlar atmazsa, AB Konseyi, sorunun Türkiye'nin kabul edeceği biçimde çözülmesini beklemeden Güney Kıbrıs'ın AB'yle entegrasyonuna karar verebilecekti. Ancak bu imkanın varlığı, AB Konseyinin siyasi sorun*

---

[436] *"Bakın, Türkiye üzerinde müthiş bir toplum mühendisliği cereyan etmektedir-buna askerlikte galiba 'psikolojik harekat mı' deniliyor-bir psikolojik harekat yapılmaktadır."* Füsun Arsava, **Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Gelinen ...**, s. 25; *"O sıralarda KKTC'de yıllar öncesinden hazırlanıp uygulamaya konan ve iktidarın değişmesiyle sonuçlanan psikolojik harekât, barışçı çözümü amaçlayan bir halk hareketi olarak sunuldu."*, Aktan, "Medya Mühendisliği", **Radikal Gazetesi**, 17 Aralık 2005; *"...basında gizlenen , psikolojik savaş doğrultusunda yayın yapan İstanbul basınının gizlediği konuları ve göz ardı edilen konuları açıkça ortaya koyalım"* Anıl Çeçen, **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu...**, s.261

çözülmeden mutlaka Güney Kıbrıs'ı üyeliğe kabul edeceği anlamına da, pek tabii gelmemekteydi."[437]

Bu yoruma açık ifadeler daha önce de belirttiğimiz gibi Finlandiya Başbakanı Lipponen'in Ecevit'e yazdığı bir mektup sonucu açıklığa kavuşturulmaya çalışıldı. Ancak bu tartışmalı konuya rağmen AB taraftarlarınca Türkiye'nin Zirve kararlarını kabulü "başarı" sayılırken, aynı noktalar AB üyeliğine şüpheyle bakanların şüphelerini artıracak, karşı çıkanların bu fikirlerini destekleyecek bir husus olarak ortaya çıktı.

Gerçekten de Helsinki Zirvesi'nin Kararları ve Finlandiya Başbakanı Paavo Lipponen'in 12 Aralık 1999 tarihli mektubu ışığında Kıbrıs konusunda Türkiye'de bir uzlaşmaya varıldığını düşünmek olanaksızdır. Bu süreçte "Türkiye taviz vermedi" diyen[438] bir kesime karşılık "taviz verildi" diyen bir kesim de olmuştur.[439]

Bu açıdan Erol Manisalı da konuya şüpheyle yaklaşanlardandır. Zirveden çıkan adaylığı hemen Zirve ertesinde yorumlarken Manisalı AB'nin adaylık pozisyonu vermekle hiçbir maliyete girmediğini, buna karşılık Türkiye'den isteklerini almak için bu adaylığı kullanacağını belirterek durumu şöyle özetlemiştir:

> *1-Mevcut Gümrük Birliği sistemi AB lehine 'tek yanlı' bir düzen kurmuş AB'ye yarar sağlıyor, bütün AB iç vapurlarında bunlar açık açık anlatılıyor. 1.1. 1996'dan beri 'Türkiye'nin dış ticaret politikası' bir sömürgeyi yönetir gibi Brüksel'den yönetiliyor.*
>
> *Türkiye 'aday' olan bir ülke olarak 'sürekli bir biçimde Gümrük Birliği'nin tek yanlı ve bozuk yapılanması içinde kilitli tutulabilecek'.*

---

[437] Baykal-Arat, **a.g.e.,** s.354

[438] *"Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taviz vermesi mümkün değildir.",* **Geçmişten Günümüze...**s 18

[439] *"AB, Yunan hedeflerini esas alan, çok iyi planlanmış Helsinki Tuzağı'nı hazırladı,"* Kamran İnan, **İnce Uzun Yol**, Panel, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Düzenleyen: Rahşan Sakaoğlu, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (20 Mart 2007) , s. 56

2-Kıbrıs konusunda getirilen koşul, Ecevit 'içeriye' ne beyanda bulunursa bulunsun bütün kozları Brüksel'e ve Atina'ya vermektedir."[440]

Görülüyor ki Helsinki Zirvesi Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olanlara Kıbrıs konusunda uğranılması muhtemel haksızlıkları göz önünde bulundurarak yeni ve temel bir eleştiri malzemesi vermiştir. O zamana kadar genel olarak GB'den yola çıkan eleştiriler giderek genişleyen bir çerçevede aynı zamanda siyasi bir içerik de kazanmaya başlamıştır. Bütün diplomatik çabalara ve aksi yöndeki kamuoyu yönlendirmelerine rağmen Güney Kıbrıs'ın tüm Kıbrıs adına AB'ye üyeliği, Türkiye'nin Helsinki Zirve Kararları'nı kabulü ile Türkiye tarafından da kabul edilmiş oluyordu.[441]

Aydın Fındıkçı da gelinen aşamada AB'nin Türkiye'ye "Adaylık" vermesi karşılığında elde ettiklerinin en önemlisinin Kıbrıs sorununun çözümünü beklemeksizin Rum kesimini üyeliğe alabilmesi olduğunu belirterek [442] AB'nin bu Zirve kararları ile Türkiye'ye hiçbir şey vermeden sadece alabileceği tavizleri alma peşinde olduğunun ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu kararlarla müzekere sürecinin de AB'nin Türkiye'nin önüne sürekli yeni ödevler koyduğu bir süreç olacağı anlaşılmaktadır. [443]

Bir anlamda Türkiye'ye Helsinki'de içi boşaltılmış bir adaylık verilmiştir. Bir bakıma Türkiye, AB üyeliğine giden yolda, sanki her aşamada "Tam Üyelik"le arasında olan ve

---

[440] Manisalı, "İçimde Bir Burukluk Var, Acaba Neden?", **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Aralık 1999. Helsinki Zirvesi'ni ve Hükümet'in tutumunuKıbrıs konusu açısından değerlendiren diğre erken dönem tepkiler için bkz. Soysal, "Koşulu Koza Çevirmek", **Hürriyet Gazetesi**, 15 Aralık 1999; Tanju Erdem, "Türkiye'nin AB Adaylığı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Aralık 1999

[441] Murat Erdoğan, "Türkiye-AB İlişkilerinde...", aynı yer

[442] Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası ...", s.44

[443] *"AB, Türkiye'ye 'sen beklemeye ve sana verdiğimiz ev ödevlerine bizim istediğimiz gibi çalışmaya devam et. Biz sonuçtan memnun kalırsak sana haber veririz ve o zaman müzakerelere başlarız. Müzakereler başlarken de tam üye olman için yerine getirmen gereken yeni ödevler vereceğimizi de unutma ve kendini ona göre ayarla dedi."* Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası...", s.45

geçmesi gereken aşamaları ancak bir aşama geçildikten sonra görebiliyormuş gibi davranmaktadır denilebilir.

Helsinki'deki adaylığın çok da sevinilecek bir nokta olmadığını, adaylık tescili ile tam üyelik görüşmelerine hemen başlanılamadığını belirten aydınlardan biri de Rıdvan Karluk olmuştur. Karluk da, Helsinki'de "adaylık" karşılığında psikolojik olarak Türk halkına olumlu bir mesaj verilmiş olsa da müzakerelere hemen başlanılmamasının "içi boşaltılmış bir adaylık" olduğu düşüncesini tekrarlar.[444]

Bu aşamada Türkiye'ye karşı olan muamele de diğer aday ülkelerden oldukça farklı olmuştur. Diğer hiçbir aday ülke için adaylık kazanılması ile müzakerelerin başlatılması kararı ve müzakere süreci arası Türkiye'ye yapıldığı kadar açılmamıştır. Bu durum Türkiye içinde de tartışılmıştır.

Onur Öymen'in de Karluk'un söylediklerini destekleyen sözlerini ve bu farklı muameleyi haklı olarak dile getiren eleştirisine daha önce değinmiştik.[445]

Bu konudaki eleştirilere Fındıkçı da katılmaktadır. Fındıkçı da tam üyelik görüşmelerine hemen başlanılmamasını eleştirir ve tam üyelik müzakerelerinin AB istediği tüm tavizleri aldıktan sonra başlanmasının iyi bir gelişme olmadığını belirtir.[446]

Aday olmanın herşeyin bittiği anlamına gelmeyeceği yönündeki benzer bir eleştiri de Karluk'tan gelmektedir:

> *"Helsinki'den sonra, tıpkı Gümrük Birliği'ne adım attığımız dönemde olduğu gibi Türkiye'de AB'ye hemen girebileceğimiz gibi bir hava yaratılmıştır. Nasıl ki AB ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmemiz AB'ye tam üye olmamıza yetmemiş ise, Helsinki'de aday*

---

[444] Karluk, **"Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresindedir", Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyumu,** Türk Ocakları-Ankara Ticaret Odası İşbirliği ile Türk Ocakları Genel Merkezi, 16-17 Mart 2001, Yayına Hazırlayan: Mustafa Kahramanyol, 2001, s.34

[445] Öymen, **Son Gelişmeler Işığında...,** s.22

[446] Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası ...", s.64

ilan edilmemiz de bizim sıradaki 12 aday ülkeden önce AB'ye gireceğimizi garanti etmemektedir."

Karluk, 12 aday ülkeyi hazmetmeden AB'nin Türkiye'yi hiçbir zaman üye yapmayacağını belirterek "hazım" konusunda sonraki yıllarda AB tarafından açıkça Türkiye'nin önüne konulacak bir engel hakkında gerçekçi bir öngörüde de bulunur.[447]

Karluk, yine yukarda Onur Öymen'in Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesine rağmen diğer aday ülkeler gibi tam üyelik görüşmeleri açılmayan tek ülke olduğu yönündeki eleştirilerine de katılmaktadır. [448]

Görüldüğü gibi Helsinki sonrası dönem, en başta AB sürecine samimi bakan Onur Öymen ve Rıdvan Karluk gibi aydınlar için bile şüphe tohumlarının yeşerdiği bir dönem olmuştur. Özellikle KOB içindeki hükümler, bu hükümlerin tek taraflı bir irade beyanı olması ve bu konularda denetim yetkisinin AB' de olması Türkiye'de AB sürecine yönelik eleştirilerin de odağında olmuş ve yapılan eleştirilerin şiddeti de artmıştır. KOB'un gerektirdiği dönüşümler "Cumhuriyet'le kurulan yönetim yapısı, bu yapının amaçları ve Türk toplumunun gerçekleriyle temelden çelişen istemler; ulusal varlık üzerinde kalıcı bozulmalar yaratacak özelliklere sahip" olmakla eleştiriliyor ve bu dayatmalar yeni bir "Tanzimat" olarak nitelendiriliyordu.[449] Aynı şekilde istenen bu tavizler verildiğinde

"Türkiye 'Atatürk'ün kurduğu Türkiye olmaktan çıkar, önüne gelen herkese 'azınlık' statüsü verilir ve yeni bir Lübnan yaratmış olunur."

diyerek AB sürecine doğrudan en sert eleştiriler getiriliyordu. [450]

---

[447] Karluk, "Helsinki'den Sonra Tünelin Ucu Göründü mü?", **Yeni Türkiye Dergisi,** Avrupa Birliği Özel Sayısı, Eylül-Ekim 2000, s.307

[448] Karluk- Tonus, **Avrupa Birliği Kapısında Türkiye,** Turhan Kitabevi Yayınları, Mayıs 2002, s. 19

[449] Aydoğan, **a.g.e.,** s.187

[450] Fındıkçı, "Helsinki Zirvesi Sonrası...", s.65

Yine bu dönemde AB süreci, artık Osmanlı'nın çöküş devresinde bir yanıyla "reform süreci" görüntüsü veren, ancak diğer yanıyla da "yarı sömürge" niteliklerini taşıyan dönemine atıfta bulunularak eleştirilmeye başlanıyordu. Bu benzetme, yani Osmanlı'nın 1919'a kadar olan çöküş evresiyle özdeşlikler kurma anlayışı, Helsinki'den sonra AB sürecine karşı yapılan eleştirilerin çoğunda kullanılmaya başlanacaktır.[451] Bu niteliğin AB karşıtı düşünceye

---

[451] Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunu Tanzimat dönemi ile benzeştiren yaklaşımlar için bkz. **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye...**, Bu kaynak içinde; Nevzat Yalçıntaş, "İlkel, Montajcı, Bürokratik Zihniyette Olanlar; Türkiye'nin AT'a Girmesini Tanzimat'ın Bir Zaferi Olarak Görüyorlar! Oysa Kullandıkları ve İleri Sürdükleri Delillerin Çoğu Geçerli Değildir", s.30-39; Şükrü Hanioğlu, "150 Yıldır Devam Eden Bir Batılılaşma Hareketi Var, Avrupa Topluluğu'na Giriş Bunun Son Halkasıdır.", s. 47-53; Murat Belge, " Tanzimat ve Kapitalizm Osmanlı'da Çözüm Değildi!..Ve Ben, Türk Burjuvazisinin AT'na Girmeye Niye Bu Kadar İstekli Göründüğüne Hayret Ediyorum.", s.74-80; Ali Bulaç, "Tanzimat'ın Temelinde, İslam-Kapitalizm Çatışması Vardır. Ve Bugün Üzerinde Önemle Durulması Gereken Nokta Şudur: Türkiye, Ebediyen Batı'ya, Nato'ya ve AT'na Mahkum mudur?" , s.81-87; Fehmi Koru; " Bürokratik Tanzimatçı Gelenek Sürüyor. Ama Ben (Herşeye Rağmen) Avrupa Topluluğu'na Türkiye'yi Üye Yapmayacaklarına %99 Olarak İnanıyorum", s. 113-122; Mehmet Pamak, "Tanzimat 'Vur!' Demiş Cumhuriyet 'Öldür!' Anlamıştır!...Atatürkçülük Üzerine İnşa Edilmiş Bugünkü Rejimin Savunucularının Çoğunluğu; Menfaatlerinin Muhafazası İçin AT'nu İstemektedirler.", s. 123-132; Abdurrahman Dilipak, "Tanzimat Bir Komplo İdi!...Bugün Özal İktidarının AT'a Girme Aşamasında Yapmak İstediğiyle M.R.Paşa'nın Yapmak İstedikleri Arasında Pek Bir Fark Yoktur.", s. 133-136. Gümrük Birliği antlaşması ile girilen dönemi "İkinci Tanzimat" olarak niteleyen bir yaklaşım için ise bkz. Mustafa Özel, "İkinci Tanzimat", **"Ekonomik Bağımsızlık..."**, s.58. AB ile ilişkilerde Helsinki Zirvesi sürecini Tanzimat Dönemi reformlarıyla karşılaştıran ve Helsinki Zirvesi'ndeki adaylık tescili ile ortaya atılan "Avrupalılık çerçevesine kabul edilme " görüşü ile 1856 Islahat Fermanı ile Paris Antlaşması'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun "Avrupa camiası" içinde sayılması arasında tarihi parallellikler kuran, her iki reform sürecinin kökünde de yönetici elitteki "yok olma korkusu"nun yattığına ilişkin bir yaklaşım için bkz. Küçük, "Nova Tanzimat", **Tekelistan,** s.19-49. Ayrıca günümüzde AB yandaşlığı ve karşıtlığı ile Tanzimat Hareketi sırasında ortaya çıkan Batı Hayranlığı ve Batı'ya kızgınlık biçimindeki iki tepki arasında bir karşılaştırma ve Batı'ya karşı bu ikili durumun sürdüğüne ilişkin bir değerlendirme için bkz. Timur, "Batı İlişkileri ve Kültürel Biçimlenme", **Avrupa**

yerleşmesi, AB taraftarı olan kesimler için de yanıtlanması gereken bir sorunsal oluşturmuştur. Bir başka deyişle AB karşıtı ve AB taraftarı düşünce'nin AB süreci etrafındaki tartışmalarının bir boyutunu da Batı'nın ne olduğu, Türkiye'ye karşı tavrının nasıl olduğu konusunda temel kabullenmeler yapmak zorunluluğu oluşturmuştur. Bu noktada AB taraftarlarının söylemi, AB Karşıtı düşüncenin "Batı'nın Türkiye'ye bakışı" konusundaki anlayışını yanıtlar niteliktedir:

> *"Sonuç olarak, modernleşme sürecinde Türkiye'nin katettiği mesafe geleneksel 'Batılılaşma projesi' nin içinde taşıdığı güvensizlik ve devletin bekası sorunsalını ortadan kaldıracak düzeyde. Batı'yı bizim dışımızda, bizi tehdit eden bir güç bloku ve medeniyet olarak tanımlamak artık fazlaca anlamlı değil. Batıya karşı değil, Batı içinde özgüvenli ve komplekssiz bir ülke olacak potansiyel elimizde. Türkiye-AB ilişkilerini hala Osmanlı'nın parçalanma sürecinin psikolojisiyle ve Sevr'in anılarıyla anlamak, tanımlamak ve yapılandırmak mümkün değildir."*[452]

Bir bakıma AB sürecinde yaşanan bu tartışma, Osmanlı'nın çöküş evresinden itibaren yapılan "batı", "batılılaşma" tartışmalarının uzantısı ve son dönemi gibidir. Bu dönemi AB'nin siyasi taleplerinin iyice belirginleştiği Helsinki Zirvesi ile başlatmak yanlış olmayacaktır.

Bu Zirve ile Türkiye'de "Batı Nedir, Türkiye'ye yaklaşımı nedir?" konulu tartışmalar yoğunlaşırken Avrupa'da da

---

Siyasi Birliği ve Türkiye Semineri, s. 98-102. Daha sonraki süreçte yapılan reformlarla Tanzimat reformları arasında benzerlik kuran bir diğer yorumlar için ise bkz. Murat Bardakçı, "Yeni Ulusal Program 3.Tanzimat Fermanı", **Hürriyet Gazetesi**, 25 Mart 2001; Aydoğan, **Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz...**, s. 205. Türkiye'nin değişimi için dış baskının yani AB 'dayatması'nın "ne yazık ki" olması gerektiği yolunda bir yaklaşımla AB sürecinde yapılan hukuki reformlarla Tanzimat reformlarını benzeştiren bir yaklaşım için bkz. Muhittin Demiray, "İçte Direnme ve Dışta Dayatma Sarmalında...", **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl.10, Sayı.40, Güz 2005,s. 80

[452] Yurdusev, "Avrupa'yı Kurmak...", s. 31-32

adaylık kararına rağmen "Türkiye'nin nereye konulacağı" tartışmaları bitmemiş, tam tersine alevlenmiştir. Bir Batılı diplomatın Helsinki sonrası Türkiye'ye bakışı bu durumu özetler niteliktedir. Türkiye'yi toprak büyüklüğüyle, nüfusuyla büyük ve önemli bir ülke olduğunu kabul eden diplomata göre iki kesimin yakın ilişkiler kurmaları doğaldır. Ama sorun sonrasında ortaya çıkmaktadır:

> *"Ama buna karşılık birinin öbürüyle bütünleştiği, birbirlerinin parçası durumuna geldikleri tek bir varlık içinde erimeli midirler? Eriyebilirler mi? Helsinki'de Türkiye için tam üyelik yolu açıldığı günden başlayarak önümüzde yanıtlanmak üzere duran soru budur."*[453]

Görülüyor ki Helsinki'de Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesinin otomatik bir süreci başlattığını ve sorunun Avrupa/Avrupalı'nın zihninde de çözümlendiğini düşünmek doğru değildir.

Helsinki zirvesi kararları, AB üyeliğine karşı düşüncenin gelişimi için gerçekten de bir dönüm noktası olmuş, sürece eleştirel bakanlar yeni argümanlar geliştirmiş ve karşıt düşünce alanı bu tarihten başlayarak giderek zenginleşmiştir. Türkiye'nin adaylığı Türkiye'yi potansiyel üye olarak görmekten kaynaklanan, bu tarihten önce somut olarak duyumsanmayan bir olasılığı göz önünde bulunduran yeni argümanlara ve tartışmalara zemin hazırlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin AB üyeliğine karşı Helsinki'den sonra geliştirilen yeni bir argüman da gelecekteki AB üyeliği'nin Türkiye'yi sıradan bir Balkan ülkesi ya da Malta ile farksız bir ülke haline getireceğidir. Bunu alternatif statü olan "Büyük ve lider Türkiye" ülküsü ile bağdaştıramama temelli yeni bir eleştirel düşünce de Helsinki zirvesinden sonra filizlenmeye başlamıştır.[454]

---

[453] Soysal, **Hürriyet Gazetesi** 23 Nisan 2000'dan aktaran Karluk-Tonus, **a.g.e.**, s. 20

[454] Rıza Zelyut, "Sıradan AB üyesi mi lider Türkiye'mi?", **Akşam Gazetesi**, 13 Aralık 1999

Sonuç olarak, Helsinki Zirvesi genel olarak içerde bir "başarı" havasıyla karşılansa bile, Türkiye'de AB tartışmalarının bu Zirve ile büyük bir yoğunluk ve çeşitlilik kazandığını söyleyebiliriz. Yine bu Zirve ile AB sürecinin Türkiye'de yaratacağı olumsuz ya da yıkıcı etkiler yavaş yavaş dile getirilmeye başlanmış, Türkiye'nin "Kürt Sorunu", "Kıbrıs Sorunu" gibi temel parametrelerde büyük kayıplara uğrayacağı, hatta "Lübnan'laştırma sürecine" sokulacağı ilk kez açıkça dile getirilmeye başlanmıştır.[455]

D-2006 Yılında Müzakerelerin Fiilen Başlatılmasına Kadar Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye'de AB Sürecine Yönelik Eleştirilerin Yoğunlaşması:

Helsinki Zirvesi sonrası Türkiye-AB ilişkilerinde ilk önemli gelişme, 11 Nisan 2000'de yapılan Ortaklık Konseyi Toplantısı oldu. 29 Nisan 2000'de Lüksemburg'da yapılan bu toplantıda, artık aday ülke sıfatını kazanarak "Katılım Öncesi Strateji"ye dahil olan Türkiye'nin topluluk muktesabatına [456] uyumu için Ortaklık Komitesine bağlı olmak üzere 8 alt komite kurulması kararlaştırıldı.[457] Diğer aşamalar ise AB Komisyonu'nun bir Katılım Ortaklığı Berlgesi (KOB) hazırlaması ve buna karşılık Türkiye'nin de "ev ödevi" niteliğinde bir Ulusal Program hazırlaması olacaktı.

a-Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB):

8 Kasım 2000 tarihinde AB Komisyonu tarafından açıklanan ve bazı noktalarda değişikliğe uğradıktan sonra 4 Aralık 2000 tarihinde AB Bakanlar Konseyi tarafından

---

[455] Fındıkçı, "**Helsinki Zirvesi Sonrası ...**"s.69

[456] "Muktesabat" kelimesi AB hukuku anlamında kullanılmaktadır ve 31 (sonradan sayısı artan) adet farklı müzakere bölümüne ayrılmış 300.000 sayfalık (bazı kaynaklara göre bu sayı değişmektedir) dökümandan oluşmaktadır. "Acquis" denilen bu bölümler içinde başlıcaları Malların Serbest Dolaşımı, Kişilerin Serbest Dolaşımı, Hizmetlerin Serbest Dolaşımı, Bilim ve Araştırma, Eğitim Politikası, Sağlık Politikası, Ortak Dış ve Savunma Politikası, olan konular bulunmaktadır. Bu konuda kısa bir açıklama için bkz. Fındıkçı, Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Screening, Acquis ve Türkiye, "Helsinki Zirvesi Sonrası...", s.57-60,

[457] Baykal-Arat, **a.g.e.**, s. 355

kabul edilen ve tek taraflı bir irade beyanı olan KOB'un asıl amacı Türkiye'nin adaylığının nasıl bir yol izleyeceğini bir takvime ve bir çerçeveye bağlamaktır. Bu amaçla belge giriş, amaçlar, ilkeler, öncelikler ve orta vadeli hedefler, programlama, koşullar ve izleme başlığını taşıyan 7 bölümden oluşturulmuştur. [458]

Amaç bölümünde hazırlanacak bir Ulusal Program'ın içerik ve takvim olarak KOB'a uyması gerektiği belirtiliyordu. İlkeler bölümünde de aday ülkenin Toplulukça belirlenen Kopenhag Kriterleri ve diğer mevzuat hükümlerine uyum sağlaması ve bununla yetinilmeyerek uygulamada da etkin olunması gerektiği vurgulanıyordu. Öncelikler ve Orta Vadeli Hedefler bölümü ise 2001 sonuna kadar yerine getirilmesi gereken çalışmalar ile bu süreyi aşacak konular belirtilmekteydi. Bu hükümler arasında din ve inanç özgürlüğü, toplantı ve gösteri özgürlüğü ve işkencenin önlenmesi, Olağanüstü Hal Uygulamasına son verilmesi, anadilde yayın ve anadil eğitimi hakkı, idam cezasının kaldırılması gibi hususlarda düzenleme yapılması hükümleri yer alıyordu. Ayrıca diğer ekonomik ve mali düzenlemeler bu bölümde ele alınmıştı. AB'den sağlanacak mali yardımlar ise "programlama" başlıklı bölümde ele alınıyordu. Bu yardımların alınabilmesi için gerekli koşullar ise "Koşullar" bölümünde değerlendirilmekteydi ve eğer Türkiye yükümlülüklerine saygı göstermezse bu yardımlar askıya alınabilecekti. "İzleme" bölümünde ise Türkiye'nin atacağı adımları izlemede uygulanacak prosedür ortaya konulmaktaydı.[459]

Burada unutulmaması gereken bir husus, Helsinki Zirvesi ile AB'nin Türkiye'ye adaylık statüsü verirken de "nüanslı" ya da "çok aşamalı" politikasını sürdürmesidir. Adaylık sonrası başlatılan görüşmeler ile oluşan süreç, "müzakere süreci"nden önceki bir safhayı oluşturmaktadır. KOB ve sonrasındaki süreci "müzakere süreci"nden ayırmak gerekir. Türkiye'nin bu safhadaki mücadelesi ve

[458] Baykal-Arat, **a.g.e.**, aynı yer
[459] Baykal-Arat, **a.g.e.**, s. 356-358

talebi bir an önce üyeliğe götürecek kapıyı açmak yani müzakerelere başlamak olmuştur.

b-Nice Zirvesi ve Yankıları:

KOB'un[460] 4 Aralık 2000 tarihinde AB Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmesinden sonra 7-8 aralık 2000 tarihinde Nice Zirvesi gerçekleştirildi. Bu zirvede AB'nin genişlemesi ve 27 (ya da Türkiye dahil olursa 28) üyeli bir birlik haline gelmesinin yaratacağı sorunları giderecek önlemler karara bağlandı. Nice Antlaşması[461] olarak bilinen bu kararlarda Türkiye açısından önemli bir nokta, 2010 yılına kadar AB kurumsal yapısının alacağı projeksiyonda ülkelerin üye sayıları ve oy oranları belirtilirken Türkiye'ye yer verilmemesidir. Bu zirvede yapılan ve 2010 yılına kadarki gelecek projeksiyonunda aday ülkelerin Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosundaki oy ağırlıkları belirlenirken Türkiye'nin dahil edilmemesi, diğer 12 adaydan yine ayrılması, Türk aydın çevrelerinin hemen dikkatini çekmiştir. Bu durum yaygın olarak "Nice Zirvesi'nde Türkiye Unutuldu" sloganıyla ve 1999 Helsinki Zirvesi'nde verilen adaylık statüsünün içinin boş olduğu eleştirileriyle karşılanmıştır.[462] Örneğin Karluk bu durumu 1997 Lüksemburg Zirvesin'e benzeterek şöyle eleştirmiştir:

> *"2004-2009 dönemindeki Parlamento üye sayısının mevcut üyeler artı yeni katılan üyelerin temsilcileri şeklinde genişletileceği, Nice Antlaşması'nda karara bağlanmıştır. Açıkça söylemek gerekirse, Türkiye Nice'te yoktur. Bunun anlamı, en erken*

---

[460] Katılım Ortaklığı Belgesi'nin niteliği ve içeriği hakkında kapsamlı bir analiz için bkz. Baykal-Arat, **a.g.e.**, s. 355-358 ; Sandıklı, **a.g.e.**, s. 245-250

[461] Nice Zirve Kararları'nın orjinal tam metni ve Nice Zirvesi'nde taslak hali imzalanıp 1 Şubat 2003 de yürürlüğe giren AB Antlaşması ve Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın metni (Nice Konsolide halleri)için bkz. http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm (28 Şubat 2007), Nice Antlaşması hakında kısa bir bilgi için ise bkz. Baykal-Arat, **a.g.e.**, s. 361.

[462] Karluk-Tonus, **a.g.e.**, s. 26, Murat Erdoğan, **"Türkiye-AB İlişkilerinde..."**, s.16

2010 tarihine kadar Türkiye'ye AB kapıları kapalıdır."[463]

Özdağ da bu eleştirilere katılarak Nice Zirvesi kararları ile genişleme perspektifi için belirlenen hesaplamalarda Türkiye'ye yer verilmemesinin, AB'nin "gerçekçi" hesaplamalarında Türkiye'nin olmadığına ilişkin yeni bir kanıt olarak değerlendirilebileceğini belirtir.[464]

Sadece AB kurumlarına ilişkin projeksiyonda Türkiye'nin olmaması değil, Nice Zirvesi'nde Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma konularında aldığı kararların da Türkiye'yi ilgilendiren kısımları eleştiriyle ve şüpheyle karşılanmıştır. Bu duruma özellikle Türkiye'de Askeri kanattan yapılan eleştiriler Türkiye-AB ilişkilerinin bütününü sorgular nitelikte olmuştur. Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Nahit Şenoğul'un Harp Akademileri'nde 11 Ocak 2001'de düzenlenen ve "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, AB ve NATO ilişkilerinin geleceği ve Türkiye'ye etkileri" konulu sempozyumda yaptığı konuşmasında Karluk ve Özdağ'ın eleştirilerini tekrarladıktan sonra şunları ekler:

> *Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO ülkelerinin, Batı Avrupa Birliği kasamında elde ettiği kazanımlar dikkate alınmamıştır. Zirvede kabul edilen kararlardan Türkiye'nin katılım ortaklığı belgesinde yeralan Kıbrıs ve Ege Denizi ile ilgili bağlayıcı kararlar güvenlik ihtiyaçlarımıza zarar verecek niteliktedir."*[465]

Şenoğul'un bu konuşması askeri kanadın da giderek AB sürecinde Türkiye'de ortaya çıkan ve giderek genişleyen eleştirel kesimin kaygılarını benimsemeye başladığının bir işareti olarak yorumlanabilir. Bu konuşmada AB'nin, 1839 Tanzimat ile başlayan, 1923 ile süren bir çağdaşlaşma hareketinin devamı olduğu ve askeri kanadın Helsinki

---

[463] Karluk-Tonus, **a.g.e.**, s. 26

[464] Ümit Özdağ, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Jeopolitik İnceleme**, ASAM Yayınları, 3. Baskı, Ağustos 2003, s. 24

[465] Nahit Şenoğul'un konuşma metni için bkz.
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/senogul_110101.html (28 Şubat 2007)

Zirvesi ile belirlenen adaylık statüsünden memnun kaldığı belirtilmesi önemlidir. Ancak konuşmanın devamında, yapılan eleştirilerden sonraki değerlendirmeler, Türkiye-AB ilişkilerinin bütününü sorgular niteliktedir. Şenoğul bu konuşmasında bazı Avrupa ülkelerinin Türkiye'yi AB'ye almak istemediğini, sadece yakın işbirliği istediğini belirttikten sonra[466] Türkiye'ye karşı AB ülkelerinin önyargılarına da değinerek Washington zirvesinde[467] alınan kararlara rağmen Nice Zirvesi'nde bu kararların yok sayıldığını ifade eder. Ayrıca AB'nin Kıbrıs ve Ege konularında sürekli Türkiye'den tek taraflı taviz vermeyi istemesi de eleştirilmiştir. Sonuçta bu durumun AB'nin Türkiye'ye karşı "haksız ve vefasız" bir tutum takınması olarak algılandığı belirtilmiştir. [468]

Bu metinde yer alan ifadeler askeri kanattan ilk kez Helsinki Sonrası Türkiye-AB ilişkilerine bütüncül olarak eleştirel bakılmaya başlandığının işaretidir. Askeri kesimin özde AB üyeliğine karşı çıkmayan ancak Türkiye'ye karşı Avrupa'daki mevcut önyargıları ve oyalayıcı, samimi olmayan tavrı da görmezden gelmeyen bakışının Helsinki Zirvesi ve ardından Nice Zirvesi ile olgunlaşmaya başladığını söyleyebiliriz. Burada yine ilk kez "Avrupa Birliği Karşıtları" ifadesi kullanılması, toplumsal bir algılama olarak Türkiye'de artık ortak bir AB bakışının olmayacağının ve bu projenin bütün toplum ve devlet kesimlerinin projesi olmadığının kabulü anlamına da gelmektedir. Bu kırılmayı tarihsel olarak Helsinki-Nice Zirveleri'nden ya da 2000-2001 yılı ile başlatmak mümkündür.

Askeri kanattan yapılan değerlendirmelere getirilen tepkiler de toplum ve devlet yapısındaki bu kırılmanın kabullenildiğini ve bu konuşmanın sembolik bir dönüm noktasını oluşturduğunu gösterir. İhsan Dağı, yakın zamanlarda yayınlanan yazısında Şenoğul'un söz konusu

---

[466] Şenoğul, **a.g.k.,** aynı yer
[467] Nisan 1999'da Washington'da yapılan Nato Zirvesi
[468] Şenoğul, **a.g.k.,** aynı yer

konuşmaya atfen bu kırılmayı benzer bir biçimde değerlendirmekte ve Türk Ordusu'nu kastederek şöyle der:

"AB projesi artık bir 'devlet projesi/politikası' değildir."[469]

Dolayısıyla Türk Ordusu'nun da 2001 yılı itibariyle AB konusunda toplum üzerinde tek yönlü medya baskısıyla oluşturulmuş bir anlayışa karşı tutum almaya başladığı söylenebilir. Bu yazıda ilginç olan bir nokta da AB üyeliğindeki ısrarın en azından bir kısım çevrelerce en önemli nedenlerinden birisinin, Ordu'nun Türkiye'de söz söylemesinin önüne geçmek olduğunu itiraf etmesidir:

> *"Bu süreçte orduyu bir 'veto gücü' olarak nitelemek, başa dönmektir; Türkiye'ye özgü vesayetli demokrasi anlayışı. AB üyeliği ile tam da buna bir son vermek istemiyor muyduk?"*[470]

Görülmektedir ki Türkiye'de AB taraftarı ve AB karşıtı saflar Helsinki ve Nice Zirveleri sonrası belirginlik kazanmaya başlamıştır. Bunda AB üyeliğinin siyasi bir olay olduğunun ve Gümrük Birliği ya da Nato'ya üyelik gibi herhangi bir uluslararası örgüte üyelik gibi değerlendirilemeyeceğinin anlaşılması etkili olmuştur.

c-Ulusal Program ve Yankıları:

Bütün bu eleştirilere rağmen Türkiye, 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulunda kabul edilen Ulusal Program'ını 24 Mart 2001 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlayarak ilan etti. Bu belge "Türkiye'nin AB üyeliğinin gereklerini yerine getirebilmek üzere üstleneceği mevzuat uyumu ve yapısal değişim yükümlülüklerini ne şekilde ve ne kadar sürede karşılayacağını ortaya koyduğu ve bu şekilde kendisini bağladığı belge konumundaydı."[471]

---

[469] İhsan Dağı, "Yararlı ve Zor Bir Tartışma", **Radikal Gazetesi**, 14 Ocak 2006

[470] Dağı, **a.g.m**, aynı yer

[471] Baykal-Arat, **a.g.e.**, s. 362. Ulusal Program, Avrupa Komisyonu'nun Türkiye ile ilgili olarak gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 25 Mart 2003'te yayımlaması üzerine yeniden güncellenerek 24 Temmuz 2003'te Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu konuda geniş bilgi için bkz.

Bu programda son derece kapsamlı, Türkiye'yi yeniden yapılandıracak değişiklikler kısa ve orta vadeli olmak üzere belirtilmiştir. Bu belge, özetle KOB ile belirlenen kıstaslarda Türkiye'nin kendi iç hukukunda ve uygulamalarında AB ile uyumu nasıl ve ne sürede yerine getireceğine, hangi hükümleri değiştirip, hangi yeni hükümleri mevzuatına alacağına dair bir plan iradesidir. Bu kapsamlı metinde örneğin "siyasi kriterler" bölümü içinde "2.1.8" bölüm başlığı ile "Türk ceza hukukundan ölüm cezasının kaldırılması hususu, şekil ve kapsamı itibariyle TBMM tarafından orta vadede ele alınacaktır." hükmü yer alırken, "Üyelik Yükümlülüklerinin Üstlenilebilme Yeteneği" bölümü içinde "4.2.4" bölüm başlığı ile ele alınan Gıda Sanayi kısmının altında, örneğin "II. AB müktesebatı ile Türk mevzuatı karşılaştırması ve yapılması gereken değişiklik ve yeniliklerin uygulamaya geçirilmesi için alınması gereken önlemler" başlıklı bölümde "b) Türk mevzuatında yapılması gereken değişiklik ve yenilikler" olarak şöyle bir tablolaştırma yer almaktadır:

78/142/EEC	***Gıda ambalaj materyallerinde vinil klorid monomer ile ilgili düzenlemeler***
Türk mevzuatı	*Türk Gıda Kodeksi (TGK) (16.11.1997 tarih ve 23172 sayılı Resmi Gazete)*
Farklılık özeti	*TGK ile tam uyumlu*

Burada söz konusu AB muktesabatının numarası ve içeriği altında Türk hukukunun ve mevzuatının mevcut durumu özetlenmekte, söz konusu düzenlemenin tam uyumlu olduğu, yani bu konuda uyum için ek bir çabaya gerek olmadığı belirtilmektedir. Bunun gibi son derece

---

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab.html (28 Şubat 2007). Son Ulusal Programın tam metni için ise bkz. http://www.abgs.gov.tr/up2003/up.htm (28 Şubat 2007)

ayrıntılı karşılaştırmalar yapmak ve boşluk varsa gerekli uyum çabalarının ne zaman düzenleneceği bu belgenin asıl amacını oluşturmaktadır.

Ulusal Program, kamuoyunda genellikle olumlu karşılanmış ve Türkiye AB üyesi olamazsa bile Türkiye'yi çağdaş bir demokratik ülke haline getireceği yönünde değerlendirilmiştir. Anadilde eğitim ve idam cezası gibi konularda KOB ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan uyumsuzluklar ise AB ile ilişkilerde daha sonraki aşamalarda giderilecek pürüzler olarak kabul ediliyordu. Bu durum Ulusal Program'daki hususlardan özellikle Kürt Sorunu'nu gündeme getiren çevrelerin memuniyet duymalarına yol açmıştır.[472]

Burada ilginç olan bir nokta, daha önce de değindiğimiz üzere Türkiye'nin AB yolunda yaptığı reformlar ve reform taahhütlerinin Tanzimat Reformları ile benzerliğinin Ulusal Program ile de yapılmaya devam edilmesidir.[473] Bu olumsuz değerlendirmeler genel olarak programın ısmarlama bir program olduğunu ve uygulandığında Türkiye'nin ulusal bütünlüğünün tehlikeye gireceğini, egemenlik haklarının zedeleneceğini belirtiyordu.[474]

Bu yargıya haklılık kazandıran ifade Ulusal Programla birlikte 24 Mart 2001 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan AB Genel Sekreterliği Kurulması ile ilgili satırlarda yer almıştır. Bu satırlarda kuruluşun "Dünya Ticaret Örgütü normları ve bu konudaki **AB direktifleri** göz önüne alınarak" hazırlanmış 4587 sayılı yasaya dayanılarak kurulduğu belirtiliyordu. Dahası bu kuruluş "Kamu kurum ve kuruluşlarınca, mevcut yasalarda değişiklik yapılmasının

---

[472] *"Ulusal Program'ın önceki gün Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmesi, dünkü Nevruz kutlamalarını büyük bir şenliğe dönüştürdü. Vatandaşların, küçük grupların tahriklerine kapılmaması, polisin anlayışlı ve yumuşak tutumu, törenleri izleyen Batılılar tarafından, Türkiye'nin AB'ye girmesinde ne denli istekli olduğunun göstergesi olarak yorumlandı."* **Hürriyet Gazetesi**, 22 Mart 2001

[473] Bardakçı, "Yeni Ulusal Program 3. Tanzimat Fermanı", **Hürriyet Gazetesi**, 24 Mart 2001

[474] Aydoğan, **a.g.e.**, s. 204-205

veya yeni yasa çıkarılmasının öngörülmesi halinde; yasa tasarıları (nı)" AB muktesabatına uyum açısından önceden inceleyebilecekti.

Bu örgütün işlev ve yapısının "Sevr Komisyonu ile aynı hatta daha geniş bulunduğu yolunda değerlendirmeler de yapılmıştır. [475] Ayrıca Ulusal Program ile devletin sosyal devlet fonksiyonunu tamamen terkedeceği konusunda da eleştiriler getirilmiştir.[476]

d-İlerleme Raporu ve Laeken Zirvesi:

Bütün bu olumlu algılanan sürece rağmen Türkiye-AB ilişkileri temel sorunlar çerçevesinde yeni açmazlar ve tartışmalar doğurmaya devam etti. 5 Eylül 2001 tarihinde de Avrupa Parlamentosu Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin üyelik müzakereleri hakkındaki bir raporu kabul ettti. Bu raporda Güney Kıbrıs'ın üyeliği için siyasi çözüme varılmasının zorunlu olmadığı, Türkiye'nin adanın kuzeyinde işgalci olduğu, müzakereler tamamlandığından adanın tamamının AB üyesi olacağı ifadelerine yer veriliyordu. [477]

13 Kasım 2001'de açıklanan İlerleme Raporu da Ulusal Programı eleştiriyordu. Bu eleştiriler Türkiye'nin hassas olduğu pek çok konuda düzenleme talebi getiriyordu. Bunlar arasında en rahatsızlık verenleri ise Ordu üzerinde sivil denetim, askeri mahkemelerin yetkileri, Kıbrıs Rum Kesimi gemilerine uygulanan ayrımcılık, Lozan antlaşması'nda yer almayan azınlıkların din özgürlüğü, TV ve radyolarda ana dille ilgili yasakların kaldırılması, Güneydoğu'daki durumun iyileştirilmesi, 21 Mart Nevruz kutlamalarının "Kürtlerin Yeni Yılı" olarak Türkiye genelinde kutlanılması gibi taleplerdi.[478]

14 -15 Aralık 2001 tarihinde yapılan Laeken Zirvesi'nde alınan kararlar ise, Türkiye için yeniden şüphe kapılarını açacak nitelikteydi. Bu Zirve kararlarının 12.

---

[475] Aydoğan, **a.g.e.,** s. 211
[476] Manisalı, **Türkiye-Avrupa İlişkilerinde "Sessiz Darbe**, Derin Yay., Altıncı Baskı, Ocak 2003,s.140
[477] Baykal-Arat, **a.g.e.,** s. 360
[478] Aydoğan, **a.g.e.,** s. 214-219

Paragrafında yer alan şu ifadeler AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde baştan beri yaptığı yeni ve yapay aşamalar oluşturmak yönündeki politikasını onaylar niteliktedir:

> *"Türkiye, özellikle anayasasında son yaptığı değişikliklerle AB'ne üyelik için belirlenmiş siyasi kriterlere uyum yolunda aşama kaydetmiştir. Türkiye ile üyelik müzarekelerinin başlama perspektifi bu şekilde yakınlaşmıştır. Türkiye özellikle insan haklarına ilişkin politik ve ayrıca ekonomik kriterlere uyum sağlaması yolunda gelişme katetmeye teşvik edilir. Türkiye için üyelik öncesi stratejisi, Müktesebata uyum çerçevesinde yapılan hazırlıkların analizi dahilinde yeni bir aşamanın oluşumunu zorunlu kılmaktadır."* [479]

Burada yer alan "Türkiye ile üyelik müzarekelerinin başlama perspektifi bu şekilde yakınlaşmıştır." ifadesi, adaylık tescili ile müzakerelere başlama arasında yapay ve oyalayıcı yeni bir statü olarak görünmektedir. Türkiye'de olumlu bulunan ve "İlk defa bir AB zirvesinde devlet ve hükümet başkanlarının onayını taşıyan resmi bir belgede, Türkiye'nin üyelik müzakereleri perspektifinin yakınlaşmakta olduğunun ifade edildiğine" dikkati çeken Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in, "Türkiye'nin farklı bir aday olmadığının kesin ifadelerle vurgulanması açısından da önem" taşıdığı belirtilen ifadesine karşılık, aynı zirve kararlarını olumsuz bir biçimde değerlendirenler de olmuştur. Bu Zirve kararlarının AB'nin diğer aday ülkeleri sindirmeden Türkiye'yi içine almak istemeyeceğini ortaya koyduğunu dile getiren Karluk, Laeken Zirvesi kararlarındaki

> *"Birlik, çoğunluğu Orta ve Doğu Avrupalı olmak üzere, on yeni ülkeyi daha bünyesine katarak İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yapay bölünme sayfasını nihayet kapatabilecektir."*

ifadesinin yorumunu şöyle yapar:

---

[479] http://www.belgenet.com/arsiv/ab/laekenzirvesi.html (28 Şubat 2007)

*"AB Laeken'de 10 yeni ülkeyi genişleme sürecine dahil etmiştir. Oysa AB'ne girebilmek için kapıda bekleyen 13 ülke bulunmaktadır. Tüm ülkeler eşit statüdeki **aday ülke**lerdir. Fakat AB Laeken'de Lüksemburg Zirvesi'ndeki gibi yine bir ayrım yaparak sadece 10 ülkeye yeşil ışık yakmıştır.*

Karluk'a göre Türkiye, Bulgaristan ve Romanya bu yeşil ışık yakılan ülkeler arasında değildir. [480]

Bu zirvede Türkiye için dile getirilen "üyelik müzakerelerine başlama perspektifine yakınlaşmaktadır" ifadesi ise daha önce de dile getirdiğimiz AB'nin Türkiye'ye yapay aşamalar yaratan, nüanslı ve oyalamaya dönük diplomasisinin yeni bir örneği durumundadır.[481]

Yine Laeken'de Türkiye, kurulması düşünülen Avrupa Ordusu'nun karar alma sürecindeki veto hakkından "vazgeç(iril)miştir."[482]

Gerçekten de bu zirve kararları ile Kıbrıs ve Ege Avrupa Ordusu'nun alanına dahil edilmiş ve Türkiye karar sürecinin dışında bırakılmıştı.[483]

e-12-13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi ve AB Uyum Paketleri:

Bu dönemde AB'nin Türkiye'yi yeniden diğer adayların arkasına atan politikasının izleri açığa çıktığı halde Türkiye, "önce biz ev ödevlerimizi yapalım" ve "AB'ye herhangi bir bahane bırakmayalım" anlayışıyla hızla reform çabalarına girişmiştir. Bu reformların parlamentoda hızla ele alınıp kabul edilmesi Avrupa'da Türkiye'nin beklenen-

---

[480] Karluk-Tonus, **a.g.e.**, s. 23;

[481] Aydoğan, **a.g.e.**, s. 220-221

[482] Cüneyt Yenigün, **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, (Yay.Haz.) Mustafa Aykaç- Zeki Parlak, Elif Kitabevi, Yay., Kasım 2002, s.390

[483] Aydoğan, **a.g.e.**, s. 223-224.Türkiye'nin AB ile Avrupa Ordusu ya da Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamındaki ilişkilerinin seyri konusunda kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Aydoğan, **a.g.e.**, s. 282-301

den önce tam üyelik müzakereleri için baskı yapacağı kaygısına yol açmıştır.[484]

"AB Uyum Paketleri" olarak anılan "reformlar" ile 19 Şubat 2002 ve 14 Temmuz 2004 tarihleri arasında kanun değişiklikleri içeren 8 uyum paketi uygulamaya sokulmuştur. [485]

Bu uyum paketlerinin (UP) Resmi Gazete'de yayınlanış tarihlerine göre sıralanışı şöyledir:

1.Uyum Paketi:19.Şubat 2002,

2.Uyum Paketi:9.Nisan.2002,

3.Uyum Paketi:9.Ağustos.2002,

4.Uyum Paketi:11.Ocak.2003,

5.Uyum Paketi:4.Şubat.2003,

6.Uyum Paketi:19 Temmmuz.2003,

7.Uyum Paketi:7.Ağustos.2003,

8.Uyum Paketi:21.Temmuz.2004. [486]

Bu süreçte yapılan reformların da olumlu etkisiyle 12-13 Aralık 2002'de gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde alınan karardaki şu ifadeler, Türkiye'nin müzakerelerin başlatılması çabasının olumlu sonuçlanmakta olduğuna dair kuvvetli kanıtlar getiriyordu:

---

[484] Murat Erdoğan, "Türkiye-AB İlişkilerinde...", s. 16, 30 numaralı dipnot

[485] Murat Erdoğan, "Türkiye-AB İlişkilerinde...", s. 17.

[486] Murat Erdoğan, "Türkiye-AB İlişkilerinde...", s. 17, 31 numaralı dipnot. Ancak bu dipnotta 8. Uyum paketi için verilen tarih ilk yedi paket için verilenin tersine Resmi Gazete'de yayın tarihi değil, TBMM'de kabul tarihidir. Uyum paketlerinin TBMM'de kabulediş tarihlerine göre sıralanışı için ayrıca bkz. Ercüment Tezcan, **Helsinki'den 3 Ekim'e**: Müzakerelere Giden Sürecin Dünü, Bugünü, Yarını, **Avrasya Dosyası**, C.11, Sayı:1, 2005, s.18. 7. ve 8. Uyum paketleri arasında 22 Mayıs 2004'te Resmi Gazete'de yayınlanan ve 9 Anayasa maddesini değiştiren 5170 sayılı yasayı da bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Bkz. Tezcan, **a.g.m.**, aynı yer. Uyum Paketleri ve 5170 sayılı yasa ile yapılan değişikliklerin içerikleri için ise bkz. http://www.ikv.org.tr/pdfs/adaliksureci3.pdf ; http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/belgeler.htm (28 Şubat 2007)

"Aralık 2004'de yapılacak Zirvede, Komisyonun hazırlayacağı rapor ve tavsiye temelinde, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verilmesi durumunda, AB, Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır." [487]

Bu arada AB'nin 26 Mart 2003'te yayınladığı İkinci Katılım Ortaklığı belgesine karşılık[488] Türkiye'nin İkinci Ulusal Programı Bakanlar Kurulunca 24 Temmuz 2003'te onaylanarak yürürlüğe girmiştir.[489]

f- 6 Ekim 2004 İlerleme Raporu ve Getirilen Eleştiriler:

Reformların sürmesi üzerine AB Komisyonu 6 Ekim 2004'de açıkladığı 2004 İlerleme Raporu'nda [490] müzakerelerin başlatılmasına karar veriyordu. Bu raporun sonunda yer alan "Avrupa Komisyonunun Türkiye'nin katılım yolunda kaydettigi ilerlemeye ilişkin tavsiyesi" bölümününde yer alan pek çok kısıtlayıcı ifade, AB'nin, Türkiye'nin tam üyeliğini her şeye rağmen şeklen diğer adaylarla aynı çerçevede sürdürmesine karşılık, içerik ve kısıtlamalar açısından son derece farklı beklentileri olduğunu göstermektedir. Özellikle bu bölümde yer alan ve çok önemli çekinceler getiren bu ifadelerin önemlileri şöyledir:

- "Müzakerelerin çerçevesi, Türkiye'nin katılımıyla ilgili spesifik zorlukları yansıtmalıdır."
- "Müzakereler karmaşık olacak ve bir taraftan Türkiye'nin müktesebatı uygularken karsılaştığı zorlukları, diğer taraftan da AB ile uyumlu bir sekilde bütünleşmesini kolaylaştıracak hükümlerin

---

[487] Murat Erdoğan, "Türkiye-AB İlişkilerinde...", s. 18; "Türkiye –AB İlişkilerinde Kritik Tarihler", **Kriter Dergisi,** Radikal Gazetesi Eki, Sayı.10, Nisan 2007, s.22

[488] Bkz. http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2003-I.html

[489] "Türkiye –AB İlişkilerinde Kritik...", **a.g.d.,** s.23

[490] 6 Ekim 2004 İlerleme Raporu'nun İngilizce metni için bkz. http://www.abhaber.com/rapor/rr_tr_2004_en.pdf (1 Mart 2007) Türkçe tam metin için ise bkz. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf (1 Mart 2007)

öngörülmesi ihtiyacını yansıtacaktır. Ortak Tarım Politikası ile ekonomik ve sosyal uyum politikasının Türkiye'de uygulanması buna iki örnek teşkil etmektedir. Kişilerin serbest dolaşımına iliskin kurallar ise üçüncü örneği oluşturmaktadır. Daha önceki genislemelerde oldugu gibi, kapsamlı ve spesifik düzenlemelere ve bazı alanlarda uzun geçiş dönemlerine ihtiyaç duyulabilecektir. Kişilerin serbest dolaşımı alanında, kalıcı korunma tedbirleri düşünülebilir. Komisyon, müzakere sürecinde bu meselelerin her biri için yaklaşım belirlemeden önce analizlerini daha rafine hale getirecektir."

- "Müzakerelerdeki ilerleme, sadece Türkiye'nin AB'ye yakınlaşmasına bağlı olmayacaktır. AB de hazırlık yapmak zorunda kalacaktır; zira, Haziran 1993 tarihli Zirvede de belirtildiği gibi, Avrupa bütünleşmesinin ivmesi muhafaza edilirken, Birliğin yeni üyeleri absorbe etme kapasitesi de, Birliğin ve aday ülkelerin genel çıkarları bakımından göz önünde bulundurulması gereken önemli bir mülahazadır."

- "AB-Türkiye ilişkilerinde, bazı konularda diyaloğun güçlendirilmesine ihtiyaç bulunduğu açıktır. AB'yi doğrudan ilgilendirmeyen bazı meseleler de ele alınmalıdır. Üye ülkelerden ve Türkiye'den insanların katılımıyla, endişe ve algılamalarını samimi ve açık bir şekilde tartışılabileceği bir dizi platform oluşturulmalıdır. Bu, kültürel farklılıklar, din, göçe ilişkin konular, azınlık haklarına ilişkin meseleler ve terörizm ile ilgili bir diyaloğu içerecektir."

- "Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Anayasasına uygun olarak, Komisyon, Birliğin temelini oluşturan özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü ilkelerinin ciddi ve sürekli bir biçimde ihlal edilmesi durumunda, müzakerelerin askıya alınmasını önerecektir. Konsey, bu tavsiyeye ilişkin olarak

nitelikli çoğunlukla karar alacaktır. İkinci ayak, Türkiye ile katılım müzakerelerinin yürütülmesine ilişkin spesifik yöntemle ilgilidir. Katılım müzakereleri, kararların oybirliği ile alındığı ve AB üyesi ülkelerin tümünün katıldığı bir Hükümetlerarası Konferans çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Müzakereler karmaşık olacaktır. Konsey, mevzuat uyumu ve uygulamanın tatmin edici bir seviyede olup olmadığı da dahil olmak üzere, müzakere edilen her bir başlığın geçici olarak kapatılmasına ve gerektiğinde açılmasına ilişkin kriterler belirlemelidir. Müktesebata ilişkin mevcut hukuki yükümlülükler, ilgili başlıklarda müzakerelere başlanmadan önce yerine getirilmiş olmalıdır. Uzun geçiş dönemleri gerekli olabilecektir. Bunun dışında, yapısal politikalar ve tarım gibi bazı alanlarda özel düzenlemelere ihtiyaç duyulabilir ve işçilerin serbest dolaşımı konusunda kalıcı korunma tedbirleri düşünülebilir."

- "Komisyon, Türkiye'de reformların sürdürülmesi bakımından, müzakere sürecinin asli bir role sahip olacağı kanısındadır. Bu, ucu açık bir süreç olup, sonucunu önceden garanti etmek mümkün değildir. Müzakerelerin veya müteakip onay sürecinin sonucuna bakılmaksızın, Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin Avrupa yapıları içinde devamlı olarak kalmasını sağlamalıdır. Türkiye'nin katılım sürecinin, katılımın sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi ve Avrupa bütünleşmesinin elli yıllık kazanımlarının daha da geliştirilmesi için titizlikle hazırlanması gerekmektedir." [491]

Görüldüğü gibi bu belgedeki bazı hükümler AB üyeliğinin otomatik bir süreç olmadığını belirtmek maksadıyla ya da bunu vurgulamak amacıyla yazılmış gibidir. Özellikle "ucu açık süreç" kavramı ve "onay sürecine sonucuna bakılmaksızın Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler,

[491] http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf (1 Mart 2007)

Türkiye'nin Avrupa yapıları içinde devamlı olarak kalmasını sağlamalıdır" ifadeleri tam üyelik dışındaki bir çözümün yolunu hazırlar gibi durmaktadır. Buna ek olarak, bir yerde "Kişilerin" bir yerde de "işçilerin" serbest dolaşımı olarak ayrı ayrı tanımları ortaya koyacak mahiyette olmak üzere kalıcı koruma tedbirlerinin düşünülebiliceğinden söz edilmesi, adı tam üyelik olarak konsa bile bu üyeliğin en önemli içeriğinden boşaltılabilecek bir durumun söz konusu edilebileceği şüphesini yaratmaktadır. Ayrıca "Birliğin yeni üyeleri absorbe etme kapasitesi" nin de bu belgede kullanılması olası bir "hayır" yanıtının dayanağı gibi görünmektedir.

Bütün bu veriler Türk Kamuoyunda, en azından bazı aydınlar tarafından da olsa, görmezden gelinmemiştir. Örneğin İlerleme Raporu'nun hemen ardından AB'nin taleplerinin geniş kesimlerin ekonomik durumları ile olan ilişkisini gündeme getiren ve uygulanan IMF reçeteleri ile AB standartlarına yaklaşılamayacağını belirten Uğur Civelek şöyle demektedir:

> *"Gelir dağılımının bozulması, kayıt dışılığın büyümesi ve haksız rekabetin gelişmesi gibi konuların herhalde AB yolunda ilerlemeyi engellemeyeceği düşünülüyor! Demokratik standartlarla, ortalama gelir düzeyi ve yüksek oranlı borçluluk arasında herhangi bir çelişki görülmüyor! Kolay çözüm peşinde koşanlarla yoksulluğun ne olduğunu unutanlar arasındaki ilişkiler de bir garip oluyor, umut tohumu eksek de karınları doyurmuyor."*[492]

Emin Çölaşan ise raporun içinde "hiçbir ülke için yer almamış, alması bile düşünülmemiş **aşağılayıcı hükümler** yer alıyor." diyerek eleştirel tutumunu sürdürmüştür.[493]

Sami Kohen ise Türkiye için getirilen farklı bir uygulamayı dile getirip raporda "şart "olarak algılanabilecek bazı maddelere dikkat çekerek, raporun bütünüyle olumlu karşılanamayacağını, tavsiye bölümünde "şart"

---

[492] Uğur Civelek, "AB Rüyası", **Radikal Gazetesi**, 8 Ekim 2004
[493] Çölaşan, "Ne Şiş Yandı Ne Kebap", **Hürriyet Gazetesi** , 7 Ekim 2004

olarak algılanabilecek hükümler olduğunu belirtir. Kohen raporda insan hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesi durumunda müzakerelerin kesilmesi hükmünün var olmasının var olan bir uygulama olduğunu ama ilk kez Türkiye ile ilgili olarak bu hükmün rapora konduğunu belirterek bu çifte standarda dikkat çeker.[494]

İlerleme Raporu dönemin başbakanı R.Tayyip Erdoğan tarafından bile belli konularda "Türkiye'ye ayrımcılık yapıldı" şeklinde yorumlanmıştır. [495]

Basının genel çoğunluğu ise raporu olumlu karşılamış, AB sürecini baştan beri destekleyen liberal köşe yazarları gelinen durumu yeni bir "dönüm noktası" ve yeni bir Avrupalılık tescili olarak nitelemişlerdir.[496]

Ancak Türk Aydınları arasında bu tarihten sonra Türkiye'de AB sürecine yönelik eleştiriler de daha genel bir içerik kazanmış, gelinen aşama hakkında değerlendirme yapılırken AB ile ilişkilere Türkiye ve Batı Dünyası arasındaki ilişkilerin daha geniş çerçevesi içinden bakılmaya başlanmıştır.

AB sürecinin geldiği noktayı Soğuk Savaş sonrası gelişmeler ışığında yorumlayan Kamran İnan'ın 6 Ekim 2004 Raporu sonrasında söyledikleri buna örnektir. Kamran İnan'a göre Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sembolleşen Soğuk Savaş'ın bitişi Dünya dengelerini değiştirmiştir. Bu noktadan sonra Avrupa'da din ve kültür birliği ve "Bizden olanlar, olmayanlar" ayrımı ön plana geçmiş, dini milliyetçilik güç kazanmaya başlamıştır. Soğuk Savaş yıllarında Amerika ve SSCB arasında kaybettiği önemi tekrar kazanma arayışına giren Avrupa ile İslam Dünyası arasındaki ilişkilerde bir gerginlik, ABD ile de bir uzaklaşma eğilimi yine bu dönemde ortaya çıkmıştır.[497]

Kamran İnan'ın AB ile ilişkilere getirilen eleştirilerin

---

[494] Sami Kohen, "Rapordaki Şartlar", **Milliyet Gazetesi,** 7 Ekim 2004
[495] **Hürriyet Gazetesi**, 7 Ekim 2004
[496] Cemal, "Evet Bir Dönüm Noktası", **Milliyet Gazetesi**, 7 Ekim 2004; Uluengin, "Kutlu Olsun", **Hürriyet Gazetesi,** 7 Ekim 2004
[497] İnan, **İnce-Uzun Yol...**, s. 69

çoğunun kalkış zeminini oluşturan bir tarihsel-siyasal arka plan çizdiği bu konuşması, Türkiye'de AB taraftarı ve AB Karşıtı başlıklarıyla ayrıştırılan kesimlerin hangi paradigmalardan ya da genel kabullerden yola çıktıklarını ortaya koyması bakımından önemlidir. Bir bakıma Türkiye'de yürütülen bu tartışma, Batı'nın Türkiye'ye bakışı ve Soğuk Savaş sonrası dünya konusundaki genel kabullerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle taraflar arasında teorik olarak Batı'yı kavrayış farkı vardır. AB süreci ilerlerken olgusal anlamda, gelinen her aşama üzerinden yürütülen bu tartışma Tam Üyelik müzakerelerinin başlaması aşamasında olgusal olmaktan çıkıp Batı'yı ve Batı'nın Türkiye'ye bakışı konularında teorik bir yaklaşım tartışmasına dönüşmüştür. Aslında yanıtı aranan temel soru somut olarak şudur: Soğuk Savaş boyunca Türkiye ile müttefik ilişkileri içinde olan "Dost" Batı, Soğuk Savaş sonrasında halen aynı bakışını korumakta mıdır, yoksa Soğuk Savaş'ın yorgunluğunu üzerinden atmış ve Türkiye'ye karşı eski emperyal(düşman) bakışına geri mi dönmüştür?

Kamran İnan, bu soruya olumlu yanıt verdiği konuşmasında Türkiye'nin bu gelişmeleri kavrayamadığını, AB'nin Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'den uzaklaştığını,ancak bu durumun Türkiye'de yeteri kadar algılanamadığını belirterek Türkiye'ye karşı Avrupa'nın bakışını şöyle belirtir:

> *"Oysa Batı, Nato içindeki yerimizi muhafaza etmemize rağmen, bize karşı klasik politikasına döndü; zayıf bir Türkiye. Lozan Pişmanlığı, Sevr hasreti görülmeye başlandı. Bunlar üstelik 6 Ekim 2004 Raporu ile kağıda döküldü."*

İnan'a göre "AB'ni arkasına almış Yunanistan'ın dizginleyemediği genişleme eğilimi", "Avrupa'da uyanan haçlı ruhu, tarihe gömemedikleri intikam hissi," ve "Türkiye'ye muhtemel bir tehdit kaynağı gözü ile bakılması", gibi gözle görülür gerçekleri hiçe saymak, İstanbul için dini projeler geliştirme peşinde olan AB'nin Türkiye'yi içine alacağını beklemek, kendi kendini aldatmaktır. İnan açıkça

şöyle der:

"Birilerinin, bir şeylerin bizi uyandırması gerekir." [498]

Türkiye-AB ilişkileri Tam Üyelik müzakerelerine doğru aşama aşama mesafe katederken Türkiye içinde Batı'nın değişen bakışı konusundaki şüpheler de artan bir yoğunlukla dile getirilmiştir. Bu değişen bakış konusundaki en önemli engel gibi görünen, ya da değişmezliğe delil olarak öne sürülen Nato üyeliğinin sürmesi olgusunun bile Batı'nın bakışındaki değişimi görmeye engel olamayacağı yönünde değerlendirmeler de yapılmıştır. Özellikle Batı ile daha çok ilişki kuran eski büyükelçiler eliyle geliştirilen bu söylem, Türkiye'de AB karşıtı düşüncenin oluşumu içinde son derece önemli yer işgal etmektedir. Bunlardan biri olan Onur Öymen'in Batı'nın Türkiye'ye bakışı konusunda getirdiği deliller de aynı yöndedir. Öymen'de AB'nin Türkiye'ninin üyeliğini geciktirebileceğini söyler ama ekler:

> *"ama şunu yapmaya hakkınız yok: Türk Halkını incitemezsiniz, Türk Milletini incitici beyanlarda bulunamazsınız. İşte Avrupa Birliği, maalesef bunu yapıyor. Diyor ki; 'Kuzey Irak'a asker gönderirsen ben, AWACS uçaklarındaki personelimi çekerim."* [499]

Öymen, NATO üyesi AB Ülkelerinin müttefik olmanın asgari koşullarını bile Türkiye'nin güvenliği söz konusu olduğunda yerine getirmekdiklerinden şikayet etmekte, AB'nin Kemalizm'i Türkiye'nin üyeliği için bir engel gördüğünü de aynı konuşmasında belirtirken, "bütün dertleri Kemalizm'le" diyerek başlangıçtan beri AB'ye üyeliği savunanlarda öne çıkan süphelerin sözcüsü gibi olmaktadır."[500]

Batı'nın Türkiye'ye karşı NATO müttefiki olma algısının bile değiştiğini öne çıkartan bu söylemler, Türkiye-AB ilişkisinin ve gelinen aşamaların sorgulanacağı tarihsel-siyasal zemini belirlemek açısından çok önemlidir. Batı'nın

---

[498] İnan, **İnce-Uzun Yol...**, s. 70
[499] Öymen, **Son Gelişmeler Işığında...**, s.36
[500] Öymen, **Son Gelişmeler Işığında...**, s.36-37

ve özellikle AB'nin Türkiye'nin kuruluş felsefesine olan bakışının da gündeme getirildiği bu açıklamalar, Türkiye'de AB ile ilişkileri bütüncül olarak kavrama ve bütüncül olarak eleştirme anlayışının doğmasına etkili olmuştur.

Aslında Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olmayanların sürecin kendisine yönelttikleri eleştiriler, AB üyeliğine karşı olanların argümanlarını zenginleştirmiş, giderek AB'ye yönelik eleştirilere dönüşmüştür. Bu açıdan 6 Ekim 2004 tarihli AB Komisyonu raporu önemli bir dönemeç sayılabilir. Bu dönemeçte, AB'nin Türkiye'nin üyelik talebine süreç hangi aşamaya gelmiş olursa olsun samimi olmadığına yönelik tereddütler daha da artmıştır. Bu tereddütler özellikle üyelik sürecinin bir çıkmaza doğru gittiği, AB'nin Türkiye'nin üyeliğini değil, bu süreçte vereceği ödünler ve yapısındaki değişikliklerle ilgilendiği noktalarında yoğunlaşmıştır.

6 Ekim 2004 tarihli rapora yöneltilen en önemli eleştiri, bunun 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin diğer adaylarla eşit sayılacağı hükmüne karşılık bir geri adım oluşturduğu yönündedir. Öymen de müzakerelere başlanma kararının koşullu çıktığını belirterek bu düşünceye katılmaktadır. [501]

Bu koşullar daha önce de belirttiğimiz gibi müzakerelerin ucu açık olacağı hususudur. Bu noktada Fransa'nın müzakereler başarıyla bitse bile Türkiye'nin üyeliğini referanduma götüreceği açıklaması da önemli bir çifte standarttır. Çünkü bu durum Romanya ve Bulgaristan için ve öncesinde üye olan 10 ülke için öngörülmemiştir. Öymen Fransız anayasasında bu konuda yapılan değişikliğe de dikkat çeker:

> *"Meselenin bir başka yönü de şudur: Fransız anayasasının 11. Maddesine göre Fransa bir uluslararası antlaşmayı isterse Meclise onaylatabilir, isterse referanduma sunabilir. Yani ileride referanduma gidilmesinde yasal bir engel yoktu. Ama şimdi*

[501] Öymen, Ordu Barolar Birliği'nde 20 Kasım 2004 tarihinde yapılan konuşma, http://www.onuroymen.com/index.php?p=4#konferans (6 Mart 2007), s.2

deniliyor ki, Türkiye'nin üyeliğinin onaya sunulacağı sırada referandumu zorunlu kılmak için şimdiden bir anayasa değişikliği yapacağız. Yani, gelecekteki Fransız Cumhurbaşkanları isteseler de üyeliğimizi Meclise onaylatamayacaklar, referanduma gitmek zorunda kalacaklar."[502]

Bu durum daha önce Kohen'in de belirttiği türden açık bir kötü niyet ve çifte standarttır. Öymen'in bu konuşmasında belirttiği diğer noktalardan biri, yine daha önce de belirttiğimiz gibi serbest dolaşım hakkına sürekli kısıtlamalar getirilmesi olasılığıdır. Gerçekten de hiçbir üye ülke bu haktan sonsuza kadar mahrum bırakılmamıştır. Bu kısıtlama Türkiye'nin en azından pratikte hiçbir zaman üye olamaması demektir.

AB'nin samimiyetinin sorgulandığı noktalardan birisi de üyelik zamanlamasıyla ilgilidir. Aynı konuşmada Öymen, 6 Ekim 2004 tarihli rapordan sonra Avrupa'da Cumhurbaşkanı Chirac ve diğer liderlerce de dile getirilen "Türkiye'nin 10-15 yıldan önce üye olamayacağı" sözleri de eleştirilmektedir.

Raporda Kıbrıs ile ilgili olarak, Rum Kesimi'ni egemen devlet olarak tanıma koşulu bulunduğuna ilişkin noktalar da eleştirilmiştir. Özellikle müzakerelerin hükümetlerarası olacağının bir başka deyişle 25 üye ülkeyle yapılacağının vurgulanması Türkiye'nin Kıbrıs Rum Yönetimini tanınması yolunda baskılarla karşılaşacağının işareti olarak yorumlanmıştır.

Bir diğer eleştirilen nokta raporun 40, 41 ve 42. sayfalarında geçen "Kürt Azınlık" ve Alevi azınlık söylemi ve Lozan Antlaşması'nın delinmesi şüphesi üzerinedir:

"Raporun diğer yerlerindeki yazım biçimi de Komisyonun Kürtleri bir azınlık olarak gördüğünde kuşku bırakmıyor. Aynı şekilde Alevi vatandaşlarımızın da azınlık olarak görüldükleri çok açık

---

[502] Onur Öymen, **a.g.k.**, s.4

biçimde belirtilmiş. Kendimizi ve halkımızı aldatmayalım. 6 Ekim'den sonra bazı yazım değişiklikleri olmuşsa bile açıkça söylemek gerekir ki Komisyonun bu konudaki yaklaşımını değiştirebilmiş değiliz. Bu ifadeler, Türk devletinin omurgasını oluşturan Lozan Antlaşmasına tamamen aykırıdır."

Bu konuşmada 6 Ekim 2004 tarihli rapordaki diğer önemli eleştiri kaynakları tek tek sayılmıştır. Bunlar arasında 136.sayfada belirtilen Türkiye'nin Ermenistan sınırını açması ve "1915-1916 yıllarında cereyan eden 'trajik olaylar' konusunda Ermenistan'la uzlaşmaya" varması ve sayfa 41' de Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması konuları da yer almaktadır. Yine bir diğer nokta ise Dicle ve Fırat nehirleri üzerindeki baraj ve sulama sistemlerinin AB üyeliğinden sonra uluslararası yönetim altına konulabilmesi ifadesidir. Raporda dikkat çeken bir diğer nokta da 42.sayfada "ülkenin doğusu ve güneydoğusundaki durum" ifadesiyle Türkiye'nin belli bir coğrafi bölgesine özel bir hassasiyet gösterilmesidir.

Bütün bu rahatsızlık verici ve egemenliğin kısmen yitirilmesi anlamına gelen düzenleme isteklerinin yer aldığı raporun buna karşılık tam üyeliğe değil, "özel statü" ye götürecek bir yol hazırladığı da Öymen tarafından belirtiliyordu. Diğer adaylardan istenmeyen koşulların da Türkiye'den istendiğini belirten Öymen azınlık hakları gibi konularda Türkiye'den istenenlerin bazı Avrupa ülkelerinde bile olmadığı eleştirilerini de

dile getirerek sonuç olarak şunları söyler:

" Türkiye'nin üyelik talebini fırsat bilen bazı ülkelerin bütün emellerini bu vesileyle gerçekleştirme arzularını kabul edemeyiz. Unutulmasın ki, biz AB'nin üyesi olmak istiyoruz, sömürgesi değil."[503]

Görülmektedir ki bu raporla birlikte AB'ye özde karşı olmayanların değerlendirme ve eleştirilerinde bile güncel olandan, genel sürece yönelik bir kayma olmaktadır. Lozan,

---

[503] Öymen, **a.g.k.**, s.7-10

Kemalizm, Egemenlik gibi temel ve kapsamlı kaygılar eleştirilerin temel konusu olmaya başlamıştır. Bu süreç sonraki her adımda gelişerek ilerleyecektir.

6 Ekim 2004 tarihli rapordan yola çıkarak AB sürecine genel olarak getirilen eleştirilere bir diğer örnek Füsun Arsava'dan gelmektedir. İlerleme raporunun Türkiye'yi "köşeye sıkıştırma" ve "pazarlık etme" anlayışı ile yazıldığını belirten Arsava[504] rapor ışığında belirginleşen Türkiye hakkındaki bit tutumu şöyle açıklar:

> *"Yeşiller Partisi Başkan Yardımcısı Roth'un Türkiye gezisi esnasında ifade ettiği bir vurgu: 'Türkiye ademi merkeziyeti kabul etmediği takdirde, Avrupa Birliği'ni unutması gerekir. Türkiye'nin Kürt kimliğini tanımadığı takdirde, Avrupa Birliği'ni unutması gerekir.'"*

Arsava'nın dile getirdiği bir diğer husus da Öymen'in daha önce belirttiği Avrupa kamuoyunun ikna edilmesi ve referandum konusudur. Bu açık çifte standartlar Türk aydınının gözünden kaçmamıştır. Arsava, bu rapordan ve ardından yaşanan gelişmelerden aslında AB'nin Türkiye'yi tam üye olarak içine almak konusunda "çok inançlı ve istekli olmadıkları" sonucunu çıkarır.[505]

Aynı panelde Hasan Ünal, Türk kamuoyunda ve özellikle Türk basınında bir kesimin her gelişmeyi olumlu tarafından görmek isteyerek yansıttığını belirttiği konuşmasında, İlerleme Raporu'nda "Ucu açıklık" ve "Türkiye'de demokrasi ve insan hakları konusunda sistematik geriye gitmeler tespit edilirse, o zaman Avrupa Birliği ağırlıklı oy çokluğuyla Türkiye'nin müzakerelerini askıya alabilir" ifadelerinin, bu kesimler tarafından " işin tabiatında vardır" gibi ya da "prensipte kabul edilen hususlar" olarak nitelendirildiğine dikkat çekerek "ama bugüne kadar prensipte

---

[504] Arsava, **İlerleme Raporu Işığında Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri'nin Geleceği; Gerçekler ve Hedefler**, Panel, , Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 09 11 2004, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (9 Mart 2007), s.8

[505] Arsava, **a.g.k.**, s.7-10

varolduğu kabul edilen bu hususlar başka hiçbir ülkenin raporuna yazılmamıştı" diyerek hem yukarda adı geçen aydınlarca vurgulanan Türkiye'ye karşı çifte standardı dile getirir, hem de aynı gelişmeye ya da ifadeye farklı ideolojik şartlanma içinde olanlarca farklı yaklaşımlar getirildiğinin altını çizer.[506]

Ünal, bu konuşmasında Avrupa Birliği'nin bir çelişkisine ya da çifte standardına da işçilerin serbest dolaşımı ile ilgili kalıcı sınırlama isteği çerçevesinde şöyle değinir:

> *"Kıbrıs'ta Annan Planı müzakereleri sırasında Türk tarafı ısrarla, adeta yalvarırcasına Komisyona [507] şunu diyordu: Rumların kuzeye gelip yerleşmelerini daimi olarak sınırlayan bir deregasyon haline dönüştürecek bir maddeyi anlaşmaya koyalım, siz de bu anlaşmayı Avrupa Birliğinin birincil hukuku haline getirin, bu da birincil hukuk deregasyonu olsun, bizi sağlama alsın. Komisyon şunu diyordu: 'Avrupa Birliğini Avrupa Birliği yapan temel 4 özgürlükten herhangi birini kati sürette ve daimi sürette sınırlayamazsınız, böyle şey olamaz.' diyordu. Verheugen[508] ve ekibi, bunu böyle keyifli keyifli savunuyordu. Şimdi aynı ekip, Türkiye'yle ilgili olarak Avrupa Birliği'ni Avrupa Birliği yapan temel özgürlüklerden birinin kısıtlanmasına ilişkin bir deregasyonu gayet keyifli bir şekilde yine zirveye tavsiyede bulunuyor."*

Ünal, bu veriler ışığında İlerleme Raporu'nun Türkiye'ye Tam Üyelik perspektifi sunmak için hazırlanmış bir belge olmadığını söylemektedir."[509]

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da 6 Ekim 2004 tarihli İlerleme Raporu'nun Türk aydınında AB konusunda var olan tereddütlerin aşılması ve görüşlerin ya

---

[506] Hasan Ünal , **İlerleme Raporu Işığında...,** s.13-14

[507] Kastedilen Avrupa Birliği Komisyonu'dur. (A.U.Ö.)

[508] Annan Planı müzakereleri dönemimde AB Komisyonu Genişlemeden Sorumlu üyesi. (A.U.Ö.)

[509] Ünal, **a.g.k.,** s.14

da pozisyonların netleşmesi konusunda çok önemli bir dönemeç olmasıdır. Ünal'ın aynı konuşmasında Türk aydınında AB konusunda beliren bu pozisyonlar için getirdiği bir tanım, bu netleşmede önemli bir adımdır. Çünkü bu konuşmasında Ünal Avrupa değerlerine sahip çıkan ve o değerlerin benimsenmesini isteyen kesimlerin de Avrupa Birliği'ne yönelik Türkiye'nin uyguladığı politikaları eleştirdiğini belirtmektedir. [510] Burada artık dolaylı da olsa Türkiye'nin AB'ne üyeliği fikrinden kategorik olarak uzaklaşma sözkonusudur. Bu değerleri benimseyenler için bile gerçekçi olmayan AB üyeliği yerine bir "Özel Statü" isteği de yavaş yavaş belirmektedir:

Ünal, "Türkiye, bu raporlarla tam üyeliğe gidemez" dedikten sonra,

> *"bize öyle bir statü kendileri teklif edebilirler ki, onun içinde hiçbir şey olmayabilir" diye ekler ve yukardaki sorusuna yine kendisi "Özel Statü"nün tartışmaya başlanması gerektiğini söyleyerek yanıt verir."*[511]

Bu konuşmada dikkat çeken bir husus, "bize öyle bir statü kendileri teklif edebilirler ki, onun içinde hiçbir şey olmayabilir." ifadeleridir. Bu ifade çok açık bir biçimde AB'nin herhangi bir önerisinin içeriksiz, kabuk bir öneri olarak sunulması olasılığından söz etmektedir. Bu saptama, daha önce de dile getirilen AB'nin Türkiye'ye karşı yürüttüğü ve yapay ve içeriksiz aşamalar yaratma ve yuvarlak diplomatik sözler ve süslü ifadelerin gerisinde hiçbir şey vermeden, hiçbir taahhüt altına girmeden, her defasında açık kapılar bırakarak Türkiye'yi ödünlere zorlamak politikasının önemli bir kanıtını oluşturmaktadır.

Bir diğer husus da artık "Özel Statü" konusunun daha cüretkar bir biçimde savunulmaya başlanmasıdır.

---

[510] Ünal, **a.g.k.,** s.16

[511] Ünal, **a.g.k.,** aynı yer. 6 Ekim 2004 İlerleme Rapuru'ndan sonra Türkiye için Özel Statü olasılığına dikkat çeken bir değerlendirme için ayrıca bkz. Soysal, "Özel ve Ayrıcalıklı Statü", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi,** Sayı.245, 3 Kasım 2004, s.13-17

Başlangıçta AB'ye üyeliğe "Evet" diyen ancak sürecin kendisine itiraz eden kesimlerden en azından bir bölümünün giderek AB'ye üyeliğe bu koşullarla ya da bu bedellerle "Hayır", ancak Türkiye'nin çıkarlarını maksimum yapacak bir "Özel Statü"ye "Evet" noktasına geldiklerini söyleyebiliriz. Bir başka deyişle İlerleme Raporu ve sonrasında müzakerelerin başlamasının ardından Türk Aydınında "her ne pahasına olursa olsun AB'ne üyeliğe Evet" diyenlerle "AB'ne üyeliğe bu koşullarla Hayır" diyen bir ayrımın artık daha da net bir biçimde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Çünkü bu saydığımız gelişmeler artık sürecin adımlarını eleştirerek ve bu sürecin getireceği kayıpları ya da zararları dile getirerek AB'ye üyeliğe "Evet" diyebilmeyi zorlaştırmış, hatta olanaksızlaştırmış ve bu seçeneği bir kategori olmaktan çıkartmıştır. Bu ara kategorilerin ortadan kalkması 17 Aralık 2004 sonrasında yoğunlaşacaktır.

Türkiye'de 2005 yılına gelinirken "her ne pahasına olursa olsun AB'ne üyeliğe evet" ile "AB'ye üyeliğe bu koşullarda hayır" düşüncesi arasında bir saflaşma olduğuna bir diğer kanıt da yine aynı panelde gazeteci Fikret Bila'nın söyledikleridir. Bila kendi kendine "Türkiye nereye kadar evet diyebilir?" diye sorduğunda siyasal yapının (hükümetin) bu soruya, "her yere kadar evet" diyecek bir anlayış içinde olduğunu gözlemlediğini belirtir. Bila'ya göre AB'nin talep ve daytmalarına karşı yeri geldiğinde "dur" diyecek bir siyasi irade (o gün için) Türkiye'de yoktur. Bila, konuşmasının devamında da "her ne pahasına olursa olsun AB'ne üyeliğe evet" kesiminin pozisyonunu

> *"ciddi bir devlet direnişi de olmadığı kanaatindeyim; varmış gibi yansıtılıyor, ama olmadığı anlaşılıyor."*

sözleriyle belirtir.[512]

Bu rapordan sonra Kamil Turan'ın getirdiği eleştiriler de son derece serttir. Turan, AB'yi genel olarak İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz, Hollanda, Belçika gibi ülkelerin

[512] Bila, **İlerleme Raporu Işığında...**, s. 19

eski sömürgelerini imtiyazlı sözleşmelerle kendilerine bağladıkları bir örgüt olarak tarif ettiği bir konuşmasında AB'nin Türkiye'yi Kuzey Afrika'daki eski Avrupa sömürgeleri gibi bir sömürge modeline mi hazırladığı kuşkusunu belirtmiştir.[513]

Ünal'ın yukardaki konuşmasındaki bir sözü de son olarak not etmekte fayda var:

> *"çünkü Türk aydınları arasında Avrupa Birliği tartışmasına dair oluşturulan söylemin giderek bir politburo söylemine dönüştüğünü görüyorlar. Yani herkes, sanki politbürodan talimat alınmışçasına aynı lafları söylemeye mecbur hissediyor ve aynı lafları söylemek konusunda birbirleriyle yarış eden bir kitle var.""*[514]

Ünal, Türkiye'de bu noktadan itibaren ancak AB konusunda sağlıklı bir tartışmanın başladığını da ekler.

Bu ifadeler, Türk aydınında AB konusunda gerçek saflaşmanın ve gerçek tartışmanın tarihi bir referans noktası belirlemek gerekirse 6 Ekim 2004 İlerleme Raporu ile başladığını göstermektedir.

Yalçın Küçük de 6 Ekim 2004 raporunu farklı değerlendirenlerden biridir:

> *"... bir, Avrupa kapısı kapanmıştır. İki, üç belge toplam teslimiyet şartlarıdır. Bütün limanlar, istasyonlar varsa kalelerin teslimi istenmektedir."* [515]

Küçük bu şartlarda müzakereyi de şöyle niteler:

> *"Brüksel'de açılan şartlarla bir yeni müzakereye başlamak, Kemalist Cumhuriyet'in sonunu kabul etmektir. Bugün Kemalist Cumhuriyet'e suikast var. Kemalist Cumhuriyet'i bırakalım, ulusal onuru olan*

---

[513] **2004 Türkiye-Avrupa Birliği İlerleme Raporu,** Panel, TBMM, 1 Kasım 2004, TBMM Yayını, s. 62

[514] Ünal, **a.g.k.,** 31

[515] Küçük, **İsyan 1**, İthaki Yayınları, 2005, s. 320

hiçbir kavim, bunları müzakere etmez; bunlar ulusal onuru ortadan kaldırmaktadır."[516]

Yalçın Küçük devamla; "Üçüncü Viyana Bozgunu" olarak nitelendirdiği[517] 6 Ekim raporunu, AB'nin Türkiye'ye diplopmatik bir ifadeyle verilmiş "hayır" yanıtı olduğunu söyler. Çünkü Küçük'e göre 40 yıldan fazla bir süredir Türkiye'ye üyelik hedefi verildiği halde sonrasında "ucu açıklık" ifadesi ile sürecin üyelikle sonuçlanmayabileceğinin vurgulanması "üye olamayacaksınız" anlamına gelir. Böylelikle Küçük, bir bakıma genel kanının aksine AB ile ilişkilerde gelinen aşamayı "sonun başlangıcı" olarak tanımlamış olmaktadır. Bu kesin niyete rağmen AB'nin Türkiye'ye ilişkin diplomatik metinlerde "tam üyelik" perspektifini yansıtacak bir takvim sunmasını yani görünüşte üyelik adımlarını sürdürmesini de Avrupa'nın lehine olduğunu belirtir. Avrupa'nın politikası Türkiye'ye alınacakmış izlenimi vererek oyalamaktır. [518]

Bu eleştiriler yukarda Ünal'ın belirttiği "Türkiye, bu raporlarla tam üyeliğe gidemez" yargısıyla da örtüşmektedir. Yine Küçük'ün belirttiği ve bizim bu çalışmada AB'nin nüanslı, yapay aşamalar yaratarak üyelik sürecini zamana yayma, kısaca Türkiye'yi oyalama niyetinin varlığı konusundaki ilginç bir kanıt da Fehmi Koru'nun 17 Aralık 2004 tarihli yazısında şöyle dile getirilmektedir.

"Kopenhag Zirvesi ertesinde Danimarka televizyonunda yayınlanan, dönemin Danimarka Başbakanı Rasmussen'in Alman Dışişleri Bakanı Fischer'e, "Türkiye'yi oyalamak için formüller geliştiriyoruz" dediği 'gizli çekim' sahnesi hepimizin zihin belleğinde capcanlı duruyor. Aynı sahnenin devamında, Danimarka Dışişleri Bakanı Möller de, Fischer'in kendisine, 'Türkiye'nin hiçbir zaman üye olama-

---

[516] Küçük, **"İsyan 1"**, aynı yer

[517] Küçük, **"İsyan 1"**, s.315

[518] Küçük, **"İsyan 1"**, s.323. Türkiye'yi oyalama ve AB'nin Türkiye üzerinde diplomatik gücünü kullanması için katılım ortaklığı statüsü verildiğine ilişkin benzer bir saptama için bkz. Arsava, **Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde**..., s. 44

yacağını' söylediğini ve bu konuda yardım istediğini belirtmekteydi."[519]

Bütün bu eleştirilere rağmen Türkiye müzakere tarihi almak umuduyla olumsuz bir hava yaratmamak adına yumuşak bir tutum takınmıştır. Başbakan'ın rapor karşısındaki ifadeleri raporu "dengeli" bulduğu ve genel olarak AB konseyinin raporunun olumlu yönünde olmuştur.[519]

Bu ifadeler, Bila'nın "şu ana kadar gördüğümüz politika Avrupa Birliği'nden tarih almak uğruna ne istenirse yapılması gerektiği yolunda" derken işaret ettiği tutuma uymaktadır. Hem Avrupa'nın Küçük'ün belirttiği gibi Türkiye'ye "kesin hayır" diyerek kapıları kapatmamasının, hem de Türkiye'de AB'yi savunan çavrelerin her şeye rağmen "evet" demek yolundaki tavırlarının gerisinde yatan Küçük'ün belirttiği oyalama politikası dışında ana nedenlerden biri ise Mümtaz Soysal'a göre şöyledir:

> *"Bunun bir başka nedeni de, İki tarafın da Avrupa'ya tam üyelik sürecini kendi çıkarları için geçici olarak kullanmakta oluşudur. Yani Türkiye'de, şimdiki iktidarın gerçekten Avrupalı olmak istediğine ben inanmıyorum. Onlar bu ilişkiyi, Avrupa ile olan ilişkilerini Türkiye'de değiştirmek istedikleri durumların dış baskıyla değiştirilmesi için kullanmak istemektedirler."*

AB'nin de bu süreci Türkiye'yi kendi istediği gibi biçimlendirmek için bir fırsat olarak kullandığını belirten Soysal, AB'nin Güneydoğu ve Kıbrıs konularında kesin hayır diyen Türk Silahlı Kuvvetleri'ni yıpratmak için de bu süreci kullandığı görüşündedir.[520]

Görülüyor ki 6 Ekim sonrası yapılan değerlendirmelerde AB sürecinin hangi temel politikalar ışığında nasıl ve ne noktaya doğru ilerlediği muhalif çevrelerde giderek daha cüretkar biçimde vurgulanmaya başlanmıştır.

---

[519] Koru, "Bir uyarı daha", **Yeni Şafak Gazetesi**, 17 Aralık 2004
[519] **Radikal Gazetesi**, 6 Ekim 2004
[520] Soysal, "Özel ve Ayrıcalıklı ...", s. 16

Buna rağmen bu eleştiriler rapor sonunda oluşan "genel iyimserlik" havasını dağıtmaya pek de yetmemiş, eleştirenler ise " 'genel'in dışında kalanlar, yani Rapor'un bütünü içinde ayrıntı mesabesinde olan kimi 'kayıtlar'ı ileri sürerek bu konuda olumsuz bir tutum takınanlar veya Türkiye'nin AB'ye tam üye olması ihtimalinin kendisini bir felaket olarak görenler de olmadı değil" denilerek karşılanmışlardır.[521] Bütün bu eleştirilere rağmen "Her ne hal ise, öyle görünüyor ki, önümüzdeki dönemde bizden veya Avrupa'dan kaynaklanabilecek ciddi bir 'yol kazası' na maruz kalmazsak, aşağı yukarı on yıl sonra Türkiye AB'nin tam üyesi olacaktır."[521] sözlerine yansıyan bir iyimserlikle Türkiye'nin AB üyelik mücadelesi sürmüştür.

g-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi ve Türkiye'deki Yansımaları:

İlerleme Raporu'na gösterilen yumuşak tutum sonucunda yine beklendiği gibi [522] 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde kabul edilen karar metninin 22 ve 23. Paragraflarında 3 Ekim 2005 itibariyle Türkiye ile Tam Üyelik müzakerelerine başlanmasına karar verildi.[523] Yani bu karar aslında Türkiye için beklenen bir karardı. Ancak

---

[521] Mustafa Erdoğan, "Avrupa, Avrupa Birliği ve Türkiye", **Liberal Düşünce Dergisi,** Yıl.10, Sayı.40, Güz 2005, s. 15

[521] Mustafa Erdoğan , "Avrupa, Avrupa Birliği ve...", aynı yer

[522] "*Türkiye'nin eksileriyle artılarını tartan Komisyon, reformların, Kopenhag Kriterleri'ni karşıladığına kanaat getirdi. AB liderlerinin 17 Aralık'ta artık 'müzakerelere başlama' dışında bir karar alması olanaksız gibi*" Radikal Gazetesi, 6 Ekim 2004; "*Maalesef, Tavsiyedeki bir çok husus neredeyse hiçbir değişiklik olmadan 17 Aralık'ta toplanacak Zirve'de aynen kabul edilecektir.*" Tezcan, "AB Komisyonunun Türkiye Hakkındaki 6 Ekim 2004 Tarihli İlerleme Raporu ve Tavsiyesi: 17 Aralık'a Giden süreçte Bir Durum Değerlendirmesi", **Demokrasi Platformu Dergisi,** Yıl.1,Sayı.1, Kış 2005, s. 150; "*Aralık 2004'te tam üyelik görüşmelerine 'başlama tarihi' kesinlikle verilecektir.Ancak aklı biraz olsun başında olanlar ve AB konusunda biraz bilgisi bulunanlar 'bunun AB'ye bir yükümlülük getirmediğini' çok iyi biliyorlar.*" Manisalı, **Bekleme Odasında İğfal**, Derin Yayınları, İstanbul 2005, s. 6

[523] Murat Erdoğan, **a.g.e.,** s. 19, Türkiye- AB Kronolojisi, s.32. 16-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi Kararları'nın Türkçe metni için bkz. http://www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html (9 Mart 2007)

bu kararlar Kıbrıs konusunda yaşanan son dakika pazarlıklarıyla oluşturulabilmiştir. Bu kararlar ile Türkiye Kıbrıs Rum Yönetimini bir AB üyesi olarak tanımak anlamına gelen bir kararı kabulden uzak durmuşsa da müzakerelerin fiilen başlatılacağı 3 Ekim 2005 tarihinden önce Gümrük Birliği Antlaşması'nı yeni AB üyesi ülkeleri de kapsayacak biçimde uyarlamak zorunluluğu altında kalmıştır. [524]

Brüksel Zirvesi'nde alınan kararların 4. Paragrafı Türkiye ile ilgiliydi:

> *"AB Konseyi, Komisyon tarafından 6 Ekim 2004'te AB Konseyi ve Parlamentosu'na sunulan Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'ye ilişkin İlerleme Raporları; Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'a ilişkin Strateji Belgesi; Türkiye'ye ilişkin Tavsiye Metni ve Türkiye'nin Üyelik Perspektifi'nden Doğan Meseleler belgesindeki tespit ve tavsiyelerini memnuniyetle karşılamıştır."*

Yine kararların 17., 18., 19., 20. ve 22. Paragrafları Türkiye'yi ilgilendiren hususlara yer vermekteydi. 19. Paragrafta yukarda belirttiğimiz gibi Ankara Antlaşması'yeni ülkelere uyarlanmasının altı çiziliyor, 20. Paragrafta da Türkiye'nin gerektiğinde komşularıyla olan sınır anlaşmazlıklarının Adalet Divanı'na götürülmesi hususu tekrar hatırlatılıyordu.[525]

Erol Manisalı da AB sürecinin bütün bu kritik aşamalarını birbirini tamamlayıcı sayar ve AB'nin Türkiye üzerindeki ağırlığını adım adım artırışında bir devamlılık görür. Buna göre 6 Mart 1995, 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 belgeleri birbirini tamamlayan belgelerdir. AB gerçekte

---

[524] *"Zirveyi kilitleyen Kıbrıs krizi karşılıklı tavizle aşıldı. Türkiye, Gümrük Birliği'ne Rumları da katan uyum protokolünü imzalayacağına dair paraf vermekten kurtuldu, ancak protokolün 3 Ekim 2005'e dek imzası gerekiyor. AB Dönem Başkanı Hollanda'nın Başbakanı Balkenende, "Bu imza hukuki açıdan yasal bir tanıma değil"* dedi. **Radikal Gazetesi**, 18 Aralık 2004

[525] http://www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html (9 Mart 2007)

Türkiye'nin tam üyeliğini istememekte, sadece denetimi altına almayı istemektedir. [526]

AB'nin 17 Aralık 2004 Zirvesi'nde Türkiye ile 2005 yılında Tam Üyelik Müzakereleri'ne başlama kararı almasının hemen öncesinde 15 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde aldığı ve 262'ye karşı 407 oyla kabul ettiği karar tasarısı da Türkiye'de değişik tepkilere neden oldu. Bu karardaki ifadeler, bir bakıma, Türkiye'nin Tam Üyelik başvurusu sonrası AB ile ilişkilerin hepsinde görülebilecek olan "bardağın dolu tarafına ya da boş tarafına bakmak" biçiminde bir ayrım yaratmıştır.[527] Bu karar, Zirve öncesi Zirve Kararları'nın Türkiye ile müzakereleri başlatacağı yönünde olumlu bir hava yaratmış olsa da zaten daha önce de değinildiği gibi bu düşünce 6 Ekim 2004 raporuyla büyük ölçüde Türkiye'de kabul görmüştü. Yani Zirve'den Türkiye için müzakere sürecinin başlatılacağı kararı çıkacağı biliniyordu. Avrupa Parlamentosu'nun kararı da bu yönde oldu ve İmtiyazlı Üyeliğin reddedildiği bu oturumda "Türkiye'ye Evet" başlıkları ve Parlamenterlerin Türk Bayraklı görüntüleri belli başlı basın organlarında öne çıkarıldı. [528] Oysa Parlamentonun aldığı bu kararda Türkiye için pek çok kritik noktada talep yer alıyordu:

- üyelik otomatik değil
- Müzakere ucu açık süreçtir
- Müzakereler gecikmeksizin başlasın, siyasi kriterlere öncelik verilsin.
- Temel hak ve özgürlüklerde ihlal halinde müzakereler askıya alınabilsin.

---

[526] Manisalı, **AB Süreci mi...**, s.60

[527] *"Bununla birlikte Komisyon Tavsiyesinin kötümser ve iyimser olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirilebileceğini de belirtmek gerekiyor"*, Tezcan, "AB Komisyonunun Türkiye Hakkındaki ...", aynı yer

[528] Bkz.**Hürriyet Gazetesi** 16 Aralık 2004, **Milliyet Gazeteleri**, 16 Aralık 2004

- Tam üyelik Türkiye ve AB'nin karşılıklı çabalarına bağlıdır. Tam üyelik müzakereleri AB'nin 2014 yılı bütçesinden önce tamamlanamaz.
- Müzakereler uzun bir sürecin başlangıç noktasıdır ve doğası gereği 'ucu açık' bir süreçtir. Müzakereler otomatik olarak tam üyelik anlamına gelmez.
- Türkiye'deki Aleviler'in yasal statüye kavuşturulması, cemevlerinin tanınması, gönüllü din eğitiminin de Sünniler'e yönelik olmaması gerekir.
- Türkiye'deki dini azınlıklara yönelik kısıtlamalar kaldırılsın, Heybeliada'daki ruhban okulu açılsın.
- Müzakerelerin 25 ülkeyle yapılacağı. Türkiye'nin fiilen Kıbrıs Rum Kesimi'ni tanıması gerekeceği. [529]

Bu kararlara rağmen sadece "Evet" sonucunu öne çıkartan bir anlayış Türk basınının bir bölümünde egemen olmuştu. [530] Örneğin Hasan Cemal 16 Aralık günkü yazısında

> *" Bugün ayrıntılara kafayı takmanın, yan sokaklara sapıp kaybolmanın günü değil. Bugün için önemli olan, resmin bütününü görmek, yani işin özünü gözden kaçırmamaktır. Bugün ve yarın ya da 17 Aralık, ağaçlara bakıp ormanı göremeyenlerin günü değil. Bu hem Türkiye için öyle. Hem de Avrupa için."*[531]

derken, Derya Sazak 17 Aralık günkü yazısında şöyle demektedir:

---

[529] **Hürriyet Gazetesi** 16 Aralık 2004

[530] Bkz. Derya Sazak "AP'nin Evet'i", **Milliyet Gazetesi**,16 Aralık 2004; "Ayrıntıya Kafa Takmayın", Hasan Cemal, **Milliyet Gazetesi**,16 Aralık 2004; "

[531] "Ayrıntıya Kafa Takmayın", Hasan Cemal, **Milliyet Gazetesi**,16 Aralık 2004

"Brüksel zirvesi, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın,'Zirvede Türkiye'ye evet diyeceğiz. Müzakereler 2005'te başlayacak ama son sözü referandumda Fransız halkı söyleyecek' sözlerinin iyimserliği altında başladı."[532]

Oysa adı üstünde bir referandum ile Fransa halkına Türkiye'nin üyeliğinin onaylatılması demek, Fransız kamuoyundaki Türk aleyhtarlığı düşünüldüğünde bu üyeliğin hiç olmamasını garanti etmek demektir.[533]

Aynı biçimde Murat Yetkin de 17 Aralık günkü yazısında AB Zirvesi'nden olumlu bir kararın çıkacağı beklentisini dile getirmiştir. [534]

Bu yaklaşım Avrupa Parlamentosu'nun kararındaki koşulların ağırlığına rağmen 17 Aralık 2004 Zirvesi kararlarından önce peşinen bir iyimserlik havasının oluştuğunu göstermektedir. Mümtaz Soysal bu peşin sevinç ve bayram havasını eleştirirken AB karşısındaki tutumu "teslimiyetçilik" olarak niteler :

"Bu akşam, Zirve Bildirisi'nin ardından nasıl bayram edileceğini tahmin etmek zor değildir. Geçen gün çok koşullu Avrupa Parlamentosu kararından sonra yapıldığı gibi, bu cumhuriyetin geleceğini ve ülkenin gelişmesini AB'nin öğütlerine ve çıkarlarına

---

[532] Derya Sazak, "Son Dönemeç", **Milliyet Gazetesi**,17 Aralık 2004

[533] *"Fransa ve Avusturya, Türkiye'nin üyeliğini referanduma götürme sözü verdi ve anketler sırasıyla yüzde 70 ve yüzde 80 oranında 'Hayır' oyu verileceğini ortaya koyuyor; yani ne olacağı belli.Fakat kimse bunu söylemek istemiyor.",* Dan Hannan, "AB Türklere haksızlık yapıyor", **The Daily Telegraph Gazetesi**'nden aktaran **Radikal Gazetesi** , 4 Mayıs 2007. Avusturya için %80 oranını Onur Öymen de vermektedir. Bkz. **Son Gelişmeler Işığında. Türkiye'nin AB ile Müzakere Süreci**, Panel, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2 Kasım 2006, http://sam.baskent.edu.tr , 4 Mayıs 2007, s. 19

[534] Murat Yetkin "AB, Erdoğan'ın mesajını aldı", **Radikal Gazetesi**, 17 Aralık 2004

bırakışın teslimiyetçiliği yine zafer diye sunulacaktır."[535]

Gerçekten de böyle olmuştur. Örneğin daha önce AB'nin Türkiye'yi içine almayacağına inanan Fehmi Koru, iktidarı köru körüne desteklemek adına, "Büyük bir başarı" başlıklı yazısında bu kararı "Türkiye ve siyasî iktidar açısından büyük bir başarı" olarak yorumlamıştır.[536]

Oktay Ekşi ise şöyle değerlendirmiştir:

> *"**BU** bir **'buruk'** zafer... **Ama yine de zafer.** Çünkü meselenin özü yani Türkiye'nin Avrupa Birliği ile **'tam üyelik'** amaçlı müzakerelere başlayacağı tarih belli oldu."*[537]

Fatih Altaylı da bu kararı yorumlarken çok açıkça siyasal iktidara ve liderine övgüler düzmekten geri kalmamıştır.[538] Hadi Uluengin'in yaklaşımı da benzerdir. Uluengin de bu kararları "Türkiye ve Avrupa'nın bu ortak zaferi" ve "uygarlıklar barışını pekiştiren" bir karar olarak nitelemiştir. [539]

Murat Yetkin de kararın tarihsel önemin daha büyük olduğunu ve "Avrupa'nın dokusunu değiştirecek" nitelikte olduğunu belirtmiştir.[540]

Mine Kırıkkanat ise bunun bir zafer olmadığını, çünkü yapılanın bir savaş olmadığını belirten yazısında kararı bir başarı olarak niteleyip Mustafa Kemal'in yolunda bir adım olarak gördüğünü şu sözlerle orta koymuştur:

---

[535] Mümtaz Soysal, "17 Aralıkta Mustafa Kemal", **Cumhuriyet Gazetesi**, 17 Aralık 2004

[536] Fehmi Koru, "Büyük bir başarı", **Yeni Şafak Gazetesi**, 18 Aralık 2004

[537] Oktay Ekşi, "Duruma bir göz atalım", **Hürriyet Gazetesi**,18 Aralık 2004

[538] "...bu süreçte, kendimizi, Türkiye'nin gücünü ve Başbakan **Erdoğan**'ın kapasitesini test etmiş, bu testten başarıyla çıkmış olduk", "Erdoğan sayesinde herşey çok güzel oldu", Fatih Altaylı, **Hürriyet Gazetesi**,18 Aralık 2004

[539] Hadi Uluengin, "Kutlu Bahis", **Hürriyet Gazetesi**, 18 Aralık 2004

[540] "Türkiye için küçük, Avrupa için büyük bir adım", Murat Yetkin, **Radikal Gazetesi**, 18 Aralık 2004

"AB ile müzakere süreci, Atatürk'ün çizdiği yolu nihayet otoyola dönüştürecek ve toplumun modernizm evrimini hızlandıracak güzergâhın trafik işaretleri, yön levhalarıdır." [541]

Oysa 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde alına kararları şüpheyle karşılayan ve eleştiren önemli bir kesim de söz konusu olmuştur. Ucu açıklık sorununu ve Avrupa'da referandumlarla Türkiye'nin üyeliği adına karar verilecek olmasını dile getiren Orhan Erinç bu tutumlara örnektir. Erinç'in bu kararlara olumlu yaklaşanlar için söylediği ise Türkiye'de AB sürecinde dikkat çekici bir ittifaka parmak basmaktadır:

"Bayram yapanlar ise holding medyası. Avrupa Birliği'nden tarih alınması, Türkiye'nin üyeliğini kesinleştirmese bile holdinglerin Avrupa'nın büyük sermayedarları ile işbirliğinin önünü açacak ya. Yeter de artar bile."[542]

Hikmet Çetinkaya da bu bayram havasını eleştirir ve çıkan kararı bütünüyle olumlu bulmadığını, Türkiye'den Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımasının istendiğini söyleyerek, zirvede alınan kararın önceden büyük ölçüde bilinmesine karşılık sanki sürprizmiş gibi bayram havası estirildiğini söylemiştir. [543]

Radikal Gazetesi yazarı Yiğit Bulut ise "Gerek AB parlamentosundan geçen 'rekor evet!' ile oylanan rapor, gerek AB Komisyonu'nun tasarladığı metin, 2002 yılından çok uzağa düştüğümüzü açıkça gösteriyor." dediği yazısında "zafer" olarak sunulan kararları sorgular ve bütün bu eleştirel noktaları şöyle özetler:

- "Türkiye, yapısı gereği diğer üyeler gibi algılanamaz ve aynı süreç içinde değerlen-

---

[541] Mine Kırıkkanat , "Mal bulmuş mağribi gibi", **Radikal Gazetesi,** 19 Aralık 2004

[542] Orhan Erinç, "Ucu Açık, Üstü Kapalı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Aralık 2004

[543] Hikmet Çetinkaya, "Dorukta Tartışma", **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Aralık 2004

dirilemez. 2005 yılında müzakereler başlasa bile her yıl yeniden Türkiye hakkında rapor hazırlanacak ve politik reformlar gözden geçirilecek.

- Türkiye, bütün süreci başarıyla yerine getirse bile AB'nin genişleme ve Türkiye'yi içine alma potansiyeli dikkate alınarak son karar verilecek.
- AB Parlamentosu'nun bütün çağrılarına rağmen, Türk otoriteleri Rum Ortodoks faaliyetleri tam olarak serbest bırakmadı.
- Türkiye, tam üye olsa bile tarım, yapısal fonlar ve serbest dolaşım ile ilgili kalıcı kısıtlamaları kabul etmek zorunda kalabilir.
- Vasıfsız işgücü serbest dolaşamaz."[544]

Bulut Türkiye'den istenenleri de şöyle sıralar:

- AB tarafından üye olarak kabul edilmiş olan Kıbrıs Rum topluluğu, müzakereci 25 devlet içinde olduğu için, Türkiye müzakerelere başlamadan önce sadece Rum kesimini 'Kıbrıs Cumhuriyeti' olarak bütün adayı temsil eder şekilde tanımalıdır.
- Türkiye, AB Parlamentosu'nun önceki kararlarına göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nde işgal altında tuttuğu topraklardan askeri varlığını çekmelidir.
- Sözde Ermeni soykırımı müzakerelere başlamadan önce kabul edilmese bile, müzakere süresince bu konunun konuşulmasına ve çıkan sonucun kabul edilmesine Türkiye hazır olmalıdır.
- Ermenistan ile sınır kapısı açılmalıdır.
- Müslüman çoğunluk içinde, Aleviler bir azınlık olarak tanınmalı ve bugüne kadar

[544] Yiğit Bulut, "AB'den ne aldık", **Radikal Gazetesi**, 20 Aralık 2004

elde edemedikleri haklar teslim edilmelidir.

- MGK'nın etkisi azaltılmalı ve Güneydoğu bölgelerinde olağanüstü durumlar kaldırılmalıdır.

- Müzakere süreci, uzun süreli ve ucu açık bir dinamik olup, Türkiye başlamadan bu gerçeği kabul etmelidir.

Bu eleştiriler ışığı altında Yiğit Bulut 17 Aralık 2004 Zirvesi kararlarını, öncesinden öngörüldüğü üzere beklentileri karşılamaktan uzak olduğunu belirtir. [545]

Türkiye'de 6 Ekim 2004'te başlayan şüpheli beklenti 17 Aralık 2004 kararları ile devam etmiştir. Bir bakıma daha önce de dile getirilen bardağın boş ve dolu taraflarına bakma ya da iyimserler ve kötümserler ayrımı bu noktada da varlığını sürdürmüştür. İyimser olanlar sonuç olarak müzakereler başlanmış olmasını, kötümser olanlar ya da AB'ye katılıma karşı çıkanlar ise getirilen koşulları ve kısıtlamaları öne çıkartmışlardır. 1987 başvurusu sırasında Dışişleri Bakanı olan Bozer"in şu sözleri yukarda Hasan Cemal'in 6 Ekim sonrasında "resmin bütününü görmek, yani işin özünü gözden kaçırmamaktır. Bugün ve yarın ya da 17 Aralık, ağaçlara bakıp ormanı göremeyenlerin günü değil." sözleriyle vurguladığı anlayışı iyi yansıtmaktadır:

> *"17 Aralık'ta varılan sonuçtan kısmen memnun olduğumu açıklamak isterim. Türkiye için müzakere açısından bir tarih verilmiştir...Binaenaleyh ortada kazanılmış bir başarı vardır, fakat asla bayram yapacak bir hava yoktur."*[546]

Aynı panelde konuşan Aydın Dumanoğlu da Hasan Cemal ve Bozer'in ortaya koyduğu, resmin bütününü görmek, detaylara takılmamak gibi özetlenecek iyimser bakışa uygun bir yorum getirerek resme biraz uzaktan bakılması

---

[545] Yiğit Bulut, "AB'den ne aldık", **Radikal Gazetesi**, 20 Aralık 2004

[546] Bozer, **Avrupa Birliği ile Üyelik Müzakere Süreci ve Türkiye,** Panel , 20 Aralık 2004, Kadir Has Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 12

gerektiğini belirtmiştir.[547]

Bu genel olumlu bakışa rağmen, Bozer, 6 Ekim Raporuna göre yapılan bir takım iyileştirmeler (ucu açıklık konusunun hafifletilmesi, hazım kapasitesine göre karar verileceği hususunu içeren bir paragrafın çıkartılması gibi) olsa da;

> *"üzülerek ifade ediyorum, öyle bir Avrupa ile ortaklık kurmaya çalışıyorsunuz ki, o Avrupa gerçekleri de saptırmak suretiyle size karşı bir siyasi irade sergilemektedir."*

diyerek tam olarak umutlu olamadığını ortaya koymaktadır. Fransa ve Avusturya'da yapılacak olan ve Türkiye'nin üyeliğini konu alan referandumlara da değinen Bozer bunun "basiretsizlik" ve "terörizm" kaynağı olarak yorumlamaktadır. Bozer'e göre bu maksatlı yapılmaktadır ve son olarak "Evet Avrupa Birliği ile bütünleşelim, o umdeleri benimseyelim, ama Türkiye'nin birlik , beraberlik ve bütünlüğü pahasına değil." diyerek, Alevilik, sular meselesi, Kürt meselesi ve Kıbrıs konularının karşımıza çıkartacağı bu büyük sıkıntıları hatırlatmaktadır.[548] Bu sözleriyle Bozer Türkiye'nin AB ile bütünleşme projesinde önümüzde var olan ve bir tarafında üyelik, diğer tarafında birlik bütünlüğün bozulması tehlikesinin olduğu teraziyi ya da yol ayrımını netlikle ortaya koymuş olmaktadır.

Görüldüğü gibi 6 Ekim 2004 Raporu ve 17 Aralık 2004 Zirve'si ardından Türkiye'de aydınların AB eleştirileri, sürecin gelinen aşamalarını aşan, daha genel, daha geniş bir çerçeve içinde biçimlenmeye başlamıştır. Erol Manisalı da bu aşamada tıpkı Yiğit Bulut gibi 6 Ekim ile 17 Aralık metinlerini birbirinden uzak tutmaz ve yine Hasan Ünal'ın ve Mümtaz Soysal'ın 6 Ekim raporu ardından belirttikleri bir hususa katılarak metnin görüşmeler aracılığıyla Tam üyelik yerine Özel Statü'ye götürmek için hazırlanmıkş olduğunu belirtir.[549]

---

[547] Aydın Dumanoğlu, **Avrupa Birliği ile Üyelik...**, s.19
[548] Bozer, **Avrupa Birliği ile Üyelik ...**, s. 13-14.
[549] Manisalı, **Bekleme Odasında...**, s. 57

Manisalı'ya göre 17 Aralık'ta gelinen nokta, 1989'dan beri yürütülmekte olan Sessiz Darbe'nin son safhasıdır. Belgelerde yer aldığı gibi bütün inisiyatif AB'ye ve üyelerine bırakılmaktadır. [550]

Tıpkı 6 Ekim Raporu'nda olduğu gibi 17 Aralık'ta da aslında "Özel Statü" nün yollarının döşendiğini belirten bir diğer isim de Gürbüz Evren'dir. Evren, Zirve Kararları'nda yer alan bir hususu dile getirerek şöyle demiştir:

> " ***'Kopenhag Siyasi Kriterleri göz önünde bulundurularak, aday ülke Avrupa Birliği üyeliğinden doğan sorumluluklarını yerine getirmediği takdirde, Avrupa Birliği'ne en sıkı bağlarla bağlanmalıdır.'***
>
> *6 Ekim İlerleme Raporu'nda da yer alan bu ifade, açıkça Özel Statü'ye yani 'İkinci Sınıf Ortaklığa' giden yolu tarif etmektedir."* [551]

Görülüyor ki 17 Aralık 2004 Zirvesi'nde verilen adaylık statüsü Türkiye'de var olan bakış farklılığını derinleştirmiş, getirilen eleştiriler belirli bir aşamaya yönelik olarak yürütülen politikaların eleştirisi çerçevesini aşarak Türkiye'nin AB ile ilişkilerini bütünüyle sorgulayan daha genel, daha derin bir eleştiri çerçevesine ulaşmıştır denilebilir.

h- 17 Aralık 2004 Sonrası Türkiye-AB İlişkileri:

13 Haziran 2005'te AB Dış İşleri Bakanları Ankara Antlaşmasını 10 yeni ülkeyi kapsayacak biçimde genişleten "Ek Protokol"ü kabul etmiştir. [552]

29 Haziran 2005'de AB Komisyonu Türkiye ile yapılacak müzakarelerin çerçevesini belirleyen Müzakere Çerçeve Belgesi'ni kamuoyuna açıklamıştır.[553] Türkiye 29

---

[550] Manisalı, **Bekleme Odasında...**, s. 59

[551] Gürbüz Evren, **AB Bekleme Odasında Türkiye'ye Dayatmalar**, Ümit Yay., Ankara Eylül 2005, s. 13

[552] **Kritik Dergisi**, s. 23

[553] Tezcan, "Helsinki'den 3 Ekim'e:..." s. 23;
http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=112&l=1 , Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi

Temmuz 2005 tarihinde ek protokolü imzasıyla Gümrük Birliği kapsamını Kıbrıs Rum Kesimi de dahil olmak üzere 10 yeni AB ülkesini de içine alacak şekilde genişletecek adımı atmış ancak bunun Kıbrıs Rum Kesimi'ni tanıma anlamına gelmediğine ilişkin bir beyanı da bu protokole eklemiştir.[554] Türkiye'nin 17 Aralık 2004 Zirvesi'nde de belirtilen biçimde mektup teatisi şeklinde yapılan bu uyum protokolünün bir parçası sayılan deklarasyonuyla Gümrük Birliği uygulamasını 10 yeni ülke için genişletmiş ancak Kıbrıs Rum Kesimi'ni tanımadığını beyan etmiş olmaktaydı.[555]

Bu deklarasyona rağmen Kıbrıs Rum Kesimi'nin tanınıp tanınmadığı hususu ve Rum Kesimi'nin Türkiye'den Limanları ve havalanlarını açması talebi konusu bu dönemde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Devletler Hukuku'na göre bu protokolün imzasının latince "De Facto" yani fiilen tanıma anlamına geldiği, latince "De jure" yani hukuken tanıma olmadığı sonucu üzerinde genel bir uzalaşma ortaya çıkmış sayılmaktadır. Bu konuda Devletler Hukuku Profesörü Haluk Günuğur'un açıklamaları aydınlatıcı olmaktadır:

> *"Limanların açılması, protokolün imzalanması, Kıbrıs Rum Kesimi'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında, devletler hukuku hocası olarak söylüyorum, tanınması anlamına gelmez.De-facto tanınmadır, dejure değildir Yani hiç tanınmama değildir; de facto tanınmadır; ama hukuki sonuç doğurmaz."* [556]

Türkiye'nin bu deklarasyonuna karşılık ise Avrupa Birliği 21 Eylül 2005 tarihinde bir karşı deklarasyon yayınlayarak "Kıbrıs'ta sadece tek bir yasal hükümetin

---

(12 Mart 2007) ; Müzakere Çerçeve Belgesi için bkz. http://www.abgs.gov.tr/tur_ab_iliskileri_dosyalar/adaylik_sureci_dosyalar/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf (12 Mart 2007)

[554] **Kritik Dergisi**, aynı yer

[555] **Radikal Gazetesi**, 30 Temmuz 2005

[556] Haluk Günuğur, **Avrupa Birliği ve 3 Ekim Sonrası** , Panel, 25 Ekim 2005, Başkent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (12 Mart 2007), s.31

tanındığı, Türkiye'nin Kıbrıs'ı üye olmadan önce değil müzakere sürecinde tanıması, liman ve havaalanlarını Rumlar'a açması gerektiği" ni vurgulamıştır. [557]

3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'ta toplanan AB Genel İşler ve Dışilişkiler Konseyi, 29 Haziran 2005'de AB Komisyonu tarafından yayınlanan ve "yeni sürece ilişkin yol haritası niteliğindeki"[558] Müzakere Çerçeve Belgesi'ni onayladı. Bu tarihten sonra 2005 yılının sonuna kadar Türkiye-AB ilişkilerinin seyri ise şöyle oldu:

20 Ekim 2005: Avrupa Birliğine Katılım Müzakerelerinin başlamasının hemen ardından belirli bir takvim içerisinde bir yılda tamamlanması planlanan Tarama Süreci, 25. Fasıl olan Bilim ve Araştırma konusunda 20 Ekim 2005 tarihinde Brüksel'de yapılan Tanıtıcı Tarama Toplantısı ile başlamıştır. Tarama toplantıları Haziran 2006'daki ilk müzakere faslının açılmasıyla fiili olarak müzakere sürecinin başlamasından önceki safhayı oluşturdu. Ancak fiilen tarama toplantıları bu tarihten sonra da 2006 yılı Ekim ayına kadar da devam etmiştir.[559]

9 Kasım 2005: AB Komisyonu üçüncü Katılım Ortaklığı Belgesi'ni yayınladı.[559]

Yukarda sözü edilen **"Tarama Süreci"** kavramı, müzakerelerin ilk aşamasını oluşturan ve "aday ülkenin kendisinden neler beklendiğini, neler yapması gerektiğini anlayabilmesi ve AB'nin de aday ülkenin hali hazırda üyelik kriterlerinin ne kadarını karşıladığını ve nelerin yapılması gerektiğini görebilmesi için, tüm AB mevzuatının ayrıntılı, sistematik bir sunumu ve incelenmesi" anlamına gelir.

---

[557] http://www.abgs.gov.tr/indextr.html , Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi (12 Mart 2007); AB'nin 21 Eylül 2006 tarihli Kıbrıs konulu karşı deklarasyonu için bkz. http://www.abhaber.com/belgeler/kibris_deklarasyonu.asp (12 Mart 2006)

[558] **Kritik Dergisi**, aynı yer

[559] Tarama fasıllarının dökümü için bkz. http://www.abgs.gov.tr/indextr.html , Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi (12 Mart 2007)

[559] **Kritik Dergisi**, aynı yer

Müzakereler bütün konularda (AB kanunları ya da Topluluk Muktesabata denilen 35 ayrı konuda) uzlaşmak ve anlaşma sağlanmak koşuluyla sona erecektir.[560]

1- 12 Haziran 2006 Tarihinde Müzakerelerin Açılması Sonrası AB ile İlişkiler:

12 Haziran 2006: Bilim ve Araştırma faslında fiili müzakereler açıldı ve aynı gün kapandı.[561]

13 Haziran 2006: Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nden çıkacak olan "Ortak Tutum Belgesi" kabul edildi. Yine bu tarihte Hükümetler Arası Katılım Konferansı'ndan çıkan "AB Ortak Müzakere Pozisyon Belgesi" kabul edildi. [562]

Ancak bu yapılırken, Bilim ve Araştırma alanında İlk müzakere başlığının açılması sırasında karşılaşılan Rum Kesimi'nin veto tehdidini aşmak için AB Hükümetler Arası konferası pozisyon belgesi pazarlık konusu olmasına rağmen, normalde Nisan 2006'da yapılacakken 13 Haziran'a ertelenen Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısından çıkacak olan Ortak Tutum Belgesi aynen kabul edildi. Bu durum Sadi Somuncuoğlu tarafından saptanmıştır. Kamuoyuna Pozisyon Belgesi üzerinde pazarlık yapılmış izlenimi verilmesine karşılık Ortak Tutum Belgesi aynen onaylanmıştır. Burada açıklanması gereken husus şudur:

- **Türkiye'nin Pozisyon Belgesi**, Türkiye'nin her bölüme ilişkin sunduğu bir belgedir. Bu belge Hükümetler Arası Katılım Konferansı adını alan ve aday ülkelerin bakan ve bakan yardımcısı düzeyinde baş müzakereci pozisyonunda temsil edildiği, üye ülkelerden daimi temsilcilerin katılımıyla oluşan bir toplantıya sunulur. Müzakere sürecinin bir parçasıdır.

---

[560] Müzakerelerin işleyişi hakkında genel bir bilgi için bkz. **Türkiye İçin AB Üyelik Müzakereleri Süreci**, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Yayını, 2006, s.13-18

[561] **Kritik Dergisi**, aynı yer

[562] Sadi Somuncuoğlu, "Ve Resmen AB Mandası Olduk", **Yeniçağ Gazetesi**, 14 Haziran 2006

- **AB Ortak Müzakere Pozisyon Belgesi:** Türkiye'nin tutumuna yanıt veren ve Avrupa Komisyonu teklifine dayalı ve Avrupa Konseyi tarafından son şekli verilen bir belgedir ve bu belge de Hükümetler Arası Katılım Konferansı'na sunulur. Müzakere sürecinin bir parçasıdır.

Bu iki belge taraflar arasında görüşmeler sırasında değişebilir. Bu müzakere turları sonunda bir son metinde anlaşılır ve başlık Bakanlar Konseyi'nin onayı ile geçici olarak kapatılır.[563]

- **Ortak Tutum Belgesi,** ise Ankara Antlaşması ile kurulmuş bir organı olan Ortaklık Konseyi nin hazırladığı bir belgedir. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısına, üye devletlerin ve Türkiye'nin hükümet temsilcileri ile konsey ve komisyon temsilcileri katılır. Kararlar oybirliği ile alınır.[564]

Somuncuoğlu, müzakere sürecinin bir parçası olan Pozisyon Belgesi üzerinde sürecin yukarda açıkladığımız doğal bir aşaması olarak yapılan görüş alış verişinin öne çıkartılırken kabul edilen Ortaklık Konsey'inden çıkan Ortak Tutum Belgesi'ne dikkat çeker ve Pozisyon Belgesi'nde küçük değişiklikler yapılmasın a karşılık Ortak Tutum Belgesi'nin değişmediğini ve bu belgede Rum isteklerinin tamamının yer aldığını belirtir:

> *"Rumların tüm istekleri de bir değil, birkaç kez bu belgede aynen yer aldı. Limanların açılması, "Kıbrıs Cumhuriyeti" ile ilişkilerin normalleştirilmesi, yani tanınması, NATO başta tüm uluslararası kuruluşlardaki vetomuzun kaldırılması vb. Peki bu pis oyun niye sahnelendi? Tüm dikkatler "Rum*

---

[563] **"Türkiye İçin AB Üyelik Müzakereleri ..."**, aynı yer. Tarama ve Müzakere sürecinin işleyişi hakkında ayrıca bkz. http://www.abgs.gov.tr/tarama/Ozet.htm (3 Mayıs 2007)

[564] Ortaklık Konseyi için daha fazla bilgi için bkz. http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1274 (3 Mayıs 2007)

itirazına" çevrilirken, yine başta Kıbrıs, Türkiye`yi "manda"laştıracak ne kadar ağır ve haksız şart varsa, Ortak Tutum Belgesi`nde toplanıp, kabul ettirildi. Ve bu gerçekler, fiili müzakereler başlıyor aldatmacasıyla Türk Milleti`nden kaçırıldı."[565]

Somuncuoğlu gizlenen bu şartları, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sadece hükümet izniyle konuşabilmesi, yargıda tamamen Avrupa hukukuna göre karar alınabilmesi, teröre karşı Güneydoğu bölgesindeki operasyonların sınırlandırılması, ayrılıkçı etnik terrorist hareketle siyasi diyalog'un başlatılması, koruculuğun ve TCK'nun 301. maddesinin kaldırılması, bölücülük ve örgüt propagandasının serbest bırakılması, azınlıkların kilise ve eğitim sorunlarının istenildiği gibi düzenlenmesi, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması, Gökçeada ve Bozcaada`daki Rum azınlığın isteklerinin karşılanması, Alevilere azınlık statüsünün verilmesi, Kürtçe TV ve Radyo konusundaki kısıtlamanin kaldırılması, azınlık hakları konusunda pek çok Avrupa ülkesinde uygulanmayan Azınlıkların Korunması Sözleşmesi'nin uygulanması, Ege'de Yunan isteklerine karşı çıkılmaması, Ermenistan ile sınırın açılması ve Türkiye'nin güvenlik ve dış politika konusunda tamamen AB'ye tabii olması gibi çok önemli şartlar olarak tek tek belirtmiştir.

Somuncuoğlu, bu belgenin AB'nin tek taraflı bir dayatma ve talep belgesi olmadığını, Türkiye'nin de taraf olduğu bir organ olan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi kararı olduğunu da belirtmektedir. Bu belgenin siyasi içerikli olduğunu, oysa Ortaklık Konseyi'nin 1964 de kurulduğu haliyle daha çok Gümrük Birliği ve ekonomik politikaların yaklaştırılması amaçlı bir mekanizma olduğunu belirten Somuncuoğlu, bu belge ile egemenlik hakkımızın tamamen

---

[565] Somuncuoğlu, "Ve Resmen AB Mandası Olduk",**Yeniçağ Gazetesi**, 14 Haziran 2006

AB'ye devredildiğini de vurgulamaktadır.[567]

Bu son derece önemli belge Türkiye'de yeteri kadar gündeme getirilmemiştir.[568] Kamuoyu daha çok ilk müzakere başlığı çerçevesinde yaşanan tartışmalara bilinçli olarak yönlendirilmiştir.[569] Bu durum Türkiye-AB ilişkilerinde özellikle 1990'ların sonundan başlayarak medyayı da kullanarak Türk ulusunu biçimlendirmek, yanıltmak ve bir yöne kanalize etmek yönünde AB taraftarlarınca yaratılan bilgi kirliliğinin bir halkası olarak değerlendirilebilir. Medyanın bu tek yönlü tutumu ve halka karşı uygulanan bu yanıltma ve gizleme politikalarının varlığı ve genel bir "tartışmasızlık" ortamı, AB'ye yöneltilen eleştirilerde giderek belirgin bir tema haline gelecektir.

13 Ekim 2006: Daha önce de belirtildiği gibi bu tarihe kadar süren Tarama süreci tamamlandı.

11 Aralık 2006: AB ülkeleri Dışişleri bakanları Türkiye ile müzakereleri 8 başlıkta açmama, diğer başlıklarda da kapatmama kararı aldı. [570]

Türkiye'nin Kıbrıs Rum Kesimi gemi ve uçaklarına liman ve havalanlarını 2006 sonuna kadar açmamakta

---

[567] Somuncuoğlu, "Ve Resmen AB Mandası Olduk", **Yeniçağ Gazetesi,** 14 Haziran 2006

[568] Kastedilen büyük gazeteler ve medyadır. Örneğin **Sabah Gazetesi**'nin 13 Haziran 2006 tarihli sayısından Ortak Tutum Belgesi'nin bir kısım maddeleri verilmiştir, ancak belgenin Türkiye tarafından kabul edildiğine ilişkin bir bilgi yoktur. Ortak Tutum Belgesi'nin açıkça verildiği internet sitelerine örnek olarak bkz. http://www.forumgazetesi.com/haber_detay.asp?haber_id=4994; http://www.anadolu.eu/modules.php?name=News&file=article&sid=73. Ortak Tutum Belgesi'nin eleştirildiği bazı internet siteleri için bkz. http://www.antiemperyalizm.org/gercek/gazete/article_1423.shtml. (4 Mayıs 2007)

[569] Basında Ortak Tutum Belgesi ile ilgili haberler de Müzakere Pozisyon Belgesi ile ilgili özellikle Rum Kesimi'nin itirazlarının giderilmesi çabalarıyla karıştırılarak verilmiştir. Örneğin **Sabah Gazetesi** 9 Haziran 2006. Aynı karışıklık devlet kurumu TRT'nin resmi sitesinde de iki konu birbirine karıştırılarak verilmiştir.Bkz. http://www.trt.net.tr/wwwtrt/hdevam.aspx?hid=152183&k=0 (3 Mayıs 2007). Aynı karışıklık **Hürriyet Gazetesi**'nin 12 Haziran 2006 tarihli sayısında da yapılmıştır.

[570] **Kriter Dergisi,** aynı yer

ısrar etmesi üzerine 8 Kasım 2006'da açıklanan İlerleme Raporu ile bu durumun sürmesi durumunda müzakerelerin askıya alınabileceği belirtildi. Gerçekten de 14-15 Aralık 2006 Zirvesi öncesi toplanan AB Dışişleri Bakanları AB Komisyonunun kararını benimseyerek[571] Türkiye ile 8 başlıkta müzakerelerin askıya alınmasını kararlaştırdı.[572] Bu karar 14-15 Aralık 2006 Zirvesi'nde aynen kabul edildi.[573]

Bu durum anında eleştiriye uğramıştır. Örneğin Gündüz Aktan sekiz başlıkta müzakereleri askıya alan ve süreci yavaşlatan bu son kararda, AB'nin müzakereleri tamemen kapatmamasının nedenini Türkiye'nin reform sürecinin durmasına neden olmamak olarak belirtmiştir. Aktan' göre reform denince AB'nin aklına;

> *"ordunun sivil otoriteye tabi olması, azınlık hakları yani Kürtlere kolektif haklar verilmesi, Hıristiyanların dini hakları ve 301'in Ermeni soykırımını serbestçe tartışılmasını engellemeyecek hale getirilmesi"*

gelmektedir. Aktan, AKP hükümetinin bu şartlarda müzakereye devam ederek bir anlamda Kıbrıs Rum Kesimi'ni hukuken tanımamaktan dolayı verilen cezayı da kabullenmekte olduğunu, ancak bunun sadece sorunun 2009 sonuna ertelenmiş olması anlamına geleceğini de ekler. [574]

Bu AB sürecinden umudun büyük ölçüde kesilmesi gibi bir durumu yaratmıştır. Radikal Gazetesi yazarı Yiğit Bulut, 2007 yılına gelindiğinde bu umutsuzluğu ve bazı

---

[571] **Radikal Gazetesi,** 12 Aralık 2006, **Hürriyet Gazetesi** 12 Aralık 2006

[572] Türkiye ile müzakerelerde 35 başlık içinde 8 tanesinin açılmaması kararlaştırılmıştır. Bu 8 başlık şöyledir: 1.başlık: Malların serbest dolaşımı, 3.başlık:Yerleşim hakkı ve hizmet sunumu serbestisi, 9. başlık: Mali Hizmetler, 11. başlık: Tarım ve kırsal kalkınma, 13.başlık: Balıkçılık, 14. başlık: Taşımacılık politikası, 29.başlık:Gümrük birliği ve 30.başlık: Dış ilişkiler, Murat Erdoğan, **a.g.m,** s.20, 40 numaralı dipnot.

[573] **Radikal Gazetesi,** 16 Aralık 2006

[574] Gündüz Aktan, "Açık Kapalı", **Radikal Gazetesi,** 19 Aralık 2006

müzakere başlıklarının askıya alınmasını tam üyelik sürecini imtiyazlı üyelik sürecine dönüştürdüğünü söyler. Çünkü söz konusu müzakere başlıkları Tam Üyelik konusunun temel başlıkları konumundadır. Yine Bulut, Güney Kıbrıs tanınmadan açılacak başlıkların da hiçbir şekilde kapatılamayacağı gerçeğinin altını çizerek şöyle diyordu:

> *"AB aynı kararla Türkiye'nin limanlarını açıp açmayacağına dair gözlem süresi koyuyor ve 2007, 2008, 2009 yıllarında rapor yazılacağını belirtiyor. Bunun anlamı çok açık; 3 yıllık bir süre için en azından 'ilerleme' yok. Sonuç: Bir kez daha yazacağım hatta gerçeği herkes görene kadar yazmaktan asla vazgeçmeyeceğim; bana göre Türkiye'nin 'gerçekten AB süreci' yok... Hiçbir zaman 'olmadı'... Ve asla olmayacak... Son yaşananlar ile 'yokluğu' da kesinleşti..."*

Bulut bu eleştirilerini, AB sürecini Türkiye gibi bir devin "uyuşturulması" olarak niteleyerek sürdürür ve daha önce Manisalı'nın belirttiği, AB'nin bu süreçten hiçbir şey vermeden Türkiye'den her istediğini aldığı gerçeğini tekrarlayarak tamamlar.[575]

Bu karardan sonra da Türk kamuoyuna AB süreci sürüyormuş izlenimi vermek üzere kapanması şimdilik mümkün olamayacak müzakereler sürmüştür.

29 Mart 2007: İşletme ve Sanayi Politikası başlığında fiili müzakereler açıldı.[576]

17 Aralık 2004 tarihinde müzakerelerin başlatılması kararı alınmasının ardından 3 Ekim 2005'de başlayan müzakereler 11 Aralık 2006 da ise müzakerelerin kısmen askıya alınması kararı ile kesilmiştir. Son olarak 29 Mart 2007'da şu aşamada kapatılmayacağı kararlaştırılmış olan "İşletme ve Sanayi Politikası" başlığında fiili müzakereler sürmektedir. Bu durum Türkiye-AB ilişkilerinin yeni bir

---

[575] Yiğit Bulut, "2007'de 'AB hayalini' bırakalım", **Radikal Gazetesi** , 4 Ocak 2007,

[576] **Kriter Dergisi,** aynı yer.

gelişme oluncaya kadar askıya alınmış olduğu sonucunu vermektedir.

Bu tarihten sonra yaşanan en önemli gelişmeler ise şöyle özetlenebilir:

19 Ekim 2007: Avrupa Birliği liderleri 18-19 Ekim 2007'de Dönem Başkanı Portekiz'in başkenti Lizbon'da yapılan zirvede onaylandığı için Lizbon Antlaşması (Reform Antlaşması) olarak adlandırılan ve 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da halk oyuyla reddedilen Anayasa'nın yerine geçecek antlaşmayı imzaladı.

12 Haziran 2008 : Lizbon Antlaşması'nın referanduma götüren tek üye ülke olan İrlanda'da yapılan referandumun sonucu "Hayır" çıktı.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de AB tartışmaları sürmüştür. Özellikle müzakerelere başlama kararından sonra Türkiye'de yapılan tartışmalar bütüncül bir karakter taşımaktadır. Bu yüzden AB ile ilişkilerde gelinen aşamalar, bu bütüncül yaklaşımlar içinde sadece örnek vermek ya da kanıt göstermek amacıyla değerlendirmelere konu olmuştur. Bu bakımdan bu dönemde yapılan tartışmaları daha öncekiler gibi gelinen aşamalar hakkında yapılan yorumlar olarak düşünmek doğru olmaz. Dolayısıyla AB eleştirilerini ve AB'ne karşıt düşünceyi kendi içinde sınıflandırarak ele almak daha doğru olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE AVRUPA BİRLİĞİ KARŞITLIĞININ TEMEL NEDENLERİ

Türkiye'de, Türkiye'nin AB'ne girmesine karşı çıkan kesimlerin bu düşüncelerini gerekçelendirmek için öne sürdükleri pek çok argüman vardır. Bu argümanların sistematik bir biçimde sıralanması girişimi pek gerçekleştirilmemiş bir çabadır. Bunun en önemli nedenleri arasında Türkiye-AB ilişkilerinin uzunca bir dönem bir gelişim süreci içinde olması, Tam Üyelik'e giden yolda Türkiye için sürekli değişik pozisyonların ortaya çıkması, Türkiye'nin her değişik pozisyonda önüne sürülen yeni şartlar ve zorunlu değişikliklerin karşılığında yeni argümanların oluşması sayılabilir. Türkiye 1963 Ankara Antlaşması ile "Ortak Üye" olarak bu yola girmiş, sırasıyla 1987 başvurusuyla "Tam Üyeliği Talep Eden Ülke", 1996 Gümrük Birliği ile "AB ile Gümrük Birliği içinde ancak Tam Üye olmayan ülke", 1997 Lüksemburg Zirvesi ile "Adaylığa Ehil Ülke", 1999 Helsinki Zirvesi ile "Aday Ülke ancak üyelik müzakereleri açılması kararlaştırılmamış ülke", 2001 Laeken Zirvesi ile "Üyelik müzarekelerinin başlama perspektifi yakınlaşmış ülke, 2002 Kopenhag Zirvesi ile "Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verilmesi durumunda, katılım müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılacağı ülke", 2004 Brüksel Zirvesi'nde "3 Ekim 2005 itibariyle Tam Üyelik müzakerelerine başlanmasına karar verilen ülke" ve bu tarihten itibaren de "Tam Üyelik sürecinde bulunan ülke" gibi sıfatlar kazanmış, her aşama AB tarafından büyük ve önemli ilerlemeler olarak sunulurken, bu kadar çok aşama karşılığında her defasın-

da büyük ödünlere ve değişik düzenlemeler yapmaya zorlanmıştır. Bu yapılırken de ilişkilerin geçmişini özetlerken değindiğimiz gibi Tam Üyelik giderek uzaklaşan bir hedef, geçilmesi gereken yol da gittikçe çetinleşen, zorlaşan bir yol haline getirilmiştir. Dolayısıyla hukuken Türkiye ancak çok yakın bir zamandan beri AB üyeliğinin en son aşamasına gelmiştir. Bu aşama ise 2006 yılı sonuna kadar Kıbrıs Rum Kesimi'ne liman ve havaalanlarını ancak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne izolasyonların kaldırılması karşılığı olanak tanıma kararlılığı yüzünden "müzakereleri fiilen askıya alınmış ülke" pozisyonunu da içermektedir. Değişen bu pozisyonlar tartışmalara yeni olgular ve kanıtlar sunma olanağını taşıdığı için belli bir anda AB üyeliğine karşı çıkan kesimlerin argümanlarını sınıflandırma çabasını güçleştirmiştir.

Yapılan tartışmalardan ve getirilen eleştirilerden Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine karşı olan kesimlerin öne sürdükleri gerekçeleri değişik kategorilerde ele almanın mümkün olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu nedenler aynı zamanda Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci içinde geçirdiği ve geçireceği değişikliklerle de ilgilidir. Türkiye bu süreçte siyasi, kültürel ve ekonomik yönlerden değişmektedir ve değişmeyi de sürdürmesi gerekecektir.

Tezel, bu değişiklik ve aynı zamanda karşıtlık temalarını sınıflandırırken şöyle der:

> *"Türkiye'deki seçilmiş ve seçilmemiş siyasi kadroların ve seçmen kitlelerinin büyük bir kısmı, Türkiye AB'ye gerçekten katılırsa bunun Türkiye'nin siyasi, kültürel, ikdisadi kurumsal matrisini nasıl değiştireceğini, hangi değişikliklere razı olmaları gerektiğini düşünmeden, konuşmadan, "biz Avrupa bütünleşmesine katılmak istiyoruz' şarkısını söylemiştir."*[577]

Türkiye'deki tartışma da bundan çıkmaktadır. Bir başka deyişle değişeceğiz ama bu değişecek Türkiye nasıl bir Türkiye olacak? Hatta bu değişme çabası değişmeye

---

[577] Tezel, "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni...", s.9

çalışırken Türkiye'nin de ortadan kalkmasına yol açar mı? Kazanan ve kaybeden taraflar kimler olacak? Bütün bu sorular tartışmaların çevresini belirlemektedir ve denilebilirki Türkiye'de AB tartışması hakettiği biçimiyle yeni başlamaktadır.

Ancak her biri başlıbaşına ayrı bir inceleme konusu olabilecek bu alt başlıkların bu çalışmada sadece bir sınıflandırma çabası ile bir araya getirilmeleri amaçlanmıştır. Bu yapılırken yukarda Tezel'in sözünü ettiği *siyasi, kültürel, ikdisadi* değişikliklere denk düşen, bir sınıflandırma tercih edilmiştir. Bu amaçla ele anınan argümanların sadece genel çerçeveleri içinde en kısa ve en özlü bir biçimde nasıl ortaya konulduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Bir başka nokta ise argümanların her şeye rağmen birbirleriyle kesin sınırlarla ayrılması mümkün olmayan, birbiri içine geçmiş fikir kümeleri biçiminde olmalarıdır. Bu bakımdan zaman zaman farklı yerlerde benzer konulara değinilmesi gerekebilecektir.

1-AB KARŞITLIĞININ SOSYAL ve EKONOMİK İÇERİKLİ NEDENLERİ:

A- Ulusal Kimlik Kavramı Çerçevesinde AB Karşıtlığı :

Türkiye'de yürütülen AB tartışmaları içinde en çok dile getirilen kavramın kimlik kavramı olduğu söylenebilir. Bu kavram başlığı ile öne sürülen eleştiriler daha önce de değinildiği gibi diğer eleştiri başlıklarıyla çoğunlukla içiçe geçebilmektedir. Ancak burada kimlik kavramı çerçevesinde yürütülen tartışmalar somut olarak AB ile ilişkiler sürecinde Türk toplumunun temel dokusunun değiştirilmesi çerçevesinde ortaya çıkan tartışmalar olarak anlaşılmalıdır. Bir başka deyişle Türkiye'de anayasanın belirlediği "Türk" tanımına aykırı kavramsal tanımlamaların AB tarafından dayatılması, bu tartışmaların özünü oluşturmaktadır.

Türkiye'nin "her ne pahasına olursa olsun" AB'ne girmemesi gerektiğini ileri süren kesimler özellikle üyelik sürecinin Türkiye'nin kimlik ve kültürel dokusuna zarar

vereceği ve bu süreçte farklı bir toplumsal yapının ortaya çıkacağını iddia ederler.

Kültür, çok değişik ve geniş bir biçimde tanımlanabilecek bir kavram olduğu halde bu çalışma kapsamında **bir ulusun ya da bir devletin sınırları içinde yaşayan insanların hukuk, eğitim hayatı, sanat, bilgi,, gelenek, görenek gibi kavramları çevreleyen bir bütün** olarak tanımlanabilir.[578] Kimlik kavramı ise AB tartışmaları sırasında "Ulusal Kimlik" kavramı biçiminde ele alınmış ve AB sürecinin özellikle Kopenhag Siyasi Kriterleri ve Uyum Yasaları ile Türkiye'de yapılan düzenlemelerin Türk Ulusal Birliği için yıkıcı sonuçlar doğuracağı iddia edilmiştir. Özellikle AB süreci ile eş zamanlı olarak başlatılan ve Türk ve Türklük kavramlarının "Alt Kimlik", "Üst Kimlik" kavramları temelinde yeniden tanımlanmasına yönelik girişimler için bir tepkisellik hemen kendini göstermiş ve AB karşıtı görüşler içinde yerini bulmuştur.

AB sürecine bu kavramlarla yapılan eleştirilerin en iyi özetini Ümit Özdağ ve Yahya Sezai Tezel'in yazılarında bulmaktayız. Özdağ'ın Kopenhag Siyasi Kriterleri ve ardından Uyum Yasaları ile gelen yeni durum hakkındaki şu sözleri, bu itirazların çok iyi bir örneğidir.

> *"Cumhuriyettimizin dayandığı Türk milli bilincini yıkarak alt etnik kimliklere ulusal nitelik kazandıracak olan Kopenhag Kriterleri, Cumhuriyetimizin bütün kazanımlarını gömecektir."* [579]

Özdağ, bu sürecin "etnik sosyo-ekonomik" taleplerin karşılanamaması durumunda bu etnik bilincin giderek politikleşeceğini ve "Türk üst kimliğini" zayıflatacağını belirtir.[580]

---

[578] *"Kültür, ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan bir bütündür."* Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, 8. Baskı, 1999, s.101

[579] Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri,...**, s.55

[580] Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri,...**,s.56

Yukardaki cümleden de anlaşılabileceği gibi, AB karşıtı düşünce, AB Uyum Yasaları çerçevesinde zamanla ülkede etnik bilincin harekete geçerek farklı etnik kimliklerin inşa edilmesi için uygun ortamı oluşturacağına ve bunun da zamanla bu ayrı kimliği "siyasi" bir basamağa yükselteceğine vurgu yapar. [581]

Özdağ Paul Kowert'in şu sözünü aktararak, Uyum Yasaları ile hukukileşen Türkçe dışındaki diller ile ilgili düzenlemelerin getireceği sonuçlara şöyle değinir:

> *"Ulusal kimlik parçalandığında bunun uluslar arası ilişkiler için anlamı şunlardır: İç savaşlar, krizler, değişen ittifak yapıları, var olan devletlerin dağılması ve yenilerinin oluşması"*[582]

Gerçekten de Türkiye'nin AB sürecinde özellikle AB uyum yasaları sonrasında içine girdiği kimlik tartışmaları Türkiye'nin kuruluş felsefesini ve Cumhuriyet ile ortaya konulan dönüşüm projesini, ümmetten ulusa geçişi öngören modernleşme hamlesini boşa çıkartacak tehlikeleri gündeme getirmiştir. Avrupa Birliği'nin özellikle uyum yasalarıyla Türkiye'de anadilde yayın ve kültürel haklar başlığıyla yapmak zorunda bıraktığı düzenlemelerin pek çok Avrupa ülkesinde bile olmadığı halde yapılması, Türkiye'yi ulusal kimliğinden. kuruluş felsefesinden uzaklaştıracak, yeni azınlıklar ve bölünme araçları yaratacak tehlikeler barındırmaktadır. İbrahim Canbolat, Özdağ'ın da dikkati çektiği bu istekler hakkında şöyle der:

> *"Aslında, Avrupa Birliği'nin temel amaç ve ilkelerine uygun olan; toplumsal gerginliğe yol açacak yeni azınlıklar oluşturmak değil, birlikte barış/güvenlik ve refah içinde yaşamaktır. Türkiye ile ilgili taleplerin, bu anlamda amacı aşan türden*

---

[581] Özdağ, **"Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri,..."**, aynı yer

[582] Paul A. Kowert, "Ulusal Kimlik:İçsel ve Dışsal," **Uluslararası İlişkilerin Psikolojisi**, (Der.) Erol Göka ve Işık Kuşçu ASAM Yay., Ankara 2002, s. 53'den aktaran Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...**, aynı yer

talepler olduğu söylenebilir. Bunlar olası sonuçları itibariyle, AB normlarına da terstir."[583]

Somuncuoğlu da AB'nin Türkiye'den Kopenhag Siyasi Kriterleri çerçevesinde yapmasını istediği ve Türkiye'nin de Uyum Yasaları ile gerçekleştirdiği Türkçe dışındaki dillerin kullanımı ile ilgili taleplerin AB ülkelerindeki uygulamalarda bile olmadığını bu anlamda ortada bir çifte standart olduğunu belirtmektedir.[584]

Türkiye Cumhuriyetinin kendini kurumlandırırken karşılaştığı güçlükleri yorumlayan Tezel de sorunu Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne bazı kesimlerin rejimi benimseme, sahiplenme zaafını aşamadığını, Türk kimliği etrafında birleşemediğini, ulusal bütünleşme içinde barınma güçlüğünün ortaya çıktığını ve bunun da sorunu bugüne taşıdığını belirtir. [585]

Sorun, somut olarak, Türkiye'de yaşayan ve anayasanın 66. Maddesi gereğince Türk Vatandaşı olan bir kesim insanın kendini hiçbir biçimde, bir üst kimlik olarak bile "Türk" olarak görmemeleridir. Esasen alt kimlik-üst kimlik tartışmaları Türkiye için bozucu etki yapmıştır. Çünkü Türklük pek çok alt kimlikten biri kabul edilse üst kimlik sorunu doğacaktır. Üst kimlik olarak formüle edildiğinde de bu kimliği reddeden, kendini sadece bir etnik alt kimlikle ifade etmek isteyen kesimler mevcuttur. Dolayısıyla AB sürecinde daha önce olmayan adımların atılması ve hukuki bir takım değişikliklerin ortaya çıkması, "Alt Kimlik-Üst Kimlik" gibi yeni ve soyut kavramlarla aslında somut olarak Türkiye'de "Türk Ulusu", "Türklük" ve "Türk" gibi kavramları yeniden açıklama ve bir kesimce de yeniden dizayn etme girişimlerine yol açmıştır.

---

[583] İbrahim Canbolat, Küreselleşme Sürecinde AB ve Türkiye", **Demokrasi Platformu Dergisi**, Yıl.1, Sayı.1,Kış 2005, s.53

[584] Somuncuoğlu, **Avrupa Birliği Uyum Paketlerinden Federasyona'a (Etnik/Irkçı Siyasallaşma Projesi),** Ankara Ticaret Odası Yayını, 2003, (http://www.sadisomuncuoglu.net/ Yayınlar, 3 Mayıs 2007), s.32-33

[585] Tezel, "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", s.13

Tezel, AB ile yaşanan süreçte kültür ve kimlik kavramları bağlamında ortaya çıkan/çıkacak sorunları ve bu başlıkta dile getirilen AB'ye karşıtlık düşüncesini çok güzel bir biçimde şöyle açıklar:

> *"Bir ülkeyi tarif eden haliyle ulusallık, farklı dil, din ve mezhep 'cemaatleri'ne mensup insanların, ortak bir değerler sistemi ve kimlik olmaksızın, aynı coğrafyayı ve iktisadi alanı kullanması ile sınırlı bir toplumsallığı (aggregation) aşar. Birçok ülke farklı din ve dil gruplarının birlikteliğini barındırır. Bu farklılığın birlikteliği, İsviçre, Belçika, Kanada gibi ülkelerde dil ve/veya din ayrımını formelleştiren federal siyasi çözümler üstünde taşınır."*

Tezel, değişik dillerin konuşulduğu, değişik din ve mezhepten insanların bir arada olduğu İsviçre gibi ülkelerde bile ulusallık niteliğinin kararlı bir görüntü çizdiğini, bu birlikteliğin tarihsel nedenlerden dolayı birarada, aynı coğrafyada yaşamaktan daha fazla bir anlam kazandığını, ulusal bütünleşmeye dönüştüğünü belirterek bu tarihsel koşulların olmadığı, bir siyasi oluşum içindeki birlikteliğin "kararlılık" kazanmadığı Kanada, Yugoslavya gibi ülkelerde ise toplumsal bütünlüğün parçalanabileceğini belirterek tarihsel nedenlere ayrı bir pay çıkartır.

Tezel, sözü Türkiye somutuna getirir ve Türkiye'de hangi etnik kimliğe ait olursa olsun kendini Türkiye'ye ait ve hatta "Türk" olarak ifade eden kesimler ile kendilerini Türk kabul etmeyen ve sadece etnik kimlikleriyle tanımlayan insanlar arasıda ciddi bir fark olduğunu belirtikten sonra konunun AB ile bağlantısını şöyle kurar:

> *"Eğer, Türkiye'nin AB'ye üye olmasını istemek, üyeliği, Türkiye'deki siyasi, hukuki durumu, Türkiye'nin bir Türk ulusunun ülkesi olması aksiyomuna dayalı olmaktan çıkartıp, mesela federal yapıya dönüştürmeye imkân sağlayacak fırsat gibi görmekten kaynaklanıyorsa, üyeliğe yönelik süreçler içinde*

ciddi krizlerle karşılaşılması ihtimali bir hayli yüksektir." [586]

Görülüyor ki, AB'ye bir değerler sistemi olarak ,iyimser ya da olumlu bir perspektiften bakan bir aydının soğukkanlı değerlendirmelerinde bile yukarda Özdağ'ın işaret ettiği tehlikelere işaret edilmektedir. İşte AB'ye kültür ve kimlik kavramları etrafından yöneltilen ve Türkiye'nin ulus-devlet bütünselliğinin dağılması tehlikesine işaret eden eleştiriler bu noktada ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de AB'nin dayattığı hukuki düznlemelerin ardından başlayan tartışmalar çok kısa bir sürede "Türklük" ve "Türk" kavramlarının sorgulanmasına dönüşmüştür. AB'yi açıkça destekleyen kesimlerin bu tartışmada "Türklük" kavramını ulusal bütünlüğün şemsiyesi durumundan çıkartacak derecede içeriksiz bırakma denemeleri, gidişatın hiç de sancısız olamayacağını söyleyen AB karşıtı düşünceyi alevlendirmektedir. Tezel, etnik kimlikleri Türkiye'de mevcut toplumsal bütünsellik içinde yeniden konumlandırmak ve böylece Türk kimliğini yeniden dizayn etmek isteyen tartışma çerçevesinin zorladığı "Türkiye'de Türk olmak ne demektir?" sorusuna şöyle yanıt verir:

"Türkiye Türklüğü kan temelli değildir. Bir Türk etnik kökenine indirgenemez. Türkiye Türklüğü, bir ırkın değil, ortak bir tarihin ve Türkçe ile taşınmış bir üst kültürün mirasçısı olmanın belirlediği kültürel bir kimliktir."[587]

Tezel'in etnik olarak kendini Türk olarak görmeyenlerin bile Selçuklu-Osmanlı geçmişinin getirdiği tarihin ve kültürün mirasçısı olduklarını belirttikten sonra,

"Ulusallık bir aşiret kültürüne indirgenemez. Aşiret kültürlerinin Mimar Sinanları, Selimiyeleri yoktur."

diyerek, Türkiye'de ayrılma hakkını da kapsayan federal bir devlet isteyen ayrılıkçıların bu durumu

---

[586] Tezel, " Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:..." s.19
[587] Tezel, " Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", s.20

anlamadıklarından yakınır. Tezel'e göre bu Osmanlı-Türk üst kimliği diğer etnik kökenli insanlarımızca bile yerine ikame edilebilecek başka bir aidiyet bağının olmadığı bir üst kültür ve uygarlık geleneğidir. "Böyle bir üst kültürün varlığı ya da yokluğu yaşanmış tarihin belirlediği bir konudur." [588]

Tezel, Türk kimliğini reddederek sadece kendi etnik kimliklerini öne çıkartan gruplara "azınlık" kavramı ile yaklaşmaya çalışan AB kaynaklarına ve AB yandaşı olup da Türkiye'yi kimlik ve kültür kavramları çerçevesinde yeniden dizayn etmek isteyenlere karşı çıkar. Tezel, Türkiye'yi tarihsel-kültürel geçmişiyle ve uzun süreler bu topraklarda yaşamış, bu topraklardaki insanların etnik ve genetik kökenlerinin üstünde bir uygarlık geleneği ile tarif edilebilecek bir ülke olarak niteler.[589]

Tezel, bu kavramlar çerçevesinde "bütünleştirici" bir üst kimliği üretemeyen ve koruyamayan ülkelerin dağılmaya mahkum olduğunu söylerkenve bu durumun Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler için de sorun yaratmaya başladığını belirten Huntington'a da hak vermektedir. Tezel AB'nin Türkiye'ye "İnsan Hakları" başlığı ile yaptığı dayatmaları da açıkça eleştirir ve insan hakları programının bir ülkenin dağıtılması için araç olarak kullanılmasına karşı çıkar. Çünkü bu durumda sadece ülke parçalanmakla kalmayacak insane hakları da kalmayacaktır. AB'nin taleplerinin başka amaçlar için kullanılması olgusu şöyle eleştirilir :

> *"Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini, büyük çoğunluğu, bugünkü Türkiye, ülke, Türklük algılamalarını ve kabullerini terk etmeye zorlamanın manivelası gibi kullanmak isteği sonuç vermez."*[590]

---

[588] Tezel, " Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", s.22
[589] Tezel, " Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", aynı yer (Vurgular benim, A.U.Ö.)
[590] Tezel, " Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", s.24

Tezel, bütün bu açıklamalarından sonra AB sürecinden yararlanarak ve AB reformlarının arkasına sığınarak getirilmek istenen siyasi düzenlemeleri de şöyle eleştirir:

> *"Bunun içindir ki, 'iyi' ve 'kararlı' siyasi toplumlar, kamusal alanlara, her aşirete, her dile, nerede yaşıyorlarsa orada kendi siyasi toplumlarını, kendi kamusal alanlarını kurma izni verilerek yaklaşılamaz."* [591]

Yukarda Özdağ'ın yaptığı açıklamalar ve Tezel'in çok iyi bir biçimde çerçevesini çizdiği tartışmalar gösteriyor ki, AB sürecinde Türkiye Devleti'nin yapmak zorunda kaldığı belli reformlar, terör olgusuyla da beslenen bir ayrılıkçı hevesin uyanmasında ve zemin kazanmasında etkili olmuştur. Bu yöneliş Ulusal bütünlük ekseninde dağılma, parçalanma gibi tehlikeleri barındırmaktadır. Bu durum da AB sürecine en büyük itiraz nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Gündüz Aktan da Türkiye'de ulusal kimlik kavramına sahip çıkmaya çalışan kesimlere yönelik güçlü propaganda atağının varolmasının nedenlerini ve bu atağa karşı günümüzde Türkiye'de bu eksende yapılan tartışmaları, tarafların konumlarını ve argümanlarını açıklarken, "liberal" olarak nitelediği bir kısım aydının "Türk, Türklük, millet, milliyetçilik, milli çıkar, hele hele milli kimlik" kavramlarının aralarında hiç bir fark yokmuş gibi değerlendirilerek bütün kötülüklerin kaynağı olarak görüldüğünü söyler. Türkiye'de kimlik ve kültür kavramları konusunda özelikle Türklüğü bir alt kültür öğesi gibi göstermeye çalışan ve AB sürecinden cesaret alan akıma karşı ortaya çıkan hassasiyetin ana nedenini açıklarken,

> *"Bu milliyetçiliğin ırkçılıkla veya faşizm türü kitlesel aşırı milliyetçi bir ideolojiyle ilişkisi yok. Türkiye ulus-devlet sürecini henüz tamamlamadı. Bu nedenle, Anglosakson ülkelerdeki, varlığı sürekli tartışma konusu olmayan, milli çıkarın savunmasında*

---

[591] Tezel, " Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", s.25

ortaya çıkan, toplumun tüm kesimlerine derece derece yayılmış, sakin ve güçlü milliyetçilik henüz bizde yok."

diyen Aktan, ulus devletin oluşması için laiklik ve üniter devletin her türlü tartışmanın dışında bırakılması gerektiğini belirtir. Aktan, Türkiyede ulusal bütünlüğü savunmaya çalışan insanlara karşı yöneltilen suçlamalara karşı da "Liberal" etiketli bu aydınların aslında AB'de var olan Türkiye karşıtı ırkçılığı içselleştirdiğini ve Türkiye'yi ötekileştirdiğini söyleyerek yanıt verir.[592]

Aktan'ın "Türkiye ulus-devlet sürecini henüz tamamlamadı." derken işaret ettiği bu projenin tamamlanmamışlığı konusunda Tezel'in de benzer düşünceleri vardır:

"Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan seksen iki yıl sonra bile bugün hala bitmemiş bir proje gibidir."[593]

diyen Tezel'in yazısının devamında sorduğu "Türkiye'de ulusal birlik kararlı mıdır?"[594] sorusu, yukarda Aktan'ın ulus devlet projesinin tamamlanmamışlığı konusunda işaret ettiği gibi en azından bir şüpheyi doğrulamaktadır. Tezel de Aktan gibi, bu tamamlanmamış projenin, ortak kültürel kimliğin reddi olarak ayrılıkçı etnik milliyetçilik ile kamusal alanı batılı anlamda her türlü sansürün uzağında sanat, bilim, felsefe üretimini ve kadın erkek-eşitliğini din dışı sayan bir müslümanlık anlayışının kamusal alanı ele geçirmesi olmak üzere iki büyük tehdit altında olduğunu belirtir. [595]

Bu son açıklama "ulusal kimlik" kavramı çerçevesinde, AB sürecine itirazların ana kaynağını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. AB sürecinin önünü açacağı mekanizmaların sonuçta Türkiye'nin kuruluş değerlerini ve varlığına temel olan kabulleri yıkacağı tehlikesini çok açık bir biçimde dile getirilmektedir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta da, hem Aktan'ın hem de Tezel'in Türkiye

---

[592] Aktan, "Analize Bakın", **Radikal Gazetesi**, 15 mart 2007
[593] Tezel, " Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", s.18
[594] Tezel, "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", aynı yer
[595] Tezel, "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", aynı yer

Cumhuriyeti'nin henüz tamamlanmayan ulusal bütünlük projesi olarak sadece etnik ayrışım yoluyla değil, vatandaş-yurttaş kimliği içeren bir ulus aidiyeti yerine ümmet anlayışının geçirileceği bir dinselleşme, "kamusal alanın müslümanlaşması" yoluyla da tehdite açık olduğunu belirtmesidir. Türkiye'nin bütünlüğünü belirleyen, ulusal kimlik kavramının çerçevesini oluşturan tarihsel deneyimin korunması gereğinin altını çizen Tezel, bu bütünlüğün ya da "biz kimiz?" sorusuna verilecek yanıtın bu tarihsel deneyim dışına çıkılarak yeniden başka bir kalıba dökülmesi girişimlerini kuşkuyla karşılar. Tezel'e göre son iki yüzyılda Türkiye'nin kültür hayatı müslümanlığın ilk kaynaklarıyla ilişkilendirilemeyecek biçimde değişime uğramıştır. Dolayısıyla son iki yüzyılın sanat, tiyatro, müzik, hukuk, eğitim ve kültür yaşamımıza getirdiği bu değişimlerle belirlenen Türkiye ortadan kaldırılmadan Türkiye müslümanlaştırılamaz.[596]

Tezel bütün bu tehditleri AB üyelik süreciyle de ilişkilendirir. AB üyeliği ne pahasına istenmektedir? Türkiye'de yaşayan milyonlarca insan belli değerler etrafında uzlaşmış bir millet niteliği göstermekte midir? Bu değerlere inanmayan önemli gruplar var mıdır? Bunlar Tezel'e göre AB sürecinde mutlaka yanıtlanması gereken sorulardır. Bu açıdan AB sürecinde tartışılması gereken husus ise şudur:

> *"Avrupa Birliği üyeliğini kimlik ve değerler olarak esasta bütünleşik bir Türk milletini oluşturan yurttaşlar olarak mı istiyoruz?* ***Yoksa Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kurduğu devletin dayandığı proje itirazlarını, Avrupa Birliği'ne üye olmuş ya da üyelik yoluna girmiş bir Türkiye'de çok daha etkili bir şekilde ifade edebileceklerini sanan, Türkiye'nin AB üyeliğini bu nedenle isteyen önemli gruplar da var mı?"***[597]

---

[596] Tezel, "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", s.30
[597] Tezel, "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", aynı yer

Altını çizdiğimiz bu satırlar AB sürecinde bu bölümün başlığında belirtilen itirazların en önemli nedenini açıklıkla ortaya koymaktadır. AB süreci, ulusal kimlik bağlamında getirilen eleştirilere göre, Türkiye'nin yukarda belirtildiği gibi, 83 yıldır oturtmaya çalıştığı temelleri yeniden tartışma konusu yapacak düzenlemeleri getirmektedir. AB nin bakış açısına göre iyiniyetle ya da emperyalist heveslerle ortaya koyduğu talepleri, Tezel'in yukarda belirttiği gibi kendi etnik ve dinsel talepleri için bir "araç" olarak kullanan grupların var olup olmadığı sorusu çok önemli bir sorudur ve sürecin sorgulanmasına yol açmaktadır.

Tezel'in bu sorusuna Somuncuoğlu'nun şu sözleri bir yanıt oluşturur:

> *"En önemli ve tehlikeli zihniyet ise AB'nin örtülü emelleriyle de uzlaşarak, kendi birtakım amaçlarına ulaşmak için Birlik üyeliği hedefini araç yapan zihniyettir ki, buna ilişkin fotograf ve bu fotografın aktörleri her geçen gün daha da netleşmektedir."*

Somuncuoğluna göre bu zihniyet Türkiye'nin tüm savunma mekanizmalarının çökertilmesini kolaylaştırmaktadır.[598]

Tezel, AB süreci ile ilgili olarak bu bağlamda sözlerini şöyle sürdürür:

> *"...bir Türk milletinin ve bu milletin ülkesi olan bir Türkiye'nin mi AB'ye üye olmasını istediğimizi, yoksa Türkiye'de yaşayan farklı kimlikler ve değerler kolajının mı AB'ye üye olmasının peşinde olduğumuzu düşünmekten, konuşmaktan korkmamamız gerekmektedir."*[599]

Görülüyor ki Tezel'in dile getirdiği şüpheler, Aktan'ın yukardaki yazısında **"Ulus-devletin oluşması, Cumhuriyet'in kurucu ilkeleri olan laiklik ve tekilliğin, uçlar hariç, tüm toplum kesimlerince benimsenmesine ve**

---

[598] Somuncuoğlu, **Avrupa Birliği Uyum Paketlerinden...**, s.22
[599] Tezel, "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", s.31

siyasi tartışma dışına çıkarılmasına bağlı" derken vurguladığı henüz inşa halini ya da henüz tamamen benimsenmeme durumu saptaması ile örtüşmektedir. Tezel, Aktan'ın "tüm toplum kesimlerince benimsenmesi" derken dolaylı olarak ifade ettiği bu durumunun önemini, bütünleşik bir aidiyet için bu eksikliğin giderilmesi gerektiğinin altını çizerek, bütünleşik bir ülke olmak için ortak bir kimliğin ve bütünleşik bir aidiyetin olması gerektiğinin ve bunun da ancak rıza ile olabileceğinin, zorlamalarla olamayacağını da ekler. [600]

İşte AB süreci bilerek ya da bilmeyerek bu ortak aidiyetin dışında olmak isteyenlerin çıkarlarına hizmet etmek ve tam tersine Türkiye'de aynılıkları ve ortak aidiyeti artıracak önlemler yerine farklılıkları ve yerellikleri vurgulayan bir araç işlevi görmesi açısından eleştirilmektedir. Türkiye'nin bu ortak aidiyetini kurumsallaştıran yapının çoğu kez kavramsal adı gibi algılanan Atatürkçülük/Kemalizm ise bu ortak aidiyeti çürütmek isteyenlerin en önemli hedefini oluşturmaktadır.[601] AB süreci bir bakıma Türkiye'nin temellerini çatırdatmaktadır. Somuncuoğlu, AB'nin Türkiye'ye ilişkin olarak hazırlanan belgelerdeki taleplerin ülkemizdeki ayrılıkçı terörürün istek ve hedefleriyle örtüşmesine dikkat çekerek,

> *"Bunun tek izahı; halen terör örgütlerinin karargahlarının batı başkentlerinde faaliyet gösteriyor olması ve Türkiye'de silahla yaptırılamayanların, AB kriterleri arasında karıştırılarak sunulmasıdır."*[602]

der.

Bu gelişmelere itiraz edenlerin, özellikle Tezel'in ve Somuncuoğlu'nun yukarda işaret ettiği ve AB sürecine

---

[600] Tezel, "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni:...", s.30

[601] *"Eylül 2005'te üst düzey bir AB yetkilisi 'AB'nin Türkiye'de Atatürkçü bir kimlik görmek istemediğini' açık bir şekilde söyledi. Atatürk resimlerinin kaldırılmasını istedi."* Manisalı, **AB Süreci mi Sevr Süreci mi?...**, s.29. Bu konunun değerlendirilmesi için Dördüncü Bölüm, "Diğer Siyasi Nedenler" kısmına bakılabilir.

[602] Somuncuoğlu, **Avrupa Birliği Uyum Paketlerinden...**, s.7

kendi sınıfsal ya da etnik grup çıkarlarını artırmak için hoşgörüyle bakan çevreleri, rahatsız ettiği bir gerçektir. Bu yüzden bütün eleştiriler içinde en çok üzerine gidilen, en çok mehkum edilmeye çalışılan, kültür ve kimlik kavramları çerçevesinde Türkiye'nin kuruluş değerlerini sorgulayanlarla mücadele eden kesimlerdir. Bir taraftan bu hassasiyet çok büyük bir kolaycılıkla milliyetçilik ve ırkçılık başlığı altına sokulmaya çalışılırken, Türk ceza kanununun 301. maddesi de hedef haline getirilmiştir. Türklüğe hakareti düzenleyen bu maddenin değiştirilmesi sadece "Ermeni Soykırımı"propagandasının önünü açmakla kalmayacak, Türklük kavramının da tıpkı bir zamanlar "Osmanlı" kavramına olduğu gibi tarihten silinmesi çabalarının işini kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda bütün bu düzenlemelerin ve çabaların neye hizmet ettiğinin en özet ifadesini, "AB'ne girme" sürecine atıfla Manisalı söyle vermektedir:

> *"Türkiye bir yere girmiyor.Batı kapitalizmi ve emperyalizmi Birinci Dünya Savaşı sonunda yapamadığını şimdi gerçekleştiriyor."*[603]

Sonuç olarak kültür ve kimlik kavramları çerçevesinde AB sürecine yönelik eleştiriler, AB'ne karşı yöneltilen eleştiriler arasında en önemlilerinden birini oluşturmaktadır. Türkiye'de AB sürecinin doğrudan sonucu olmasa bile daha önceden beri cumhuriyetin temel değerlerine karşı var olan pek çok olumsuz ve yıkıcı tepki'nin AB sürecinden etkilendiği, bu tepkinin şiddetinin bu süreçte arttığı ve Türkiye'deki büyükçe bir kesim için bir tehlike, bir tehdit olarak algılandığı, bu tehdit ya da tehlikenin de ulus-devlet, Türk, Türklük, cumhuriyet, laiklik gibi kavramlar çerçevesinde dile getirildiği bir gerçektir.

B- Ekonomik Sömürgeleşme Kaygılarından Kaynaklanan AB Karşıtlığı:

Türkiye'de AB sürecine getirilen eleştirilerin önemli bir argümanı ise bu süreçte Türkiye'nin "ekonomik olarak sömürgeleştirilmesi"dir.

---

[603] Manisalı, **Bekleme Odasında...**, s. 33

Yakın dönem Türk ekonomisi için belirli dönüm noktaları vardır. Bunlar içinde en önemlilerinden biri 1980 yılında 24 Ocak Kararları ile o zamana kadar uygulanan "ithal ikameci" kalkınma stratejisinden ihracata dayalı modele geçerek Türk ekonomisini giderek dışa açık bir hale getiren önlemlerin ve politikaların uygulamaya sokulması, diğeri de Türkiye'yi 1996 yılında AB ile bir Gümrük Birliği çerçevesi içine sokan antlaşmadır.

Gümrük Birliği (GB) antlaşması, Türkiye-AB ilişkilerinin gelişimi anlatılırken daha çok bu konuda Türkiye'nin karar alma sürecinin dışında kalması ve AB üyesi olmadığı için kendi dışında alınan 3. Ülkelerle ilgili bütün kararlara katılmak zorunda kalması noktasından eleştirilmişti.[604] Çünkü Türkiye bu şekilde AB'ye üye olmadan GB'ne üye olan bir ülke olarak iktisadi egemenliğini büyük ölçüde devretmiş bir ülke haline gelmişti. Bu bağlamda zaman ilerledikçe GB'nin etkilerin gözlemek ve bu etkiler üzerinden yorum yapmak olanağı da ortaya çıkmıştır. Bugün GB, 10 yıl gibi, sonuçları üzerinde bir gözlem fırsatı verebilecek kadar yeterli bir zamandır uygulamadadır.

Türkiye'nin AB ile ilişkilerini ekonomik açıdan ele alan ve AB'ye eleştirel bakan kesimlerin önemli bir argümanı da bu ilişkilerin, Türkiye'yi henüz kalkınmasını tamamlamamış bir ülke olarak ekonomik boyunduruk altına sokacak yönde ilerlemesi kaygısından doğmaktadır. Kuşkusuz Türkiye'nin ekonomik durumunu Küreselleşme olgusundan, IMF ve ABD ile ilişkilerden ayrt ederek analiz etmek oldukça zordur. Ancak AB ile ilişkileri GB çerçevesinde değerlendiren eleştirel düşünce için yeteri kadar malzeme oluşmuştur.

Türkiye'nin GB ile egemenlik devri dışında karşılaştığı olumsuz gelişmelerin başlıcası, 3. Ülkelerle yapacağı ve

---

[604] Bkz.Bu çalışmanın Üçüncü Bölümü,1.Kısım içinde C- "Gümrük Birliği Antlaşması ve İmza Aşamasında Yöneltilen Eleştiriler" ve D-"Gümrük Birliği Antlaşmasına Güncel Tepkiler" kısımları

ekonomik yarar elde edeceği antlaşmalara AB'nin Türkiye'nin dış ticaret politikasına GB ile sahip olduğu belirleme yetkisi ile engel olabilmesidir. Özdağ bu konuda Makedonya ve Tunus örneklerini verir. Türkiye' Makedonya ile serbest ticaret antlaşması yapmak isteyince AB karşı çıkmış, 1998 de ise Tunus ile AB serbest ticaret antlaşması yaptığında Türkiye bu antlaşmadan yararlandırılamamaıştır. Özdağ bu durumdan Türkiye'nin ekonomik dış politikası kalmadığını, ülkenin AB'nin aldığı kararları uygulayan bir ülke haline geldiği sonucunu çıkartır. [605]

Türkiye'nin Dış Ticaret Politikası'nı GB'den dolayı kendisinin belirleyememesi ve bu yüzden ekononomik kayba uğraması olgusuna ilişkin benzer somut bir örneği de Manisalı verir:

> *"Türkiye'den ABD'ye ihraç edilen sanayi ürününe Amerika %33'e kadar varan yüksek bir vergi uyguluyor. Buna karşılık bizim ABD'den ithal ettiğimiz sanayi ürünlerine %0 ile %11 arasında değişen çok düşük vergi uygulanıyor.*
>
> *Biz ABD'ye mal satarken, herhangi bir üçüncü ülke muamelesi görüyoruz: ABD yüksek vergi uyguluyor. Ama biz ABD'den mal ithal ederken üçüncü bir ülke olmaktan çıkıyoruz ve AB üyesi gibi işlem yapılıyor. Çünkü biz AB'nin Gümrük Birliği içindeyiz ya!.."* [606]

Görüldüğü gibi Türkiye, kendi dış ticaret politikasını, GB ile egemenliğinin bir bölümünü AB'ye devrettiği için bağımsız bir biçimde belirleyememekte, bu alanda kendi yararını gözetecek adımları atamamaktadır. Erol Manisalı bu durumu " bu açık ihanettir" diye nitelemektedir.[608]

---

[605] Özdağ, **"Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri,..."**, s.90-91.

[606] Manisalı, **"AB Süreci mi..."**, s.77. *"Türkiye üçüncü ülkelere karşı AB'nin ortak gümrük tarifesini kabullenmiş, böylece örneğin ABD, Japonya ve Hindistan kökenli ithalata karşı uygulanan gümrükler tek yönlü olarak (yani bu ülkeler karşılığında hiçbir şey vermeden) AB ortalamalarına indirilmiştir."* Korkut Boratav, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1160 (5 Mayıs 2007)

[608] Manisalı, **"AB Süreci mi ..."**, s.78

Korkut Boratav da Türkiye'nin karar sürecine alınamamasını eleştiriken GB'nin getirdiği ekonomik yararın tekstil sektömründe kotaların kalkması olduğunu ancak bu düzenlemenin de 2004'te bu sektörde korumacılığı tamamen tasfiye eden GATT atlaşması ile zaten yapılacağını belirtir. Asıl önemli olan tarım ürünleri, işgücünün serbest dolaşımı, bölgesel yardımlar ve siyasi katılım GB'nin dışında turulmuştur.[609]

Türkiye'nin AB ile ticari ilişkilerinin Gümrük Birliği ve AB'ye tam üyelik olmadan gelişemeyeceği iddiası özellikle büyük sermaye çevrelerinden ve onların güdümündeki medyada çokça dile getirilmektedir. Oysa aynı gelişmişlikte ilişkiler "tercihli ticaret anlaşmaları" ya da "serbest ticaret alanı" modelleriyle de sağlanabilirdi.[610] Gümrük Birliği ile tek yanlı bağlanma, ulusal politikaların uygulanmasını, yukarda gördüğümüz örneklerde olduğu gibi olanaksız hale getirmektedir.

GB, Türkiye ile AB arasındaki ticaretin gelişimini de etkilemiştir. Yaygın olan kanı, Türkiye'nin AB ile ticaretinde GB yüzünden çok büyük ekonomik zarara uğradığı yönündedir. Örneğin 2002'den beri AB ile ilişkilerde büyük bir ivme yakalanmasına neden olmuş olan AKP iktidarının bir bakanı olan Abdüllatif Şener, GB ile yaşanılan hayal kırıklığı konusunda şunları söylemektedir:

> *"AB'nin ekonomik tabanlı felsefesi özünde sermayenin, malların ve iş gücünün serbest dolaşımına dayanır. AB, Türkiye'yle ilişkisinde ilk ikisini almayı hedefliyordu. Onlar büyük Türk pazarına sermaye ve mallarını serbestçe sokabilmenin peşindeydi. Oysa biz emeğin serbest dolaşımını bekliyorduk. Gümrük Birliği'ne girerek onların istediklerini verdik, ama kendi istediğimizi almadık.*

---

[609] Boratav, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1160 (5 Mayıs 2007)

[610] "2005 Başında Türkiye'nin Ekonomik ve Siyasal Yaşamı Üzerine Değerlendirmeler", Bağımsız Sosyal Bilimciler Grubu Yayını, Mart 2005, http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB2005Mart.pdf (5 Mayıs 2007), s.5-6

Şimdi aradan 10 yıl geçti biz hâlâ kendi istediklerimizin peşinde debeleniyoruz."[611]

Bizzat AB ile ilişkileri geliştirmeyi politika sayan bir hükümet üyesinin bu söyledikleri GB'nin Türkiye'ye verdiği zararı doğrulamaktadır. Aynı konuşmada Şener, bugün yaşanılan cari işlemler açığını da GB'ye bağlar ve ihracatta ortaya çıkan artışın ara malı ithalarına bağlı olması gerçeğini de Televizyon örneğiyle verir. Şener, Türkiye'nin Avrupa'nın en büyük televizyon ihracatcısı olduğunu ama bunun %80 oranında ara malı ithalatı ile olduğunu belirtir.Şener, açıkça "son dönemin en büyük hatası 1995 yılında Gümrük Birliği'ne girmemiz olmuştur." [612] demektedir.

Eski diplomat Kamran İnan da GB'nin **"Kolonyal bir uygulama"** olduğunu, Türkiye'nin AB'ye üye olmadan GB'ye üye olan tek ülke olduğunu belirterek " GB'nin 1 Ocak 1996'dan bu yana bize maliyeti 80 milyar dolar.[613] diye belirtir.[614]

Özdağ da yine AB sürecinin özellikle ekonomik alanda egemen bir devletin niteliklerinden uzaklaşmaya yol açtığını ve hatta Gümrük Birliği'nin, Avrupa Birliği'nce uygulanan "Türkiye'nin federalleştirilmesi" projesinin ekonomik

---

[611] İsmail Küçükkaya "Abdüllatif Şener'le Sohbet" , **Akşam Gazetesi**, 21 aralık 2006

[612] Küçükkaya, "Abdüllatif Şener'le Sohbet" , **Akşam Gazetesi**, 21 aralık 2006. Şener bu görüşlerini her fırsatta tekrarlamaktadır: "*Burada AB herhangi bir ülke ile serbest ticaret anlaşması vb. bir anlaşma imzalarsa, o ülkenin mallarının Türkiye'ye düşük gümrük ile girdiğini, buna karşılık Türk ürünlerinin söz konusu ülkeye yüksek gümrükle alındığını anlatan Şener, "Türkiye ekonomisi Almanya, İngiltere ekonomisi olmadığı için ortak gümrük tarifesi uygulanan ülkelerle rekabette zorlanıyor"* dedi." **Milliyet Gazetesi**, 22 Mart 2007

[613] Özdağ da buna yakın bir rakam verir: "*Türk ekonomisinin 77,037 milyar dolar kaybı olmuştur."* Ümit Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...**,s.97. Manisalı da bu konuda bir miktar daha fazla bir kayıptan söz eder: "*AB Türkiye'yi yakalamış, sağmal bir inek gibi sağıyor.1995'ten beri sırf dış ticaret kazancı ve Türkiye'ye ihracat artışı yüz milyar dolara ulaşmış*" Manisalı, **AB Süreci mi ...**, s.19

[614] İnan, **İnce-Uzun Yol**, s. 55-56.

operasyon boyutunu oluşturduğunu belirterek şöyle devam eder:

> *"Bu anlaşma, Türkiye'yi AB ile yeni bir tür koloni ilişkisi çerçevesine sokmuştur. Robert Cooper'ın 'gönüllü ve işbirlikçi emperyalizm' diye nitelendirdiği ilişki türünün en somut örneklerinden biri Gümrük Birliği Anlaşması'dır."*[615]

Görüldüğü gibi Özdağ da İnan gibi GB'yi kolonyal bir anlaşma olarak, daha da ileri giderek "gönüllü ve işbirlikçi emperyalizm"in bir örneği olarak nitelendirmektedir. Yine Özdağ GB ile Türkiye'nin kendi egemenliğini kısıtladığını, "bağımsız dış ticaret politikası" üretme hakkını ortadan kaldırdığını, bunun bağımsız bir devlet olma nitelikleriyle bağdaşmadığını da belirtmektedir. [616]

Benzer bir eleştiri de Arslan Bulut'tan gelmektedir:

> *"AB, kendi ideolojik hukukunu, "üstün hukuk" diye dayatmaktadır? Üstelik "serbest piyasa ekonomisi" adı altında yeni sömürgeciliği dayatması, insan hak ve hürriyetlerine ve hukukun genel ilkelerine aykırıdır. Hani "serbest" demek Farsça'da "başı bağlı" demekmiş ya tıpkı onun gibi "serbest piyasa ekonomisi", gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere dayatılan "tutuklu piyasa ekonomisi"dir aslında! Serbest piyasa dedikleri, emperyalist ve sömürgeci bir zorbalıktır!"*[617]

Bu örnekler GB'ne yöneltilen eleştirilerin basit bir ikdisadi politika eleştirisinin ötesine geçtiğini göstermektedir.

GB'nin Türk Ekonomisi üzerinde etkilerini araştıran Ekonomist Erdal Muzaffer Ünsal da, GB'nin Türkiye ile 15

---

[615] Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...**, s.88-89

[616] *"Türkiye, bağımsız dış ticaret politikasına tamamen son vermiştir. Gümrük Birliği Anlaşması'nın 16, 52 ve 64. maddeleri, Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak sahip olması gereken birçok yetkisini sınırlandırmakta ve ortadan kaldırmaktadır."* Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...**, s.89

[617] Arslan Bulut, "AB politikaları Yüce Divan'lık bir suçtur", **Yeniçağ Gazetesi**, 21 Haziran 2006

AB ülkesi[618] arasındaki ticaretin büyüme hızında ve toplam ticaretteki payında önemli bir değişikliğe neden olmadığını ortaya koymuştur.

Rakamsal olarak dile getirilirse, 1990-1995 arası (GB öncesi)15 AB ülkesinden ithalatın yıllık büyüme hızı 11.4 iken 1995-2004 döneminde(GB sonrasında) 10.8 olmuş, aynı dönemlerde yine bu ülkelere ihracatın büyüme hızı sırasıyla 9.3 ve 12.2 olmuştur. Türkiye'nin toplam ihracatındaki büyüme ikinci dönem için 1.8 olarak oluştuğu için GB'nin Türkiye'nin 15 AB üyesi ülkeye ihracatına etkisi aradaki fark olan yüzde 1.1 gibi çok önemsiz bir rakam olmaktadır. Sonuç olarak bu 15 ülke ile toplam ithalat ve ihracatın gelişmesinde GB'nin ciddi bir etkisi olmamıştır.[619]

Ancak GB'nin Türkiye'nin dış ticaret açığı üzerindeki etkisi farklı olmuştur. 1991-1995 arası 15 AB ülkesi ile olan dış ticaret açığı yılda ortalama 3.8 milyar dolardan 1996-2004 döneminde 9 milyar dolara çıkmıştır. Bu %136 lık bir artıştır. 1995 yılında 15 AB ülkesi ile olan dış ticaret açığının yurt içi milli hasılaya oranı %3.4 iken bu oran 2004'te %3.2 olmuştur. Bu durumda GB'nin Türkiye'nin dış ticaret açığının oransal büyüklüğünde önemli bir etkisi olmadığı, ancak yıllık ortalama dış ticaret açığının rakamsal olarak önemli bir artış gerçekleştirmesinde etkili olduğu sonucu çıkmaktadır. [620]

Aynı araştırma GB'nin Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım girişinde de önemli bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır. 2005 ve 2006 yıllarında gözlenen yabancı yatırım miktarındaki artışlar ise daha çok özelleştirme kaynaklı şirket alımları ve özel sektör şirket alımlarından kaynaklanmıştır. Ünsal bu rakamsal artışların AB süreci ile olan ilişkisizliğini de şöyle vurgular:

---

[618] Mayıs 2004 genişlemesi öncesi AB üye sayısı

[619] Erdal Muzaffer Ünsal, **Son Gelişmeler Işığında Türkiye'nin AB ile Müzakere Süreci**, Panel, Başkent Üniversitesi,Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2 Kasım 2006, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (4 Mayıs 2007) s. 27-28

[620] Ünsal, **a.g.k.**, s. 28-29

"Özelleştirme kaynaklı şirket alımlarının ve özel sektörde gerçekleşen şirket alımlarının, ucu açık, 20-25 sene süreceği söylenen, referendum engeline tabi AB'ye tam üyelik sürecinin başlamasından kaynaklandığını söylemek için ya çok saf ya da çok kötü niyetli olmak gerekir."[621]

Ünsal'a göre sonuç olarak GB'nin Türkiye ekonomisine olumlu bir katkısı olmıştır. Yine Ünsal'ın bu araştırmasının önemli bir sonucu, GB sonrası gözlemlenen en olumsuz gelişmenin AB ile ticarette yıllık birikmiş değerler itibariyle dış açığın giderek büyümesidir. Dolayısıyla da müzakerelerin kesilmesinin *"Türkiye ekonomisi üzerinde kalıcı ve ciddi olumsuz etkileri olmayacaktır."*[622]

AB süreci, Türkiye'de özellikle 2000'li yıllardan sonra uygulanan ekonomik politikanın pek çok unsuruyla ilişkilendirilerek eleştirilmiştir. Bunlardan diğer bir önemli alan, bankacılık alanı olmuştur. Bu konuyu en çok işleyen yazarlardan biri olan Yiğit Bulut AB sürecinde Türk bankalarının yönetiminin yabancıların eline geçmesi sürecini gündeme getirmiştir. Yiğit Bulut'a göre Bankacılık sektöründe hali hazırda % 30-33 olan yabancı payı gidişat değişmediğinde %50 ve hatta borsa payları da hesaba katılırsa %60 olabilecektir. Oysa Fransa, Almanya ve hatta Yunanistan gibi çoğu AB ülkesinde bu pay % 5 ile %20 arasındadır. Buna karşılık AB'nin ve IMF'nin kontrol ettiği (Yiğit Bulut'a göre sömürdüğü) Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya gibi yeni AB ülkeleriyle Arjantin, Meksika, Peru ve Şili gibi ülkelerde bankacılık sektöründe yabancı payı%42 ile % 100 arasında değişmektedir. Bankacılık sektöründe yabancı payının yükselmesi ise Yiğit Bulut'a göre 20-25 milyar dolar sermaye ile

---

[621] Ünsal, **a.g.k.**, s. 30

[622] Ünsal, **a.g.k.**, s. 30-31. Gümrük Birliği'nden beklenen sonuçların alınamamış olması hakkında benzer bir sonuç için bkz. M.Faysal Gökalp- Aynur Yıldırım, Türkiye-AB Gümrük Birliği Sürecinin Ekonomik Etkileri, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye,** (Ed.) Turgay Uzun-Serap Özen, Seçkin Yay., Ankara 2004, s.286. Ayrıca bkz. Fındıkçı, "Türkiye –Avrupa Birliği Ortaklık İlişkilerinin ...", s.97-121

Türkiye'deki insanların birikimlerinin ve çok daha büyük tutardaki banka aktiflerinin kontrolünü ele geçirmesi sonucunu doğurabilecek. Yabancı bankaların milli duygularla hareket etmesi gibi bir durum olamayacağı için siyasi krizler sırasında bu sermayenin yurdu terketmesi riski her zaman etkili olacak. Bu durumda bankacılık sektöründe ortaya çıkan rekabet yüzünden yerli sermaye daha riskli alanlara yönelmek durumunda kalacak. Yabancı bankaların kredi verirken en iyi firmaları tercih etmesi ülkede pek çok küçük ve orta büyüklükteki firmanın ihmal edilmesine neden olabilecek. [623]

Görüldüğü gibi Türkiye, bankacılık sektöründe yabancı payı %30'un üstünde olan ve bu payın hızla daha da yükseldiği AB'ye aday ve yeni üye ülkelerin birçoğu ile birlikte adeta 2. sınıf ülke pozisyonunda. Çünkü AB'nin eski ve büyük ülkelerinin hiçbirinde bankacılık sektöründe yabancıların payı %20'nin üstünde değildir. Bulut, bu sınırların söz konusu devletlerce takibe alındığını ve bu aşılmasına izin verilmediğini de ekler.[624]

Görülüyor ki GB ile birlikte zaten kendi dış ticaret poltikalarını belirleme şansı kalmayan Türkiye, bankacılık sektöründe de kendi denetimini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durumda bir ülkenin kendi ekonomik politikalarını belirleme ve yönetme gücü her yönden kısıtlanma tehlikesiyle yüzyüzedir.

Yiğit Bulut, aşağıdaki alıntıda da, küreselleşme-AB sürecine eleştirilerini, yaşanan gerçekliği Osmanlı İmparatorlu'ğunun Yarı Sömürgeleşme dönemine atıfta bulunarak şöyle dile getirir:

---

[623] Yiğit Bulut, "Bu yazıyı herkese gönderin", **Radikal Gazetesi**, 5 Eylül 2006

[624] " *Bankacılıkta sınır olur ve bütün gelişmiş Avrupa ülkeleri sektörde yabancı payının yüzde 20 üstüne çıkmasına asla izin vermezler. Gariptir ki; gelişmiş bir AB ülkesi olmamasına rağmen Yunanistan bile yüzde 20 sınırını koruyor, bugün için yabancı payı yüzde 19 civarında. Almanya'da bu oran yüzde 5'ler civarındadır ve yüzde 0.01'lik bir el değiştirme, 'doğrudan veya borsa yoluyla', anında devletin yetkili kurumları tarafından takibe alınır.*"Yiğit Bulut, " Bizi kandırıyorlar", **Radikal Gazetesi**, 14.09.2006

"Bugün uyguladığımız Gümrük Birliği denilen kavramın özü Osmanlı'nın çöküş sürecinde imzaladığı 'Baltalimanı Ticaret Anlaşması ile aynıdır."

Yiğit Bulut, bugün tek değişenin zamanın İngiltere'si yerine bugün AB'nin gelmesi olduğunu söyleyerek, bu durumun zayıf bir bankacılık ve zayıf bir sanayi döngüsü ile KOBİ'lere kredi üretilemeyeceğini belirtir. Yabancı kontrolündeki şirketlerin serbest dolaşımın her avantajından yararlanırken yerli KOBİ'lerin bundan yararlanamaması da eşitsizliğin bir diğer boyutunu oluşturacağı için rekabeti engeller. [625]

Yiğit Bulut, Gümrük Birliği ve küreselleşme etkilerinin bir arada ülkemizdeki küçük ve orta boy işletmeleri yok etmeye başlayan bir süreç doğurduğunu, buna karşılık büyük sermayenin AB ile ilişkilerden fayda sağladığını da belirtmektedir.[626]

Bu gelişmeler, Küreselleşme-IMF-AB sürecinin bir süre sonra ülkenin ekonomik açıdan bağımsız bir ülke niteliğini yitirdiği bir konuma sürüklenmesi tehlikesini doğurmaktadır. Bu süreçte yaşananlar Küreselleşme-Dışa Açılma-IMF politikaları ekseninde uygulamaya sokulsa bile Türkiye'de özellikle satınalmalar ve özelleştirmeler yoluyla ekonominin denetimi AB üyesi ülkelere geçmektedir.[627] Mustafa Kaymakçı buna karşılık Avrupalıların kendi devlet kuruluşlarını desteklemeyi sürdürdüklerini vurgulayarak Türkiye'ye karşı uygulanan çifte standartın bir diğer örneğine dikkat çekmektedir.[628]

Türkiye'nin, uygulanan ekonomik politikalar eliyle giderek ekonomik bağımsızlığını tamamen yitireceği bir

---

[625] Yiğit Bulut, "Anadolu sermayesi yok oluyor", **Radikal Gazetesi**, 21.08.2006

[626] Bulut, "Anadolu sermayesi yok oluyor", **Radikal Gazetesi**, 21.08.2006

[627] *"Buna ek olarak, özelleştirme adı altında Türkiye'nin en önemli stratejik kurumları enerjiden iletişime, bankacılıktan ulaştırmaya kadar Batı tekellerine satılmaya başlandı."* Manisalı, **AB Süreci mi...**, s.47

[628] Mustafa Kaymakçı, Atatürkçü Düşünce Sistemi'nin Avrupa Birliği'ne Bakışı Ne Olmalı, **Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-I Hukuk Dergisi,** Kasım 2005,Sayı.86, s. 47

konuma itilmesinde IMF-Dünya Bankası ekseni ile AB arasındaki bağlantı Alparslan Işıklı tarafından da dile getirilmiştir. Işıklı'ya göre IMF hissedarları içinde AB ülkelerinin payı %30 civarındadır. Işıklı açıkça "Avrupalıların Türkiye'nin yoksulluğuna çare bulmak gibi bir kaygıları yoktur." der. [629]

Esasen eksiksiz bir AB üyeliğinin genel olarak Türkiye Ekonomisi için yararlı olacağını belirten Boratav bile, AB üyelik sürecini değerlendirirken şunları söyler:

> *"Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği -dünya koşullarında çok ciddi dönüşümler gerçekleşmezse- önümüzdeki çeyrek yüzyıl içinde söz konusu değildir. Bütün belirtiler bu yöndedir. AB sermayesi Türkiye'den alabileceği tüm ödünleri almıştır. Bundan sonrası "verme" dönemidir ve o adımı atması için bir neden yoktur. En önemli engelleyici etken emeğin serbest dolaşımıdır. İşgücü piyasalarında herhangi bir daralma oluşsa bile, bu Doğu Avrupa ekonomilerinden sağlanabilecektir. Dolayısıyla "adaylık konumu"nun kabulünün, Türkiye'yi tam üyeliğe yaklaştırdığı algılaması yanlıştır."*[630]

Özetle "verme" aşamasında gerekli adımları atmış olan Türkiye, "alma" aşamasında Tam Üyeliğin getirilerinden yararlanması söz konusu olamayacak bir ülke kimliğine bürünmüştür. Üstelik Boratav'ın da belirttiği gibi Türkiye'den AB'ye emeğin serbest dolaşımı gerçekleşmeyeceği gibi Türkiye'den AB'ye nitelikli insane göçü ya da "beyin göçü" önünde hiçbir engel de olmayacaktır. Bunun Ulusal Ekonomi'ye etkisinin de çok olumsuz olacağı bilinmelidir.

Sonuç olarak Türkiye'de AB sürecini, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Yarı Sömürge durumuna sokulduğu dönemle benzerlik kurarak, tekrar bir sömürgeleşme süreci olarak niteleyerek eleştiren çok güçlü bir karşıtlık mevcut-

---

[629] Alparslan Işıklı, **AB ve GOP Kıskacında Türkiye, Bir Millet Uyanıyor-1**, Bilgi Yayınevi, 2.baskı, Mart 2005, s.143-165

[630] Boratav, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1160 (5 Mayıs 2007)

tur. Ancak unutulmaması gereken nokta Türkiye ekonomisi söz konusu olduğunda, yaşanılan dönemde ortaya çıkan olumsuzlukların küreselleşme sürecinin etkilerinden soyutlanamayacağıdır. Bu açıdan AB sürecinin Türkiye'ye etkilerinin daha çok siyasal konularda yoğunlaştığının, AB'nin toplumsal ve ekonomik haklardan daha az söz ettiğinin, çalışma koşulları gibi haklardan söz ederken de aslında rekabete karşı kendini korumak isteğiyle hareket ettiğinin bir kez daha altı çizilmelidir.[632]

2-AB KARŞITLIĞININ SİYASAL İÇERİKLİ NEDENLERİ:

A- Türkiye'nin Egemenlik ve Üniter Devlet Kaygısından Kaynaklanan AB Karşıtlığı:

Türkiye'nin de üye olmak istediği Avrupa Birliği'nin uluslar arası bir örgüt olmadığı, supranasyonal (uluslar üstü) bir örgüt olduğu bilinen bir olgudur.[633] Çok yakın bir gelecekte gerçekleştireceği düşünülmese de AB'nin Avrupa Anayasası ile "Avrupa Birleşik Devletleri" biçiminde egemen bir devlet olma yolunda ilerlediği de kabul edilmektedir. [634] İşte Türkiye bu örgüte üye olarak egemenliğinden , somut olarak yasama, yürütme ve yargı yetkileri açısından kendi haklarından vazgeçmeyi düşünmektedir. Bu durum, üyeliğin kaçınılmaz sonucu olacaktır. Sofuoğlu böylelikle milli devletin egemenlik haklarının kısıtlanacağını ve milli devletin bu yapı içinde bir eyalet durumuna düşüceğini belirtir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasasının 6. Maddesinde belirtildiği şekliyle "egemenlik kayıtsız

---

[632] *"gerek istihdamı artırma, gerekse 'refah devleti'nin kazandırdığı toplumsal ve ekonomik hakları koruma açısından AB'nin performansı, özellikle 1990'lı yıllardan bu yana olumsuz bir seyir izlemektedir."*, http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB2005Mart.pdf (5 Mayıs 2007), s.7

[633] Adnan Sofuoğlu, "Avrupa Birliği:Bağımsızlık ve Egemenlik", **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu...**, s.77

[634] Sofuoğlu, **a.g.m.**, aynı yer

şartsız milletindir." ilkesinin değişmesini gereketirecektir. [635]

Görüldüğü gibi AB'ye giren bir Türkiye ulusal egemenliğinden uzaklaşmış, kendi ulusal parası olmayan, bir tür eyelet pozisyonunda bir yönetim haline gelecektir. Kaldı ki daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi [636] GB ile birlikte Türkiye kendi dış ticaret politikasını uygulayamayan, IMF reçeteleriyle ve Küresel sermayenin denetiminde ekonomik anlamda da bankacılık başta olmak üzere bağımsız politika üretemeyecek bir ülke durumuna düşürülmüştür. AB üyeliği ekonomik bağımsızlığın yitirilmesi olgusunun siyasi olarak da bağımsızlığın yitirilmesi ile tamamlanmasını getirecektir. AB üyeliğinin somut olarak bu anlama geleceği Türk insanına açıkça belirtilmemektedir.

Çok açıktır ki "bağımsızlık ve özgürlük benim karakterimdir" diyen Mustafa Kemal'in idealleriyle bu durumu bağdaştırmak mümkün değildir. Ancak üyelikle kaybedilecekler kadar üyelik yolunda, varsa üyeliğin avantajlarından daha yararlanamadan kaybedilecekler de vardır. Bunların en başta geleni bu eyelet olma sürecinde Türkiye'nin dünya coğrafyasında bugünkü toprak bütünlüğünü koruyup koruyamayacağıdır.

Gerçekten de Türkiye'nin AB sürecinin, Tam Üyelik noktasına doğru geçilen her aşaması, aynı zamanda ülkenin bölünüp parçalanması şüphesinin arttığı bir süreç olmuştur. Bu sürecin getirdikleri ve getirecekleri hakkında Manisalı, bu konuda Türkiye'de eleştirel anlamda düşüncelerini dile getirenlerin sözcüsü gibidir:

> *"Bekleme odasındaki iğfal aksamadan yürüyecek...Dış Ticaret açığı artacak, dış borç büyüyecek, iç piyasa dev yabancı tekellerin eline geçecek...Kıbrıs, Ege gidecek, 'Kürt Sorunu' ilerleme kaydedecek, Papalık ve Patrikhane ortak seminerler ve bildiriler*

---

[635] Sofuoğlu, **a.g.m.**,s.79

[636] Örnek olarak bu çalışma içinde bkz. s.87-88 Aydınlar Bildirisi

düzenleyecek, AB ve ABD Ermeni meselesini ileride Birleşmiş Milletler'e taşıyacak."[637]

Türkiye'nin belli bölgelerinin Türkiye'nin denetiminden çıkacağı endişesi söz konusu olduğunda AB, ABD ve küreselleşme kavramlarıyla[638] birlikte bir eksen olarak değerlendirilmekle birlikte, somut tehlikeler dile getirildiğinde ve ekonomik gelişmelerden çok siyasi gelişmeler ve tehlikeler söz konusu olduğunda AB, eleştirilerin ana kaynağı durumuna gelmektedir. Küreselleşme olgusunun ve arkasındaki güçlerin ABD ve AB olduğu da çok sık dile getirilen eleştiriler olmuştur:

> *"Bir tarafta ABD, Kanada, Avrupa Birliği, Avustralya, Japonya gibi Batı kapitalizminin merkez ülkeleri vardır. Bu ülkeler kendi düzenlerini ve oligarşik denetimlerini küreselleşme adı altında yerküreye yaymak isteyenlerdir."*[639]

Yaman Töruner de küreselleşme adını verdiğimiz bu süreci geçmişte de karşılaştığımız bir oyunun yeni versiyonu olduğunu belirtir. Töruner'e göre geçmişte kolonilerini ve bakir ülkeleri sömürenler bu sömürüyü b ugün ekonomik sömürü yoluyla fazla belli etmeden devam ettiriyorlar. Töruner'e göre bugün için değişen en önemli husus bu sömürüde devletlerin ağırlığının giderek azalması , buna karşılık çok uluslu şirketlerin daha fazla rol oynaması. Büyük devletlerin bu sömürüde en önemli işlevleri kendi, ülkelerinde vergi veren bu çok uluslu şirketlerin çıkarlarını korumak, onlara siyasal destek sağlamak. Uluslararası kurumlar ve bu arada Avrupa

---

[637] Manisalı, **AB Süreci mi ...**, s.21

[638] Küreselleşme kavramının doğumu ve gelişimi hakkında kısa bir bilgi için bkz. Timur, **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi,** İmge Kitabevi Yay., 1996, s. 7-75. Küreselleşme kavramının doğumu, bu kavrama ilişkin kuramsal tartışmalar, küreselleşme süreci ile küreselleşmenin kültür, göç, yerelleşme gibi kavramlarla ilişkisi ve ekonomik, sosyal, siyasal, ekolojik, teknolojik boyutları hakkında kapsamlı ve sistematik bir inceleme için ayrıca bkz. Cahit Gelekçi, **Küreselleşme ve Milli Kültür**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Haziran 2003

[639] Manisalı, **AB Süreci mi ...**, s.86

Birliği gibi oluşumların en önemli varlık nedenleri de da bu sömürünün aracı olarak kullanılmalarıdır. Bu kurumlar sayesinde gelişmekte olan ülkeler, hukukuki ve siyasi düzenlemelerle dönüşüme uğratılarak gelişmiş ülkelerin çok uluslu şirketlerinin sömürüsünü kolaylaştıracak zemin hazırlanmaktadır.[640]

Görüldüğü gibi bu eleştirilerde AB ve genel olarak "Batı" olarak tanımladığımız bloğun büyük aktörleri ya da "gelişmiş devletler" olarak adlandırılan ülkeler, kendi çok uluslu şirketlerinin çıkarlarını korumak için çaba harcayan oluşumlardır. Burada savunulan düşünceye göre insan hakları, insanlığın değerleri, demokratikleşme gibi güzel görünen kavramlar kullanılarak tıpkı geçmişte "sömürü" yoluyla açıktan yapılanlar bugün "işi fazla belli etmeden" yapılmaktadır.

Küreselleşme görünümü altında yürütülen bu politikaların sonuçları sömürenler ve sömürülenler için farklı olmuştur. Batı bloğu içindeki ulus devletlerin kendi varlıkları için her türlü tedbiri almalarına karşılık, sömürü alanı olarak görülen dünyanın diğer bölgelerindeki ulus-devlet olgusunun ise çok uluslu şirketlere ve gelişmiş ülkelere bu politikaları için bir direnç noktası olabilme niteliği taşıdıklarından dolayı zayıflatılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Küresel kapitalizmin Batı için iyi olan ulus-devlet modeline karşılık Esat Öz'ün de belirttiği gibi "Batı dışındaki milli devletlerin demode ilan edilmesi" olgusu açık bir çifte standarttır.[641]

---

[640] Yaman Törüner, "Köle Ticareti", **Milliyet Gazetesi**, 19 Mart 2007

[641] Esat Öz, "Türk Siyaseti ve Düşüncesinin Yeni Tabusu: Bir İdeoloji Olarak AB'cilik, **Siyaset ve Toplum Dergisi**, Kış 2005, Sayı:1, s.31; *"Küreselleşmenin Zeus'u ABD, başkalarına ulus-devletlerini çözmelerini salık verirken kendisi* ***"Tek Ulus ve Tek Bayrak"*** *diye haykırıyor. Emperyalizm ahlakı açısından doğrusunu yapıyor."* Özdemir İnce, "Bir balon daha patlıyor", **Hürriyet Gazetesi,** 24 Mart 2007. *"AB'nin yapısının uluslar arası ve uluslar üstü olmasına rağmen, AB içindeki ülkeler ulusal çıkarları dışında hareket etmeme gayreti içindedir."*, Sonuç ve Öneriler, **Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde**

Görüldüğü gibi ulus-devlet sadece Batı dışı devletler için ortadan kaldırılmak ya da aşındırılmak istenmektedir.

Mustafa Erkal da, küreselleşmenin ulusal bütünlük eksenindeki sonuçlarını, birarada yaşayan grupları ayrıştırmak, etnikleştirmek, ulus devlet düşmanlığı yapmak olarak özetler.[642]Taner Timur da Küreselleşme kavramı için Esat Öz'ün değerlendirmesine benzer bir biçimde getirerek "emperyalizmin, yani sermaye ihracının yeni bir biçimidir." tanımını yapar.[643]

Küreselleşme olgusunun Ulus devletleri zayıflattığı genellikle üzerinde fikir birliği olan gelişmedir. Yugoslavya'nın parçalanması, Çekoslavakya'nın ikiye ayrılması, Belçika'nın zengin Flamanlar ve daha yoksul Valonlar arasında daha yavaş bir tempoda da olsa ayrılmaya doğru gitmesi, İtalya'da yine zengin Kuzey'in daha yoksul güneyden kopmak istemesi, küreselleşme sürecinin ulus-devletler üzerindeki baskısının çok güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.[644]

Timur, bu eğilimin dünyanın zengin merkez bölgeleri ile daha yoksul çevre ülkelerde yarattığı farkı ve küreselleşme sürecinin Türkiye'nin Kürt kavramı kullanılarak şekillendirilmesindeki rolünü şöyle ortaya koymaktadır:

> *"Kapitalizmin küreselleşme eğilimleri, daha çok Batılı metropoller çevresinde şekillenmekte, çevre ülkelerinde ise doğal kaynakların zengin olduğu yörelerde odaklaşmaktadır."*

Gelinen Aşama, 25 Jeopolitik Tartışma Toplantısı, 20.Ekim.2004, Haz. ASAM, Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, Kasım 2004,EK-D, 7.bm

[642] *"Yüzyıllardır belirli bir coğrafyada bulunan yerli grupları hakim kültürden ayırarak 21. Yüzyılın başlarındai küreselleşmeye uygun olarak etnikleştirmek, milli devlet (ulus devlet) düşmanlığı yapmak, günümüzdeki küresel istilanın bir parçasıdır."*Mustafa Erkal, "Küreselleşmenin Tesirleri ve Ülkemize Yönelen Tehdit Unsurları", **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ'a Armağan**, C.1, s.130

[643] Timur, **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, s. 69

[644] Timur, **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, s. 111

Timur'a göre Kürtler ile ilgli ortaya çıkan azınlık söylemlerinin ve uluslararası kamuoyunun oluşmasının ana nedeni Irak Petrolleri'dir. Bugün doğal kaynaklarla örtüşmeyen diğer pek çok azınlık grup uluslararası ilgiden karşılaştırılamayacak kadar uzaktır.[645]

Daha önce Tezel'in de dediği gibi "insan haklarını koruma programı" bir ülkeyi dağıtma programı birbirine karıştırılabilmektedir.

AB'nin bu yönde bir eğilim yaratmayacağı ve "AB'ye girip de bölünen ülke var mı?" sorusunu soranları bilgisizlikle suçlayan Özdağ da Timur'un dediklerine benzer bir biçimde, AB'nin pek çok üye ülke için ayrılıkçılığı güçlendirici etki yaptığı tespitini yapar. Belçika AB sonrası federal bir ülke olmuştur ve çok yakın bir zamanda ayrılma şüphesi vardır. İngiltere, Galler ve özellikle İskoçya'ya bağımsızlığa gidecek hakları AB'den sonra vermiştir. [646] Dolayısıyla AB'nin ülkelerin etnik anlamda parçalanması için güçlü etkiler yaptığına ilişkin yeteri kadar delil vardır.

Gerçekten de küreselleşme ve AB ile yürütülen ilişkiler sürecinin Türkiye'ye yansımasının en önemli somut sonuçlarından biri Türkiye'nin bütünlüğü'ne etnik tanımlamalar kullanılarak yöneltilmiş tehlikedir. AB'nin bu konuda Türkiye'ye yönelttiği eleştiriler ve sıraladığı talepler AB'nin ve insan hakları'nın bir gereği gibi sunulmakta, ancak bu konuda yaşanan ilerlemeler ile Türkiye'nin etnik olarak bölünmesi, ulusal egemenliğin yıkılması, ayrılıkçı bilincin yükselmesi gibi gelişmeler paralel olarak yürümektedir. Örneğin Karluk bu konuda şöyle der:

> *"Anayasamızın 66. maddesinde 'Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür' hükmü karşısında, AB'nin sanal bir Kürt azınlık tanımı yapmasını anlamak mümkün değildir. AB'nin mantığından hareket edersek, ana dilleri Türkçe olmayan Karadeniz'deki 'Laz Kökenli' Türk vatandaşları için de eğitim hakkı verilmesi gerekmez*

---

[645] Timur, **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, aynı yer
[646] Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**..., s.46

mi? Acaba neden ısrarla Güneydoğu diye sormak her Türk vatandaşının görevidir."[647]

AB'nin bu yaklaşımındaki çifte standart da Türk aydınının gözünden kaçmamıştır. Bu istek ve talepler soyut olarak her üye ve aday ülkeden istenen kriterler olmadığı halde ısrarla neden Türkiye istenmektedir? Karluk bu konuda Batı Trakya Türkleri örneğini vererek AB'nin çifte satandartlarına ve kötü niyetine dikkat çeker. Karluk, Yunanistan'a Batı Trakya Türkleri konusunda AB'nin azınlık hakları diye herhangi bir talepte bulunmadığını, aynı durumun Romanya ve Bulgaristan için de söz konusu olduğunu belirterek diğer adayların önüne konmayan şartların Türkiye'nin önüne kriter olarak konulmasını eleştirir.[648]

Özellikle uyum yasalarıyla yapılan düzenlemelerden sonra ortaya çıkan durum hakkında AB'nin çifte standardını dile getiren eleştiriler, Türkiye'nin ulusal bütünlük ekseninde yaşadığı kaygıları Sevr Antlaşması'na atıfta bulunarak dile getirme noktasına varmıştır. Karluk, AB'yi Türkiye'den azınlıkların kültürel hakları konusunda sürekli talepte bulunurken neden Batı Trakya Türk azınlığının sorunlarıyla hiç ilgilenmediğini sorduktan sonra eleştirilerini Sevr' e şöyle getirir:

> *"AB'nin Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Türk vatandaşlarını azınlık olarak değerlendirmesi, ister istemez, akla Sevr Anlaşması'nı getirmektedir. Sevr Anlaşması Lozan'da tarihe gömülmüştür. Artık geri gelmesi mümkün değildir. Fakat buna rağmen, Sevr'i hayal edenler Sevr'deki soy azınlığını gündeme getirmeye çalışmaktadırlar."*[649]

Özdağ, benzer bir biçimde AB'nin "Türkiye'nin federalleşmesi" olarak adlandırılan bir siyaseti yürüttüğü

---

[647] Karluk, **Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresindedir**? Sempozyum, Türk Ocakları-Ankara Ticaret Odası İşbirliği ile Türk Ocakları Genel Merkezi, 16-17 Mart 2001, Yayına Hazırlayan: Mustafa Kahramanyol, 2001, s.40

[648] Karluk, **Türkiye Avrupa Birliği'nin...**, s.38

[649] Karluk, **Türkiye Avrupa Birliği'nin...**, s.39-40

kanısındadır. Bu politikanın temel eksenini Türk milleti diye bir milletin olmadığı tezinin oluşturduğu düşüncesindedir. Alman istihbarat servisinin ürünü olan bu politika Alman Orient Enstitüsünün başı Udo Steinbah kaynaklıdır. Bu kişiye göre Türk Ulusu yapay bir kavramdır ve sorun Kemalizm, Ulusçuluk ve Laiklik ilkeleridir"[650]

Buradaki eleştiriler göre AB içinde Türkiye'ye yönelik olarak ortaya çıkan bu anlayış Kopenhag Kriterleri'ni Türkiye ye dayatarak, etnik bölünmeyi sağlamaya çalışmaktadır. Özdağ, bu anlayışın ve dayatmaların somut olarak, yukarda değindiğimiz gibi öncelikle "etnik azınlıklar" konusunun oluşturmasının altını da şöyle çizmektedir:

> *"Kopenghag Kriterleri'nin ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'nin Türkiye'deki tartışma çerçevesini Kürtlere verilecek haklar oluşturmaktadır. Oysa Kopenhag Kriterleri, 'kendisini azınlık hisseden herkesi' diyerek Türkiye için önü açık bir süreç başlatmaktadır."*[651]

Gerçekten'de AB'nin yaklaşımı azınlık hakları gibi soyut temelli insancıl bir yaklaşım olarak sunulmasına karşın somut olarak daha çok sadece belirli bir etnik kesimi öne çıkartmaktadır. Özdağ, Avrupa Parlamentosu üyesi Daniel Cohn-Bendit'tin bir değerlendirmesini aktarır. Bu değerlendirmede Daniel Cohn-Bendit Türkiye'nin önünde Bağdat ve Barselona yolu gibi iki seçenek olduğu yolunda kaba bir yaklaşım içindedir. Buna göre Barselona yolu Kemalizm'in ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. Bendit'e göre, Türkiye bölgesel "ademimerkeziyetçiliği" kabul etmelidir.

Bendit'e göre diğer yol olan Bağdat Yolu ise Kemalist merkeziyetçliğin ve otoriterizmin güçlendirilmesi ve Avrupa'dan vazgeçilmesidir. Bu kaba değerlendirmede bir ulusun kurucusunun ilkelerinin bir ortadoğulu diktatörün adı ile özdeşleştirilmesinin ne kadar çirkin olduğu açıktır.

---

[650] Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**..., s.48
[651] Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**..., s.54

Ayrıca bu değerlendirme, Avrupa'da var olan ön yargıyı ve derin bilgisizliği de ortaya koymaktadır.

Özdağ bu konuşmaya dayanarak haklı olarak AB'ye girmeyi düşünenlerin bu yolun Atatürk'ün yolu olduğunu öne sürmelerinin haklı olamayacağını, Atatürk'ün sosyal ve politik olarak kurguladığı sistemi terk etmeden AB üyesi olunamayacağını ifade etmektedir. [652]

Avrupa Birliği'nin Türkiye'den taleplerinin ayrılıkçı terör örgütü PKK'nın siyasi talepleriyle örtüşmesi de Serv korkusu ile AB karşıtlığını çoğaltan bir olgu olmuştur. Gerçekten de PKK'nın 7.kongresinde açıklanan talepleri ile AB'nin Türkiye'den baklentileri birbirine uymaktadır. [653]

Manisalı da Sevr Korkusunu başlık olarak kullandığı "AB süreci mi Serv Süreci Mi?" başlıklı kitabında AB sürecininde Türkiye'den istenen düzenlemeler konusunda şöyle söylüyor:

> *"Böylelikle Türkiye-AB ilişkilerinde kurulmuş ve yürütülmekte olan sakat ve tek yanlı düzenlemeler, Lozan'ın tasfiye edilmesi projesinin altyapısını da hazırlamaktadır."*[654]

Türkiye'nin federasyona doğru görütülmesi, Türk kimliği'nin parçalanması, kurucu felsefesinden uzaklaştırılarak Kemalizmin ortadan kaldırılması, Türk ulusunun yapay bir kavram sayılarak eleştirilmesi, sadece belirli etnik kimliklerin vurgulanması ve yeni bir bütünsellik tanımı yapılması konusunda Türkiye'nin zorlanmasında AB sürecinde Avrupa Parlamentosu'nun aldığı kimi kararlar da kanıt olarak dile getirilmiştir. Avrupa Parlamentosu pek çok kararında Türkiye'nin yeniden şekillendirilmesi doğrultusunda hükümlere yer vermiştir. AB'nin Türkiye'ye bakışını ortaya koyan, ulusal egemenliği ve Türkiye'nin toplumsal-kültürel bütünlüğü kadar toprak bütünlüğünü de tehlikeye atacak bu kararlarda, terör örgütü ile diyalog kurulması,

---

[652] Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...**, s.68

[653] Bu konuda yapılmış bir tablo için bkz. Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**..., s.58

[654] Manisalı, **AB Süreci mi ...**, s.118

etnik azınlıklara idari özerklik tanınması, terörle askeri mücadelenin ve Kuzey Irak'ta teröre karşı askeri tedbirlerin sona erdirilmesi gibi hususlar yer almış, Türkiye'nin bir bölgesi için sanki ayrı bir ülkeymiş gibi bir adlandırılmaya gidilmesinden ve kimlik sorununa siyasal çözüm önerilmesinden çekinilmemiştir. [655]

Bu süreçte ülkemizde giderek Siyasi çözüm çabaları boyut kazanmıştır. Bu sürecin tehlikeleri konusuna Yalman bir konuşmasında AB'ye üyelik sürecinin bir "güvenlik sorunu" yarattığını açıklıkla belirtir. Burada önemli bir diğer nokta Yalman'ın ilk kez açıkça AB-ABD-Barzani eksenini kurması ve bu eksenin Türkiye'nin Güneydoğu'sunda etkili olduğunu belirtmesidir.[656]

Sina Akşin ise AB 'ye karşı yürütülen tek yanlı ve tavizkar politikaların sonucunda Türkiye'den yüzyılların birikimi ile ödünler kopartma ve yeniden Serv'i geri getirme fırsatının ortaya çıktığını belirterek, yaşanan gelişmeleri daha çok Batı'nın Türklere bitmeyen husumeti olarak yorumladığı yazısında şöyle değerlendirir:

> *"Çünkü bizim günahımız büyük. Gelmişiz Orta Asya'dan, Hıristiyan olan Ermeni, Rum, Bulgar, Sırpların yurdu Anadolu ve Rumeli'yi fethetmişiz. Bu haklar, bütün Batı ile birlikte bu işi tersine çevirmek için yüzyıllardır uğraşıyorlar. Tam Serv ile işi bitireceklerken, Doğu Trakya ve Anadolu Türklüğünü boğacakken, karşılarına Kurtuluş Savaşı ve Lozan çıkmış. Onlar için ne büyük düş kırıklığı!"*

Akşin, bugünkü durumda Türkiye'nin Batı'ya direnememesinin en önemli nedenleri olarak da borç batağına girmiş olmayı ve AB üyeliğinin neredeyse bir fetiş haline

---

[655] Avrupa Parlamentosu'nun söz konusu kararları için bkz. Manisalı, **Türkiye-Avrupa İlişkilerinde...** s.186-193. AB kurumları ve yetkililerinin "Bölücülüğü Destekleyen Kararları" için ayrıca bkz. İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:**, s.84-88

[656] Aytaç Yalman, "Türkiye'deki Toplumsal Değişimin Analizi", **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Haziran 2006

getirilmiş olmasını sayar. Bunun karşılığında Batı Türkiye'yi istediği gibi "itip kakmaktadır."[657]

Ünsal Yavuz da AB sürecinin giderek uzaması, Türkiye'nin önüne giderek daha tahammül edilemez siyasi şartların konulması karşısında Serv'den bahsetmenin bir paranoya değil, Avrupa Kamuoyunun kafasında var olan bir yaklaşım olduğunu şöyle dile getirir:

> *"Acaba gerçekten almak mı istiyorlar, yoksa alır gibi yaparak, o hiç unutamadıkları Sevr'i bir daha mı Türkiye'ye başka yöntemlerle kabul ettirmek istiyorlar?"*

Yavuz bu kurşkularının Türkiye'de belirli çevrelerde hayalcilik olarak nitelendirildiğini ancak bunun Avrupa'da çok önemli yetkililerce açıkça dile getirildiğini belirterek Sevr yaklaşımını gündeme getirmenin hayalcilik sayılamayacağını söyler.[658]

Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda Türkiye'nin bölüneceği ve parçalanacağı yönünde değerlendirme yapanlar arasında bu sonucu bütünüyle somutlaştıranlardan biri de Mustafa Bilge Işıltürk'tür. Işıltürk, Türkiye'nin AB'ye Türkiye olmaktan çıktığı zaman gireceğini belirterek gelecekteki Serv'i şöyle çizer:

> *"Bunun tarihi de var, elimizde haritası da var arkadaşlar. 29 Ekim 2023 günü Türkiye Avrupa Birliği'nin tam üyesi olacak, bakın Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılında ve o günün Türkiye'nin haritası elimizde, Ankara ve çevresinde altı*

---

[657] Akşin, "Biz Dik Çöktükçe", **Cumhuriyet Gazetesi**, 06 Temmuz 2006

[658] "*Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu'ndaki bir Fransız milletvekilinin, **'artık Türkiye Sevr'i tanımalıdır'** şeklindeki açık söylemiyle, bu konuda bizim gerçekten böyle bir septik, septisizm içinde kıvranmadığımız; aslında adamların kafasında böyle yaklaşımlar olduğu da ortaya çıktı.*", Ünsal Yavuz, **Avrupa Birliği ve 3 Ekim Sonrası Süreç**, panel, 25.Ekim 2005, Başkent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (20 Mart 2007), s.7

vilayetimiz kalıyor; yani mini Türkiye Cumhuriyeti olarak giriyorsunuz."[659]

Küreselleşmenin ve bu bağlamda Avrupa Birliği ile ile ilişkilerin Türkiye için yaratacağı sorunlara dikkat çekerken Mustafa Yılmaz da Serv'in, izlenecek yollardan birinin sonucu olabileceğini dile getirir. Bu çerçevede Ulusal egemenliğin sınırlanıp sınırlanmayacağı, ulus devletin kalıp kalmayacağı, Lozan Antlaşması'nın geçersiz hale gelip gelmeyeceği, Serv'in tekrar yürülüğe konup konmayacağı gibi hususların hepsi AB üyeliği ile ilişkili tartışma konuları olmaktadır. [660]

Tunçalp Özgen de Küreselleşme ve AB ile ilişkiler çerçevesinde yaşananlardan yola çıktığı konuşmasında, yine tarihsel göndermelerde bulunarak bir parçalanma tehlikesini etmektedir. Özgen'e göre Küreselleşme tamamen reddedilemeyecek bir olgu olmasına rağmen egemenlik tartışmalarını yeniden başlatmış durumdadır. Türkiye özelinde ise yabancı diplomatların kimi davranışları Osmanlı'nın son dönemindeki yabancı elçilerin milli duyguları rencide edici tavırlarını hatırlatmakta ve yaşananlar bir anlamda Serv'i hatırlatmaktadır. Özgen buradan devamla söyle der:

> *"Acaba çağdaş uygarlık yolu sonuçta 65 milyon nüfuslu ve herşeyi olan bir Türkiye'de bir şekilde etnik ayrımcılığın körüklenerek parçalanmasını mı hedefliyor, bunları da düşünmemiz ve ona göre tedbir almamız gerekmektedir."*[661]

Aynı konuşmada Özgen, Türkiye'de yabancılara toprak satışlarında ortaya çıkan rakamları yorumlarken de en çok arazinin Yunan ve Suriye uyruklulara satılmış

---

[659] Mustafa Bilge Işıltürk, **Avrupa Birliği ve 3 Ekim Sonrası Süreç**, panel, 25.Ekim 2005, Başkent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (20 Mart 2007), s.48

[660] Yılmaz, **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu, ...** s. 6

[661] Tunçalp Özgen, **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu...**, s. 8

olmasının tesadüf olup olmadığını sorar.[662] Özgen'e göre bu toprak alımlarının Büyük Ortadoğu Projesi, Megali İdea gibi projelerle ilişkisi tartışılmalıdır.[663]

Türkiye'de Küreselleşme-ABD ve AB ile ilişkiler ekseninde beliren bölünüp parçalanma kaygısının Sevr korkusu biçimiyle, sembolik bir adlandırma olarak öne çıkması, bölünmenin Serv haritasına benzer bir sonuç vermesi olasılığından çıkmaktadır. Özdağ'ın "AB'nin 'Türkiye'yi federalleştirme' politikası" diye adlandırdığı[664] politika, Özgen'nin yukarda dile getirdiği BOP çerçevesinde ABD'nin bir Kürt Devleti kurma politikası ile birlikte tam olarak da Sevr Antlaşması'nda Türklere bırakılacak olan küçük bir bölgeye benzer bir küçük Türkiye oluşturulması sürecine doğru giden yolu açmaktadır. Bu projede AB, Türkiye'nin her açıdan daha gelişmiş Batı ve Güney Kıyı bölgelerini egemenlik alanına alırken, Nüfusun daha yoğun olduğu ve etnik ayrımcılığının hedefi olan bölgeler ABD denetimine girmektedir. Bu konuyu netlikle ortaya koyan Yalçın Küçük şöyle demektedir:

> *"Benim görebildiğim nokta Türkiye iki nüfuz bölgesine bölünüyor. Bu nüfuz bölgesini Samsun-İskenderun hattı olarak ikiye ayırıyorlar. İskenderun doğuda kalmak üzere bir hat düşünürsek; Avrupa sadece bu hattın batısıyla ilgileniyor, yani Roma İmparatorluğu zamanındaki Asya eyaletiyle. ABD'nin artık, Samsun-İskenderun'un batısında kalan kısım ile bir ilgisi kalmadı."*[665]

Küçük, AB'nin Türkiye'nin sadece Batı kesimleriyle ilgilenmesinin önemli bir nedeninin Türkiye'nin doğusun-

---

[662] Yabancılara arazi satışlarında AB'ye yeni katılan üye ülkelerde var olan yasaklar konusunda bkz. "Arazi satışında AB'yi geçtik", **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Ekim 2004

[663] Özgen, **a.g.k.**, s.9

[664] Bu politikanın unsurlarının açıklanması için bkz. Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**..., s.47-98

[665] Küçük, **Ders I Küçülme Savaş**, Salyangoz Yayınları, Birinci Baskı, Ekim 2006, s. 153

daki işsiz büyük kitle olduğunu belirterek[666] Türkiye'nin AB ve ABD arasında nüfuz bölgeleri olarak ikiye bölünmesi konusunda şöyle demektedir:

> *"...(Elenler) mülk alışları 'devrimi' de yapıldığına göre, on-onbeş yıl içinde Türkiye'nin Batı bölgelerini elenize ederler. Bu, 1920 yıllarında, terk ettikleri yerleri geri almaları demektir. İki, Türkiye Kürtleri de Barzani hegemonyası altına sokulunca, Doğu bölgeleri'ni tutmak çok zorlaşır. Demek ki, Batı Bölgeleri, elenize ve AB içine ve Doğu Bölgeleri , Judaize ve BOP içine, görünen budur. Konya mı, Konya ve Tuz Gölü bizimdir."*[667]

Görüldüğü gibi ciddi bir bölünme, Türkiye'nin Sevr haritasına benzer bir küçülme tehlikesi mevcuttur. Bu küçülme batıda bir AB bölgesine, doğuda da BOP kapsamında Amerika ve İsrail denetiminde kurulacak bir Kürt Devleti'ne kaptırılacak topraklar ile ortaya çıkacaktır.

Bu bölünme senaryosunu ya da tehlikesini pekiştiren önemli bir unsur da yukarda belirtildiği gibi enerji sorununun siyasi seçimleri belirlediği bir ortamda Türkiye üzerinde mevcut boru hatları olmaktadır. Gazeteci Fatih Altaylı "Parası bizden doğal sınır" başlıklı yazısında dolaşıma sokulan bir haritadan yola çıkarak Türkiye üzerindeki boru hatlarının Türkiye'nin bölünmesinde nasıl bir işleve sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

> *"Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattını düşünün. Onun batısı Türkiye, doğusu Kürdistan olmuş. Petrol boru hattı da* ***"doğal sınır."*** *1900'lerin başında Ortadoğu'daki sınırları petrol şirketleri çizmişti. Şimdi yine öyle bir sınır çizilmiş. Böyle bir haritanın varlığı, elbette ki, Türkiye'nin bölüneceği anlamını taşımıyor. Ama bir niyet beyanı olarak anlamlı."*[668]

---

[666] Küçük, **Ders I Küçülme ...**, s.154
[667] Küçük, **Ders I Küçülme ...**, s.162
[668] Fatih Altaylı, "Parası bizden doğal sınır", **Sabah Gazetesi**, 28 Mart 2007

Binhan Oğuz da AB sürecinde Serv haritasının belirmesi korkusunu Yugoslavya Modeli kavramını kullanarak ve AB sürecinde gelişen somut olaylara dayanarak değerlendirir. Oğuz'a göre AB Türkiye'ye müzakereler 15-20 yıl sürse ve başarılı olsa bile üyeliği garanti etmemekte, Kıbrıs, Ege, Patrikane, Ruhban Okulu, Azınlıklar, Ermeni meselesi gibi konularda kendi isteklerini dayatmaktadır. Üyelik olmasa bile AB Türkiye'yi tamamen özgür bırakmamaktadır. AB'nin düşüncesi uzun müzakere sürecinde İstanbul, Boğazlar, Ege kıyıları ve Doğu Akdeniz kıyılarını öncelikle alabilecek bir formül geliştirebilmektir. Bu süreçte AB'ye göre "Türkiye'nin büyüklüğü sorunu" da çözülebilir. Bu durumu Oğuz,

> *"Aslında 40 yıllık serüvenin özeti ve geldiği nokta budur. Bu haliyle de yaşanacak olan müzakere süreci değil çözülme sürecidir."*[669]

diye niteler.

Yukarda sayılan bölgeler hakkında benzer bir değerlendirmeyi de Yıldırım Koç şöyle yapar:

> *"Avrupa Birliği'nin ise Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu üzerinde bir talebi yoktur. Avrupa Birliği, önce eyaletlere bölünmüş, sonra da parçalanmış, bir Türkiye'de, Karadeniz,Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinden oluşan bir yapıyı kendi içine alabilir."*[670]

Görülüyor ki Türki insanında AB sürecinin ABD ile ilişkiler ve Küreselleşme bağlamında bir çözülme, dağılma ve parçalanma sonucuna götürmesi endişesi somut gelişmelerden kaynaklanmakta ve yaygın durumdadır. Bu konuda çok sık kullanılan "Yugoslavya Modeli" de tıpkı Serv gibi bu çözülmenin vurgulanmasında en çok korkulan

---

[669] Binhan Oğuz , "AB ile Müzakere Tarihi Dayatmalar ve Belirsizlikler ile Gölgelendi", 17 Aralık Sonrası AB-Türkiye İlişkilerinde Sonbahar , **Jeopolitik Dergisi,** Yıl:4, Sayı:13, Şubat-2005, s.16

[670] Yıldırım Koç, **AB Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı,** Kaynak Yayınları, Aralık 2004, s.10

kavramsal sembol durumundadır. Alparslan Işıklı da yine bu kavramı kullanarak AB süreci konusunda aynı korkuyu şöyle dile getirir:

> *"Almanya'nın eski dışişleri bakanlarından Hans Dietrich Genscher, 1992'de, Stüddeutsche Zeitung 'da yayımlanan demecinde,* ***'Türkiye için bir Yugoslavya modelinin uygulanmasını önerdiğini'*** *açıkça ilan etmekten kaçınmamıştır." (Aktarılan kaynak: Ali Rıza Bayzan, Avrupa Birliği dostumuz ise düşmana ihtiyacımız yok demektir. Yeni Mesaj, 15 Temmuz 2002, Sinan Aygün, Avrupa Birliği'nde Maskeli Balo, Türkiye, 12 Nisan 2004)... Avrupa Parlamentosu Başkanı Joseph Borrell, Diyarbakır'ı ziyaretinden sonra 7 Aralık*[671] *tarihli Hürriyet Gazete'sinde yer alan açıklamasında* ***'İstanbul'un tek başına aday olması halinde AB üyesi olabileceğini'*** *belirtmiştir. Yugoslavya modelinin bundan daha açık itirafı olamaz."* [672]

Burada İstanbul ve çevresi diye belirtilen bölge, hiç kuşkusuz başta da belirttiğimiz gibi Türkiye'nin en gelişmiş ve ekonomik göstergeler açısından Avrupa'ya en yakın bölge olması bakımından AB'nin kolaylıkla içine alabileceği bir parçayı temsil etmektedir. Bu düşünce, en azından Küçük'ün işaret ettiği AB nüfuz bölgesi ya da AB'nin

---

[671] Bu tarih 7 Aralık 2004'tür. Söz konusu haber şöyledir: *"Avrupa Parlamentosu Başkanı* ***Josep Borrell****, 5 gün süren Türkiye ziyaretinin ardından yaptığı basın toplantısında, bundan sonra en önemli gündeminin Türkiye ve AB Anayasası olacağını belirtti.* ***Borrell****, İstanbul'un tek başına aday olması halinde AB üyesi olabileceğini söyledi. AP Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Eşbaşkanı* ***Joost Lagendijk****'in de bulunduğu heyetle Sultanahmet Camii'ni ziyaret eden* ***Borrell,*** *Brüksel'e giderken Atatürk Havalimanı'nda basın toplantısı yaptı. Türkiye'nin kendi içinde çeşitlilikler barındırdığını vurgulayan* ***Borrell,*** *şöyle konuştu:* ***'İstanbul zengin bir kent. Çok yoğun ekonomik faaliyetler var. İstanbul'u tek başına düşündüğümüzde, çok rahatlıkla AB üyesi olabilecek bir ülke olurdu. Türkiye'de farklılıklar da var, bölgesel değişiklikler de var. Örneğin Diyarbakır'da kişi başına gelir çok daha düşük. Ancak zaman içinde Türkiye'nin bu geri kalmış bölgeleri AB'nin de yardımıyla kalkınabilir.'*** *"* Ardıç Aytalar'ın Haberi, **Hürriyet Gazetesi**, 7 Aralık 2004 .

[672] Işıklı, **AB ve GOP Kıskacında...**, s.161

ilgilendiği bölge olması bakımından ortak bir sonucu işaret etmektedir. Asıl sorun Türkiye'nin bu nüfuz bölgeleri arasına AB'ye girişte nasıl bir sınır oluşturulabileceğidir. Son zamanlarda sık sık dile getirilen "İstanbul'a Vize" girişimlerinin bu modele uygun olması bakımından, pratiğe geçmesi durumunda, bir bölünme zemini yoklaması olarak böyle bir işlev göreceği kuşkusu ortaya çıkmaktadır.[673] İstanbul medyasında egemen olan "İstanbul'un gelirlerinin İstanbul'a harcanması" düşüncesiyle AB'de var olan daha küçük ve Türkiye'nin batısından oluşan bir bölgeyi kolayca kabuletme eğilimi birlikte düşünüldüğünde bir uyum, vektörlerin aynı yönde olması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. ABD'nin BOP çerçevesinde geri kalan doğu bölgelerini istemesi ve Küçük'ün belirttiği gibi AB nüfus bölgesiyle ilgilenmemesi, bu uyumun 3. Ayağını oluşturmaktadır. 4.Ayak, Ankara merkezli olmasına rağmen bu 3 ayaklı uyuma parallel hareket eden ve "İstanbul'a vize" olarak medyada yankı bulan İstanbul'a girişin sınırlandırılması önerisi[674] ve "Merkez Bankası'nın İstanbul'a taşınması" projelerini ortaya atan hükümet politikaları olarak düşünülebilir. Bu düşüncesinin masumane bir fikir gibi ortaya atılmasına karşılık bunun "Başkentin İstanbul'a taşınması" planının bir halkası olduğu yolunda görüşlerin ortaya çıkmış olması[675] en azından bu şüpheleri

---

[673] İstanbul medyasında son zamanlarda çok dikkat çekici biçimde İstanbul'un Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olduğu, İstanbul'un ürettiği vergiye göre bütçeden daha az pay aldığı, bu farkın pek çok az gelişmiş ilin bütçeden verdiği vergiye göre daha fazla pay alması durumunu finanse ettiği mantığına yer veren ve bu durumu eleştiren, bir eyelet fikri ile İstanbul'un üretiminden sadece İstanbul'un yararlanması gerektiği konusunda yazılar çıkmaktadır. Üstü kapalı olarak Türkiye'nin daha az gelişmiş bölgelerini "yük" gören bu anlayışın son örneği için bkz. Doğan Hızlan, "istanbul'da kazanılan İstanbul'a harcanmalı", **Hürriyet Gazetesi**, 23 mart 2007

[674] **Hürriyet Gazetesi** 13 Ocak 2007, **Milliyet Gazetesi**, 14 Ocak 2007

[675] *"Tabii amaç* ***"Başkent Ankara'yı"*** *ufaktan ufaktan İstanbul'a taşımak değilse!"*, Mehmet Y.Yılmaz, "Merkez Bankası Nereye Taşınsın?" **Hürriyet Gazetesi,** 5 Ağustos 2006; Sinan Aygün; "Başkent Tasfiye Ediliyor", **Hürriyet Gazetesi Ankara Eki**, 21 Nisan 2007. "Büyük Ortadoğu Projesiyle başlayan süreç içerisinde İstanbul Bizans'ta ve Osmanlı'da olduğu gibi yeniden

güçlendirmektedir. Buna ek olarak İstanbul'un sahip olduğu ekonomik büyüklüğün sanki ayrı bir ülkeymiş gibi dünya ülkeleri sıralamasına sokulması da İstanbul'u Türkiye'den ayrı düşünen bir anlayışın yansımalarıdır.[676] Yine basında giderek yoğunlaşacağa benzeyen ve başkentin İstanbul olması gerektiği fikrini işleyen yazılar[677] da bu çerçevede ele elınmalıdır. Böylelikle doğusunu "verip kultulmuş", daha küçük ve başkenti İstanbul olan bir AB Türkiye'si fikri zihinsel zeminde inşa edilmeye başlanmış olmaktadır.

Son zamanlarda Kalkınma Ajansları kanun tasarısıyla açıkça bölgelerin kendi gelirleriyle, merkezi bütçe anlayışıyla çelişen bir biçimde, kendileri harcama yapma düşüncesi de bu uyumun parçası olmaya adaydır. Üstelik Kalkınma Ajansları projesi,[678] muhtemel bir bölünme projesinin en önemli eksiğini oluşturan bölünmenin gösterileceği haritalar kısmını da tamamlamaktadır. Bunun yanı sıra bu proje ile Türkiye ulusal kalkınma modelinden daha ademi merkeziyetçi bir kalkınma modeline doğru[679]

---

başkentliğe soyunmuştur." Çeçen, "**Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu...**", s.259

[676] *"İstanbul Büyükşehir Belediyesi Brüksel'de bir "İstanbul Ofisi" açacak. Böylece AB başkentinde siyasi ilişkilerin ötesinde yerel yönetimler düzeyinde etkinlikler başlayacak."*, "Avrupa'daki İstanbul", Derya Sazak, **Milliyet Gazetesi**, 24 Mart 2007

[677] Engin Ardıç, "İstanbul Neden Başkent Değil", **Akşam Gazetesi** 16 Mayıs 2006,

[678] 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun", kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle ulusal kalkınma plan ve programlarında öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere kalkınma ajanslarının kurulmasını öngörmektedir. Bilgi için bkz. **Milliyet Gazetesi** 2 Haziran 2006

[679] *"bu ajansların tesis edilmesiyle amacı önemli ölçüde AB fonlarının dagıtılmasının kurumsal bir mekanizmasına dönüşecek ve bölgesel gelişme önceliklerini öne çıkaracak olan yeni bir bölgesel kurum ortaya çıkacaktır."*, Alkan Soyak, "Ertelenen 9. Kalkinma Planı ve Türkiye'de Planlamanin Gelecegi Üzerine Bir Not" **Bilim ve Ütopya Dergisi,** Sayı.136, Ekim 2005

yavaş yavaş geçecek, devletin ulusal bütünlük eksenli merkezi niteliği zayıflayacak ve bu bölgesellik yavaş yavaş gündemimize sokulmaya başlanan federasyon ve eyelet sistemli yeni bir Türkiye için hem iktisadi hem de harita olarak bir dayanak oluşturabilecektir.

Soğuk Savaş sonrası gözlemlenen bütün bölünmelerin daha önce var olan federatif ya da bölgesel haritatalara bağlı olarak şekillenmiş olması düşünüldüğünde, bu tür haritalar, Türkiye'nin aynı yönde hareket eden bütün bu vektörlerin en önemli, belkide tek eksik öğesi olan, insanların zihninde bölünmeyi kolaylaştıran, bir bölünmüşlük imgesine yardımcı olan harita açığını da karşılamaya adaydır. Son zamanlarda Amerikan kaynaklı ve Türkiye'yi parçalanmış gösteren, Hatay'ı Suriye sınırları içinde gösteren haritalarının ortaya çıkması,[680] Türkiye'nin bölünmüşlük imgesinin oluşturulmasında eksik olan harita olgusunun da gündemimize girmeye başladığını göstermektedir. Üstelik müttefik kabul edilen bir ülke olan ABD'nin Silahlı Kuvvetler Dergisi'nde yayınlanan bir haritada[681]Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun bir çok ülkesinin parçalanmış ve yeni devletler kurulmuş olarak gösterilmesi, bölünme sürecinde insanların imgesel ve zihinsel olarak bir hazırlığa yöneltildiği izlenimi vermektedir. Bu süreçte Türkiye'nin AB-ABD-İsrail uyumu sonucunda 7 ayrı küçük devlete bölünmesi fikri deşifre edilmiştir. Bu küçük devletçiklerin Kürdistan, Ermenistan, Pontus, İyonya, Marmara, Trakya ve Anadolu devletçikleri olacağı kaygısı ortadadır.[682]

Bütün bu politikalar ve eğilimlerin hepsi birbirini tamamlamakta, Türkiye'nin başkenti İstanbul, parası Euro

---

http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/Alkan.Soyak(planlama.ycni).pdf (5 Mayıs 2007), s.3

[680] Bkz. **Milliyet Gazetesi** 23 Şubat 2003, 16 Ağustos 2005,

[681] Söz konusu harita için bkz.
http://www.armedforcesjournal.com/2006/06/1833899 (7 Mayıs 2007)

[682] Hüsnü Merdanoğlu, "Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci ve Orta Doğu Projeleri", **Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Dergisi**, Sayı.97, Ekim 2006, s.21

olan bir "AB Türkiye'si" bölgesi olarak küçülerek AB içinde yer almaya hazırlandığı şüphesini uyandırmaktadır. Burada asıl sorulması gereken Türkiye'nin büyük sermayesinin bu küçülmeye bir itirazı olur mu sorusudur. Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin ve genel olarak ekonomi politikalarının son yıllarda büyük sermayenin istekleri doğrultusunda şekillendiği düşünüldüğünde bu soruya hayır diye yanıt vermek zor değildir. En azından böyle bir projenin varlığını kabul eden bir teorik bakış yukarda sıralanan olgularla uyum içinde görünmektedir. Bu durumda Türkiye'nin AB ile bütünleşme sürecinde bölünmesi ve parçalanması tehlikesi, yeni olgularla çürütülünceye kadar varlığı devam edecek bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

B- AB Karşıtlığının Diğer Siyasal İçerikli Nedenleri:

Türk aydınları arasında AB'karşıtlığının diğer temel itiraz nedenleri yanında daha tali itiraz nedenlerinden de söz edilebilir. Bu nedenler çoğunlukla tek başlarına bir karşıtlık argümanı olarak dile getirilmeyip, yukarda sayılan temel nedenler etrafında dillendirilmektedir.

a)Kıbrıs Sorunu:

Kıbrıs konusu Türk insanı için AB sürecinde en hassas olunan konulardan biridir. Bu konuda AB'nin Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ni (GKRK) üyeliğe kabul etmesinden sonra bu hassasiyet daha da artmıştır. Çünkü GKRK'nin AB'ye katılımı 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının 50 ve 51 maddeleriyle Türkiye, Yunansitan ve İngiltere'nin kurulan bu devlete "garantör" olmalarını sağlayan Garanti Antlaşması'nın 1 maddesini 2.paragrafına aykırıydı. [683]

Ancak bu koşula rağmen rağmen GKRK'nın AB üyeliği, 1990'lardan itibaren geriye döndürülemez bir süreç olmuştur. Bu durum, AB'nin 1981' den beri üye olan Yunanistan'ın üyeliğini bir baskı ve şantaj unsuru olarak kullanmasıyla Rum tezlerini destekler bir pozisyona

---

[683] İrfan Kaya Ülger- Ertan Efegil (Ed), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi,** Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayını, 2001, s:80.

düşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. 3 Temmuz 1990'da üyelik için başvuran GKRK'ya 1993'te olumlu yanıt verilmiştir. 1994'te ise Yunansitan açıkça Türkiye'nin GB Antlaşması'nı veto edeceğini duyurmuştu. Amaç Türkiye'nin GKRK ile ilgli itirazlarını ortadan kaldırmaktı. Esasen Türkiye için bir egemenlik devri anlamına gelen ancak iç kamuoyunu aldtmak amacıyla "Avrupa'ya Giriyoruz" ya da "Bu antlaşma ile Avrupa Birliği üyeliğinin ilk adımını atıyoruz" gibi sunulan Gümrük Birliği Antlaşması üzerinde Yunanistan vetosunu kaldırmak isteyen Türkiye, GKRK'nın AB ile görüşmelerine olan itirazını kaldırmıştır. Türkiye ile Gümrük Birliği Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra 6 Mart 1995'te AB ile GKRK arasında Tam Üyelik görüşmeleri başladı. Türkiye, GB üzerindeki Yunan vetosunun kalkması karşılığında resmi bir tepki göstermedi.[684] Kısaca Türkiye, Gümrük Birliği gibi aslında kendi zararına olan bir antlaşma karşılığında GKRK'nin AB üyeliğine giden yolu açarak, Kıbrıs konusunda bugünkü tek taraflı ve zorlayıcı ilişkiler ağını kendi kendine örmüş bir ülke durumuna düşmüştür. Sonuçta GKRK, 2004 yılı genişlemesi ile birlikte tüm Kıbrıs adasını temsilen AB üyesi olmuştur. Bu durumda bu gün için Yunanistan ve GKRK Kıbrıs konusunda AB'yi yanlarına almış durumdadır ve Kıbrıs sorunu yavaş yavaş Birleşmiş Milletler'in bir sorunu olmaktan çıkarak, bir AB sorunu haline gelmiştir. Kıbrıs konusunda şu an için bir "hayal" durumuna düşmüş AB üyeliği karşılığında Türkiye'nin 1990'lardan beri izlediği politikaların son derece yanlış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunun temel nedeni AB üyeliği için izlenen politikaların hükümetlerce son derece kısır bir vizyonla iç politika aracı olarak kullanılması ve her aşamada hükümetlerin "Avrupalı olduk" ya da "Avrupa'ya girdik" havasıyla iç kamuoyunu oyalamak ve kandırmak biçiminde hareket etmeleridir. Özetle Türkiye bir hayal uğruna Kıbrıs'da bugün kendisini

---

[684] Manisalı, "What Happens if Cyprus Joins The EU Without Turkey", **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs...,** s. 59-60; Melek Fırat,"Kıbrıs Gelişmeleri", **Türk Dış Politikası C.2,** s.461. GKRK'nin AB üyelik sürecinin geniş bir anlatımı için bkz. **a.g.e,** s.452-662

son derece zor duruma bırakan ve sahip olduğu kartları ve çıkarlarını boş bir hayal dışında hemen hemen hiçbir şey karşılığında vermiş bir ülke haline gelmiştir.

AB'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılarak adadaki Türk toplumunu bir azınlık statüsüne indirerek çözüme ulaşmak istemesi[685] ve Türkiye'nin tanımadığı bir devlet ile nasıl müzakere edeceği sorunu halen çözülebilmiş değildir. Türkiye'nin üyeliği ile ilgisi olmaması gereken[686] bu konu sürekli Türkiye'nin önüne çıkartılacaktır.

Kıbrıs konusu çalışma içinde verilen küçük bir kronolojik özetten de anlaşılabileceği gibi Kıbrıs Rum Kesimi'nin Annan Planı'nı kabul etmemesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bugün varlığını sürdürmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum Kıbrıs'ın "ver kurtul" politikalarının ilk kurbanı olmasını şimdilik önlemiştir.

AB'nin Türkiye'den Gümrük Birliği Antlaşması'nı 10 yeni üyeyi kapsayacak şekilde genişletmesini istemesi ve 29 Temmuz 2005 tarihinde Türkiye'nin "Ek Protokol"ü imzalayarak bunu kabul etmesi, ancak bunu yaparken Güney Kıbrıs'ı meşru hükümet olarak tanımayacağını beyan etmesi, Türkiye'nin Güney Kıbrıs'ı fiilen tanıdığı ancak hukuken tanımadığı bir sonucu ortaya koymuştur.[687] AB'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını ortadan kaldıracak bir biçimde, Türkiye'den 21 Eylül 2005 tarihli karşı deklarasyonunun açık ifadesi olarak "Güney Kıbrıs'ın meşru hükümet olarak tanın-

---

[685] Yaşar Hacısalihoğlu, "AB Hayalinde Sonun Başlangıcı", **Jeopolitik Dergisi**, Yıl.4, Sayı.13, Şubat 2005, s.15-16; *"(AB tarafından)Türkiye'den istenen taviz, Kıbrıs'ı tamamen boşaltma ve adada yaşayan Türklere sahip çıkmama yönündedir."*, Fındıkçı, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Kıbrıs Faktörü", **Mülkiye Dergisi**, Sayı. 220, Ocak-Şubat 2000, s. 112

[686] Selçuk Uslu, **Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği'nin Geleceği ve Türkiye Paneli**, Başkent Üniversitesi, 2 Kasım 2006, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html, (26 Şubat 2007) s.4

[687] Günuğur, **Avrupa Birliği ve 3 Ekim Sonrası Süreç**, Panel, 25 Ekim 2005, Başkent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (12 Mart 2007), s.31.

ması"nı istemesi,[688] aslında 17 Aralık 2004 Brüksel Zirve kararlarını kabul etmekle başlayan bir politik hatalar zincirinin kaçınılmaz aşaması olarak değerlendirilmiştir.[689] Avrupa Birliği sürecin her aşamasında Türkiye'yi Kıbrıs'ta işgalci olarak nitelemiş ve Türk Ordusu'nun adadan çekilmesini talep etmiştir.[690]

Müzakerelere ara verilmemesi için Limanların Kıbrıs Rum Kesimi'ne açılması baskısı karşısında Türk Hükümeti, AB'ne 7 Aralık 2006 tarihinde bir dizi öneride bulundu. Bu öneriler kısaca şu hükümleri kapsıyordu:

1- Türkiye, ek protokol çerçevesinde, iki limanını geçici olarak karşılıksız şekilde Kıbrıs Rum Kesimi'ne açacak,

2- KKTC'deki Ercan Havaalanı'nın açılmasına karşılık Türkiye'de bir havaalanı Kıbrıs Rum Kesimi'ne açılacak.

3- Türkiye'nin bu adımlarına karşılık AB de, KKTC'ye uygulanan izolasyonların kaldırılması için adım atacak.[691]

Bu önerileri AB kabul etmeyince 11 Aralık 2006 tarihinde daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye'nin limanların açılması ile ilgili taahhüdünü yerine getirene kadar Türkiye ile 8 başlıkta müzakerelerin açılmaması ve açılan diğer başlıkların da kapanmaması kararı alınmıştır.

Bu durum Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs konusunda daha fazla taviz verilmesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin varlığının ortadan kalkması gibi bir sonucu şimdilik engellemiş görülmektedir. Bunun

---

[688] Öymen, **Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği'nin Geleceği ve Türkiye Paneli**, Başkent Üniversitesi, 2 Kasım 2006, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html, (26 Şubat 2007) s.22

[689] Ahmet Zeki Bulunç, "Kıbrıs Politikasındaki Hatalar Kıbrıs'ın Kaybedilmesini Gündeme Getirdi", **Müdafai Hukuk Dergisi**, Ağustos 2005, Sayi.84, s.27

[690] "Avrupa Birliği, Kıbrıs, Ermeni Soykırımı İddiaları, Ege Sorunu, Patrikane, Heybeliada Ruhban Okulu, İMF Programları Konularında Türkiye'den ne istiyor?", TÜRK-İŞ Raporu, Aralık 2001, **Mülkiye Dergisi**, Sayı.231, Kasım-Aralık 2001, s.319

[691] **Hürriyet Gazetesi** , 7 Aralık 2006

sonucunda Türkiye'de AB karşıtlığının argümanları arasında Kıbrıs konusunun ağırlığı bugün için azalmıştır.

b)Patrikane ve Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu:

AB'nin Türkiye'ye bakışında ve Türkiye'yi dönüştürerek kuruluş değerlerinden uzaklaştırmak istemesinde öne çıkan konulardan biri de Fener Rum Patrikanesi ile ilgili tutumu olmuştur.

Fener Rum Patrikanesi, 15 Patriklik ve 12 Başpiskoposluk kendisine bağlı olsa da Türkiye için Lozan Antlaşmasına göre sadece Türkiye'deki ortodoks inançtan olanların temsilcisi durumundadır. Buna karşılık Fener Rum Patrikanesi Avrupa Birliği sürecinde giderek ekümenik yani evrensel bir kurum olma niteliğini öne çıkarma eğilimindedir. Patrikliğin dış ilişkilerinde "Yeni Roma'nın ve İstanbul'un Başpiskoposu ve Evrensel Patriği" ünvanını kullanması bu süreçten bağımsız olarak dikkati çekmektedir.[692]

Esasen Fener Rum Patriği'nin ekümenik sıfatını ilk kullanışı Şubat 1994'te İstanbul'da "Uluslararası Barış ve Hoşgörü" toplantısının kapanış metninin imzası sırasında olmuştur.[693] Türkiye dışındaki ülkelerin bu sıfatı kabul etmelerine rağmen Türkiye bu sıfatı kabul etmemektedir. Bunun en temel nedeni olarak Patrikliğin Yunan etkinliğinin bir merkezi olacağı iddiası gösterilebilir. [694] Bu kaygılar çerçevesinde, eğer Ekümeniklik kabul edilirse Patrik bir tür Devlet Başkanı pozisyonuna ulaşacak ve giderek İstanbul içinde yeni bir Vatikan ortaya çıkacaktı.[695] Bu, "İstanbul surları içinde Ortodoks kilisesine bağlı bir din devleti" olacaktı.[696] AB de özellikle Avrupa Parlamentosu'nun bir çok kararıyla Patrikli'ğin Eyüp Kaymakamlığı'na bağlı bir kurum olmaktan çıkarak Ekümenik

---

[692] İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:2**, s.104
[693] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası C.2,** s.450
[694] İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:2**, s.105
[695] Baskın Oran, "Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu", **Türk Dış Politikası C.2,** s.451
[696] İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:2**, s.101

sıfatının tanınmasını isteyerek bu gelişmelere yol açmak isteyen bir kurum olmakla suçlanmaktadır.[697]

Patrikliğin ABD ve AB nezninde ekümenik sıfatıyla ve devlet başkanı protokolüyle kabul edilmesi AB konusunda eleştirel bir tutum takınanların dile getirdiği bir unsur olmuştur. İstanbul'da Vatikan benzeri bir devlet kurulması kaygısını kuvvetlendiren bir kaç gelişme ise şöyledir:

- 1990 yılında ABD ziyareti sırasında Fener Rum Patriği'nin çift başlı kartal amblemini kullanması. Bu arma Bizans arması olarak işaret edilmiştir.
- 20 Nisan 1994'te Rusya ile Yunanistan arasında imzalanan bir antlaşma ile İstanbul'da bir Ortodoks din devletinin kurulmasının prensip olarak kabul edilmesi.[698]

Türkiye AB ilişkileri ilerledikçe Patrikane'nin bir devlete doğru evrileceği ve bu Vatikan benzeri devletin tanınması zorunluluğunun AB tarafından Türkiye'den isteneceği de iddialar arasındadır.[699] İlhan AB üyelik süreciyle konunun ilgisini şöyle kurmaktadır:

> *"Yunan Megali İdea'sı[700] Kıbrıs ve Ege Denizi amaçlarına ulaştıktan sonra, İstanbul odaklı olarak*

---

[697] **Avrupa Birliği, Kıbrıs, Ermeni Soykırımı İddiaları,...** TÜRK-İŞ Raporu, s.328. Raporun giriş bölümünde *"AB'nin bu talepleri yerine getirilirse Türkiye parçalanacaktır."* ifadesi vardır. Ayrıca AB'nin tutumuna yönelik olarak *"Serv Antlaşmasını hortlatmayı amaçlayan bir anlayış söz konusudur"* ifadesi kullanılmaktadır. Bkz. **a.g.e.**, s. 318

[698] İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:2**, s.102

[699] İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:2**, s.103

[700] *"Yunanca **büyük fikir/ideal** anlamına gelen **Megali İdea** (bazı batılı kaynaklarda Megali İdea), Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u alarak, Bizans İmparatorluğu'na son verdiği günden beri yürürlükte olan bir Yunan ülküsüdür. Bizans İmparatorluğu'nu bir Helen İmparatorluğu olarak kabul eden Yunan milliyetçileri, Megali İdea adını verdikleri büyük ülküleri ile eskiden Bizansa ait olan tüm toprakları yeniden elde ederek, Konstantinopolis diye adlandırdıkları İstanbul başkent olmak üzere, büyük Helen İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı hayal etmektedirler.1919-1922 yıllarındaki Türk Kurtuluş Savaşı'nın Yunanlıların yenilgisiyle sonuçlanması bu fikre büyük darbe vurmuştur.",*

Türkiye üzerinde "Yeni Roma" İmparatorluğu'nun kuruluş amacını izleyecektir. Bu sonuca ulaşılması; Türkiye'nin AB üyeliğinden yararlanacak olan Patrikliğin gerçekleştireceği ekümenlik ve tüzel kişilikle kolaylaşacaktır."[701]

Görülüyor ki AB süreci bu amaçlara ulaşılmada kolaylaştırıcı bir rol oynamakla eleştirilmektedir. Gerçekten de özellikle Avrupa Parlamentosu'nun aldığı bazı kararlar bu yöndeki talepleri içermektedir. [702]

Patriklikle ilgili olarak gündeme gelen bir diğer konu ise Heybeliada Ruhban Okulu sorunu olmuştur. 1844 yılında kurulan bu okul Patrikane için din adamı yetiştiriyordu. "Grek yayılmacılığının Harp Okulu" nitelendirmeleri yapılmış olan [703] okulun, 1971 yılında Yüksek okul kısmı fiilen kapanmış, lise kısmı ise Patrikane tarafından 1984 yılında kapatılmıştır.[704]

---

http://de.wikipedia.org/wiki/Megali_Idea (7 Mayıs 2007). Megali İdea'nın iddia edilen 10 aşaması şöyledir:

"Bunlar Yunanlıların dünya kamuoyundan istediği 10 istektir. 1-Yunan Milletinin tam bağımsız oluşunun sağlanması (Başardılar) 2-Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a bağlanması (Başardılar) 3-Ege adalarının Yunanistan'a bağlanması (Başardılar) 4-Oniki Adanın Yunanistan'a bağlanması (Başardılar) 5-Girit adasının Yunanistan'a bağlanması (Başardılar) 6-Batı Anadolu'nun Yunanistan'a bağlanması (Denediler) 7-Pontus Devletinin tekrar kurulması (Çabalıyorlar) 8-Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması (Az kaldı) 9-Gökçeada ve Bozcaada'nın Yunanistan'a bağlanması (Çabalıyorlar) 10-İstanbul'un geri alınması ve Bizansın tekrar kurulması (Çabalıyorlar)" http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20050843 (7 Mayıs 2007)

[701] İlhan, **"Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:2"**, s.108

[702] Bu talepler, en somut ve en yakın ifadesini Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu'nun Eylül 2006'da 52 ye karşı 6 oyla kabul ettiği Türkiye Raporu'nda bulmuştur. Raporun ana maddeleri için bkz. http://www.kanalb.com.tr/ab_ozel.php?id=9731 (8 Mayıs 2007) .

[703] İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:1**, s.1

[704] Oran, "Heybeliada Ruhban Okulu ...", aynı yer. Heybeliada Ruhban Okulu konusunda ayrıca bkz. Emre Özyılmaz, **Heybeliada Ruhban Okulu**, Tamga Yay., Ankara 2000; Sofuoğlu, **Fener Rum Patrikanesi ve Siyasi Faaliyetleri**,

Bu okulun açılması konusu AB tarafından sık sık değişik raporlarla ve ikili ilişkilerde Türkiye'nin önüne konulmaktadır. AB süreci bu konuda Patriklik için bir baskı aracı haline getirilmiş ve desteklenmiştir. Bu durum Türkiye'de değişik grup ya da kesimlerin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için AB sürecini bir araç olarak kullanma şemasına da uymaktadır.

Sonuç olarak Patrikane ve Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması konusu Türkiye'de AB sürecine yönelik olarak getirilen eleştirilerde, Türkiye'de yeni bir Vatikan oluşturulacağı ve bu gelişmelerin Yunanistan'ın Megali İdea'sı için önemli bir katkı yapacağı nedeniyle, bölünme ve parçalanma kaygıları dile getirilirken tali bir konu, bir alt başlık olarak dile getirilmiştir.

c) Sözde Ermeni Soykırımı İddiası:

Türkiye'nin 1915 olaylarını bir Ermeni Soykırımı olarak tanıması konusunda baskı altına alınması, tek başına AB'nin kurumlarının ve yetkililerinin sözleriyle olmamıştır. Türkiye'nin bu konuda rahatsız edilmesi süreci AB ile ilişkilerin ivme kazanmasından çok önce başlayan bir olgudur. Ancak AB süreci ile birlikte farklı olarak Türkiye'nin Tam Üyelik konusundaki istekliliği kulanılmak istenmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye'ye karşı ortaya konan talepler arasında sözde Ermeni Soykırımı iddiaları konusunda baskılara boyun eğmesi de bulunmaktadır.

AB sürecinde AB kurumlarının özellikle de Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye hakkında aldığı pek çok kararda onur kırıcı talep ve dayatmalarda bulunulmuştur. Ermeni Soykırım iddialarının tanınması isteği de bu dayatma ve onur kırıcı talepler arasında en ön sırada yer alanlardan biridir. Bu konu aynı zamanda Türkiye'nin AB'ne Tam Üyelik sürecinde en çok eleştirilen husulardandır. Ancak bu eleştiriler salt AB'ye yönelik olmamakta, dünyada özellikle Batı ülkeleri çoğunlukta olmak üzere, sözde soykırımı

Turan Yay., İstanbul 1996

tanıma kararı alan çok sayıda ülke parlamentosunun bulunması nedeniyle daha genel bir çerçeveye oturmaktadır.

Avrupa Parlamentosu, bir AB kurumu olarak Türkiye'ye karşı bu konuda en olumsuz tutumu takınan organdır. Avrupa Parlamentosu bu konuda ilk kararının 1987 de, Türkiye'nin Tam Üyelik başvurusunun hemen ardından almıştır. Avrupa Parlamentosu'nun 18 Temmuz 1987 tarihli ve "Ermeni Sorununun Siyasi Çözümü Üzerine Karar" başlığını taşıyan kararında çok rahatsız edici hükümler ileri sürülmüştür. Bu karar Ermeni olaylarını 1948 BM sözleşmesine göre "Soykırım" olarak nitelendirerek, bunu tanıması Türkiye'den istenmektedir. Bu karar bile AP'nin AB'ye girebilmek için "soykırım" iddiasını tanımayı Türkiye için bir şart haline getirdiğini göstermektedir. [705]

Daha yolun başında AB'nin "Ermeni Soykırımı" iddiasını bu şekilde Türkiye'nin önüne çıkartması Türk toplumunu rahatsız etmiştir. Bu kararın özelliği Türkiye'yi kararı ve sözde soykırımı tanımasının kolaylaştırılması için günümüz Türkiye'sinin sorumlu tutulamayacağını da öngörmesidir.[706] Ancak Türkiye-AB ilişkileri ivme kazandıkça önceleri Osmanlı Devleti olup bitenlerden sorumlu tutulurken yavaş yavaş Türkiye Cumhuriyeti'nin de sorumlu olduğu yönünde bir eğilim kararlara egemen olmaya başlamıştır.[707] 1999 İlerleme Düzenli Raporu'nda Türkiye kültür, din ve dil gruplarının temel hak ve özgürlüklerini tanıması hatırlatılırken, 15 Kasım 2000'de AP'de kabul edilen raporda "Ermenilerin başına gelen trajedi nedeniyle" ibaresinin "Ermenilerin maruz kaldığı soykırımı resmen kabul ederek" biçiminde değiştirilmesi "*Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı 19.yüzyılda kışkırtan emperyal mantığın temsilcilerinin Avrupa Parlamentosunda*

---

[705] Hasan Oktay, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye ve Ermeni Sorunu" **Avrasya Dosyası, Dergisi,** C.10, Sayı.2, Yaz 2004, s. 68
[706] Oktay, **a.g.m**, aynı yer
[707] Oktay, **a.g.m**, s.70

uzantılarının olması" olarak değerlendirilmiştir.[708]

Bu karar ayrıca şu hükmü de içeriyordu:

> *"Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin Ermeni soykırımı yaptığını ilan eder ve Türk hükümetinin bunu kabul etmesini ister. Türkiye'nin bu olguyu reddetmesinin Avrupa Birliği üyeliğinin kesin engeli olduğunu açıklar."* [709]

Konuyla ilgili bu tarihten sonraki AP raporu olan, 2000 yılında hazırlanan ve 25 Ekim 2001 tarihinde kabul edilen, "Komisyonun Katılıma Doğru Türkiye'nin İlerlemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu Üzerine Avrupa Parlamentosu Raporu" adını taşıyan[710] bir kararda Türkiye'nin itirazları ve girişimleri üzerine "soykırım" kelimesine yer verilmese de bu kez günümüz Türkiye'sinin Ermenistan'a Karabağ bölgesinin işgali yüzünden uyguladığı ambargonun kaldırılması isteği dile getirilmiştir.[711]

Sonraki rapor 28 Şubat 2002 tarihli "Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları Çerçevesinde AB'nin Güney Kafkasya ile İlkişkileri" başlığını taşıyan rapordur.[712] Bu raporda da hem yeniden bir önceki karardaki gibi ambargonun kalkması isteniyor hem de "Ermeni Soykırımı" iddasını tanıyan 1987 tarihli karara atıfta bulunuluyordu. Bu karardaki ilginç bir nokta ise Atatürk'ün 10 Nisan 1921 tarihli bir konuşmasında İttihat ve Terakki rejimini Ermeni soykırımı dolayısıyla suçladığından söz edilmesidir.[713] Böyle bir konuşmanın hiç olmamış olması AP'nin konuya ne kadar yüzeysel baktığının kanıtıdır.

AP'da kabul edilen Haziran 2003 tarihli Türkiye Raporu'ndan ise "Avrupa Parlamentosu üyeleri, Türk

---

[708] Oktay, **a.g.m**, s.71

[709] http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=139&l=1 (10 Mayıs 2007); TÜRK-İŞ Raporu, s. 321

[710] Oktay, **a.g.m**, s.71, 13 numaralı dipnot

[711] Kamer Kasım, "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Kıbrıs, Ermeni Sorunu ve Azınlıklar", **Avrasya Dosyası Dergisi**, C.11, Sayı.1, 2005, s.99

[712] Kasım, **a.g.m**, aynı yer, Oktay **a.g.m**., s.73

[713] Kasım, **a.g.m**, aynı yer, Oktay **a.g.m**., aynı yer

Hükümetini ve TBMM'yi 1915 yılında işlenen 'Ermeni soykırımını' kabul etmeye çağırıyor" ifadesi çıkarılmıştır. [714]

6 Ekim 2004 tarihli İlerleme Raporu'nda da Ermenistan ile ilişkilerin düzeltilmesi gerektiği bahsedilmekle birlikte "soykırım" sözcüğünü kullanmaması daha olumlu bir yaklaşım olarak nitelendirilmiştir. [715]

Ancak 15 Aralık 2004 tarihinde 262 red ve 407 kabul oyuyla AP'de alınan ve daha önce de sözü edilen, Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yolundaki kararında bir kaç yerde Ermeni sorununa değinilmiştir. Bu kararın ilk bölümünün EE maddesindeki ifadede *"Türkiye-Ermenistan sınırının Türk makamlar tarafından henüz açılmamış olması nedeniyle Ermenistan ile iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi fırsatının kaçırıldığı,"* belirtilirken FF maddesinde, *"Türk makamlarının, aynı şekilde, diğer Ermeni meselelerinde Parlamento tarafından 18 Haziran 1987 kararında yapılan çağrılara uymadığı"* gibi bir ifadeye yer verilerek yine açıkça Türkiye'den sözde "Ermeni Soykırımı"nı tanıması istenmiştir. Yine bu karar metninde II. Bölümün 8. Maddesinde Türk hükümetinden (o zamanki) 305. Maddenin yürülükten kaldırılması ve Türkiye'de sözde "Ermeni Soykırımı"nın savunulabilmesi yolunda propaganda yapılabilme özgürlüğü, "ifade özgürlüğü" bağlamında açıkça talep edilmiştir. Ayrıca bu bölümün 39. maddesinde yeniden konuya dönülerek şöyle denilmiştir:

> *"Parlamento'nun Türkiye'nin adaylık statüsü ile ilgili önceki (18 Haziran 1987'den 1 Nisan 2004'e kadar) kararlarında da ifade edildiği gibi, Ermenilere karşı yapılan soykırımı tanıyarak Ermeni halkıyla uzlaşma sürecini teşvik etmesi yönünde Türkiye'ye çağrıda bulunmaktadır;"*

Yine devamında 40. Madde şöyledir:

> *"(Parlamento,) Geçmiş trajik deneyimlerin açık bir şekilde üstesinden gelinmesi amacıyla, muhte-*

---

[714] Oktay **a.g.m.**, s.77
[715] Kasım, **a.g.m.** s.101

melen bağımsız uzmanlardan oluşan çift taraflı bir komite tarafından desteklenecek bir uzlaşma sürecinin Türk ve Ermeni hükümetlerince sürdürülmesi gerektiğine inanmakta ve Türk hükümetinden en kısa zamanda Ermenistan ile sınırların tekrar açılmasını talep etmektedir."

Bu karar metninde bir kaç kez Türkiye'nin sözde "Ermeni Soykırımı"nı tanıması istenmiştir. Bu tekrarlar, AP'nin Türkiye ile müzakereler öncesi konuya ne kadar önem verdiğini ve bu konuda Türkiye'yi ne kadar zorlamak istediğinin de kanıtıdır. Bu tekrarlardan biri de 41. maddedir.

"(Parlamento,) Komisyon ve Konsey'e, Türk makamlarından Avrupa Parlamentosu tarafından 1987 ve 2004 yılları arasında Kabul edilen kararlar uyarınca 1915'te Ermenilere karşı işlenen soykırım tarihi gerçeğini resmi olarak tanımasını ve Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırı yakın bir tarihte açmasını talep etme yönünde çağrıda bulunmaktadır." [716]

Daha önce de değindiği gibi bu karar, Türkiye'de bir sevinç ve bayram havası ile Türkiye'nin tam üyelik yönünde büyük bir engeli aştığı biçiminde yorumlanmış, bu ifadelerin Türk Ulusu için yaratacağı rahatsızlıklar gündeme getirilmemiştir.[717]

17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi karar metninde de Türkiye ile 2005 yılında müzakerelere başlanacağı belirtilmiş, ancak 21. Maddede şöyle bir ifadeye yer verilmiştir:

"Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu tarafından 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen kararı not etmektedir."[718]

Bilindiği üzere söz konusu karar sözde "Ermeni

---

[716] Avrupa Parlamentosu 15 Aralık 2004 Kararı, **Jeopolitik Dergisi**, Yıl.4, Sayı.13, Şubat 2005, s. 82-90

[717] Aynı yönde bir yorum için bkz. Kasım, **a.g.m.**, s. 100

[718] Avrupa Birliği'nin 17 Aralık 2004 Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi (Türkiye Bölümü) , **Jeopolitik Dergisi**, Yıl.4, Sayı.13, Şubat 2005, s. 91-92.

Soykırımı"nı Türkiye'nin tanıması gerektiği yönündeki karardı. Dolayısıyla bu ifade yukarda belirttiğimiz ve "soykırım" ifadelerini içermeyen karar metinlerine göre geriye gidişi ifade etmektedir.[719]

Görülüyor ki AP sözde "Ermeni Soykırımı"nın tanınmasında ısrarcıdır.[720] Bu ısrar AB'nin Türkiye'nin üyeliği önünde bir engel oluşturmak için kullandığı bir bahane olarak düşünülebilir. Bu engel Türk insanı ve aydını için kabul edilebilir olmasa da Türkiye içinde "her ne pahasına olursa olsun AB'ye girmek" fikrinde olanlar tarafından "düşünce ve ifade" özgürlüğü bağlamında ele alınmak istenmekte ve tıpkı Kıbrıs, Kemalizm ve Kimlik konularında olduğu gibi Türk ulusunun yapısının değiştirilmesi ve Türk devletinin AB güdümüne sokulması için uğraş alanı haline getirilmektedir. Bu alanlar aynı zamanda AB ile ilgili gerçekleri saklamak isteyenlere karşı Türk aydınının halkı bilgilendirme ve gerçekleri gözler önüne serme görevi için de en hassas olduğu alanlardır. Bu açıdan Ermeni Sorunu da Türk aydınında AB'ye üyeliğe karşı çıkılmasında ve Avrupa'nın Türkiye'ye bakışının görülmesinde en önemli alanlardan birini oluşturmayı sürdürecektir.

d) AB'nin Kemalizm Karşıtlığı Sorunu:

Muhtemel bir AB üyeliği'nin Mustafa Kemal'in çizdiği yolla çelişip çelişmediği de Türkiye'de tartışılmıştır. Aslında Lozan Antlaşması, Türklük tanımı ve Azınlıklar sorunu gibi konuların herbiri, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve toplumsal dokusunun bozulması anlamında Kemalist çerçeveyi bir noktasından değiştirme sürecini oluşturmaktadır. Bu somut konuların toplamı dışında bir Kemalizm karşıtlığından söz edemeyiz. Burhanettin Duran da bu noktada AB sürecinin Türkiye'nin kimlik sorunlarını çözmeye zorladığını belirttikten sonra şöyle devam eder:

> *" Bu tartışmanın tetiklediği şey Türk siyasetinin başat ideolojik grameri olan*

[719] Kasım, **a.g.m**, s.102
[720] Kasım, **a.g.m**, s.104

Kemalizmin eleştirilmesidir. Bir adım ötesinde de , AB sürecinin Kemalizmin bir ulus yaratma performansını değerlendirmeye dönüştüğü söylenebilir. Kemalizmin ulus yaratmadaki performansını en fazla sorgulayan söylemler etnik ve dini kimlik sorunlarının ancak AB içinde çözülebileceğini savunan söylemlerdir." [721]

Görüldüğü gibi Kemalizm'in AB sürecinde sorgulanması söz konusudur. Bu durumda aslında AB, Türkiye'nin Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Lozan ile tanımlanan yapısının ifadesi anlamında Kemalizm'in tasfiyesi için bir tür manivela olarak kullanılmaktadır. Türkiye'nin Kemalizm ile bugüne kadar etnik ve dini kimlik sorununu çözemediği iddiası ortaya atılmakta ve bu sorunların çözümü için artık Kemalizm'in getirdiği esasların değiştirilmesi, AB şemsiyesi altında çözüm üretilmesi gündeme getirilmektedir. AB hedefi olmaksızın Türkiye'nin bu sorunlarını çözemeyeceği demokratik bir çözüm bulabilir"[722] iddiası ve söylemi, AB yandaşlarının Kemalizm karşıtı bir sloganı haline getirilmiştir. Bir başka deyişle AB bağlamında yeniden yapılandırılmış "Yeni Türkiye" için Kemalizm "Eski Türkiye" nin ideolojik bir formülasyonu anlamına gelmektedir.

Kemalizm karşıtı bu anlayış, Türkiye'nin yeni bir kavram olan "kimlik" ile ilgili bir sorunu olduğunu ve sorunları çözmek için "siyasi" adımlar atılması gerektiğini, açıklıkla ileri sürmektedir:

"Kimlik sorunlarımızı aşmak için atılması gereken siyasi adımları hep dış baskılar nedeniyle Cumhuriyet'in kurucu prensiplerinden verilmiş tavizler olarak algılıyoruz."[723]

---

[721] Burhanettin Duran, "AB Üyeliği Türkiye'nin ve Avrupa'nın Yeniden 'icadı' nı Gerektirir mi?", **Liberal Düşünce Dergisi,** Yıl.10, Sayı.40, Güz 2005, s. 30-31

[722] Ömer Taşpınar, "Kimlik sorunlarımız yine depreşiyor", **Radikal Gazetesi,** 14 Mayıs 2007

[723] Taşpınar, **a.g.m**, aynı yer

Görüldüğü gibi var olan "sorun"lar için siyasi adımlar atılmalı düşüncesi ile Cumhuriyet'in kurucu prensipleri karşılıklı konumlanmaktadır. Bu kurucu prensiplerin Kemalizm kavramı ile ifade edilmesinde sakınca olmadığına göre asıl değiştirilmesi istenenin Kemalizm olduğu son derece açıktır. Dolayısıyla AB süreci, Türkiye'nin Kemalist değerlerden uzaklaşmasının bir aracı olarak düşünülmekte ve kullanılmaktadır.

Kemalizm'in tam bağımsızlıkçı anlayışı da AB sürecinde eleştiriye uğramaktadır. AB sürecini eleştirenlerin bu bağımsızlıkçı anlayışına karşı geliştirilen argüman ise aslında "tam bağımsızlık bir hayaldir" anlayışı olmaktadır.[724] Oysa AB sürecine tam da bu noktadan karşı çıkanlar için ise tam bağımsızlık Türk Devrimi'nin temel ilkesidir. Suat İlhan Gümrük Birliği'nin getirdiği tek yanlılığı eleştirken bu durumu şöyle dile getirir:

> *"Gerçekte, tam üyelik halinde, özellikle uygulamalarda Türk Devrimi'nin temel ilkeseinden olan bağımsızlığın anlamı büyük ölçüde zayıflamış ve değişmiş olacaktır."*[725]

İlhan, bu değerlendirmesinde Mustafa Kemal'in şu sözünü dikkate alır:

> *"Tam bağımsızlık denildiği zaman elbette siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, kültürel ve benzeri hususta tam bağımsızlık, tam serbestlik demektir.Bu saydıklarının herhangi birinde bağımsızlıktan mahrumiyet, millet ve memleketin gerçek manasıyla bütün bağımsızlığından mahrumiyet demektir. Biz bunu temin etmeden barış ve sükuna erişeceğimiz inancında değiliz."*[726]

---

[724] Atilla Yayla, "Avrupa Üyeliği'ne Aykırı Bir Bakış," **Liberal Düşünce Dergisi,** Yıl.10, Sayı.40, Güz 2005, s.22

[725] İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır, Jeopolitik Yaklaşım**, s. 91

[726] Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Turhan Kitabevi, 1984, s.21'den aktaran İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır, Jeopolitik Yaklaşım**", aynı yer

Mustafa Kemal'in bu yaklaşımının, günümüzde Gümrük Birliği Antlaşması ile oluşan yapı ve küreselleşme-IMF sürecinde Türkiye'nin iktisadi politika oluşturma araçları üzerindeki egemenliğinin ortadan kalkması olgusu ile çeliştiği açıktır. Bu durumda AB sürecinde atılacak her adımın egemenlik ve tam bağımsızlık anlamında da Kemalizm ile çeliştiği rahatlıkla söylenebilir. Kaldı ki, AB, 17 Aralık 2004 Zirvesi'nde Türkiye ile müzakerelerin açılması kararı verirken, bu kararların 23. Paragrafında

> *"aday ülkenin üyeliğin tüm gereklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde, aday ülkenin Avrupa yapılarına tam olarak mümkün olan en güçlü bağla kenetlenmesi sağlanmalıdır"* [727]

ifadesi bile bir ülkenin tam bağımsızlığı ile açıkça çelişir. Burada amaç o ülkenin (Türkiye'nin) kendi başına politika izleyememesi, bağımsız hareket edememesidir. Görülüyor ki AB için asıl önemli olan Türkiye'nin AB'ye üye olsun ya da olmasın AB güdümünde olmasıdır. Bu hedef ve anlayış söz konusu olduğunda AB için Kemalizm ile çatışmak ve Türkiye'de Kemalist yapıyı değiştirmek kaçınılmaz olmaktadır. Onur Öymen AB'de Kemalizm hakkında mevcut olan bu bakışı şöyle dile getirmiştir:

> *"Adam ne diyor? 'Kemalizm çok yanlış bir iştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini engelliyor. Ordunun rolü çok abartmalıdır, gereksizdir, Türkiye'ye tarih verilmesi çok yanlış olmuştur, 2004 bile erkendir' falan diyorlar.* ***Bütün dertleri Kemalizmle.***"[728]

Öymen'in AB için "Bütün dertleri Kemalizm'le" derken Ordunun rolünden söz etmesi, AB'nin Kemalizm'in aşılmasında en büyük engeli Türk Silahlı Kuvvetleri olarak görmesi gerçeğini ortaya koymaktadır. Çünkü Türkiye'de Kemalizm'in aşındırılması için en ciddi kurumsal karşı koyuşu Türk Ordusu yapmaktadır. "Demokratikleşme" söylemi çerçevesinde Ordunun ağırlığınının azaltılmasının

---

[727] Bkz.**Jeopolitik Dergisi**, Yıl.4, Sayı.13, Şubat 2005, s. 92.

[728] Öymen, **Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği'nin Geleceği ve Türkiye Paneli,** s. 37

istenmesi, aslında AB'nin ve Küreselleşmeci ideolojinin Türkiye'yi tam anlamıyla kontrol altına alması ve istediği gibi yeniden yapılandırabilmesi için en önemli engelin ortadan kaldırılmak istenmesi anlamına gelmektedir. Bu açıdan AB'nin Türkiye'nin Kemalist yapısının değiştirilmesinde bir araya getirdiği "Kürtler, İslamcılar, Liberaller ve büyük sermaye" koalisyonu[729] için Türk ordusu aşılması gereken en önemli kurum olmaktadır. Manisalı bu konuda şöyle der:

> *"ABD ve AB'nin karşı olduğu şey, TSK'nin ulusalcı, Cumhuriyetçi ve Kemalist kimliğidir. Batı kapitalizmi bunlardan korkmaktadır. Halkçı ve toplumcu gerçek demokrasinin yönetime gelmesinden korkmaktadır. Ve 73 milyon insanımızın yüzde 90'ının Batı kapitalizmine ve emperyalizmine karşı uyanışının başlamış olmasından korkmaktadır...TSK bunun öncüsü olmaya başlamıştır, onları korkutan budur."*[730]

Türk Ordusu ve diğer Kemalist yapılanmaları AB sürecine ikna etmek için kullanılan en önemli argüman ise AB'nin Mustafa Kemal'in gösterdiği Çağdaş Uygarlık Düzeyi hedefi için kaçınılmaz bir devam yolu olmasıdır. Bu düşünce yakın geçmişe kadar tekrarlanabilen bir düşünce idi. Örneğin Sandıklı bu yaklaşımı açıkça dile getirir:

> *"Çağdaş Uygarlığa ulaşmak için de Türkiye Avrupa Birliği'ne girmek mecburiyetindedir."*[731]

Oysa Çağdaş Uygarlık Yolu ile Batı ya da Avrupa'nın ve somut olarak da AB'nin bir ilgisi olmadığı değişik kereler dile getirilmiştir.[732] Bu konuda dile getirilen ilk husus daha önce de belirtildiği gibi AB'nin Kemalizm'in Tam Bağımsızlık

---

[729] Duran, **a.g.m.**, s. 29

[730] Manisalı, "Batı'nın Sevmediği Askerler", **Hakimiyeti Milliye Dergisi**, 30 Haziran 2006, http://www.hakimiyetimilliye.org/index.php?news=123 (11 Mayıs 2007)

[731] Sandıklı, **a.g.e.**,s.470

[732] Bu konuda kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Semih Yalçın," 'Muassır Medeniyet' Nerede?", **2023 Dergisi**, Sayı 46, 15 Şubat 2005, s.44-50

ilkesiyle çelişki oluşturmasıdır. AB'nin taleplerini somut olarak örnekleyen Semih Yalçın bu çelişkiyi şu sözlerle dile getirir:

> *" 'Türkiye'ye Kıbrıs'ı terk et!, Ermenistan'dan özür dile!, Kerkük'ü unut!, Yeni azınlıkları tanı' diyen Avrupa Birliği'nin muaassır medeniyete ulaşmada nihai hedef olması kabul edilebilir bir devlet politikası olmaktan ciddi anlamda uzaklaşmaktadır."*

Yalçın, Avrupa'ya bağımlılık yoluyla Türkiye'nin bölgesinde belirleyici bir güç olma idealinin köreltildiğini de belirtir. Ayrıca böylelikle Atatürk'ün temel ilke saydığı Tam İstiklal'den de vazgeçilmektedir. Bunun anlamı ulusal bir duruşu olan bir devletin ortadan kalkmasıdır.[733]

Görülüyor ki tam bağımsızlığı temel bir ilke edinen Kemalizm ile AB tam üyeliği bağdaştırılamamaktadır. Yalçın, Atatürk'ün çizdiği "asrileşme" ya da "Türk modernleşmesi" hedefini "ulusal bağımsızlık" ilkesi ile perçinlenmiş olduğunu vurgular ve bu durumun küreselleşme ya da "her hal ve şartta AB'ye girme" düşüncesiyle çeliştiğini söylerken bunu açıklıkla belirtmiş olmaktadır.[734]

AB'ye üyeliğin Türk çağdaşlaşmasının zorunlu bir aşaması sayan anlayışa bir başka eleştiri de Barış Doster'den gelir. Doster, AB'ye üyeliğin Türkiye'nin çağdaşlaşmasının tescili olarak ve bu üyeliğin olmamasını "dünyanın sonu" olarak sunulmasına karşılık bize şunu hatırlatır:

> *Türkiye'nin Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Batı ile savaşarak uluslaştığı ve devletleştiği, Batı sayesinde değil, ona rağmen ve ona 'Hayır' diyerek kurulmuş bir cumhuriyet olduğu unutturulmaktadır."*[735]

---

[733] Yalçın, **a.g.m,** s. 51

[734] Yalçın, **a.g.m,** s. 48. AB'ye üye devletlerin egemenliklerini devredişine ilişkin kısa bir açıklama için bkz. Sofuoğlu, **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu...**, s.71-80

[735] Barış Doster, "Avrupa'nın Kafasının Arkasındakiler", **Jeopolitik Dergisi**, Yıl.4, Sayı.13, Şubat 2005, s.50

AB süreci tüm bu nedenlerle Kemalist devlet sistemini değiştirmeyen bir Türkiye ile birlikte yürüyemez. Zaten Türkiye'de Duran'ın yukarda belirtiği "AB'ci" koalisyonun ortaklarına baktığımızda tamamının bir yönden Kemalizm ile sorunları olan, Kemalizmin bir şekilde hareket serbestilerine engel olduğunu düşünen gruplar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kürtler, daha doğrusu Kürtçü olarak ifade edebileceğimiz Kürt ayrılıkçılar Kemalizm'in üniter devlet yapısını ve Türklük anlayışını, İslamcılar laiklik anlayışını, liberaller Türk Silahlı Kuvvetleri'nin özellikle 2006-2007'den itibaren belirginleşen anti –emperyalist bakışını ve bu ilkeleri ödünsüz savunan doktriner anlayışını, büyük sermaye ise ikdisaden de tam bağımsızlığı savunan içeriğini hedef almaktadır. Bu anlamda Türkiye'deki AB'ci lobinin aynı zamanda anti-kemalist olduğu gerçeği daha iyi anlaşılmaktadır. Duran, bu duruma atıfla şöyle demektedir:

> *"AB süreci Kürtlerin ve Alevilerin 'azınlık' olarak tanımlanmaya çalışılması ile iç siyaset açısından etnisite ve laiklik-islam konularında Pandora'nın kutusunu açmaktadır. Bu anlamda Kemalizm'in yarattığı Türk kimliğinin sınırları ve özü tartışmaya açılmaktadır."*[736]

Burada "tartışmaya açmak" deyimi tabiri caizse Türk halkını yeni bir Türkiye'ye yavaş yavaş alıştırmak anlamına gelmektedir. AB süreci bu anlamda Kemalist düzenin "Batılılaşma", "kalkınma", "küreselleşme", "demokratikleşme" gibi kavramlar kullanılarak yavaş yavaş kemirilmesi, aşındırılması süreci de olmaktadır. Somuncuoğlu da Türkiye'nin Kemalist yapısından uzaklaştırılması hakkındaki bu çabaların Avrupa/AB'nin politikası içindeki yerini özetlerken bunun Batı dünyası içinde ne kadar yaygın olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Türkiye önce Kemalist ideolojiyle biçimlenmiş bir devlet olarak tanımlanmıştır. Ardından Türkiye ile ilgili tüm şikayetlerin kaynağı Kemalizm olarak gösterilmiştir. Bunun sonucunda

---

[736] Duran, **a.g.m.**, aynı yer

da Kemalizmin AB için uygun olmadığı çıkarımı yapılmıştır. Buna ilaveten sıra Mustafa Kemal'e "dictator" denilmeye başlanmıştır. Böyle olunca da doğal olarak Türkiye'nin Kemalizm'i bırakması istenmiştir. Somuncuoğlu bu gelişmelerin Türk kimliğinin yeniden tanımlanması gibi çok önemli bir soruna kilitlendiğini belirtir. AB ise bu gelişmelerin yürütücüsü gibidir:

> *"Sonrasında AB talepleri ile Lozan adım adım delinirken, gerek Avrupa Parlamentosu raporları, gerekse AB zirve kararlarıyla Türkiye'ye, 'temel meselelerin kaynağının Kemalizm' , yani tek millet esasına dayanan milli devlet olduğu görüşü telkin edildi. En nihayetinde, Türkiye için en uygun sistemin "federal sistem" olduğu söylenmeye başlandı."*[737]

AB içinde yetkili kişilerin konuşmalarında da Atatürk ve Kemalizm konusundaki olumsuz yaklaşımlar zaman zaman yer almaktadır. Bu yetkililerin ifadeleri zaman zaman doğru tespitler içerse de yine zaman zaman çok saygısızca boyutlarda olabilmektedir. Örneğin Mayıs 2004'te AB Komisyonu Dış İlişkiler Sorumlusu Chris Patten ile ilgili bir haber şöyledir:

> " (Patten)*Atatürk'ün saltanatı ilga ettiği 1922'den beri Avrupa istikametinde ilerlediğini ve Avrupa'nın soğuk tavırlarına rağmen Atatürk'ün Türkiye'nin hedefini Batı olarak tespit ettiğini belirtti. Ardından 'Türkiye bizim ilkelerimize saygılı mı?' sorusuna Patten şöyle cevap verdi: 'Burada Atatürk'ün mirası olumsuz hale geliyor. Daha birçok olumlu icraatına rağmen Atatürk derin devletin de kurucusuydu. Etnik ve dinî azınlıkları bölücü olarak gördü.'"*

Patten de bu ifadelerinin sonunda sözü AB'nin bugün için temel şikayet konusu olan Ordu'nun siyesetteki rolüne getirerek bir anlamda ağzındaki baklayı çıkarmaktadır. Bu durum Patten'e göre doğrudan Kemalist mirasın sonucudur

---

[737] Somuncuoğlu, " Buyuruldu ki: 'Devlet tabuları yıkıla' " **Yeni Çağ Gazetesi**, 16 Mayıs 2007

ve Avrupa fikrine aykırıdır. [738] Görülüyor ki Kemalizm AB için temel itiraz noktalarının kaynağıdır.

Bunun yanı sıra özellikle Avrupa Parlamantosu kararlarında Türkiye ile ilgili olarak alınan son derece rahatsız edici hükümler içinde açıkça Kemalizm'i eleştiren maddeler de yer almıştır. Özellikle Avrupa Parlamentosu'nun yukarda da değinildiği gibi Türkiye'nin bölünüp parçalanması, bir Kürt devletine yol açacak siyasi çözüm talebi gibi konularda aldığı kararların tümü esasen Kemalizm'e aykırı olup Türk Devletinin ve Türk toplum yapısının değitirilmesi çerçevesi içine girmektedir. Bu kararların yine tamamında her türlü vesileyle Türk Silahlı Kuvvetlerine saldırılması, Türk Silahlı Kuvetlerinin bu bağlamda en ciddi direnç noktası olarak algılandığını göstermektedir.[739]

AB Parlamentosu'nun 2003 yılında hazırladığı Türkiye hakkındaki kararı taslağı da Türk medyasına şu şekilde yansımıştır:

> *"Hollandalı muhafazakar parlamenter Arie Oostlander tarafından kaleme alınan rapor taslağı:*
>
> *Türk Devleti'nin temel felsefesi, Kemalizm'dir. Bu ideoloji, Türkiye Devleti'nin bölünmez bütünlüğünün bozulmasına yönelik korku yaratıyor. Aşırı Türk milliyetçiliği körüklüyor. Askerin gücünü artırıyor ve dine karşı esnek olmayan bir tavır yaratıyor. Sonuç olarak bütün bu oluşan unsurları yaratan Kemalizm ideolojisi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma yolunu kapatıyor."*[740]

Bu raporun Nisan 2003 sonu yapılan görüşmelerinde de çok sayıda değişiklik önergesi verilerek "Ermeni ve Süryani Soykırımının tanınması", "Alevi ve Bahai dini

---

[738] **Zaman Gazetesi**, 25 Mayıs 2004

[739] AB Parlamentosu'nun aldığı bu tür bazı kararlar için bkz. http://www.acikistihbarat.com/Yazilar.asp?yazi=256 (11 Mayıs 2007)

[740] Zeynel Lüle'nin haberi: "AB'ye göre Kemalizm Türkiye'nin yolunu tıkıyor.", **Hürriyet Gazetesi**, 22 Mart 2003

azınlıklarının tanınması", "Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde Kürtçe'nin ikinci resmi dil olarak tanınması gibi pek çok istek de yer aldı.[741]

Görülüyor ki AB'nin bürokrat ağırlıklı kesimleri Kemalizm ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerleri söz konusu olduğunda daha politik davranabilirken, Avrupa'nın zihniyetini daha rahat ve dolaysız yansıtabilen Avrupa Parlamentosu kararlarında bu değerler ve bunların toplamı olan Kemalizm hakkında son derece ağır ve çirkin eleştiriler getirilebilmektedir. Bu açıdan hepimizin sorması gereken tek bir soru kalmaktadır. Bu soruyu Murat Hatipoğlu şöyle dile getirmiştir:

> *"Eğer, milli egemenlik haklarımızı kısmen ya da tamamen devredeceğimiz ve tam entegrasyonu da öngören bu AB üyeliği, Kemalizm'i dışlayan bir yapı ise, o zaman bu nasıl olur da Atatürk'ün amaçladığı bir çağdaşlık projesi diye benimsenebilir?"*[742]

Bu apaçık bir çelişkidir. AB'nin Türkiyeden talepleri hakkında Hüsnü Merdanoğlu'nun söyledikleri bu çelişkiyi ortay koymaktadır:

> *"Türkiye'den istenen siyasal ölçütler, emperyalist Batı'nın Ulusal Kurtuluş Savaşı ile Lozan Barış Konferansı'nda kaybettiklerini geri istemesi, hatta Lozan'ın rövanşını geri alma çabasıdır."*[743]

Görülüyor ki AB'nin başta egemenlik paylaşımı zorunluluğu olmak üzere Türk devletinin tekilliği, ulus bütünlüğü düşüncesi ve bağımsızlık konusundaki dayatmaları Atatürkçü düşünce sistemine bütünüyle aykırıdır. Bu durum hem Kemalizmi hem de AB'ni savunmayı olanaksız hale getirmektedir. [744]

---

[741] Somuncuoğlu, **Avrupa Birliği Uyum Paketlerinden...**, s.147

[742] Murat Hatipoğlu, "Avrupa Birliği Üyeliği Atatürk'ün Gösterdiği Çağdaş Uygarlığın Yolu mu?", **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu...**, s.69

[743] Merdanoğlu, **Kemalizm ile AB'nin Çelişkisi**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yay., Ekim 2006, s. 75

[744] Bu çelişkilerin ayrıntılı olarak değerlendirilmesi için bkz. İlhan, **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır:2**, s.35-63

Mustafa Kemal'in şu sözleri de "her ne pahasına olursa olsun Avrupa Birliği" diyenlere karşı en güzel yanıtı ilk ağızdan vermektedir:

> *"Efendiler,*
>
> *Avrupa'nın bütün ilerlemesine, yükselmesine ve medenileşmesine karşılık Türkiye tam tersine gerilemiş ve düşüş vadisine yuvarlanadurmuştur. Artık vaziyeti düzeltmek için mutlaka Avrupa'dan nasihat almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine göre yapmak bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi bir takım zihniyetler velirdi. Halbuki hangi istiklal vardır ki ecnebilerin nasihatleri ile, ecnebilerin planları ile yükselebilsin.Tarih böyle bir hadiseyi kaydetmemiştir."*[745]

Sonuç olarak Türk aydınının AB kurumlarının ve yetkili kişilerinin dile getirdiği siyasi konularla ilgili taleplerin ve tanımlamaların yaratacağı tehlikenin farkında olduğunu söyleyebiliriz. Türk aydınının AB sürecinde yukarda ana başlıklarını çıkardığımız siyasi içerikli eleştirilerini bir bütün olarak değerlendirdiğimizde genel olarak Türk toplum yapısının ve Kurtuluş Savaşı ve Lozan ile belirlenen Türk Devlet sisteminin değiştirilmesi yolunda kaygılar duyduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kaygıların hiç de temelsiz olmadığını, ortaya konan talepler düşünüldüğünde AB'nin iyiniyetten uzak olduğu ve Türkiye'yi bir tam üye olması için değil bir hasım olarak yeteri kadar güçsüz düşmesi ve bu amaçla en önemli direnç noktalarının ortadan kaldırılması için değiştirmeye çalıştığı gerçeklerinin ortaya çıktığını, rahatlıkla söyleyebiliriz.

---

[745] Mustafa Kemal, TBMM'de 6 Mart 1992 tarihli konuşma'dan aktaran Özgen, **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu...**, s.9

SONUÇ

Başlangıçta AKÇT adıyla kurulan, daha sonra Avrupa Birliği (AB) adını alan uluslarüstü organizasyon ile Türkiye'nin ilişkisi 1959'da başlamıştır. Bu süreçte Türkiye, 1963 Ankara Antlaşması ile "Ortak Üye" olarak bu yola girmiş, sırasıyla 1987 başvurusuyla "Tam Üyeliği Talep Eden Ülke", 1996 Gümrük Birliği ile "AB ile Gümrük Birliği içinde ancak Tam Üye olmayan ülke" , 1997 Lüksemburg Zirvesi ile "Adaylığa Ehil Ülke", 1999 Helsinki Zirvesi ile "Aday Ülke ancak üyelik müzakereleri açılması kararlaştırılmamış ülke". 2001 Laeken Zirvesi ile "Üyelik müzarekelerinin başlama perspektifi yakınlaşmış ülke. 2002 Kopenhag Zirvesi ile "Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verilmesi durumunda, katılım müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılacağı ülke", 2004 Brüksel Zirvesi'nde "3 Ekim 2005 itibariyle Tam Üyelik müzakerelerine başlanmasına karar verilen ülke" ve bu tarihten itibaren de "Tam Üyelik sürecinde bulunan ülke" gibi sıfatlar kazanmıştır. 2007 itibariyle de "müzakereleri fiilen askıya alınmış ülke" ve "muhtemel üyelik tarihi belirlenmemiş aday ülke" statüsündedir. Tüm bu süreç içinde karşılaşılan haksızlıklar, çifte standartlar, dostluğa ve müttefikliğe sığmayan yaklaşımlar, hakaretler, onur kırıcı davranışlar ve verilen sözlerin tutulmayışı gibi gelişmeler sürdükçe ve bunun yanısıra Kıbrıs, Ege, Sözde Ermeni Soykırımı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinden taviz verilmedikçe, AB'nin Türkiye'yi üye yapmayacağı şeklinde bir tablo ortaya çıktığı söylenebilir. Buna bağlı olarak Türkiye için İçi boşaltılmış bir kabuk üyeliğin ya da Gümrük Birliği'nin etrafına örülmüş bir Özel Statünün AB'nin hazırladığı en muhtemel statü olacağı görülmektedir.

AB ile ilişkilerin seyri özellikle Soğuk Savaş sonrası değişmiştir. Soğuk Savaş'ın ardından yeniden kurulan dünya ve yeniden şekillenen Avrupa, her iki tarafın birbirine olan bakışındaki sabitlikleri yıkmıştır. Artık farklı algılanan bir Türkiye ve farklı algılanan bir Avrupa söz konusudur. Bu farklılıkta Yugoslavya'nın dağılması aşamasında yaşananlar ve 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında Batı dünyasında ortaya çıkan İslam dünyasına olan bakış farklılıkları da etkili olmuştur. Daha açıkçası Soğuk Savaş sonrasında Türkiye artık eskisi kadar önemli görülmeyen, bir bakıma ihtiyaç duyulmayan bir ülke olarak algılanma işaretleri almaya başlamıştır. AB'nin eski Doğu Bloku ülkelerini hızla tam üye olarak bünyesine katacak biçimde Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi ve kendi askeri güvenlik doktrinini oluşturması, Türkiye'yi dış politika alanında bir yalnızlık kaygısıyla hızla Batı ile zayıflayan bağlarını güçlendirmek çabasına itmiştir. NATO'nun önemli bir kanat ülkesi olmanın getirdiği stratejik önemin, bu örgütün işlevsiz kaldığı tartışmaları arasında nitelik değiştirdiği bir aşamada Türkiye'nin, yeni dünya düzeninde kendine pozisyon bulma arayışları ve yalnızlaşma korkuları artmıştır.

1987'de Tam Üyeliğe başvurunun ve 1996 Gümrük Birliği'ne girme isteğinin daha çok siyasi nedenlerinin ağır bastığı söylenebilir. Bu dönemde Avrupa'dan kopmak istemeyen Türkiye'ye karşı Türkiye'yi eskisi kadar kendi içinde görmek istemeyen bir Avrupa vardır. Hatta Türkiye, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile Soğuk Savaşın ardından büyük bir parantez kapanmışçasına Türkiye'yi yeniden "Şark Meselesi" bağlamında görmeye başlayan, AET'yi kuran büyük liderlerden ve aydın duruşundan çok uzak bir vizyonsuzluğa sahip bir Avrupa ile karşı karşıyadır. Bu Avrupa için Türkiye artık bir dost, bir müttefik değil, farklı ve büyük nüfusuyla, bağımsız duruşu olan, ulusal çıkarları için Kıbrıs'ta ve Kuzey Irak'ta askeri güç kullanabilen, bu açıdan Avrupa'nın ve Batı'nın çıkarlarına engel oluşturabilecek, kolaylıkla boyunduruk altına alınamayacak kadar büyük ve Kemalist ideolojisi

sayesinde her zaman anti-emperyalist bir karşı koyuşu gerçekleştirebilecek bir "sorun" ülke durumundadır.

Türkiye için şanssız bir durum, 1987 yılında Tam Üyelik başvusuyla başlayan ilişkilere paralel olarak ayrılıkçı terörün de bu tarihlerde giderek artan bir biçimde Türkiye'nin gerçeği haline gelmiş olmasıdır. Türkiye'deki Avrupa algılamasını belki de en çok değiştiren unsur da ayrılıkçı teröre karşı bu "dost" ve "müttefik" Avrupa'nın bakışı olmuştur.

Bu karşılıklı algılama Türkiye-AB ilişkilerinin her aşamasına, giderek daha fazla bir etkide bulunmaktadır. Bu bağlamda Türk toplumu içinde az sayıda da olsa belli bir kesim, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde yaşanan bu karşılıklı algılamayı farketse de ülkede bu konuda var olan tartışmasızlık ortamından dolayı son yıllara kadar seslerini fazla duyuramamıştır.

Bu noktada Türkiye'de özellikle Gümrük Birliği Antlaşması'na kadar bir tartışmazlık ortamı varken bu tarihten sonra AB'ne karşı eleştirilerin yavaş yavaş yoğunlaşmaya başladığı tespit edilmiştir. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin karar alma sürecinde olmadığı bir yapılanmaya tabi hale gelmiş olmasıdır.

AB tartışmaları günümüze yaklaştıkça giderek artmıştır. Başlangıçta ideolojik olarak tümden AB'ni reddeden az sayıda grup dışında toplumun büyük kesimlerinde AB'ye karşı bir hoşgörü varken, süreç ilerledikçe ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak bu geniş kesim içinde de giderek AB'ye şüpheyle bakan ve hatta tamamen karşıtlık noktasına gelenler olmuştur. Bugün bu konuda Türk toplumu içinde büyük bir ayrışma söz konusudur. Bu ayrışmadan önce AB'ni savunan kesim daha büyük bir çoğunluğu oluştururken, kamuoyunda ve kitle iletişim araçlarında bu kesimin sesi daha çok duyulurken, giderek AB karşıtı, yani Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine karşı çıkanların sesi daha çok duyulmaya başlamıştır. Ve denilebilir ki gelinen bu noktada AB karşıtı düşüncenin,sosyal, siyasal ve

ekonomik bağlamdaki temel argümanları da tam olarak şekillenmiştir.

Türkiye'de AB karşıtı düşünceye göre AB taraftarlarının AB'ni çoğunlukla bir araç olarak kullanma eğilimi ağır basmaktadır. Bir başka deyişle AB'ne girmek, Türkiye'deki değişik grupların, toplum düzenini ve devlet yapısını kendi amaçları doğrultusunda değiştirmek için kullandıkları en önemli ve geçerli araç olmuştur. Aslında AB projesi için, yakın bir zamanda "İkinci Cumhuriyet" olarak ortaya atılan ve Kemalist ideolojiden uzaklaşmayı savunan, "demokratikleşme" adı altında Türkiye'yi ulusal birliğinden ve ulusal çıkarlarını koruyacak bir duruştan uzaklaştırmak isteyen projenin adı değiştirilmiş hali olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Bu proje ile Türkiye'yi dönüştüremeyeceklerini anlayanların AB düşüncesine sıkıca sarıldıkları ve bu dönüşümü "iç dinamiklerle olmaz, dış dinamiklerle ancak değişebiliriz" gibi bir zihniyetle gerçekleştirmeye çalıştıkları görülmüştür.

Bu dönemde AB'nin NATO ya da Birleşmiş Milletler gibi uluslararası herhangi bir örgüt gibi algılanması da toplumun genelinin Avrupa Birliği'ne karşı çıkmamasında etkili olmuştur. Bu projenin toplumun yoksul ve umutsuz kesimlerine "Avrupa'da iş arayabilme ve vizesiz yolculuk yapabilme fırsatı" gibi sunulması da Avrupa Birliği'nin savunulmasında yardımcı olmuştur. Yüzlerce yıllık farklı bir tarihin, farklı bir kültürün ve kimliğin üzerinde yükselen günümüz Avrupa değerlerini ve dünyanın geri kalanı üzerinde yüzyılların acımasız sömürüsünün ürünü olan zenginliği bir çırpıda, bu tarihsel nedenler ortada dururken sadece bazı yazılı kuralların çevirisini yaparak alabileceğini düşünen büyük bir toplum kesiminin de bu projenin uzun süre eleştirilmeden, muhalefet edilmeden yürütülmesinde önemli bir işlevi olmuştur

Türkiye'de özellikle kitle iletişim araçlarının büyük ölçüde bu kesimler tarafından ele geçirilmesi, toplumun bütün kesimlerinin AB konusunda ideolojik olarak kuşatılması sonucunu doğurmuştur. Türkiye'de hiçbir kesim, Silahlı Kuvvetler ve üniversiteler de dahil olmak

üzere, uzun bir süre Türkiye'nin AB'ne girişine karşı çıkma gücünü bulamamıştır. Ancak çok az sayıda Türk aydını AB sürecinde Türkiye'nin bölünme ve parçalanma riskini görmüş ve uyarılar yapmışlardır. Büyük medyanın tek taraflı ve dünya üzerindeki küreselci ideolojinin bir uzantısı olarak hareket etmesi bu uyarıların toplumla buluşmasına engel olmuştur. Türkiye'nin ulusal çıkarları bu dönemde belirli kesimlerin çıkarlarının gölgesinde kalmıştır.

Türk insanının, aydınının ve Türk toplumunun uyanışında, AB'ni savunanların aslında bu süreci kendi çıkarları için bir araç olarak kullanmak istediğini görmeleri kadar, AB'nin de zaman geçtikçe aslında Türkiye'yi hiçbir zaman tam üye yapmak istemediği gerçeğinin yavaş yavaş anlaşılmaya başlanmasının da büyük etkisi vardır. Türkiye'yi hiçbir zaman tam üye yapmamak, ancak bu niyeti açığa çıkmasın diye sayısız yapay aşamayla sanki tam üyeliğe yaklaşılıyormuş gibi bir izlenim vererek oyalamak ve bu süreçte Türkiye'nin gelecekte bir "tehlike" olmasını önleyecek kadar küçük bir ülke olmasını sağlayacak mekanizmaları Türkiye içinde örmek, AB'nin asıl politikasıdır denilebilir.

Bu süreçte içerdeki AB yanlısı aydın sınıfı büyük bir rol oynamış ve özellikle Türkiye içinde Kemalist, ulusalcı, milliyetçi, anti-emperyalist kesimler sindirilmeye ve susturulmaya çalışılmıştır. AB'ye karşı çıkan her kesim ideolojik olarak gerici, çağın gereklerini anlayamayan, Türkiye'nin bir ortadoğu ülkesi olmasını isteyen, anti-demokratik vs. etiketlerle damgalanmak istenmiştir. Bu tutum son yıllara kadar etkili olmuştur. Bunda Avrupa Birliği'nin Avrupalı değerlerle özdeşleştirilmesi kolaycılığı da etkili olmuştur. Oysa bugün Avrupa'nın kendisi yukarda sayılan değerler anlamında Avrupalılığın temsilcisi olmaktan uzaklaşmaktadır. Bir başka deyişle Mustafa Kemal'in Türk toplumuna gösterdiği Çağdaş Uygarlık hedefi ile bugünkü Avrupa'nın ve Avrupa Birliği'nin bir ilgisi kalmamıştır. Ancak bu söylem, bir klişe olarak Türkiye'de Kemalizm'in temsilcisi olduğunu her fırsatta ortaya koyan kesimler de dahil bütün kesimlerin Avrupa Birliği'nin

Mustafa Kemal'in hedef gösterdiği Çağdaş Uygarlık hedefiyle örtüştürülmesi gibi yanlış bir fikre saplanmasına yol açmıştır. Bu da Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin daha özgür, daha modern, daha kalkınmış, daha zengin bir ülke olmasını samimi olarak isteyen bir örgütlenme ve bu yolda bir araç olarak algılanmasını kolaylaştırmıştır. Son yıllarda Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin ulusal çıkarlarıyla çelişen istekleri bu konuda da ideolojik kırılmanın yaşanmasını sağlamıştır.

Bugün Türk halkının ve aydınının büyük kesimi bölünme ve parçalanma pahasına bir AB üyeliğini istememektedir. Bugün bu üyeliği ancak muhtemel bir bölünmeden sonra Türkiye'nin batı yani daha zengin kesimiyle Avrupa'ya bağlanmasını isteyen yukarda belirttiğimiz bir kesim aydın savunmaktadır. Esasen bu şekilde ortadan bölünmüş bir Türkiye, Avrupa Birliği ve ABD'nin nüfuz sahaları olarak ortaya çıkmış parçalanmaya da uygundur. Türk aydınında Avrupa Birliği karşıtlığı olarak orta çıkan düşüncenin büyümesinde ve genişlemesinde etkili olan bir resim de budur. Türkiye Cumhuriyeti'nin, en üst makamlardaki devlet adamları tarafından da dile getirildiği gibi, tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar büyük bir tehlike altında olmasını sağlayan manzara işte budur.

Türk insanı, Fransa ve Avusturya da yapılacak referandumlarla da açıkça ortaya çıktığı gibi, Türkiye'nin hiçbir zaman Avrupa Birliği'ne Tam Üye olamayacağını, bu sürecin içte ve dışta belirli kesimlerce Türkiye'nin dönüştürülmesi için ve özellikle Türk Ordusu başta olmak üzere bütün ulusalcı direnç odaklarını oratadan kaldırmak için bir araç olarak kullanıldığını fark etmiştir. Son zamanlarda toplumun aydın ve kuruluş değerlerine bağlı kesimlerinin gerçekleştirdiği büyük uyanışın da verdiği güvenle Türkiye'nin aslında Mustafa Kemal'in gösterdiği çağdaş uygarlık yolunda barışçı, özgür ve daha kalkınmış bir ülke olabilmesi için AB'ne ihtiyacı da yoktur düşüncesi giderek yaygınlaşmaktadır.

AB karşıtı düşüncenin ortaya koyduğu bir diğer yargı da Türk diplomasisinin AB sürecinin bazı aşamalarında Batı ile müzakerelerde Türkiye'nin çıkarlarını yeteri kadar koruyamadığıdır. Genel olarak Türkiye'nin Batı'yı yeterince tanımadığı, özellikle de Soğuk Savaş sonrasında Batı'nın ve Avrupa'nın Türkiye'ye karşı tıpkı Birinci Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi "Şark Meselesi" bağlamında baktığını algılayamadığı ve bu blokla ilişkilerimizde gerekli paradigma değişikliklerini yapamadığı söylenebilir.

Türkiye için AB sürecinden yola çıkarak öne sürülebilen bir diğer öngörü de Türkiye'nin etnik temelde parçalanması yolunda yakın gelecekte daha radikal girişimlerin ortaya çıkacak olmasıdır. Soğuk Savaş sonrası SSCB, Yugoslavya örneklerinde ülke bölünmelerinin önceden var olan federal haritalar üzerinden yapılması, Türkiye gibi ülkeler için mevcut durumda bu tür federal sınırlar olmadığı için bölücü ve parçalayıcı dış etkiler açısından bir zorluk yaratmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'yi bölmek isteyen güçlerin yakın bir gelecekte zihinlerde bölünmeyi gerçekleştirmek için bu zorluğu ortadan kaldırmaya yönelik harita eksenli girişimlerde bulunmaları ve kitle iletişim araçları yoluyla bölünmüş görüntülü Türkiye haritalarını haber etiketiyle daha çok ülke gündemine sokacakları yolunda tahminler vardır.

İmparatorluk geçmişinin de mirasıyla, bulunduğu coğrafyadaki bütün komşu toplumlara sırtını dönemeyecek olan Türkiye'nin, görünür bir gelecekte siyasi bir birlik olmanın gereklerini yerine getiremeyeceği anlaşılan AB'nin bir üyesi olmak yerine, Avrupa ile daha yakın ve özel ilişkiler saklı kalmak koşulu ile barış içinde yaşayan, bölgesinde lider, örnek bir ülke olmaması için hiçbir neden yoktur. Türk insanın bu sonuca ulaşmakta başarılı bir kavga verdiği rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKÇA

1-KİTAPLAR:

AKŞİN, Sina; **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Kasım 2001

ARMAOĞLU, Fahir H. ; **Siyasi Tarih 1789-1960**, A.Ü. S.B.F. Yayınları, İkinci Baskı, 1973

AYDOĞAN, Metin; **Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz, Tanzimattan Gümrük Birliği'ne,** Kum Saati Yayınları, Mayıs 2002

BAYUR, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılap Tarihi**, C.III, Kısım 4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991

BERKES, Niyasi ; **Türkiye'de Çağdaşlaşma,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002

BİRAND, M.Ali; **Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası, 1959-1985,** Milliyet Yayınları, Kasım 1985

BORATAV, Korkut; **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002,** İmge Kitabevi Yayınları, 7.Baskı, Ekim 2003

BOZKURT, Veysel; **Avrupa Birliği ve Türkiye,** Alfa Yayınları, İstanbul 1997

BULAÇ, Ali ; **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Feza Gazetecilik Yayınları, İstanbul 2001

ÇERÇİ, Tamer; **Avrupa Yalanı Avrupa Birliği Virajında Türkiye**, Tez Yayınları, İstanbul, Ocak 2002,

EVEDY, Colin Mc; **Modernçağ Tarih Atlası, 1483'ten 1815'e Avrupa**, Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2003

----------; **Yakınçağ Tarih Atlası, 1815'ten 2000'e Avrupa,** Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2003

ERDENİR, F.H. Burak; Avrupa Kimliği, Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe, Ümit Yayıncılık, Ankara 2005

EVREN, Gürbüz **AB Bekleme Odasında Türkiye'ye Dayatmalar**, Ümit Yayıncılık, Ankara, Eylül 2005

GEHLER, Michael; **Avrupa,** İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005

GÜRÜN, Kamuran; **Savaşan Dünya ve Türkiye:3 Savaş 1939-1945,**Tekin Yayınevi, İstanbul, Temmuz 2000

GÜVENÇ, Bozkurt **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, 8. Baskı, 1999

HART, Liddell ; **II.Dünya Savaşı Tarihi,** C.1,C.2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Mart 1998

HOBSBAWM, Eric J. ; **Devrim Çağı: 1789-1848,** V Yayınları, Ankara 1989

HUNTİNGTON, Samuel ; **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeni'nin Yeniden Kurulması,** Okuyan Us Yayınları, Mart 2004

IŞIKLI, Alparslan "AB ve GOP Kıskacında Türkiye", ...Bir Millet Uyanıyor-1, Bilgi Yayınevi, 2.baskı, Mart 2005

İLHAN, Suat ; **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır, Jeopolitik Yaklaşım,** Ötüken Yayınları, , İstanbul 2001

----------; **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır 2,** Ötüken Yayınları,İstanbul 2002

KARLUK, Rıdvan; **Avrupa Birliği ve Türkiye,** Beta AŞ Yayını, 2. Baskı, Eskişehir, Ekim 1994

KARLUK, Rıdvan-TONUS, Özgür; **Avrupa Birliği Kapısında Türkiye,** Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, Mayıs 2002

KARPAT, Kemal H, **Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus,** İmge Kitabevi Yayınları, Mayıs 2002

KOÇ, Yıldırım **AB Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı,** Kaynak Yayınları, Aralık 2004

KOÇAK, Cemil; **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), C.2,** İletişim Yayınları, İstanbul , Eylül 2003

KODAMAN, Bayram; **Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası,** Orkun Yayınevi, İstanbul 1983

KULA, Onur Bilge; **Avrupa Kimliği ve Türkiye,** Büke Yayınları, İstanbul, Mart 2006

KÜÇÜK, Yalçın; **Şebeke,** Yazı Görüntü Ses Yayınları, Şubat 2002

----------; **Tekelistan,** Yazı Görüntü Ses Yayınları, Kasım 2000,

----------; **İsyan 1,** İthaki Yayınları, 2005

----------; **Ders I Küçülme Savaş,** Salyangoz Yayınları, Birinci Baskı, Ekim 2006

LEWIS, Bernard; **Modern Türkiye'nin Doğuşu,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, 9. Baskı, Ankara 2004

MANİSALI, Erol; **Avrupa Birliği'ne Alınmayan Türkiye'yi Gümrük Birliği'nde Bekleyen Sorunlar,** Bağlam Yayınları, Aralık 1994

----------; **AB Süreci mi Sevr Süreci mi?,** Derin Yayınları, İstanbul 2006

----------; **Türkiye-Avrupa İlişkilerinde "Sessiz Darbe",** Derin Yayınları, Altıncı Baskı, Ocak 2003

----------; **"Bekleme Odasında İğfal"**, Derin Yayınları, İstanbul 2005

MANSEL, Arif Müfid; **Ege ve Yunan Tarihi,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988

MERDANOĞLU, Hüsnü, **Kemalizm ile AB'nin Çelişkisi,** Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Ekim 2006

ORTAYLI, İlber ; **Son İmparatorluk Osmanlı,** Timaş Yayınları, Ekim 2006

ÖZDAĞ, Ümit; **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Jeopolitik İnceleme,** ASAM Yayınları, 3. Baskı, Ağustos 2003

ÖZKAN, İ.Reşat; **Dış Kapının Dış Mandalı Dış Politika,** Çınar Yayınları, İstanbul, Ekim 1996

ÖZYILMAZ, Emre **Heybeliada Ruhban Okulu**, Tamga Yayıncılık, Ankara 2000

SANDER, Oral ; **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, İmge Kitabevi Yayınları, Nisan 1993

SANDIKLI, Atilla ; **Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri,** Harp Akademileri Basım Evi, 2001

SHIRER, William L.; **Nazi İmparatorluğu,** C.1,C.2,C.3, Hürriyet Yayınları, Kasım 1979

SOFUOĞLU, Adnan; **Fener Rum Patrikanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, Turan Yayıncılık, İstanbul 1996

SOMUNCUOĞLU, Sadi **Avrupa Birliği Uyum Paketlerinden Federasyona'a (Etnik/Irkçı Siyasallaşma Projesi),** Ankara Ticaret Odası Yayını, 2003, (http://www.sadisomuncuoglu.net/ Yayınlar, 3 Mayıs 2007), s.32-33

TAZEGÜL, Murat ; **Modernleşme Sürecinde Türkiye,** Babil Yayınları, 2005

TEKELİ, İlhan - İLKİN, Selim; **Türkiye ve Avrupa Topluluğu-1-**, Ümit Yayıncılık, Ankara, Nisan 1993

----------; **Türkiye ve Avrupa Topluluğu Ulus Devleti Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı 2. Kitap,** Ümit Yayıncılık, Ankara Ekim 1993

TEZEL, Yahya Sezai; **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği**, İmaj Yayınevi, Ankara 1996

TİMUR, Taner; **Osmanlı Çalışmaları, İlkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine**, İmge Kitabevi Yayınları ,Ocak 1996

----------; **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi,** İmge Kitabevi Yayınları, Ağustos 1996

TUNAYA, Tarık Zafer **Türkiye'nin Siyasi Hayatı'nda Batılılaşma Hareketleri,** C.1, C.2, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Ocak 1999

ÜLGER, İrfan Kaya - EFEGİL Ertan (Ed.); **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi,** Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, 2001

ZİNN, Howard **; Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi**, İmge Kitabevi Yayınları, 2005

2-MAKALELER:

AKŞİN, Sina; "Avrupalı mıyız?", **Mülkiye Dergisi**, Sayı 248, Güz 2005, s.9-12

----------; "Batı'da Türk İmgesi", **Mülkiye Dergisi**, Sayı.245, Kış 2004, s. 23-31

ANZERLİOĞLU, Yonca ; "Avrupa Birliği ve Türkiye", **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 1999, sayı:8, s. 113-127

ATEŞ, Azmi "Avrupa Birliği'nin Geleceğinde Türkiye'nin Konumu", **Yeni Türkiye Dergisi, Yeni Türkiye Dergisi,** Avrupa Birliği Özel Sayısı, Eylül-Ekim 2000, s.76-92

BAŞLAR, Kemal; "Gümrük Birliği 'Anlaşması'nın (1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın) Hukuksal Niteliği, **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.4,No:1, Güz 2004, s.151-198

BAYKAL, Sanem – ARAT, Tuğrul; "AB'yle İlişkiler" **, Türk Dış Politikası** ,C.2**,** (Ed.) Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, C.2, s.326-365

BELGE, Murat ;" Tanzimat ve Kapitalizm Osmanlı'da Çözüm Değildi!..Ve Ben, Türk Burjuvazisinin AT'na Girmeye Niye Bu Kadar İstekli Göründüğüne Hayret Ediyorum.", **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye**, (Der.) M. Emin GERGER, İnkilap Yayınları, İstanbul, Şubat 1989, s.74-80

BROWN, J.F. ; "Türkiye, Yeniden Balkanlara mı?", **Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu**, (Der.) Ian O. Lesser, Graham E.Fuller, Alfa Yayıncılık, Temmuz 2000, s.181-208

BULAÇ, Ali; "Tanzimat'ın Temelinde, İslam-Kapitalizm Çatışması Vardır. Ve Bugün Üzerinde Önemle Durulması Gereken Nokta Şudur: Türkiye, Ebediyen Batı'ya, Nato'ya ve AT'na Mahkum mudur?", **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye**, (Der.) M. Emin GERGER, İnkilap Yayınları, İstanbul, Şubat 1989, s.81-87

BULUNÇ, Ahmet Zeki "Kıbrıs Politikasındaki Hatalar Kıbrıs'ın Kaybedilmesini Gündeme Getirdi", **Müdafai Hukuk Dergisi**, Ağustos 2005, Sayı.84, s.27-36

CANBOLAT, İbrahim Küreselleşme Sürecinde AB ve Türkiye", **Demokrasi Platformu Dergisi**, Yıl.1, Sayı.1,Kış 2005, s.39-58

ÇIRAKMAN, Aslı; "Avrupa Fikrinden Avrupa Merkezciliğe", **Doğu Batı Dergisi**, Yıl.4, Sayı.14, Şubat 2001, s.28-46

DAĞI, İhsan "Yararlı ve Zor Bir Tartışma", Radikal Gazetesi,14 Ocak 2006

DEMİRAY, Muhittin; "İçte Direnme ve Dışta Dayatma Sarmalında Türkiye'nin AB Süreci", **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl.10, Sayı.40, Güz 2005, s. 69-89

DİLİPAK, Abdurrahman; "Tanzimat Bir Komplo İdi!...Bugün Özal İktidarının AT'a Girme Aşamasında Yapmak İstediğiyle M.R.Paşa'nın Yapmak İstedikleri Arasında Pek Bir Fark Yoktur.", **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye**, (Der.) M. Emin GERGER, İnkilap Yayınları, İstanbul, Şubat 1989, s. 133-136.

DOSTER, Barış; "Avrupa'nın Kafasının Arkasındakiler", **Jeopolitik Dergisi**, Yıl.4, Sayı.13, Şubat 2005, s.49-51

DURAN, Burhanettin "AB Üyeliği Türkiye'nin ve Avrupa'nın Yeniden 'icadı' nı Gerektirir mi?", **Liberal Düşünce Dergisi**,Yıl.10, Sayı.40, Güz 2005, s. 27-49

ERALP, Atilla; "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve AB", **Türkiye'nin Yeni Dünyası, Türk Dış Politikası'nın Değişen Dinamikleri,** (Der.) Alan Makovski , Sabri Sayın, Alfa Yayınları, Birinci Baskı, Şubat 2002, s.235-254

ERDOĞAN, Mustafa; "Avrupa, Avrupa Birliği ve Türkiye", **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl.10, Sayı:40, Güz 2006, s.5-20

ERDOĞAN, Murat "Türkiye-AB İlişkilerinde Ortak Payda: Vizyonsuzluk", **Liberal Düşünce Dergisi,** Yıl.11, Güz 2006, Sayı 44, s.5-25

ERHAN, Çağrı ; "AB İsim Değişiklikleri", **Türk Dış Politikası,** (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, C.2, s.84

ERHAN, Çağrı - ARAT Tuğrul; "AT'yle ilişkiler", **Türk Dış Politikası,** (Ed.) Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, C.2, s.83-101

ERKAL, Mustafa; "Küreselleşmenin Tesirleri ve Ülkemize Yönelen Tehdit Unsurları", **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ'a Armağan**, ...C.1, s.123-131

EROĞUL, Cem ; "Çok Partili Düzenin Kuruluşu", **Geçis Sürecinde Türkiye**, Belge Yayınları, Aralık 1990, s.112-158

EROL, Mehmet Seyfettin "11 Eylül: Türk Dış Politikasında Mecra Arayışları ve Orta Asya Boyutu", **Avrasya Dosyası Dergisi,** İlkbahar 2004, C.10, sayı.1, s. 30-56

FINDIKÇI, Aydın; "Doğuya Genişleyen Avrupa Birliği'nin 1993 Kopenhag Zirveleri ve Türkiye", **Mülkiye Dergisi**, Sayı 238, Ocak-Şubat 2003, s.81-119

----------; "Türkiye – Avrupa Birliği Ortaklık İlişkilerinin Hazin Sonu", **Mülkiye Dergisi**, sayı.227, Mart-Nisan 2001, s.97-122

----------; "Helsinki Zirvesi Sonrası Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Oluşumlar", **Mülkiye Dergisi**, Sayı.222, Mayıs – Haziran 2000, s.7-70

----------; "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Kıbrıs Faktörü", **Mülkiye Dergisi**, Sayı. 220, Ocak-Şubat 2000, s. 109-127

FIRAT, Melek; "Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası,** (Ed.) Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul 2002,C.2, s.440-480

GERGER, M. Emin; "Önsöz", **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye**, (Der.) M. Emin GERGER, İnkilap Yayınları, İstanbul, Şubat 1989, s.7-14

GÖKALP, M.Faysal - YILDIRIM Aynur; "Türkiye-AB Gümrük Birliği Sürecinin Ekonomik Etkileri", **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye,** (Ed.) Turgay UZUN-Serap ÖZEN, Seçkin Yayınları, Ankara 2004, S.263-288

GÖZEN, Ramazan ; "Türkiye'nin Avrupa Birliği İle 'Entegrasyon Sürecinin' Açmazları ve Açılımları", **Liberal Düşünce Dergisi**, C.5,Sayı:17, Kış 2000, s.33-46

GÜMRÜKÇÜ, Harun; "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Dünden Bugüne Evrimi", **Birikim Dergisi,** Aralık 1999, sayı:128, s.65-80

GÜRSOYTRAK, M.Suphi; "Avrupa Gümrük Birliği", **Ekonomik Bağımsızlık Ulusal Kalkınma ve Sanayileşme İçin Gümrük Birliğine Hayır**, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, Haziran 1996, s.9-11

HACISALİHOĞLU, Yaşar; "AB Hayalinde Sonun Başlangıcı", **Jeopolitik Dergisi**, Yıl.4, Sayı.13, Şubat 2005, s.13-16;

HANİOĞLU, Şükrü; "150 Yıldır Devam Edn Bir Batılılaşma Hareketi Var, Avrupa Topluluğu'na Giriş Bunun Son Halkasıdır", **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye**, (Der.) M. Emin GERGER, İnkilap Yayınları, İstanbul, Şubat 1989, s. 47-53

HARRİS, George S.; "ABD-Türkiye ilişkileri", **Türkiye'nin Yeni Dünyası Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri,** (Der.) Alan MAKOVSKİ, Sabri SAYARI, Alfa Yayınları, Şubat 2002, s.255-273

İNALCIK, Halil; "Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün", **Makaleler 1**, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2005, s.197-219

İNAN, Kamran; "Avrupa ve Türkiye: Bazı Gözlemler", **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**, editör: Ömer Bozkurt, TODAİ Yayınları, Ankara Nisan 1987, s. 31-42

KAPYALI, Can ; "Viktor Hugo'nun 1838 Yılında Tasarladığı Avrupa Birliği Planı ve Türkiye", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Haziran 1997, Sayı.5, s.51-56

KARKUK, Rıdvan "Helsinki'den Sonra Tünelin Ucu Göründü mü?", **Yeni Türkiye Dergisi,** Avrupa Birliği Özel Sayısı, Eylül-Ekim 2000, s.297-308

KAYMAKÇI, Mustafa; Atatürkçü Düşünce Sistemi'nin Avrupa Birliği'ne Bakışı Ne Olmalı, **Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-I Hukuk Dergisi,** Kasım 2005, Sayı.86

KILIÇKAYA, M. Derviş; "Şark Meselesi", **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** Siyasal Kitabevi, 5.baskı, Ankara 2004, s.56-58.

KIYAT, Atilla; "Türkiye'nin Dış Politika Alternatifleri ve Avrupa Birliği", **Küreselleşme Ekseninde Türkiye için Stratejik Öngörüler,** (Ed.)Bilal Karabulut, Platin Yayınları, Ankara 2005, s. 119-125

KORU, Fehmi " Bürokratik Tanzimatçı Gelenek Sürüyor. Ama Ben (Herşeye Rağmen) Avrupa Topluluğu'na Türkiye'yi Üye Yapmayacaklarına %99 Olarak İnanıyorum", **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye,** (Der.) M. Emin GERGER, İnkilap Yayınları, İstanbul, Şubat 1989, s. 113-122

LAÇİNER, Sedat ; "Avrupalılık ve Türkiye", **Turkish Weekly,** 18. Ekim 2005

LESSER, Ian O. ; "Türkiye'nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri", **Türkiye'nin Yeni Dünyası Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri,** (Der.) Alan MAKOVSKİ, Sabri SAYARI, Alfa Yayınları, Şubat 2002, 275-298

MANİSALI,Erol; "What Happens if Cyprus Joins The EU Without Turkey", **Avrupa Birliği Kıskacında KıbrıS Meselesi,** (Ed.)İrfan Kaya ÜLGER, Ertan EFEGİL, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayını, 2001 s. 59-60

----------; "Batı'nın Sevmediği Askerler", **Hakimiyeti Milliye Dergisi,**30 Haziran 2006, http://www.hakimiyetimilliye.org/index.php?news=123 (11 Mayıs 2007)

MERDANOĞLU, Hüsnü "Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci ve Orta Doğu Projeleri", **Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Dergisi,** Sayı.97, Ekim 2006, s.20-22

OĞUZ, Binhan; "AB ile Müzakere Tarihi Dayatmalar ve Belirsizlikler ile Gölgelendi", **Jeopolitik, 17 Aralık Sonrası AB-Türkiye İlişkilerinde Sonbahar,** Yıl:4, Sayı:13, Şubat-2005, s.16-19

OKTAY, Hasan, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye ve Ermeni Sorunu" **Avrasya Dosyası, Dergisi,** C.10, Sayı.2, Yaz 2004, s. 65-95

ORAN, Baskın; "24 Ocak Kararları" , **Türk Dış Politikası, (**Ed.) Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul 2002,C.1, s.665

----------; "Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu", **Türk Dış Politikası, (**Ed.) Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul 2002,C.2, s.451

ÖZ, Esat ;"Türk Siyaseti ve Düşüncesinin Yeni Tabusu: Bir İdeoloji Olarak AB'cilik, Siyaset ve Toplum Dergisi, Kış 2005, Sayı:1, s.31-41

ÖZDAĞ, Ümit; "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi", **Staratejik Analiz Dergisi,** Ağustos 2003, C.4, Sayı 40, s.24-41

----------; "Türk Tarihi'nin ve geleceğinin Jeopolitik Çerçevesi", **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ'a Armağan**, Der.Ümit Özdağ, Yaşar Kalafat, M.Seyfettin Erol, Asam Yayınları, 2003, C.1, s.1-14

ÖZEL, Mustafa; "Gümrük Birliği Kazığı", **Ekonomik Bağımsızlık Ulusal Kalkınma ve Sanayileşme İçin Gümrük Birliğine Hayır**, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, Haziran 1996, s.56-57

ÖZTÜRK, Osman Metin; "Soğuk Savaş Sonrası Dönemi Koşullarında Avrupa Birliği'nin Çağrıştırdıkları", **Küreselleşme Ekseninde Türkiye için Stratejik Öngörüler**, (Ed.)Bilal Karabulut, Platin Yayınları, Ankara 2005, s. 130-141

ÖZKAN, Reşat; "Gümrük Birliği Gerçeklerini Görmek Zorundayız", **Ekonomik Bağımsızlık Ulusal Kalkınma ve Sanayileşme İçin Gümrük Birliğine Hayır**, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, Haziran 1996, s.18-20

SARI, Mithat ; "Gümrük Birliği'nin Getirip Götürecekleri", **Ekonomik Bağımsızlık Ulusal Kalkınma ve Sanayileşme İçin Gümrük Birliğine Hayır**, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, Haziran 1996, s.35-39

PAMAK, Mehmet; "Tanzimat 'Vur!' Demiş Cumhuriyet 'Öldür!' Anlamıştır!... Atatürkçülük Üzerine İnşa Edilmiş Bugünkü Rejimin Savunucularının Çoğunluğu; Menfaatlerinin Muhafazası İçin AT'nu İstemektedirler.", **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye**, (Der.) M. Emin GERGER, İnkilap Yayınları, İstanbul, Şubat 1989, s. 123-132

PİŞKİNSÜT, Sema Tutar; "Avrupa Birliği'nin Gelişme ve Genişleme Sürecini Etkileyen Toplumsal Dinamikler", **Yeni Türkiye Dergisi,** Avrupa Birliği Özel Sayısı, Eylül-Ekim 2000, s.589-594

SOYAK, Alkan;"Ertelenen 9. Kalkinma Planı ve Türkiye'de Planlamanin Gelecegi Üzerine Bir Not" **Bilim ve Ütopya Dergisi,** Sayı.136, Ekim 2005, http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/Alkan.Soyak(planlama.yeni).pdf (5 Mayıs 2007), s.1-5

SOYSAL, Mümtaz, "Özel ve Ayrıcalıklı Statü", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi,** Sayı.245, 3 Kasım 2004, s.13-17

ŞALLI, Saim "AB'nin Türkçesi, Türkiye'nin AB'cesi, Avrupalı Kimliğin Öznelliği ve Dışlayıcı Narsizmi", **Siyaset ve Toplum Dergisi** , Yıl:1, Sayı:1, Kış-2005, s.94-102

ŞENOĞUL, Nahit; **"Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin geleceği ve Türkiye'ye etkileri",** Sempozyum, Harp Akademileri,11.Ocak.2001, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/senogul_110101.html (28 Şubat 2007)

TARTANOĞLU, Ali ; "Batı'nın Uygarlığı, Bizim Avrupalılığımız", **Mülkiye Dergisi,** Sayı. 237, Kasım-Aralık 2002, s.93-135

TEZEL, Yahya Sezai ; "Türkiye'nin AB'ye Üyelik Serüveni: Ulusal Bütünlük Ekseninde Bir Değerlendirme", **Demokrasi Platformu Dergisi,** Türkiye AB İlişkileri ve Türk Demokrasisinin Gelişim Süreci, Yıl:1, Sayı:1, Kış-2005, s.9-32

TEZCAN, Ercüment; **Helsinki'den 3 Ekim'e**: Müzakerelere Giden Sürecin Dünü, Bugünü, Yarını, **Avrasya Dosyası**, C.11, Sayı:1, 2005, s.15-38

----------; "AB Komisyonunun Türkiye Hakkındaki 6 Ekim 2004 Tarihli İlerleme Raporu ve Tavsiyesi: 17 Aralık'a Giden süreçte Bir Durum Değerlendirmesi", **Demokrasi Platformu Dergisi,** Yıl.1,Sayı.1, Kış 2005, s. 143-156

TİMUR, Taner; "Osmanlı Mirası", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der: İrvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, Aralık 1990, s.12-37

----------; " Osmanlı Kimliği", **Anatomi Dersleri: Osmanlı Kültürü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Mayıs 1995, s.13

TÜRE, Fatih; "Birleşik Avrupa Düşüncesi ve Avrupa Birliği", **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye**, (Ed.) Turgay Uzun, Serap Özen, Seçkin Yayıncılık, Mayıs 2004 s.51-67

ULVİ, Ali, "Şu Zeki Türkler", **Edebiyat ve Eleştiri Dergisi,** Yıl 13, Sayı 84, Kasım 2005, s.98-101

YALÇIN, Semih; " 'Muassır Medeniyet' Nerede?", **2023 Dergisi**, Sayı 46, 15 Şubat 2005, s.44-50

YALÇINER, Ruhtan; "Varoluşsal Öz Bilinçten Meşruiyet Krizine Avrupa İdeali, Kendilik ve Ötekiliğin Demokratik Diyalektiğini Siyasal Bir İnşa Projesi Üzerinden Yorumlamak", **Siyaset ve Toplum Dergisi**, Kış 2005, Sayı:1, s.72-93

YALÇINTAŞ, Nevzat, "İlkel, Montajcı, Bürokratik Zihniyette Olanlar; Türkiye'nin AT'a Girmesini Tanzimat'ın Bir Zaferi Olarak Görüyorlar! Oysa Kullandıkları ve İleri Sürdükleri Delillerin Çoğu Geçerli Değildir", **Tanzimat'tan Avrupa Topluluğu'na Türkiye**, (Der.) M. Emin GERGER, İnkilap Yayınları, İstanbul, Şubat 1989, s.30-39

YAYLA, Atilla "Avrupa Üyeliği'ne Aykırı Birr Bakış," **Liberal Düşünce Dergisi,** Yıl.10, Sayı.40, Güz 2005, s.21-26

YENİGÜN, Cüneyt, **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, (Yay.Haz.) Mustafa AYKAÇ – Zeki PARLAK, Elif Kitabevi, Yayınları, Kasım 2002, s.369-415

YILMAZ, Mustafa; "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938) ", **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, 5.baskı, Ankara 2004, s.260-294

YURDUSEV, A.Nuri ; "Avrupa Kimliği'nin Oluşumu ve Türk Kimliği", **Türkiye ve Avrupa,** Yayıma Hazırlayan: Atila ERALP, İmge Kitabevi Yayınları, Mayıs 1997, s.30-31

---------- ; "Avrupa'yı Kurmak, Türkiye'yi İdare Etmek ve Tarihin İpoteğinden Kurtulmak", **Liberal Düşünce Dergisi,** Kış 2000, C.5, Sayı:17, s.5-18

WALLERSTEIN, Immanuel;**Türkiye Avrupalı mı?** http://www.binghamton.edu/fbc/trcmpg.htm Fernard Braudel Merkezi, 15 Haziran 2004, 139. Makale (19.Ocak.2007)

3-PANEL, SEMİNER, ve SEMPOZYUMLAR:

ARSAVA, Füsun; **Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Gelinen Aşama, 25 Jeopolitik Tartışma Toplantısı,** 20.Ekim.2004, (Haz.) ASAM, Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, Kasım 2004, s.19-27

----------; **İlerleme Raporu Işığında Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri'nin Geleceği; Gerçekler ve Hedefler**, Panel, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 09 11 2004, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (9 Mart 2007), s.6-8

BİLA, Fikret; **İlerleme Raporu Işığında Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri'nin Geleceği; Gerçekler ve Hedefler**, Panel, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 09 11 2004, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (9 Mart 2007), s.17-19

BİRAND, M.Ali; **Cardiff Zirvesi Ardından Türkiye-AB ilişkileri**, Panel, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Merkezi, 19 Haziran 1998, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Yayınları, Ankara 1998, s.33-37

BOZER, Ali; **Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği'nin Geleceği ve Türkiye**, Panel, Başkent Üniversitesi Bağlıca Kampüsü, İhsan Doğramacı Konferans Salonu, 26.03.2003, Başkent Üniversitesi Yayınları, s.12- 24

----------; **Avrupa Birliği ile Üyelik Müzakere Süreci ve Türkiye,** Panel, 20 Aralık 2004, Kadir Has Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 2004, s.10-15

ÇEÇEN, Anıl; **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu Mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?** Sempozyum, H.Ü. Beytepe Kampüsü, M.Akif Ersoy Salonu, 8-9 Kasım 2004, (Ed.) Yonca Anzerlioğlu, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2005, s. 256-261

DEMİREL, Süleyman ; **Cardiff Zirvesi Ardından Türkiye-AB ilişkileri**, Panel, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Merkezi, 19 Haziran 1998, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Yayınları, Ankara 1998, s.8-18

DUMANOĞLU, Aydın; **Avrupa Birliği ile Üyelik Müzakere Süreci ve Türkiye,** Panel , 20 Aralık 2004, Kadir Has Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 16-23

ERALP, Atilla; "**Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Gelinen Aşama, 25 Jeopolitik Tartışma Toplantısı,** 20.Ekim.2004, (Haz.) ASAM, Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, Kasım 2004, s. 6-12

ERİŞ, Meral Gezgin; **Cardiff Zirvesi Ardından Türkiye-AB ilişkileri,** Panel, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Merkezi, 19 Haziran 1998, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Yayınları, Ankara 1998, s.42-49

GÜNUĞUR, Haluk; **Cardiff Zirvesi Ardından Türkiye-AB ilişkileri,** Panel, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Merkezi, 19 Haziran 1998, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Yayınları, Ankara 1998, s.1-8

----------; **Avrupa Birliği ve 3 Ekim Sonrası** , Panel, 25 Ekim 2005, Başkent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (12 Mart 2007), s.23-33

GÜVENÇ, Bozkurt; "Avrupa ve Türkiye İlişkilerinin Tarihi Kaynakları, Gelişmesi ve Bugünkü Sorunları", **Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye,** Seminer, 23-27 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genel Müdürlüğü, Mart 1998, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1999, s.67-89

HATİPOĞLU, Murat; "Avrupa Birliği Üyeliği Atatürk'ün Gösterdiği Çağdaş Uygarlığın Yolu mu?", **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu Mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?** Sempozyum, H.Ü. Beytepe Kampüsü, M.Akif Ersoy Salonu, 8-9 Kasım 2004, (Ed.) Yonca Anzerlioğlu, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2005, s. 59-69

HOCAOĞLU, Durmuş "Avrupa Birliği Projesi ve Bağımsızlık Bilinci", **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri,** Sempozyum, Türk Ocakları-Ankara Ticaret Odası İşbirliği ile Türk Ocakları Genel Merkezi, 16-17 Mart 2001, Yayına Hazırlayan: Mustafa Kahramanyol, 2001, s.346-392

IŞILTÜRK, Mustafa Bilge; **Avrupa Birliği ve 3 Ekim Sonrası Süreç,** panel, 25.Ekim 2005, Başkent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (20 Mart 2007), s.47-49

İNAN, Kamran; **İnce Uzun Yol,** Panel, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Düzenleyen: Rahşan Sakaoğlu http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (20 Mart 2007)

KASIM, Kamer "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Kıbrıs, Ermeni Sorunu ve Azınlıklar", **Avrasya Dosyası Dergisi,** C.11, Sayı.1, 2005, s.85-112

KILINÇ, Tuncer; **Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Gelinen Aşama, 25 Jeopolitik Tartışma Toplantısı,** 20.Ekim.2004, (Haz.) ASAM, Jeopolitik ve Strateji Araştırmaları Masası, Kasım 2004, s. 38-39

BORATAV, Korkut ; "AB Üyeliği Tartışmasının Türkiye Solunun Gündeminden Çıkmasını Yeğliyorum", Korkut Boratav ile Söyleşi, 09 Kasım 2004, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1160 (5 Mayıs 2007)

KULA, Onur Bilge; "Türkiye ve Avrupa: Tarihsel-Kültürel Etkileşimler ve İmgeler", **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu Mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?** Sempozyum, H.Ü. Beytepe Kampüsü, M.Akif Ersoy Salonu, 8-9 Kasım 2004, (Ed): Yonca Anzerlioğlu, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2005, s. 161-192

ORTAYLI, İlber; "Avrupa Siyasi Birliği ve Avrupalılar", **Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye**, Seminer, 23-27 Mart 1998, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1999, s.21-65

ÖYMEN, Onur; **Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği'nin Geleceği ve Türkiye**, Panel, Başkent Üniversitesi Bağlıca Kampüsü, İhsan Doğramacı Konferans Salonu, 26.03.2003, Başkent Üniversitesi Yayınları, s.27-37

----------; Ordu Barolar Birliği'nde 20 Kasım 2004 tarihinde Yapılan Konuşma, http://www.onuroymen.com/index.php?p=4#konferans (6 Mart 2007)

----------;. **Son Gelişmeler Işığında Türkiye'nin AB ile Müzakere Süreci**, Panel, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2 Kasım 2006, http://sam.baskent.edu.tr (4 Mayıs 2007), s. 18-26

ÖZGEN, Tunçalp; **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu Mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?** Sempozyum, H.Ü. Beytepe Kampüsü, M.Akif Ersoy Salonu, 8-9 Kasım 2004, (Ed): Yonca Anzerlioğlu, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2005, s. 7-9

ÖZÜLKER, Uluç; **Cardiff Zirvesi Ardından Türkiye-AB ilişkileri**, Panel, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Merkezi, 19 Haziran 1998, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Yayınları, Ankara 1998, s.25-32

SOFUOĞLU, Adnan; **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu Mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?** Sempozyum, H.Ü. Beytepe Kampüsü, M.Akif Ersoy Salonu, 8-9 Kasım 2004, (Ed): Yonca Anzerlioğlu, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2005, s. 77

TACAR, Pulat "Lüksemburg'a Giden Yollar ve Sonrası", **Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye**, Seminer, 23-27 Mart 1998, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1999, s.109-126

TİMUR, Taner; "Batı İlişkileri ve Kültürel Biçimlenme", **Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye,** Seminer, 23-27 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genel Müdürlüğü, Mart 1998, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1999s. 98-107

TÜRKÖNE, Mümtazer; **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu Mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?** Sempozyum, H.Ü. Beytepe Kampüsü, M.Akif Ersoy Salonu, 8-9 Kasım 2004, (Ed): Yonca Anzerlioğlu, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2005, s. 275-276

ÜNAL, Hasan ; **İlerleme Raporu Işığında Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri'nin Geleceği; Gerçekler ve Hedefler**, Panel, Başkent Üniversitesi

Stratejik Araştırmalar Merkezi, 09 11 2004, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (9 Mart 2007), s.12-17

USLU, Selçuk ; **Son Gelişmeler Işığında Türkiye'nin AB ile Müzakere Süreci,** Panel, Başkent Üniversitesi,Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2 Kasım 2006, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (4 Mayıs 2007) s. 3-5

ÜNSAL, Erdal Muzaffer; **Son Gelişmeler Işığında Türkiye'nin AB ile Müzakere Süreci,** Panel, Başkent Üniversitesi,Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2 Kasım 2006, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (4 Mayıs 2007) s. 27-39

YAVUZ, Ünsal; **Avrupa Birliği ve 3 Ekim Sonrası Süreç,** panel, 25.Ekim 2005, Başkent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, 25 Ekim 2005, http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (20 Mart 2007), s.6-8

4-TEZLER, SÖZLÜKLER VE BROŞÜRLER:

"Avrupa Birliği, Kıbrıs, Ermeni Soykırımı İddiaları, Ege Sorunu, Patrikane, Heybeliada Ruhban Okulu, İMF Programları Konularında Türkiye'den ne istiyor?", TÜRK-İŞ Raporu, Aralık 2001, **Mülkiye Dergisi,** Sayı.231, Kasım-Aralık 2001, s.317-332

Avrupa Birliği Nasıl Çalışır, Avrupa Komisyonu Basım-Yayın ve İletişim Gn. Md. Yayını, Haziran 2005

Avrupa Birliği ve Türkiye Kavramlar Sözlüğü, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, no:157

Geçmişten Günümüze Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Türkiye Avrupa Karma Parlamento Komisyonu Raporu, Ankara, Ekim 2000

Türkiye İçin AB Üyelik Müzakereleri Süreci, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu yayını, 2006

2004 Türkiye-Avrupa Birliği İlerleme Raporu, Panel, TBMM, 1 Kasım 2004, TBMM Yayını

BÖLÜKBAŞI, İsmail; **Avrupa Birliği Süreci'nde Farklı İdeolojik Kamplardaki Gazete ve Köşe Yazarlarının Yaklaşımları Üzerine Bir İnceleme,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, 2001

GELEKÇİ, Cahit; **Küreselleşme ve Milli Kültür,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Haziran 2003

SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Ansiklopedik Politika Sözlüğü,** Çağdaş Liderler Ansiklopedisi'nin eki, İletişim Yayınları, İstanbul 1986

5-İNTERNET KAYNAKLARI:

AB Kavramlar Sözlüğü, http://www.ikv.org.tr (10. Ocak. 2007)

Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi, http://www.euturkey.org.tr/indextr.html (26 Ocak 2007)

"2005 Başında Türkiye'nin Ekonomik ve Siyasal Yaşamı Üzerine Değerlendirmeler", Bağımsız Sosyal Bilimciler Grubu Yayını, Mart 2005, http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB2005Mart.pdf (5 Mayıs 2007)

http://belgenet.com/arsiv/ab/ (10. Ocak. 2007)

http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php (25.Ocak.2007).

http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00006.asp (28.Ocak.2007)

http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?viewid=207422 (25.Ocak.2007)

http://www.europarl.europa.eu/members/expert/groupAndCountry.do?language=EN (28.Ocak.2006)

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/misc/92363.pdf (28.Ocak.2007)

http://www.ikv.org.tr/ortaklikkurumlari.php (10.Ocak .2007)

http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm (31.Ocak .2007)

http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=376&icerikID=475&dil=TR (25 Nisan 2007)

http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/06/05/121611.asp (22. Şubat .2007)

http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1105 (17. Ocak. 2007)

http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=990 (17. Ocak .2007)

http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fId=12&prnId=5&hnd=1&ord=4&docId= 337 &fop= 0 (17 .Ocak. 2007)

http://sam.baskent.edu.tr/belgeler/23helsinki.htm (23. Şubat .2007)

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html (23. Şubat .2007)

www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/SariKitap.doc. s.16-17(25 .Nisan. 2007)

http://www.guncelhaber.com/haber.asp?id=1347 (23. Şubat .2007)

http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm (28 Şubat 2007)

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/senogul_110101.html (28 Şubat 2007)

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab.html (28 Şubat 2007).

http://www.abgs.gov.tr/up2003/up.htm (28 Şubat 2007)

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/laekenzirvesi.html (28 Şubat 2007)

http://www.ikv.org.tr/pdfs/adaliksureci3.pdf (28 Şubat 2007)

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/belgeler.htm (28 Şubat 2007)

http://www.abhaber.com/rapor/rr_tr_2004_en.pdf (1 Mart 2007)

http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf (1 Mart 2007)

http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html (9 Mart 2007)
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html (9 Mart 2007)
http://www.abgs.gov.tr/tur_ab_iliskileri_dosyalar/adaylik_sureci_dosyalar/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf (12 Mart 2007)
http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=112&l=1 (12 Mart 2007)
http://www.abhaber.com/belgeler/kibris_deklarasyonu.asp (12 Mart 2006)
http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1274 (3 Mayıs 2007)
http://www.abgs.gov.tr/tarama/Ozet.htm (3 Mayıs 2007)
http://www.forumgazetesi.com/haber_detay.asp?haber_id=4994
http://www.anadolu.eu/modules.php?name=News&file=article&sid=73 (4 Mayıs 2007)
http://www.antiemperyalizm.org/gercek/gazete/article_1423.shtml. (4 Mayıs 2007)
http://www.sadisomuncuoglu.net
http://www.consilium.europa.eu/cms3_applications/showPage.asp?lang=en&id=242&mode=g&name=(4 Mayıs 2007)

http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB2005Mart.pdf (5 Mayıs 2007)
http://sam.baskent.edu.tr/panel_arsiv.html
http://www.armedforcesjournal.com/2006/06/1833899 (7 Mayıs 2007)

http://de.wikipedia.org/wiki/Megali_Idea (7 Mayıs 2007)
http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20050843 (7 Mayıs 2007)
http://www.kanalb.com.tr/ab_ozel.php?id=9731 (8 Mayıs 2007)
http://www.acikistihbarat.com/Yazilar.asp?yazi=256 (11 Mayıs 2007)
http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=139&l=1 (10 Mayıs 2007)

6-GAZETE KÖŞE YAZILARI:

AKŞİN, Sina; "Biz Dik Çöktükçe", Cumhuriyet Gazetesi, 06.Temmuz .2006
AKTAN, Gündüz ; "Ötekinin biz oluşuna infial", Radikal Gazetesi , 21 Aralık 1999
---------- ; " Medya Mühendisliği", Radikal Gazetesi, 17 Aralık 2005
----------; "Açık Kapalı", Radikal Gazetesi, 19 Aralık 2006

----------; "Analize Bakın", Radikal Gazetesi, 15 mart 2007

AKYOL, Taha; "Hangi Avrupa", Milliyet Gazetesi, 17 Aralık 1997

----------"Avrupa'dan kopmak", Milliyet Gazetesi, 20 Aralık 1997

ALTAN, Çetin; "Dananın Kuyruğu", Sabah Gazetesi, 11 Aralık 1999

ALTAYLI, Fatih; "Erdoğan sayesinde herşey çok güzel oldu", Hürriyet Gazetesi,18 Aralık 2004

----------; "Parası bizden doğal sınır", Sabah Gazetesi, 28 Mart 2007

ARCAYÜREK, Cüneyt ;"Ayaklarımız Yere Basarsa", Cumhuriyet Gazetesi, 19 Aralık 1999

ARDIÇ, Engin; "İstanbul Neden Başkent Değil", Akşam Gazetesi 16 Mayıs 2006

AYGÜN Sinan; "Başkent Tasfiye Ediliyor", Hürriyet Gazetesi Ankara Eki, 21 Nisan 2007

BULUT, Arslan "AB politikaları Yüce Divan'lık bir suçtur", Yeniçağ Gazetesi, 21.06.2006

BARDAKÇI, Murat ; "Yeni Ulusal Program 3. Tanzimat Fermanı", Hürriyet Gazetesi, 25 Mart 2001

BERBEROĞLU, Enis ; "Atina ne istiyor?", Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1999

BERKAN, İsmet ; "AB'ye doğru", Radikal Gazetesi, 9 Aralık 1999

----------; "AB Düşmanları", Radikal Gazetesi, 13 Aralık 1999

BİLA, Fikret : " 'Gümrük Birliği'ni tanımam' ", Milliyet Gazetesi, 14. Aralık.1995

----------; "Askeri kanatta da AB adaylığıyla ilgili bir rahatsızlık söz konusu değil", Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1999

BİRAND, M.Ali; "AB, Türkiye'yi aday ülke saymıyor", Sabah Gazetesi, 15 Aralık 1997

BULUT, Yiğit ;"AB'den ne aldık", Radikal Gazetesi, 20 Aralık 2004

----------; "2007'de 'AB hayalini' bırakalım", Radikal Gazetesi , 4 Ocak 2007

----------; "Bu yazıyı herkese gönderin", Radikal Gazetesi, 5 Eylül 2006

----------; " Bizi kandırıyorlar", Radikal Gazetesi, 14 Eylül 2006

----------; "Anadolu sermayesi yok oluyor", Radikal Gazetesi, 21 Ağustos 2006

CEMAL, Hasan; "Beş Paralık Akıl", Milliyet Gazetesi, 14 Aralık 1999

----------; "Evet Bir Dönüm Noktası", Milliyet Gazetesi, 7 Ekim 2004

----------; "Ayrıntıya Kafa Takmayın", Milliyet Gazetesi,16 Aralık 2004;

CİVELEK, Uğur; "AB Rüyası", Radikal Gazetesi, 8 Ekim 2004

ÇANDAR,Cengiz; "48 saat sonra, 100 yıl önce...", Sabah Gazetesi, 9 Aralık 1999

ÇETİNKAYA, Hikmet ; "Dorukta Tartışma", Cumhuriyet Gazetesi, 18 Aralık 2004

ÇÖLAŞAN, Emin; "Görgüsüzlüğün Böylesi", Hürriyet Gazetesi, 15.Aralık. 1995

----------; "Teraziye koyunca", Hürriyet Gazetesi 12 Aralık 1999

----------; "Ne Şiş Yandı Ne Kebap", Hürriyet Gazetesi , 7 Ekim 2004

EKŞİ, Oktay ; "Duruma bir göz atalım", Hürriyet Gazetesi,18 Aralık 2004

ELEKDAĞ, Şükrü ; "Türkiye'nin Avrupa Düşü", Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1997

----------; "Tarih nehrinin akışı", Milliyet Gazetesi, 22 Aralık 1997

----------; "Türkiye'nin 21. Yüzyıl misyonu", Milliyet Gazetesi, 13 Aralık 1999

ERDEM, Tanju ; "Türkiye'nin AB Adaylığı", Cumhuriyet Gazetesi, 16 Aralık 1999

ERGİN, Sedat; "AB tam üyeliğine ne kadar hazırız?", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1999

ERİNÇ, Orhan; "Ucu Açık, Üstü Kapalı", Cumhuriyet Gazetesi, 18 Aralık 2004

GÜRELİ, Nail ; " GB bayramı ve gençler", Milliyet Gazetesi, 15. Aralık.1995

Özdemir İNCE, "Bir balon daha patlıyori" Hürriyet Gazetesi, 24 Mart 2007.

HIZLAN, Doğan "istanbul'da kazanılan İstanbul'a harcanmalı", Hürriyet Gazetesi, 23 mart 2007

KEPENEK, Yakup; "Avrupa Kuşkuculuğu ve Sol", Cumhuriyet Gazetesi, 20 Aralık 1999

KILIÇ, Altemur; "Yılmaz'ı arkadan vurmak mı? 'Bağcıyı' dövmek mi?", Türkiye Gazetesi, 20 Aralık 1997

KIRIKKANAT, Mine ; "Mal bulmuş mağribi gibi", Radikal Gazetesi, 19 Aralık 2004

KOHEN, Sami "Rapordaki Şartlar," Milliyet Gazetesi, 7 Ekim 2004

KORU, Fehmi; "Bayram mı değil mi?", Zaman Gazetesi, 14.Aralık.1995

----------; "Bir uyarı daha", Yeni Şafak Gazetesi, 17 Aralık 2004

----------;"Büyük bir başarı", Yeni Şafak Gazetesi, 18 Aralık 2004

KÜÇÜKKAYA, İsmail; "Abdüllatif Şener'le Sohbet" , Akşam Gazetesi, 21 aralık 2006

MANİSALI, Erol; "İçimde Bir Burukluk Var, Acaba Neden?", Cumhuriyet Gazetesi, 13 Aralık 1999

SAZAK, Derya; "AP'nin Evet'i", Milliyet Gazetesi, 16 Aralık 2004

----------; "Son Dönemeç", Milliyet Gazetesi,17 Aralık 2004

----------;"Avrupa'daki İstanbul", Milliyet Gazetesi, 24 Mart 2007

SERTOĞLU, Sedat; "Mesut Yılmaz Türk Halkına Yalan Söyledi", Sabah Gazetesi, 14.Aralık.1995

SOMUNCUOĞLU, Sadi ; "Ve Resmen AB Mandası Olduk", Yeniçağ Gazetesi, 14 Haziran 2006

----------; " Buyuruldu ki: 'Devlet tabuları yıkıla' " Yeni Çağ Gazetesi, 16 Mayıs 2007

SONER, Şükran ; "Avrupalılaştıramadıklarımızdan", Cumhuriyet Gazetesi, 16 Aralık 1999

SOYSAL, Mümtaz; "Beş paralık adaylık", Hürriyet Gazetesi, 12 Aralık 1999

----------; "Koşulu Koza Çevirmek", Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1999

----------; "17 Aralıkta Mustafa Kemal", Cumhuriyet Gazetesi, 17 Aralık 2004

TAŞPINAR, Ömer; "Kimlik sorunlarımız yine depreşiyor",Radikal Gazetesi, 14 Mayıs 2007

TÖRÜNER, Yaman; "Köle Ticareti", Milliyet Gazetesi, 19 Mart 2007

TÜRENÇ, Tufan; "Avrupa, Türkiye ile Çin Seddi'ne kadar uzanacak", Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1999

ULUENGİN, Hadi ; "AB Maskeler ve Gerçekler", Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1999

----------; "Üyelik Ne Zaman?" , Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1999

----------; "Avrupalılık Aidiyeti", Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1999

----------; "Üç Avrupa Sınırı", Hürriyet Gazetesi, 18 Aralık 1999

----------; "Kutlu Olsun", Hürriyet Gazetesi, 7 Ekim 2004

----------; "Kutlu Bahis", Hürriyet Gazetesi, 18 Aralık 2004

YALMAN, Aytaç ; "Türkiye'deki Toplumsal Değişimin Analizi", Cumhuriyet Gazetesi, 29 Haziran 2006

YETKİN, Murat: "AB, Erdoğan'ın mesajını aldı", Radikal Gazetesi, 17 Aralık 2004

YILMAZ, Mehmet Y. ; "Merkez Bankası Nereye Taşınsın?" Hürriyet Gazetesi, 5 Ağustos 2006

ZELYUT, Rıza ; "Sıradan AB üyesi mi lider Türkiye'mi?", Akşam Gazetesi, 13 Aralık 1999

7-GAZETE ve DERGİ HABERLERİ:

AYTALAR; Ardıç ; Hürriyet Gazetesi, 7 Aralık 2004,

BERNARD, Nurdan; "Türkiye Avrupa'da", Sabah Gazetesi, 14 Aralık 1995

----------; "oyalama taktiği", Sabah Gazetesi, 13. Aralık.1997

Ekmek, Mustafa ; "Yine kapıda kaldık", Zaman Gazetesi, 13. Aralık.1997

LÜLE, Zeynel; "Resmen Avrupalı'yız", Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1995

----------; "AB'ye göre Kemalizm Türkiye'nin önünü tıkıyor", Hürriyet Gazetesi, 22 Mart 2003

SARİİBRAHİMOĞLU, Lale; "Gümrük birliği için ağır bedel" Cumhuriyet Gazetesi, 14.Aralık.1995

----------; "AB'den '15 artı 12' aldatmacası", Cumhuriyet Gazetesi, 9 Aralık 1997

----------; "Türkiye için koşullar ağırlaştı", Cumhuriyet Gazetesi, 15 Aralık 1997

Arazi satışında AB'yi geçtik", Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 2004

The Economist , 16 Aralık 1999

"Türkiye –AB İlişkilerinde Kritik Tarihler", **Kriter Dergisi,** Radikal Gazetesi Eki, Sayı.10, Nisan 2007, s.22

8-GAZETELER:

Cumhuriyet Gazetesi, 13.Aralık.1995
Sabah Gazetesi, 14 Aralık 1995
Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1995
Cumhuriyet Gazetesi, 14.Aralık.1995
Hürriyet Gazetesi, 15.Aralık. 1995

Cumhuriyet Gazetesi, 15. Aralık.1995
Cumhuriyet Gazetesi, 9. Aralık.1997
Sabah Gazetesi, 9 Aralık 1999
Posta Gazetesi, 12 Aralık 1997
Sabah Gazetesi, 13. Aralık.1997
Zaman Gazetesi, 13. Aralık.1997
Günaydın Gazetesi, 13. Aralık.1997
Cumhuriyet Gazetesi, 13 Aralık 1997
Akşam Gazetesi, 14 Aralık 1997
YeniYüzyıl Gazetesi, 14 Aralık 1997
Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1997
Cumhuriyet Gazetesi, 15 Aralık 1997
Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1997
Sabah Gazetesi, 15.Aralık.1997
Sabah Gazetesi, 16.Aralık.1997
Milliyet GazeteSi, 17 Aralık 1997
Hürriyet Gazetesi, 18 Aralık 1997
Milliyet Gazetesi, 20 Aralık 1997
Türkiye Gazetesi, 20 Aralık 1997
Milliyet Gazetesi, 22 Aralık 1997
Hürriyet Gazetesi, 9 Aralık 1999
Radikal Gazetesi, 9 Aralık 1999
Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1999
Sabah Gazetesi, 11 Aralık 1999
Hürriyet Gazetesi, 12 Aralık 1999
Milliyet Gazetesi, 13 Aralık 1999
Akşam Gazetesi, 13 Aralık 1999
Cumhuriyet Gazetesi, 13 Aralık 1999
Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1999
Milliyet Gazetesi, 14 Aralık 1999
Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1999
Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 1999
Cumhuriyet Gazetesi, 16 Aralık 1999
Hürriyet Gazetesi, 18 Aralık 1999
Milliyet Gazetesi,18 Aralık 1999
Türkiye Gazetesi, 18 Aralık 1999
Cumhuriyet Gazetesi, 19 Aralık 1999
Türkiye Gazetesi, 20 Aralık 1999
Radikal Gazetesi, 21 Aralık 1999
Hürriyet Gazetesi, 22 Mart 2001
Hürriyet Gazetesi, 25 Mart 2001
Milliyet Gazetesi 23 Şubat 2003
Hürriyet Gazetesi, 22 Mart 2003
Radikal Gazetesi, 24 Nisan 2004

Radikal Gazetesi, 25 Nisan 2004
Radikal Gazetesi, 1 Mayıs 2004
Zaman Gazetesi, 25 Mayıs 2004
Radikal Gazetesi, 6 Ekim 2004
Hürriyet Gazetesi, 7 Ekim 2004
Milliyet Gazetesi 7 Ekim 2004
Radikal Gazetesi, 8 Ekim 2004
Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 2004
Hürriyet Gazetesi, 7 Aralık 2004
Hürriyet Gazetesi, 16 Aralık 2004
Milliyet Gazetesi, 16 Aralık 2004
Milliyet Gazetesi,17 Aralık 2004
Radikal Gazetesi, 17 Aralık 2004
Cumhuriyet Gazetesi, 17 Aralık 2004
Yeni Şafak Gazetesi, 17 Aralık 2004
Yeni Şafak Gazetesi, 18 Aralık 2004
Radikal Gazetesi, 17 Aralık 2004
Hürriyet Gazetesi, 18 Aralık 2004
Radikal Gazetesi, 18 Aralık 2004
Cumhuriyet Gazetesi, 18Aralık 2004
Milliyet Gazetesi,18 Aralık 2004
Radikal Gazetesi, 19 Aralık 2004
Radikal Gazetesi, 20 Aralık 2004
Radikal Gazetesi, 18 Aralık 2004
Milliyet Gazetesi 16 Ağustos 2005
Radikal Gazetesi,14 Ocak 2006
Akşam Gazetesi 16 Mayıs 2006
Sabah Gazetesi 13 Haziran 2006
Yeniçağ Gazetesi, 14 Haziran 2006
Hürriyet Gazetesi 12 Haziran 2006
Cumhuriyet Gazetesi, 29 Haziran 2006
Cumhuriyet Gazetesi, 6 Temmuz 2006
Hürriyet Gazetesi , 7 Aralık 2006
Radikal Gazetesi, 12 Aralık 2006
Hürriyet Gazetesi 12 Aralık 2006
Radikal Gazetesi, 16 Aralık 2006
Radikal Gazetesi, 19 Aralık 2006
Akşam Gazetesi, 21 aralık 2006
Radikal Gazetesi , 4 Ocak 2007
Radikal Gazetesi, 15 Mart 2007
Milliyet Gazetesi, 19 Mart 2007
Milliyet Gazetesi, 22 Mart 2007
Hürriyet Gazetesi, 24 Mart 2007
Hürriyet Gazetesi, 5 Ağustos 2006

Milliyet Gazetesi 2 Haziran 2006
Yeniçağ Gazetesi, 21 Haziran 2006
Radikal Gazetesi, 21 Ağustos 2006
Radikal Gazetesi, 5 Eylül 2006
Radikal Gazetesi, 14 Eylül 2006
Hürriyet Gazetesi 13 Ocak 2007
Milliyet Gazetesi, 14 Ocak 2007
Hürriyet Gazetesi, 23 mart 2007
Milliyet Gazetesi, 24 Mart 2007
Sabah Gazetesi, 28 Mart 2007
Hürriyet Gazetesi Ankara Eki, 21 Nisan 2007
Radikal Gazetesi , 4 Mayıs 2007
Radikal Gazetesi, 14 Mayıs 2007
Yeni Çağ Gazetesi, 16 Mayıs 2007

Türkiye 1963 Ankara Antlaşması ile "Ortak Üye" olarak bu yola girmiş, sırasıyla 1987 başvurusuyla "Tam Üyeliği Talep Eden Ülke", 1996 Gümrük Birliği ile "AB ile Gümrük Birliği içinde ancak Tam Üye olmayan ülke", 1997 Lüksemburg Zirvesi ile "Adaylığa Ehil Ülke", 1999 Helsinki Zirvesi ile "Aday Ülke ancak üyelik müzakereleri açılması kararlaştırılmamış ülke", 2001 Laeken Zirvesi ile "Üyelik müzarekelerinin başlama perspektifi yakınlaşmış ülke, 2002 Kopenhag Zirvesi ile "Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verilmesi durumunda, katılım müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılacağı ülke", 2004 Brüksel Zirvesi'nde "3 Ekim 2005 itibariyle Tam Üyelik müzakerelerine başlanmasına karar verilen ülke" ve bu tarihten itibaren de "Tam Üyelik sürecinde bulunan ülke" gibi sıfatlar kazanmış, her aşama AB tarafından büyük ve önemli ilerlemeler olarak sunulurken, bu kadar çok aşama karşılığında her defasında büyük ödünlere ve değişik düzenlemeler yapmaya zorlanmıştır. Bu yapılırken de ilişkilerin geçmişini özetlerken değindiğimiz gibi Tam Üyelik giderek uzaklaşan bir hedef, geçilmesi gereken yol da gittikçe çetinleşen, zorlaşan bir yol haline getirilmiştir. Dolayısıyla hukuken Türkiye ancak çok yakın bir zamandan beri AB üyeliğinin en son aşamasına gelmiştir. Bu aşama ise 2006 yılı sonuna kadar Kıbrıs Rum Kesimi'ne liman ve havaalanlarını ancak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne izolasyonların kaldırılması karşılığı olanak tanıma kararlılığı yüzünden "müzakereleri fiilen askıya alınmış ülke" pozisyonunu da içermektedir.

İşte bu kitap diğer aday ülkelerin karşılaşmadığı çifte standart ve haksızlıklarla dolu sürece yönelik eleştirileri ilk kez kapsamlı bir şekilde sunmaktadır.

İTİBAR

9 786054 099078

alter